BIBLIOTECA NAZIONALE VITT. EMANUELE
12
7 Q
19

BIBLIOTECA NAZIONALE VITT. EMANUELE ROMA
55
2 D
13

Ex Bibliotheca
majori Coll. Rom.
Societ. Jesu

12
24
G
2
53
a
9

53.7.20

53.
a.
20

VESVVIVS ARDENS

ſiue

EXERCITATIO

Medico-Phyſica

Ad Ριγόπύρετον, *Ideſt*,

Motum & Incendium Veſuuij montis in Campania:

xvj. Menſis Decembris, Anni MDCXXXI.

Libris II. comprehenſa.

VINCENTII ALSARII CRVCII GENVEN.

In Romana Sapientia Medicinæ Practicæ Profeſſoris, olim Gregorij XV. Medici & Cubicularij Secreti; nunc Vrbani Papæ VIII. Cubicularij ab Honore.

À Mons.re Decano Cesegato

Ill.mo Cucina della Rota. Illustriss: Coccini.

ROMÆ, Ex Typographia Guilelmi Facciotti. MDCXXXII.

SVPERIORVM PERMISSV.

Imprimatur,
Si videbitur Reuerendiſs. P. Mag. Sacri Palatij Apoſtolici.

A. Torniellus Viceſgerens.

Imprimatur.
Fr. Nicolaus Riccardius Sac. Pal. Apoſt. Mag. Ord. Præd.

ILLVSTRISSIMIS ELECTIS INCLYTÆ CIVITATIS NEAPOLITANAE;

Nempe,

D. ANTONIO CARACCIOLO,
CAROLO ROCCO,
CAESARI ANTONIO MORMILI,
D. FERDINANDO PAGANO,
FRANCISCO PIGNATELLO,
MARCO ANTONIO MVSCETTVLAE, &
ANTONIO DE ANGELO.

Vincentius Alſarius Crucius F.P.

MVLTA hactenùs multi, ingenij acie & vberi doctrina perornati, de Veſuuij montis notiſſimi tremore, atque incendio(quæ ambo infortunia octo ab hinc menſibus, poſt adeò longam, ſed nuſquam tutam indulgentiam, horrifica nimis, funeſtaq. accolis, & vicinis fuerunt) arguta ſimul, & accurata commentaria, vel à tantorum accidentium exortu, aut primordijs, edidere. Vt ob id inculti huius, craſſoq. filo

contexti laboris nimis forſitan ſerotinæ diuulgationi parcendum mihi foret; Quod ſanè alijs quoque nominibus feciſſem non inuitus, potiſſimùm verò, ne Lectorum animis tam ſuaui, delectabiliq́. Olorum concentu geſtientibus, quaſi anſer, importuno clangore obſtrependo, moleſtus eſſem, & ne pariter vlcus, quod iam ferè occaluit, refricare voluiſſe dicerer. Sed qui me ad eum ſubeundum, concipiendumq́. per initia hortati ſunt, nec hodie ad illum conformatum promulgandum ſolicitare deſinunt; ne ſileam quoque, fœtum quemlibet non edere, tam difficile in cunctis eſſe, quàm quod difficillimum. In apertum igitur exeat, qualiſcunque ſit, tantorum præſertim PROcerum (quales eſtis Vos celebratiſſimæ iſtius Vrbis ELecti meritiſſimi) patrocinio ſartus tectus. De quorum quidem ſplendidis natalibus, egregijsq́. animi dotibus hìc ſpeciatim agere, & plura ſcribere, epiſtolares termini vetant. Quos etiam vt non tranſcendam, illud mihi facillimè parſuadet quòd ſciam, vel ſolum Veſtrarum Familiarum gentilitium Cognomen, & Proauorum Auorumq́. geſta memorabilia, ſuprà [redacted] eſſe cuiuſcunque Scriptoris ingenium, ac eloquentiam, quantò magis ſuprà meæ mentis captum, cuius vires ita languidæ ac effætæ ſunt, vt omni dicendi venere penitùs careat. Quos propterea ſilentio potiùs, quàm infima Oratione, locoq́. non adeò appoſito, honorandos mihi eſſe duxi. Vniuersè quinetiam pientiſſimi iſtius Populi laudes

des

des vlteriori ſermone proſequi libenter ſuperſedeo, ne acta agere dicar; Siquidem in opuſculo varijs in locis profusè narrantur, & celebrãtur paternæ eius, vereq́.Chriſtianæ virtutes,cùm in recipiẽdis fouendisq́. horrendi montis inquilinis ad piam eius generoſitatem in adeò repentino, ac ærumnabili caſu agminatim conuolantibus,tum etiam in ità ſolicita, feruentiq́. cura,quam vnà cuncti adhibuiſtis, ad diuinam iram demulcendam, pro incendij extinctione, timentes nihilò minus, vt credere par eſt, cauſam tremoris & ardoris, quàm vtriuſque impetum,& cladem; Cauſa enim ſæpe,vt ait D.Io.Chryſoſt. Dei ira eſt, porrò cauſa diuinæ iræ noſtra ſunt peccata: Quippe qui idcircò non tenaces in largitionem,non lenti in eleemoſynam extitiſtis, vt nec pigri ad reatuum confeſſiones, & ſanctiſſimæ Euchariſtiæ myſterium frequentandum, certatim Vos ſimul omnes,ad iniurias condonandas, ad inimicos tanquam amiciſſimos,deterſis odijs,amplectendos,ac diligendos,ad voluntaria flagella,& verbera, ad ieiunia, & à quauis peccandi illecebra abſtinentiam inuitãtes, ſicut ad extremum iudicium, quod tunc imminere videbatur,æquo animo ferendum, & denique ad cuncta pia opera, noui quaſi Niniuitæ,diu,noctuq́. inceſſanter obeunda, paſſim & vbique animantes. Quibus profectò, velut alijs multis, quæ Vos non latent, & non pauci antè me litteris conſignãrunt,ſub duorum auſpicio Heroum præſtitis,nimirum Emin.[mi] Cardinalis Boncompa-

 gni

gni Archiepiſcopi, & Excellentiſſimi Com. Monterey Proregis, factum eſt, vt vulneris in penitiores adhùc, & præſtantiores partes penetraturi amplitudine, & malignitate, ſummi Dei placati beneficio, coercita, atque retuſa, ſenſim malum deliniri cœperit, populisq́. negotium faceſſere fermè deſierit; nec non Vobis ſingulis immortalem pietatis, munificentiæ, ac vigilantiæ gloriam comparaueritis. Ita Deus omnipotens, & miſericors, ſine cuius nutu tam mirabilia,tamq́. funeſta nec gignuntur, nec ſedantur, à terrifico, & neſcio quibuſdam interuallis,collectis viribus, Morbo recrudeſcente, Campaniæ totius campos, & incolas præſeruet intactos, vt Senecæ triſte vaticinium de fatalis huius caſus repetitione in poſterum perpetuò euitetis. Cui obuiam ſanè ibitis,ac tutò Vos opponetis,ſi nunquam obliuioni dabitis quod nunc & aliàs,D.Ianuarij Patroni interceſſione,efficaciter experti eſtis,& apud D. Hieron. in Epiſt. ſic expreſsè notatum legitur. *Niniue Ciuitas,quæ peccato perijt,fletibus ſtetit*. Viuite fortes, valeteq́. diu felices, felicis Campaniæ accolæ, Proceres & Equites nobiliſſimi, Vosq́. cæteri Neapolitani omnes, metuentes Dei, & Catholicæ Religionis eius. Reuiuiſcet enim quæ nunc merſa, tumulataq́. iacet Veſuuini montis hilaritas, atque fœcunditas, ideoq́. præſentem libellum, hac de re tam publicè, quàm priuatè ad Vos ſpectante, quomodocunque poteſt differentem, læto vultu ac exporrecta frõte ſuſcipite. Romæ die x.Septẽb.1632.

AD

AD VINCENTIVM CRVCIVM V. CL.

Lælius Guiditionius.

AEſtuat igne, vomit ſcopulos, dat torridus vndas,
Mons, quo pœnè oritur parturiente Chaos.
Per cinerem, & tenebras viſa eſt diſcordia rerum
Gliſcere, nec tuta ſtant elementa fide.
At Sophie it tecum per ſingula; dat ſua cauſis
Quæque ſuis; tu iam quæ tibi nota doces.
Permeſſo è viridi non parua eſt gloria Laurus;
Maior, ab igniuomis laurea parta iugis.
Quid cineres longè iactatos Fama recenſes?
Serta viri in cineres nunquam abitura refer.

AD EVNDEM

Idem.

SOllicita res eſt Amor, inquietum malum. adeoq. verendum mihi, ne tibi moleſtus ſim, obſequij cauſa. Miſeram ad te Epigramma ſuperius, nec in illo acquieram. plura quippe moliebar, qui plurimum debeo. Sed in hoc officij genere cùm primis deficio inuitus. adſuetusq. diffluere in deſideria, retardor deſuetudine ſcribendi: Nunc, vt fidem liberatam putarem, tibine eximio viro feceram ſatis? Vt tibi feciſſem: amori certè meo, & obſeruantiæ nequaquàm feceram. Iterum ergò in rem meditanti, aliud quiddam excidit, quod & mitto. Excidit autem ſponte integrum, nulla interciſum litura; id quod de priore non dixerim, multùm elaborato, at parum fœliciter. Vtinam ne de vtroque liquere tu dixeris. Vale.

Vidimus & cineres glomerantem, & ſaxa Veſeuum,
Dùm flamma, & tenebris, datque, adimitq. diem.
Ardua rimantem nunc te prærupta videmus,
Pandentemq. ſuis abdita quæque locis.
Mons mugit, tua Fama ſonat; iacit ille fauillas,
Tu radios; labat is, ſtat decus vſque tuum.
Macte igitur; dant cæca tibi ſi incendia lucem,
Aetheria euoluens lumina, quantus eris?

FE-

FELICIS CAMPANIÆ
HILARITAS TVMVLATA.

Siſte quiſquis es hoſpes,
Et ex ſepulto meo cadauere inſepultum trahe tibi, poſteriſq. documentum.
Ego illa felix, an infelix felicis campanię hilaritas
Cinefactis hiſce iugeribus contumulata,
Renouatum hallucinantis ſecuritatis exemplum,
Diu virentiſſimi capitis florentes diffudi comas,
Nunc quidem infeliciſſima,
Quippe virilitatis viriditatem protriuit, ac florem
Veſeuus ille Mons.
Qui malorum omnium memoriam, & vſu, & venuſtate obliterabat,
Nunc inexplebili ſiti bonis inhians, quę tribuerat
Molitus interitum, vulnere ſauciauit lethali
Inde vere Sæuus.
Quod vt in alios crudelius deſęuiret,
Ambuſta ſua viſcera in cinerum, flammarumq. globos congeſta,
Eructauit, euomuit, diſſipauit.
Semicęſum aliquandò verticem in fruſta diſſecuit,
Vt ſparſis hinc inde fragminibus mortalium effringeret capita.
Sępè inuidus ad latera increpuit, ſępiſſimè contremuit,
Vt fragore, ſtrepituq. ſuos duceret ad terrorem, fremitumque.
Florentiſſima, quę genuerat, oppida deuorauit;
Et cum non potuerit Salo ſubijcere
Solo ęquauit.
In quo me multum amauit, odit plurimùm:
Cuius opere dum vtebar, vita ipſa fuit redimendum:
Vt nullum vnquam ſine iaculis beneficium contulerit,
Nec munus, niſi grauioris teli inhibitum pondere, tribuerit.
I nunc hoſpes,
Et fluxę felicitati ſatis miſer fide.

Auctor Felix de Ianuario S.T.D.

LI-

LIBER PRIMVS.

AVCTORIS. LIBRI. TITVLI. intentio. forma. explicatio.

Vbi primùm oſtenditur ſimilitudo Tremoris, & Incendij terræ montis Veſuuij, ac Synai, dum in hoc Moyſes legem populo dabat; Et cur Deus interdum talia ſuſcitet portenta. Deinde quomodò Veſuuius olim ardens Plinio Seniori, & Baſſo Poetæ exitio fuerit, nunc Herculani Gubernatori, qui ibi perequitans propiùs accedere non timuit, nec non Aetna Empedocli, aduersùs Horatium, & Hecla in Islandia multis. Mox nominum impoſitio quàm accurata, & ex rei natura eſſe debeat. Præterea opinio de Terræ, ſecundùm ſe totam, & inditam ſibi naturam, ſtabilitate; Orbium verò cæleſtium vnà cum aſtris vertigine, aut mobilitate, contrà quoſdam Philoſophos, Sacrarum Paginarum, & Peripateticorum auctoritate cõmendatur, quibus nec quædam Eſaiæ loca vllo pacto obſtant, aduersùs Cæſarium. Rigoris adhæc cauſa, & generationis modus, variaq́ acceptio apud Hippocratem, & Galenum, Epialæq́ febris natura Aetnæ montis naturæ quàm competat, & in eadem Ariſtotelis, ac Auicennæ diſſidium. Altera inſuper libri huius inſcriptio: Veſuuij Chaos, *cur probata priùs,*

deinceps prætermiſſa, ac demùm de Neapolitanorum pietate, & varia Chaos *ſignificatione agitur.*

CAP. I.

STATIM ac Romæ auditum fuit adeò triſte, miſerandum, & ærumnabile nuntium Veſuuianæ commotionis,atque flagrantiæ,cum tot horrificis,funeſtisq. euentibus, qui ſuprà humanum captum, ſupraq. omnem naturæ potentiam multis contigiſſe videntur; vtpotè ſimiles admodum ijs,quibus Dominus per Angelum (vt inter cæteros ait Cornel. à Lapide Not. ad Exod.) Moyſi daturus

Veſuuius cō-paratur monti Synai olim ardeſcenti. Legem in excelſo Synai monte, populum in officio, atque timore continuit. *Cœperunt* (ità habetur Exodi 19.) *audiri tonitrua, ac micare fulgura, & nubes denſiſſima operire montem, clamorq. buccinæ vehementiùs perſtrepebat, & timuit populus,qui erat in caſtris: totus autem mons Synai fumabat eò, quòd deſcendiſſet Dominus Deus ſuper eum in igne, & aſcenderet fumus ex eo, quaſi de fornace, eratq. omnis mons terribilis:* ſiue quòd multa ſint, (phyſicè lo-

Naturæ miracula quæ dicantur. quor) quæ licèt naturali contingant ratione, quia tamen rarò, & longa temporis intercapedine ex improuiſo accidunt, portenta iudicantur; iuxtà quem ſenſum Plinius nepos in Epiſt. ad Corn. Tacit. inferiùs citanda, Veſuuij incendium, quo auunculus obijt,miraculum vocat; ſiue (vt

Cur Deus interdum talia immittit portenta. rectiùs loquar) quòd re vera à Deo immittantur, adſcitis plerumque tamen ad id cauſis naturalibus, tum ad vindictam, noſtraq. punienda delicta, tum ad correctionem, vel nos commonefaciendos, vt tandem reſipiſcendo vitia relinquamus, alioqui grauiora adhùc mala breui affutura, quæ alijs quoque temporibus, poſt huiuſmodi prodroma

ſigna,

ſigna, & damna, cum extrema pernicie diuinitùs immiſſa ſunt; Ex quo (inquam) à Neapolitanis oris triſtia hæc ad nos exarata fuere, quibus congruunt omninò quæ de Aetna canit Pindarus Pythior. Od. 1. vbi poſt alia ſubiungit; *Prodigium quidem admirabile viſu, miranda verò res & ijs, qui audiunt ab illis, qui illac tranſeundo viderunt:* varij hic illic ſuborti ſermones, & diuerſa ſuſcitata iudicia (quemadmodum & olim inter Ethnicos Romanos, vehementiſſimè tunc quoque flagrante, ſub Tito, Veſuuio, cuius malum Romano etiam Cælo, & ſolo communicatum fuiſſe, ex Dione & alijs, nemo eſt, qui ignoret) præſertim quia his temporibus cæteroqui infauſtis, & calamitatibus plenis euenerunt, quibus eademmet experimur infortunia, quæ de ſua ætate deplorat Tertullianus lib. de Anima cap. 14. *Re vera lues, & fames, & bella, & voragines Ciuitatum deputanda tanquàm tonſura inſoleſcentis generis humani;* Qui pariter in Apologetico hæc & alia id genus à Deo viua exempla data eſſe ait hominibus æterni ignis; non ſolùm inter pios, ac religioſè viuentes homines, qui talia diuinæ iræ in mortale genus quotidie excandeſcentis clariſſima ſigna eſſe aſſeuerant; ſed etiam inter litterariæ rei addictos, & promiſcuæ doctrinæ ſtudijs operam nauantes, cùm in domeſticis, priuatiſq́. colloquijs, tum ſimiliter in nobilibus quibuſdam Academijs, quò viri mentis acumine, & multiplici diſciplina perornati, ſubinde exercitij cauſa, & propriæ virtutis, quæ gloria, & honore alitur, augeturq́., oſtẽtandæ gratia, confertim accedunt. Vnde non defuere viri graues, & perquàm docti, qui me etiam ad meum ſenſum in re tanti momenti, vbi tot promoueri quæſita, & problemmata conſueuerunt, aperiendum inuitarunt, vti ad palæſtram, ad quam natura, & vſu facilè ducor, quamuis alijs diſtentum curis, & occupationibus præpeditum, vt onere in primis non leui Medicinæ praxim in hac vocata Sapientia publicè docendi. Quibus vt aliqua ex parte pro virium mearum exilitate ſatisfaciam, præſentem ſtudeo concin-

Pindari dictũ de Aetna.

Veſuuij incẽdij Tito Imperãtę incommoda Romano cælo communicata.

Tonſura generis humani quæ Tertulliano dicãtur.

Occaſio ſcribendi de Veſuuio Ardente vnde nata.

nare Exercitationem, è fontibus phyſicæ, ac meteorologicæ doctrinæ hauſtam, elicitamuè, methodoq́. Medicis vocatis Dogmaticis familiari conſcriptam. Quæ quidem varia, nec iniucunda, medica verò in primis eruditione veluti depicta, & exornata, quorumcũque ſubitura iudicium, atque cenſuram, in lucem exibit; cuius tamen radijs vereor quàm maximè, ne (quod viſui accidit imbecilli) magis langueat, & obtenebretur, dum ſenſibilium excellentiæ ſenſum corrumpunt, maximè iam debilem, & labefactatum, in tanto præſertim Veſuuij candore, iuxtà Plautinum illud in Men. *O, Solem vides, ſtatim vt occæcatus eſt, præ huius corporis candoribus.* Sed & in tanta fumi, cinerumq́. vel Solem ipſum obſcurantium atra, & caliginoſa nube ſubinde è monte in altum efflata, & à Romano ſolo, ac Cælo, (quò tamen etiam, Titi Veſpaſiani tempore, ambo peruenere) non admodùm longè diſtante. Fateor enim me onus ſuſcipere humeris meis impar, aggrediq́. prouinciã ardui, ac ſalebroſi acceſſus, & itineris, ad quam intimiùs penetrandam (vt teſtis eſſet oculatus, remq́. prout ſe habebat, poſteris traderet) intimè nimis, & incautè accedens Plinius Naturalis Hiſtoriæ Scriptor luculentiſſimus, cinere, fumantiq́. vapore craſſo, obſtructis pneumaticis organis (quæ rectiùs animæ meatum, quàm ſtomachum appellat Plinius nepos in Epiſt. 16. lib. 6.) exanimatus concidit. Quod genus exitij eodem in monte Baſſo quoque Poetæ, & Philoſopho, Perſij Satyrici magiſtro, accidiſſe narratur; hodie verò Gubernatori Herculani, qui pro iuuandis accolis, & maximè ſibi ſubditis, vectore equo, propinquiùs accedẽs viſus eſt à multis in altum cum equo tolli, & mox in infima montis ad mare præcipitari, ibiq́. cinerum globis, & vorticibus obrui, ac ſepeliri, vel, vt alij referunt, flammis deerrantis ignei torrentis abreptum atque conſumptum, velut de 150. alijs affirmant, qui idem infortunium ibidem ſimul cum eo experti ſunt: velut in Aetna Siciliæ Empedocli, qui & ipſe nimiùm tantorum effectuum indagationi inſiſtens, ideoq́. mon-

Auctoris timor duplex & à Veſuuij coruſcatione, & à cinerum caligine.

Veſuuianum incendium quomodo exitio fuerit olim Plinio Seniori, & Baſſo Poetæ.

Hodie Gubernatori Herculani aliјsq. cum comitantibus.

Aetna Empedocli, contrà Horatium.

montis voragini propiùs accedens, ab igne, & fumo ſubitò erumpentibus præfocatus, ſpiritum efflauit. Quam rem tamen Horatius inter Poetas magnus, ſed in hac parte nimis mordax, & liuidus, ad infamiam Empedoclis vertit, adeò verum eſt illud: *Figulus Figulo, Poeta Poetæ, Medicus Medico inuidet:* quaſi vt immortalis à populo haberetur, multis intuentibus in voraginem Aetnæ inſilierit. Ait enim in Arte Poetica:

---------------Deus immortalis haberi
Dum cupit Empedocles, ardentem frigidus Aetnam
Inſilijt.

Ità etiam refert Surius Comment. Anno Domini 1537. in Hecla monte igniuomo in Islandia pleroſq. eorum, qui ad explorandam incendij eius naturam proximè nimis accedunt, viuos à voraginibus abſorberi. Non itaque, vt eò, vnde digreſſus, ſermo redeat, deſpiciendus, non criminandus hic meus labor, qualiſcumque ſit, quippè qui, vt amicis morigerer, & publicæ curioſitati (neſcio an adijciam & vtilitati) quoquo modo poſſum, conſulendo reſpondeam, raptim à me compilatur nunc his ferialibus diebus, qui quorumcumque Genijs dicati eſſe videntur. A quo quidem ſubeundo me non deterret obiectio, quòd abſens à loco, de tot eius effectibus admirandis ſcribere auſim, etiam ſi non me fugiat viſa meliùs, quàm audita narrari; vnde apud Pindarum Nemeor. Ode 4. ad finem gnome eſt, ἔλπεται δέ τις ἕκαστος ἐξόχωτατα φάσθαι ἃ τύχη ἰδὼν αὐτός. qua docet quemlibet meliùs narraturum quæ viderit, quàm quæ audiuerit; quoniam præterquamquòd hi noui minimè ſunt; vnde aliàs ſæpè viſi & obſeruati, ſiquidem per varias ætates, & repetitas vices (Dio quotannis, Vitruuius aliquibus) hoc calamitatis genus maius, aut minus, fertiliſſima alioqui, & lætiſſima prouincia paſſa fuit: *Quæ terris deflorata, laborat hoc vno malo, &, ne perfecta beatitudine fruatur, huius timoris frequenter acerbitate concutitur*, vt non minus eleganter, quàm verè aſſerit Caſſiod. in Epiſt. 50. lib. 4. de Veſuuij incen-

& Hecla in Iſlãdia multis.

Tacita obiectio diluitur.

Viſa meliùs, quàm audita narrari, ex gnome Pindarica.

Dulce, & amarum Campaniæ.

incendio ſua ætate, ac Theodorici Regis facto; iuxtà nimi-
Plauti dictū. rum Plautinum illud: *Dulce, & amarum vnà miſces mihi.* Vnde ſi quæ antiquos inter, & nuperrimos, imò etiam num præſentes euentus differentia notatur, & ineſt, hæc, vt innuebam, ad magis, quod aiunt, & minus redigitur; Quotidie inſuper Romam litteræ, relationes, tractatusq. integri typis excuſi tranſmittuntur à Neapolitanis, Nolanis, cæterisq. Campaniæ inquilinis, per quæ omnia rei veritas facillimè cunctis etiam abſentibus innoteſcit. Quare infrà diligentiùs, & veriùs, quàm fieri poterit, annotabuntur effectus omnes, qui & in monte ipſo, & alijs circumſitis locis magna ex parte aut peſſundatis, aut labefactatis contigiſſe
Exercitationis ordo. dicuntur, hoc nimirum ordine; Primò qui impendentem terræ motus, & incendij cladem præcedere ſolent, quæ
Signa Prodroma. Prodroma ſigna vocantur, & ſub Prognoſi comprehenduntur, mox qui ambos caſus infelices, non ſecùs ac mor-
Pathognomonica. bos noſtri corporis, Pathognomonica dicta ſymptomata, perpetuò, vt vmbra corpus, inſequuntur, ſicut deinceps, qui poſt breue interuallum à flagrantiæ, terræq. motionis
Aſſidentia. exortu inſurrexere; quorum pars ad Aſſidentia dicta, quæ modò adeſſe, modò abeſſe ſolent, pars ad Epiphœnomena, ac Epigenomena morbi magnitudinem, & malum ple-
Epiphœnomena, ac Epigenomena. rumque morem atteſtantia, pertinere videtur; Et denique illi ex præſagiendi fonte eliciti, qui poſt huiusmodi raros, & portentoſos naturæ motus, quænam pari infortunio, & hoſtilitate mortali hominū generi ſuperuentura ſunt præ-
Prognoſtica. docent, Prognoſtica verè appellata; Quibus Deus omnipotens, atque miſericors, peccatorum oblitus noſtrorum, pro quibus delēdis è ſummo Cælo egredi, & Crucis patibulum ſubire voluit, finem tandē imponere dignetur. Interim verò ego, iuxtà initum conſilium, & factam deliberationem, conabor, ſi non omnia, & ſingula, ſaltem potiora rimari, & ad
Methodus ſcribendi. ſuas cauſas, more Phyſicorum, referre, ea videlicet methodo, aut recta ſcribendi ratione vtens, quæ tam apud Philoſophos, quàm Medicos eſt vſitatiſſima; quippè apud ambos

Analyticum axioma.

bos Analyticum iactatur axioma; *Generalia particularibus eſſe anteponenda;* E quibus tanquam principijs illi concluſiones, hi curandi ſcopos, imò curationem ipſam elicere ſolent. Ideò ſicut, vbi partes Medici ago, priuſquàm ad morborum curationem moliendam me accingam, eorundem ideam cum ſuis differentijs, cauſis, & ſignis ſollicitè, quantum poſſum, venari, & aſſequi ſtudeo; Ità nunc non antè me conferam ad ſpeciales Veſuuij euentus dilucidandos, & ad particularia quæſita enodanda, quàm de natura terræ motuum, ac ignitarum exhalationum è terræ latebris, & caminis igniuomis emiſſarum omni poſſibili breuitate diſſeruero. Quantum verò ſpectat ad Titulum, ne in ipſo operis veſtibulo Lectoris mens dubia, & anceps hæreat, vtq. ſtatim cuique pateat, quantum nominum vis, & proprietas, rebus, de quibus agitur, conuenire debeat, imò quantum ad earundem notitiam intimiorem aſſequendam conducat; Ex quo Socrates apud Plat. in Craty. & Critia tradit, non cuiuſuis hominis eſſe, nomina rebus imponere, ſed viri, qui rerum eſſentiam, & proprietates optimè nouerit, ante omnia Exercitationem hanc voco *Medico-Phyſicam;* quoniam licèt è naturalibus, ac meteorologicis principijs, & fundamentis eruta potiſſimùm ſit; attamen ad faciliorem intelligentiam, ſæpè ac ſæpiùs Medicorum placitis vtor, & exemplis eorum, quæ ſunt, quæq. fiunt intrà anguſtum humani corporis orbem, quod item antiquiſſimi Philoſophi, non modò Ariſtoteles, feciſſe videntur, vt infrà ſæpè numerò luce clariùs apparebit, cùm eorum opinio referetur, ac ventilabitur. Vnde in fronte Libri meam illicò aperire volens intentionem addo: Ad Σεισμόπυρον, per quæ duo græca vocabula inſimul connexa, ac vnum tantummodò formantia, tam motum, quàm incendium intelligo; & motum quidem, ideſt concuſſionem, quia terra, cuius eminens pars mons eſt, non mouetur, ſed concutitur tantùm; Quippè cum trium elementorum natura in perpetuo ſit motu, ſola terra in illorum medio, & mundi centro immobilis

Socratis dictum de nominum impoſitione.

Exercitatio hec cur dicta Medico-Phyſica.

Quidnam per Σεισμόπυρον intelligi debeat.

Cętera elementa in perēni ſunt motu, terra ſola manet immobilis.

mobilis permanet,quemadmodum abundè infrà in Aetiologia terræ motuum contrà Anaxagoram oſtendetur; cui terræ ob id à Platone, ac Medicis non ineptè comparatur melancholicus humor,qui præ cæteris quaſi ſtare videtur, cum ſit ſua frigiditate, & ſiccitate ad motum pigerrimus. Quamobrem meritò Cleanthes Samius, referente Plutarcho in Com.de Facie in orbe Lunæ,violatæ Religionis fuit poſtulatus, aut ſaltem dignus iudicatus, qui poſtularetur, eo quòd poſuiſſet Cælum quieſcere, terram per obliquum euolui circulum, & circà ſuum verſari interim axem. Quæ opinio de terræ motione antiquitùs habita à Nycæa Syracus. Thalete, Philolao, Democrito, alijsq́., & ab Ariſt. confutata 2.de Cælo, noſtris ſæculis à Copernico renouata,iure merito à Sancta Romana,& Catholica Eccleſia correcta,& emendata eſt: Nam Sacræ paginæ contrarium penitùs docēt. Vnde de eius immobilitate ità legitur Pſal.74. *Ego confirmaui columnas eius*. Et Pſal.92.*Firmauit orbem terræ,qui non commouebitur*.Et Eccleſiaſt.cap.1.*Terra autem in æternum ſtat*. Tametſi (primo intuitu)videatur obſtare his, quæ nos de Cæli mobilitate & ſphærica figura hoc in opuſculo aſſerimus, Eſaias cùm ait: *Qui Cælum inſtar cameræ ſtatuit.* Item: *Qui Cælum fixit.* Quorum verborum auctoritate Cęſarius Frater D.Gregorij Nazianzeni ad finem primi Dialogi autumat, aſtrui dogma de Cæli quiete ac immobilitate, eiuſdemq́. figura minimè globoſa; Vbi decipitur,nec Eſaiæ ſenſum aſſequitur. Quippè Eſaias vult Cælum præſeferre formam laquearis, magniuè fornicis,conſideratione tantùm habita illius partis, quæ ſemper ad noſtrum apparet Hemiſphærium; Idemq́. Cælum idcircò ait immobile eſſe, ac fixum ſtare, quoniam ſecundùm ſe totum nunquam locum mutat. Vnde cenſeo cum meliori ſchola, ſolidioriq́. doctrina Cælum eſſe globo conſimile,& in orbem agitari,inq́.medio ſui terram cōtinere,ſicut punctum circulus: Quem prætereà Copernicum miror etiam cum Scaligero Exerc.in Card.99. prodere veritū non eſſe

Solis

Cleāthes cur violatę Religionis poſtulatus.

Opinio veterum Philoſophorū de terræ motione ab Ariſtotele, & Sacrarum paginarum teſtimonijs cōfutata.

Copernici correcta.

Eſaiæ loca vbi Cælum nec globoſum eſſe, nec moueri videtur affirmare, vt interpretanda, contrà Cæſarium.

Solis corpus longè propius nos eſſe, quàm quãtum ab antiquis ſcriptum ſit; itaut in ipſa deferentis corpulentia locum mutaſſe videatur. Vnde *vel ipſa ſcripta* (inquit Scaliger) *ſpongijs, vel ipſi Auctores ſcuticis ſunt caſtigandi.* Sermonem verò hunc de motu terræ totius, & ſecundùm ſui naturam, qua à ſummo Opifice donata ab initio fuit, iuxtà quàm ſtabilis omninò eſt, prorſusq́. immobilis, (licèt Platoni etiam aliter ſentire vel Ciceroni videatur) intelligere oportet, non de ſpeciali, ſecundùm aliquas tantùm partes, violento, ac præter naturali, quo terram interdum, & montes è conſueto loco dimoueri violentia terræ motuum, & procelloſo ventorum turbine, ex hiſtorijs infrà adducendis abundè conſtabit, velut è Senecæ teſtimonio in Quæſt. Natur. vbi tradit, terræ motus terram ab infimo mouere, plana ſubrigere, valles aperire, & in ſumma mille miracula edere; Alioquin etenim terra immobilitate gaudet, & è contra, cæleſtes orbes vnà cum ſtellis iugi perenniq́. motu circumuoluuntur, prout communis eſt Peripateticorum, & Aſtrologorum opinio. 2. de Cælo cap. 13. & 14. quam etiam Sacræ paginæ confirmant. Neque enim hinc proptereà naſcitur, quòd Cælum ſit ignobilius terra, vt aliqui perperam cenſent hoc ipſo argumento: Præſtantius habetur ceſſare à motu maximè locali, quàm moueri, & excellentiori corpori nobilior competit ſtatus; ſed terræ moles perpetuò quieſcit, Cælum irrequieta vertigine circumagitur; Ergò terra excellentioris eſt notæ, Cælum deterioris. Pro cuius ſolutione non defuere viri grauiſſimi qui Cælo quietem dedere, arbitrantes ſola in eo aſtra circumferri, vt Euſebius Emiſſenus, Procopius Gazęus ad 1. cap. Geneſ. Iuſtinus Mart. reſpondens ad 93. quæſt. Orthod. & alij multi, quibus fauere quoque videtur D. Auguſt. lib. 2. de Geneſ. ad lit. cap. 10. Quæ pariter opinio antiquiſſima fuit, cum de ea mentionem faciat Lucretius lib. 5. de Nat.

Eſt etiam quoque, vti poſſit Cælum omne manere
In ſtatione, tamen cum lucida ſigna ferantur.

Idem Copernicus in qua re notatus à Scaligero.

Platonis opinio. In Phędone verò de forma terrę rotunda, eiusq́. fultura differens noſtram hanc ſuffulcic opinionem.

Terra immobilis. Cęleſtes orbes perpetuò mobiles.

Iidem nobiliores terra aduersùs argumentum, quod ſoluitur.

Opinio eorũ, qui Cęlum quieſcere, ſed aſtra in eo verſari exiſtimant.

Eadem traditur apud Lucretium, & Laertium.

Et Laertius dicit, aſtrorum motus nihil obſtare, cum fiant ex Cæli totius vertigine, aut, eo ſtante, & quieſcente, eorumdem vertigo fiat ex ea, quæ ab initio in origine Mundi ei attributa, & impoſita eſt ad ortum Solis, neceſſitate, deinde ex eo, quòd calor ignis ſemper ad loca coniuncta confluxerit. Attamen cum maiorem habeat probabilitatem ſententia Ariſtotelica, & Aſtrologica, ſacro etiam atque diuino corroborata eloquio, quæ ſtatuit cæleſtes orbes vnà cum aſtris circumuolui (quæ aſtra vanum eſt putare, Cælo non eſſe infixa, ſed aeri incumbere, qui ea perinde ſuſtineat, vt volucres) allata ad argumentum reſponſio contemnenda, quippè quæ ſi validam vim haberet, non minùs de ſtellis, quàm de vniuerſo cæleſti orbe concluderet. Quare reſpondeatur, tametſi quiete frui, cæteris paribus, præſtantius, expetibiliusq. ſit, quàm locali motu cieri; nihilominùs aliquam dari lationem quadam quiete excellentiorem, vti latio Cæli immobilitate terræ, cùm alias ob cauſas, tum quia cæleſtium orbium circumactio eſt medium, cuius ope, ac interuentu Mundo exhibetur quadripartita anni varietas, ſicut dierum, noctiumq. viciſſitudo, vt ſic cæleſtium corporum influxus ſubiectis corporibus commodè, apteq. diſpenſentur. Sed his omiſſis, ad rem intermiſſam ſtylus vertendus eſt. Per motum itaq. ego hoc in loco non ſimpliciter, & localiter factum motum accipio, ſed concutientem, aut conquaſſantem, & de quo intelligi voluit Ariſtot. 2. Meteor. dum quoddam terræ motus genus tremori ſimile eſſe dicit; vbi tremorem ſumit pro illo motu, qui fit in horrore, atque rigore, non autem pro tremore propriè dicto, & apud Medicos vſitato; tracta ſcilicèt metaphora à nonnullis febricitantibus, in quibus vtrumque ſimul apparet, ac perſentitur, idq. non quia terra, vti animal laborare febri poſſit, quæ quorundam fuit opinio, quam confutat Seneca in Quæſt. Natur. ſed ſimilitudine quadam, cuius gratia res dilucidior efficitur, vt cernitur in ijs, qui tertianis intermittentibus, & verè exquiſitis mancipati

[Margin notes: Eiuſdem confutatio. — Vana de aſtris opinio. — Argumẽti ſolutio. — Metaphora à febrientibus, qui ſimul tremunt, & ardent.]

cipati ſunt (aliquando tamen etiam continuis, ſed obſcurius, ſicut & quotidianis, & quartanis) quarum inuadente paroxyſmo, membra eorum ità contremiſcunt,& æſtuant, ob acres tum humores, tum vapores violenter motos, & per ſenſu exquiſito præditas particulas impetuoſè vagantes, quos effugiẽs calor in intima vſque adeò ſeſe inſinuat, vt extremæ partes frigidæ aliquo tempore maneant, carnesq.vnà,ad pectoris ſitum præcipuè,igniti inſtar Sulphuris,& præcalidæ exhalationis incendentes,vt motum concuſſiuum,& flagrantiam,perinde ac Veſuuius nunc,illo acceſſionis tempore,pati rationabiliter dici poſſint. Vbi propterea animaduerſione dignum cenſeo, per rigorem, me, non frigus, non algorem, qui à natura rigoris non ſecluditur, intelligere, ſed, vt nuper dicebam, motum valdè tremulum, ſecundùm aliam rigoris conditionem,quæ eſt inæqualis agitatio, ac concuſſio totius corporis, iuxtà Galeni mentem lib. de tremore, palp. &c. ſimilitudine illius, quo dicti febrientes admodùm conquaſſantur, cum indicibili perſæpè dentium, tremulæq. vocis ſtridore, non abſimili modo ab eo, quo fera ventorum vis (tametſi externa cauſa, atque diuerſa, eiq. magis accommodata rigori, à quo corpus non febricitat, veteribus Medicis ob ſummam frugalitatem incognito, quiq. auctore Gal.5. de Sympt. cauſ. horroris cuiuſdam potius ſenſum,aut,ſi rigoris,certè quàm minimum præſefert) horrorem nobis incutere ſolet,atque tremorem, ſecundùm hanc Lucretij ſententiam lib. 6. de Nat.

Bine rigoris conditiones ex Gal. doctrina.

Rigor citrà febrim veteribus Medicis cur eſſet incognitus.

Frigus vti noſtros penitus quum venit in artus
Concutit, inuitos cogens tremere, atque moueri.

Quę de rigore aſſertio,iuxtà Galeni doctrinam,meamq. intentionem, corroboratur etiam Hipp. teſtimonio lib.4.de Morbis,vbi violẽtam acrium humorum in partem aliquam irruptionem, & vehementem diſſidentium inter ſe humorum impetum,cum totius corporis concuſſu,rigoris originem facere teſtatur. Obſeruaui hoc millies in ijs quoque,

Hippocratis teſtimonium de rigore acceptio iuxtà ſenſum Auctoris.

in quibus ab acrium ſuccorũ rehumatiſmo affuturum iam-iam eſt aut extrinſecum eryſipelas ad cutaneas partes brachiorum, crurumuè, aut intrinſecum, vel ad pulmones, vel ad membranam ſuccingentem coſtas, quæ Græcis pleuræ dicuntur, vnde Pleuritidi nomen, non à membrana ipſa, quæ alio nomine apud eos donata eſt: Ad differentiam alterius febris Epialæ Græcis appellatæ, qua detenti ſemper vno eodemq́. momento frigus ſentiunt, atque calorem, vitrea id cauſante pituita diuerſimodè alterata, cuius portio, putredinis expers, algida remanens, ſenſum inuehit frigiditatis, pars verò putrefacta calorem concipit extraneum, qui ægris non exiguus impertitur. Ideò cum hac magis fortaſsè congruit Aetna, quàm Veſuuius (tametſi enim niuibus interdum riget, vt Capacius ait, mox nihilominùs diſſoluũtur, quod item his diebus in eo tot flammas euomente fuit animaduerſum, velut 20. die Ianuarij, & 21. Februarij) Nam de illo ità legitur:

Epiala febre detenti cur vnà algent, & calent.

In Aetna calor ſimul & frigus.

Dum mea continuis vruntur viſcera flammis,
Vruntur cano cætera membra gelu.

Eodem ſiquidem tempore, quo ab inteſtino igne comburitur, à glaciata niue forinſecus ei aſſiduè incubante congelatur; De quo propterea, poſt Pindarum in Pythijs, Solinus Polyſt. cap. 10. ad hunc modum loquitur. *In illa feruentis natura peruicacia mixtas ignibus niues profert, & licèt vaſtis exundet incendijs, apicis canitie perpetua brumalem detinet faciem. Itaq. inuicta in vtroque violentia nec calor frigore mitigatur, nec frigus calore diſſoluitur:* Præſertim ſi vera foret Ariſtotelis aſſertio 27. Sect. Probl. 2. quòd in Epiala febre interiora caleant, exteriora frigeant; nam magis veritati congruum cenſetur contrarium ab Auicenna traditum; ne ſileam, quod Epialæ Ariſtoteles, id Medicos Lypiriæ attribuere. Quid ſi ità furentem, ardentemq́. Veſuuium comparemus Fulloni in Syro Phrenitico apud Hippocr. 7. Epidem. 78. quem *cum vſtione tremulum* vocat; hoc eſt, cum vehementi febre, & quodam tremore?

Pindari, & Solini auctoritate.

Diffidiſi Ariſtotelis, & Auicennę in Epiala Febri. Phrenitico cuidam Hippocratis Veſuuius comparatur.

Non

Non inepta ſanè eſt comparatio. Quibus hæc καταδιάφραγμα addita legere ne graueris, benigne Lector; Inſcriptio libri huius erat: *Veſuuij Chaos*; in ordinem deſcriptum, lateq. planatum, quæ cum nonnullis doctis, ac ingenioſis amicis minimè arriſerit, quòd titulis operum ea ineſſe vis debeat, vt perſpicuè, ictuq. oculi Lectoris menti ideam eorum, quæ intùs agitantur, repræſentet, perindè ac in fronte, & facie ſæpè numero alti animorum motus, tanquam in ſpeculo cernuntur; idcircò mutata à me fuit; ſed ne indicta cauſa in eorum ſententiam deſcendiſſe videar, rationes, quæ ad huiuſmodi titulum ſuper ſcribendum me impellebant, hæ ſunt numero tres. Prima, quia veteres Ethnici Romani, qui (vt Dio eſt auctor) tempore alterius incendij eiuſdem montis, Tito imperante Veſpaſiano, cuius violentia Romam vſque (nunc verò, ſummi Dei beneficio, ne ſignum quidem) perlata etiam fuit, Chaos & ipſi quodammodò iſtiuſmodi caſum appellaſſe viſi ſunt, dum eius impetu, tantorumq. accidentium acerbitate cuncta in Chaos redigi, Solem in terram cadere, & hanc in Cælum aſcendere, necnon rerum omnium, ac elementorum indicibilem ſincheſim, extremamq. ruinam, cuiuſmodi erit in ſupremo vniuerſalis Iudicij die, fieri, aut inſtare exiſtimabant. Ità ſiquidem & hodie non modò mõtis accolæ, Nolaniq. perquàm vicini, ſed etiam inclyta, ac famoſiſſima Neapolitanorum Vrbs, quę ſex circiter milliarior. ſpatio interiecto à Veſuuio diſtans eſt, ex tot triſtibus, horrendiſq. euentis, tametſi cùm traditione, tum maiori adhuc certitudine, quam viſus præſtat, originem eorum agnoſcerent; nihilominùs, vt pij ſolent homines, ac verè Chriſtiani, ſupremum totius Mundi finem, quo cuncta igne ſoluentur, vti impendentem, & iamiam affuturum pertimeſcebant. Secunda, quia dictum obſeruo Chaos apud Græcos à χέω, fundo, quòd fuerit fuſio, ideſt, confuſio cunctorum elementorum. Quippè ob id quàm aptè præſens conflagratio, ac terræ motio Veſuuij montis Chaos nuncupetur, iudicium fieri poterit ex tot eius

Altera libri huius Inſcriptio *Veſuuij Chaos*, aliquibus cur non approbata.

Auctoris ſenſus, & rationes.

Neapolitanorum pietas.

Chaos vnde dictum.

eius confuſis euentibus, & conturbatis vndequaque in eo elemẽtis omnibus, dum è ſuis intimioribus latebris, & profundis viſceribus igneos globos, fulgetras, ardẽtium aquarum flumina, cineres, arenas, ingentiaq́. ſaxa, & denique poſt mugitus varios, ac fremitus, tonitrua, bombardarum more, eructat, ac vibrat. Tertia, quoniam, vt antiqui illi vocabant Chaos, materiam Cæli & terræ confuſam, atque informem, quam primò ex nihilo factam eſſe dicebant; & de qua poſtmodum omnia ſigillatim per ſpecies varias, formasq́. proprias prodijſſe putabant; ità nunc ego omnem congeriem euentuum, qui in Veſuuio, præſentis caſus occaſione, confuſim accidũt, dirimere ſtudeo, ſingulis ex permixto aceruo ſeiunctis, in ordinemq́. deſcriptis; & in ſuas cauſas, atque principia redactis, vt ex Chao ordo naſcatur.

Idẽ quid eſſet antiquis.

Præſens ſuperſcriptio cur magis arriſerit.

Verumtamen, his poſthabitis rationibus, hanc alteram Inſcriptionem amplecti decreui, quia mei argumenti vim, ac totius operis naturam magis exprimit, & Veſuuiano Incendio, à quo velut notabiliori, & cunctis, præ terrore, damnisq́. illatis, magis conſpicuo, ſumenda eſt denominatio, magnoperè congruit; *Inſcriptio* enim *cuiuſcumque libri ſumitur à parte prædominante in Tractatu*, vt inquit Olimpiodorus, vbi Meteωron titulum tuetur aduersùs nonnullos, qui contrà cenſebant, eo quòd Liber ille non ſolùm de paſſionibus tractat, quæ fiunt in ſublimi, ſed etiam de multis alijs, quæ generantur infrà terram, vt metalla ſunt, ac terræ motus; & circà terrãm, velut ſalſedo, glacies, &c. Et hìc finis primo Capitulo.

Olimpiodori auctoritate corroborata.

Multiplex Veſuuij montis Nomenclatura, ac Etymologia, & primò de duplici Temperamento iuxtà Hipp. & Gal. mentem, vbi etiam Fernelius defenditur. Dubium tollitur è Galeni verbis. Bodini peruicaciam

præſens

præſens Veſuuij ſtatus conuincit,& Seruij hallucinatio; qua Veſeuum & Veſuuium nomine ac loco diſtinguit, ſicut altera grauiſſimorum Auctorum de origine Padi manifeſtatur.

CAP. II.

Hipp. locus enarratur.

QVEMADMODVM Hippocrates à principio libri de Locis in hom. (ſi non potiùs Herophilus auctor eſt) ſcriptis mandauit. *Natura principium eſt in Arte Medica;* ſeù intelligat de ſtructura locorum, partiumuè noſtri corporis, quarum anatomes dignotio perquàm neceſſaria eſt ad diagnoſin, prognoſin, & curationem, ſeù de temperamento omnium vniuerſim, aut ſpeciatim ſingulorum hominum, de cuius agnitionis præſtantia cùm ipſe in Epidemijs, & alibi, tum Galenus verba faciens 3.Methodi cap.7.dicit: *Ego ſi cuiuſque priuatim naturam exploratam ad vnguem haberem, vtique qualem fuiſſe Aeſculapium mente concipio, talem me eſſe putarem,* tanti eſt in medicina

Cognitionis temperaturæ indiuidui neceſſitas.

factitanda momēti, perſpectam habere indiuidui, cuius valetudo regitur, curaturuè, tamperaturam, & cognitum omne, quod ei naturaliter inditum eſt. Vnde idem Galenus ab initio Libelli περὶ ἐθῶν. *Omnia* (inquit) *quæ ſunt in medendo, ſcopum habent id, quod natura eſt conſtitutum.* Non eſt autem in hoc loco inquirendum, de quonam temperamento

Duplicis temperamēti conſideratio.

præſens ſermo intelligendus ſit, nempè an de fixo, vt vocant, & habituali partium ſolidarum, quod in proportione caloris implantati, & humidi primigenij conſiſtit, in quo Galenus ipſe vel eſſentiam animæ ponit in lib. Quod animi mor. cap.3. & 4. vel quid eſſe ait complens propriam ſolidarum particularum ſubſtantiam, vt 1.de Vſu par. cap.9. vel denique quod cum Hippocrate naturam, & habitum corporis appellat. 2.de rat.vict.in acut.comm.47. Quod tempera-

De quo temperamēto intelligēdæ ſint definitiones Auerrois, & Fernelij.

peramēti genus illud eſſe reor, quod Fernelius definit concentum mixtionis, ſiuè primarum qualitatum harmoniam, velut antè eum Auerroes non incōgruè formam mixti definiuit, eo quòd ſit finis, ſeù perfectio mixtionis, cum ſemper elementa miſceantur, vt inde craſis emergat; de quo quidem temperamento ſi Fernelius loquitur, quando nec annorum, nec ætatis curſu mutationem ſubire tradit 3. de Temper. 10. & 11. non eſt ità arguendus, prout alij viri celeberrimi exiſtimarunt, quia fixum cum ſit, & habituatum, difficilè admodum mutari poteſt, iuxtà Ariſt. doctrinam in Prædic. Qualit. Ideò namq. omnes ferè contemnere alterationes videtur, quæ ei poſſunt ab extrinſecis occaſionibus euenire, licèt tandem, poſt diuturnas actiones, & reactiones, euidenter & ipſum patiatur, ea videlicèt ratione, qua

Idem quomodo defendendus.

Ferreus aſſiduo conſumitur annulus vſu;

& duro in ſilice aliquam denique notam à molli gutta imprimi videmus: De quo fortaſsè temperamēto intelligi voluit Hipp. Sect. 2. Aphor. 20. *Quibus iuuenibus profuſior eſt aluus, ij's ſeneſcentibus contrahitur; Et quibus in adoleſcentia fuit aſtricta, effæta ætate ſoluitur*. Quem interpretans Celſus lib. 1. cap 3. ait: *Quibus iuuenibus fluxit aluus, plerunque in ſenectute contrahitur: quibus in adoleſcentia fuit aſtricta, ſæpè in ſenectute ſoluitur: Melior eſt autem in iuuene fuſior, in ſene aſtrictior*. Quaſi dicat Hippocrates, quòd natura hominis eiuſdem non eſt ſemper vna, & eadem: An verò de alio temperamento, quod aſſiduè ab aere, cibo, potuq. & conſimilibus permutatur, & in dies, ne dicam, momenta, variabile eſſe conſtat; quod à Galeno ſub diſpoſitionis potiùs corporis appellatione comprehēditur, in ſpirituum, & humorum omnium fluxili ſubſtantia inſtabilem ſedem habens, ſexcentiſq. obnoxium varietatibus; nihil, inquam, vel parum refert, vtrùm de hac, vel illa temperatura tam Hippocrates, quàm Galenus intelligatur, quamuis ambo fortaſsè magis de ſecūda, quàm de prima loquantur; quoniam hæc ad Phyſiologiam pertinet, illa verò magis

Hipp. Aphoriſmus interpretatus à Celſo.

Temperamētum vagum, & mutabile quodnam Galeno ſit.

gis

gis ad Pathologiam, vel ſermonem de morbis, de quibus ibidem illi verba faciunt; Ità & ego à ſimili (vt aiunt) pretium me facturum operæ iudico, ſi de commotione, & flagrantia montis Veſuuij, quæ ambo ſunt grauiſſimorum inſtar morborum, & accidentium, quæ hominibus identidem eueniunt, hac in Exercitatione mentionem habiturus, initium duxero ab enarratione naturę eiuſdem montis, & partium eius, in quibus facta eſt hoc in præſenti Incendio mutatio magna; quippè ea penetrata, non ardua admodùm res erit, ſingula, vel plura, & potiora, quæ cùm anteactis ſæculis, tum hodie accidiſſe conſtat, ad penſum vocare, inq́. propria referre principia.

Quoniam igitur duplex in vnaquaque re expendi natura ſolet tam à Philoſophis, quàm Medicis; altera, quæ nominis dicitur, & ad ſolam pertinet nomenclaturam; altera, quæ ſubſtantiæ eſt, & ad intimam rei eſſentiam internoſcendam nos perducit; Idcircò Logicis, ac Iatro-phyſicis præceptis admonitus, de varia, & multiplici Veſuuij appellatione priùs agam, mox verò de natura magis intima, magisq́. eſſentiali; placet enim ſapientiſſimi Epicteti dictum: *Initium doctrinæ nominis conſideratio*. Quæ Platoni in Cratylo illa eſt, quæ, qualis nā res ſit, nobis aperit, & oſtendit, quippè nominis cognitio ad rei agnitionem nos manuducit; vt 1. Elench. aſſertum ſit ab Ariſtotele, quòd qui nominum vires ignorāt, & ſe ipſos ſæpè numero, & alios quoque fallant; necnon inter Iuriſconſultos rectè pronunciatum à Baldo fuerit in L. Liberti. nu. 9. C. de oper. liber. omnem ſcientiam à cognitione vocabulorum incipere.

Duplex in vnaquaque re expenditur natura, Nominis, & Eſſentiæ.

Epicteti dictum.

Alterum Ariſtot.

& Baldi.

Mons itaque, de quo ſermo, in extremis oris Campaniæ eſt, quam veteres ſub Phlegræis campis comprehendebāt, vulgò dictæ, *Terra di Lauoro*, iucunditate, ac fertilitate Cæli, & ſoli nulli alteri regioni cedentis; quam ideò antiqui dixere *Summum Liberi patris cum Cerere certamen*, auctore Plinio lib. 3. cap. 5. Merula autem 2. par. lib. 4. c. 25. Paradiſum Italiæ vocat; ab ea parte, qua Neapolis ad Orien

Veſuuij deſcriptio, & Campaniæ fertilitas.

tem ſpectat, poſitus, Nolæq. vicinus, excelſus quidem, ſed in hoc valdè nimis ſuperatus ab Aetna, alijsq. multis igniuomis montibus, cum à radice ad ſummitatem quatuor ſolùm noſtra interiacere milliaria quidã ſcribant, quæ dimẽſio pariter traditur à Plinio lib. 5. c. 22. altitudinis montis Caſij in Syria Antiochena, quem nõnulli Synai eſſe exiſtimãt; neſcio tamen modò, an eiuſmodi altitudo iuxtà aſcenſionis lineam rectam, ac perpendicularem, vel obliquam accipi debeat; Quippè Veſuuius à ſublimiori faſtigio ad mare vſque recto tramite vix M. paſſibus diſtare dicitur, cumq. Galenus triginta ſtadia, ſeù quatuor millia paſſuũ à mari ad collis ſummitatem intereſſe ſcribit loco paulò infrà adducendo, de Stabienſi colle intelligit, quodq. Plinius citato loco de Caſio dicit: *Ambitus ad cacumen xix. M. paſſuum eſt, altitudo per directum iv.* Galenus ſimpliciter tradit de mox annotato colle, nõ autem de Veſuuio, qui tamen olim celſior, quàm hodie; quippè etiã poſt hodiernũ tam motum, quàm incẽdiũ, in altero cacuminũ depreſſior apparet, nec biceps ampliùs, vt aliàs, quoniã qui ad Neapolim vergeabat apex, vnde ab initio tot fulgura, & horrifica tonitrua vomebãtur, cũ tot cineribus, aquis, & lapidibus ignitis, ſolo nunc iacet æquatus. Quare hodie multò minus verũ eſt, quod Dio in Tito ſcribit: *Hic olim quidẽ ex omni parte pariter excelſus erat.* Amplitudo autẽ eius, totusq. ambitus à radicibus ad cacumen ſpatio vigintiquatuor milliar. comprehendi traditur. Cuius quidem nomenclatura nõ vna eſt, ſed multiplex, communiter verò, paſſimq. Veſuuius nuncupatur, vt fidem facit Galenus., qui de eo agens lib. 5. Meth. cap. 12. ſic de nomine ait: *Quem montem & veteres Romani in hiſtorijs, & qui nunc diligentiores ſunt, Veſuuium nominant*; & ante Galenum Strabo, qui tempore vixit Auguſti, atque Tiberij, poſt deſcriptionem oppidorum Pompeij (hodie oppidilum hoc Scafati eſt, & non *Torre della Nuntiata* antiquis Opulentos) & Herculei (vulgò, ni fallor, *la Torre del Greco*) ſubdit: *Imminet his locis Veſuuius mons*, lib. 5. Sed

Montis celſitudo.

Mons Caſius idem qui Synai quibuſdã creditur.

Altitudo xxx. ſtad. de Stab. è colle accipienda.

Amplitudo Veſuuij quanta in toto ambitu, & circuitu.

Nomenclatura.

Scafati, & Torre della Nuntiata qui bus olim nominibus vocarentur.

cur amabò Galenus præaddu͠cto loco ſcribit: *Celebre nunc, nouumq. nomen Veſuuium eſt?* An non antea per tot ſæcula flammas, & cineres eructauerat, Tito præſertim imperante, vt ei tale nomen, iuxtà Capacij ſenſum, meritò competeret? Puto, quia primùm Romani, aſſertore etiam Cluuerio, fecere Veſeuus. Hinc Lucretius lib. 6. (ſi tamen Lucretij eſt verſus ille, &, pro Veſeuum, poni non debet Miſenũ, de qua re infrà ex Lambino interprete, atq; Turnebo.) Dubium de Veſuuij nomine ex Gal. Enodatio. Veſuuius dicitur etiam Veſeuus.

Qualis apud Cumas locus eſt, montemq. Veſeuum.

Virg. Georg. 2.

Talem diues arat Capua, & vicina Veſeuo
Ora iugo.

Sic apud Flaccum, Silium, Statium, Auſonium, & denique Suetonium in Tito, Veſuuium nominatum inuenire licet; *Quædam* (inquit Suetonius) *ſub eo fortuita, ac triſtia acciderũt, vt conflagratio Veſeui mõtis in Campania*; quinimò Græci, quos inter Latinos Poetæ in primis imitati sũt, Βέσβιον *Vesbium*, ſeu Veſuium dixere; ideò Columella lib. 10. Vesbius.

Fontibus & Stabiæ celebres, & Veſuia rura.

Silius lib. 17.

Euomuit paſtos per ſæcula Veſuius ignes. Veſuius.

Statius Sylu. lib. 4. carm. 4.

Hæc ego Chalcidicis, ad te Marcelle, ſonabam
Litoribus, fractas vbi Vesbius egerit iras.

Martial. lib. 4. Epigram.

Hic eſt pampineis viridis modò Veſuius vmbris.

Sic etiam Lipſius notat ad lib. 1. Hiſtor. Corn. Tac. hunc mõtem Plutarcho Βέσβιον dici. A Procopio in de reb. Goth. appellatur Βέβιος Bebius; ſicut ab Anaſtaſio Bibliothecario in Benedicto II. ità ſcribente. *Mons Bebius, qui eſt in Campania, eructauit.* Lesbium quin etiam tradit nũcupari Ambroſius Nolanus, quòd veluti λεσβιᾶν, & λεσβιάζειν, obſcœno ore loqui ſignificat, ſic Lesbius obſcœnis veluti faucibus flammas euomit. Quamuis ad mores etiam obſcœnos illud referant, vt λεσβιάζειν ſit, Lesbiorum obſcœnos mores Bebius. Lesbius.

Pura mulier Petronio Arbitro quænam ſit. ſectari. Vnde, vbi Petronius Arbiter *puram mulierem* nuncupat, Ianus Duſa notat, ſic vocari mulierem liberam, immunemq; à fœditate morbi Campani, ac luxu illo capitali, quem Nolanis aſſignat Auſonius, Lesbijs vſurpatum antiquitùs. Quòd ſi polluere etiam, & coïnquinare habet vetus Gloſſarium, Lesbium dicemus, quia cinere, & flammis eam regionem fœdauit, auctore Capacio Neap. Hiſt. lib. 2. Interpres Plutarchi defenſus. cap. 8. Vnde forſitan non errat Plutarchi interpres, dum Lesbium vertit, non Veſuium, licèt alij aliter ſentiant. De cuius nomine, delicijs, & luxu Martialis extat Epigramma.

Hic eſt pampineis.

& cætera, quæ ſequuntur vſque ad antitheſin, vt in hodierno incendio.

Cuncta iacent flammis, & triſti merſa fauilla.

Cum quibus concordant illa Caſſiodori verba de incendio Veſuuij, tempore Theodorici Regis, cuius erat à ſecretis. *Stupeas ſubitò calore vaſtata, quæ latiſſima fuerant viriditate depicta.* Exhauſtor Vrbium Veſuuius dicitur à Statio lib. 3. Sylu.

Exhauſtor Vrbium dictus.

Non adeò Veſuinus apex, & flammea diri
Montis hyems trepidas exhauſit ciuibus Vrbes.

Bodini peruicaciam quæ conuincant. Præſens Status Veſuuij. Verè autem ne, an per hyperbolen, vt viſus eſt credere Bodinus, tot horrendis euentibus fidem abrogans, decidat præſens calamitas Turris, quæ dicitur, *del Greco*, Octauiani, & aliorum oppidorum, ac villarum multarum, quarum bona pars, poſt montis concuſſionem, ſeu eiuſdem tonitrua, fulgetras, cinereos globos, longè lateq; diffuſos, & poſt igni torum lapidum varij generis protelationem, necnon torrentes aquarum feruentium, nigrarum, tetriq; odoris, ſulphuream, atque bituminoſam mixtionem redolentium, cùm ab alijs nunc violenter factis in monte hiatibus, tum à cratere potiſſimùm verticis eius in ſubiectos agros, & in imam planitiem impetuosè vndantium, collapſa, & diruta iacet; Vnde & Sannazarius, quaſi de præſenti loquens in-

Eiuſdem clades ex Sannazario.

cendio, eiuſq; occaſione cladibus acceptis, ità cecinit:

Aut

Aut cum terrifici ſonitus, ignemq. Veſeui, A
Et deſolatas paſſim defleuerit Vrbes.

Boetius 1. Philoſophicæ conſolat. proſa quarta vocat Veſuuium vagum montem, cùm ait.

Mons vagus cur Boetio dictus.

Nec ruptis quoties vagus caminis
Torquet fumificos Veſeuus ignes.

Sed cur vagum appellat? An quia latè diſpergit incendia, cinereasq. fauillas? An quia non ſemper ex eiſdem locis flammas eructat, ſed nunc ex his, nunc ex illis caminis? Neſcio verò tandem, vnde permotus Seruius Virgilij interpres decantatus ſcribat, Veſeuum diuerſum eſſe à Veſuuio, atque illum quidem in Liguria, hunc in Campania ſitum eſſe. Conſtat enim celeberrimorum ſcriptorum teſtimonijs, Liguſticum illum montem, ſuperantiſſimum inter iuga Alpium, & Padum gremio ſuo fundentem (vbi obiter notandus error multorum grauiſſimorum Scriptorum, vt Aeſchyli, qui, teſte Plinio, Eridanum, ſiue Padum in Hiſpania naſci exarauit, Euripidis, cui Apollonius 4. Argon. conſentit, qui fontem, aluumque communem cum Rhodano habere voluit; à quibus in eundem lapſum ducti fuere Appianus lib. 3. de Bello Ciu. de Pompeij profectu ad Alpes penetrãdas verba faciens, & Raphael Volaterr. 3. ſuæ Geograph. Quinimò & B. Baſilius M. qui 3. Homil. Hexam. minùs alijs Eridani originem agnouiſſe videtur, dum à montibus Ripheis manare aſſeuerat. Neque enim à tali nota liberare tantum virum poſſunt Poſſidonij verba apud Strabonem, quæ innuere videntur, quos antiqui Ripheos montes vocabant, nunc Alpes dici, quoniam ipſemet S. Baſilius de quibuſnam Ripheis loquatur, abundè ſignificat, cùm eos eſſe ait, qui ſtant vltrà intimiorem Scythiam) Veſulum, non Veſeuum eſſe appellatum, de quo profectò non ſenſit Virgilius, vt alij ante me rectè annotarunt, qui non Liguriæ, ſed Campaniæ populos, qui Turno aduerſus Aeneam ſuppetias tulerant, enumerandos ſuſceperat. Quid enim imperitius à Poeta dici potuiſſet, quàm ſi Clanio Fluuio,

Seruij hallucinatio.

Padus vnde primũ emergat. Vbi grauiſſimorũ Auctorũ lapſus notatur, ideſt Aeſchyli, Euripidis, Apollonij, Appiani, Raph. Volat. D. Baſilij.

Riphei montes interdum Alpes dicti.

Acer-

Acerris, Capuæ, reliquisq́. Campaniæ locis repentè Liguriæ montem miſcuiſſet? Verùm denique cur Veſuuius dictus eſt? Reſpondet Capacius, *quaſi Veſeius à conflagratione, cum Veſuuia fauilla dicātur*. An verò huiuſce denominationis vera ratio ſit allata à Capacio, aliorū iudicium eſto. Quæ ſatis, ſuperq́. ſint pro Veſuuij nomenclatura, quam vberiùs traditam videre eſt apud Ortellium in Theſ. Geogr. Arnaldum Pontacum Comm. in Chron. Euſebij, & Minoem Comm. in Epiſt. Plinij Iunioris.

Veſuuius vnde dictus.

Natura Veſuuij, non ſolùm ex Hiſtoricis, & Geographis, ſed ex Medicorum placitis, & mente in primis Galeni, qui montis huius temperaturam perbellè deſcribit; E cuius etiam exemplaribus notabilis macula eluitur. Veſuuiana vina diuerſa à Falernis. Maſſica & Falerna eadem. Pindarum ſub Typhonis fabula cauſas rimari naturales. Veſuuij vina vnde Græca dicantur, tantumq́, ſortiantur vigorem. Vbi & cur hodie vina Lacrymæ dicta ebullitionem paſſa ſint, ſeminaq́, in terram proiecta multò celeriùs ſolito germinarint. Veſuuij temperatura cur diſſimilis. Diſſidium Hippocr. & Ariſt. in materia, origine, & qualitate ventorum. Aqua vulgò dicta del Formale *ab Auctore cur celebrata. Terra ſicca cum ſit, cur non debuit eſſe humoris expers. Veſuuij natura varia, comparatione humani corporis tam ſani, quàm morboſi. Vbi de ſtatu vario hepatis in quibuſdam Hydropicis diſſeritur; & demùm in quo diſcrepent Leander, & Fazelus in Aetnæ deſcriptione.*

CAP.

CAP. III.

INTIMAM & eſſentialem Veſuuij montis naturam, ad differētiam nomenclaturæ, venaturus, non aliunde eam promptiùs, citiùsq́. me aſſequi, & attingere poſſe reor, quàm à varia partium,& locorum eius ſtructura(compoſitionem vocant)necnon ab eorundem qualitate,ſeù temperatura,vti minerarum quoque,& exhalationum,quas intùs alit,fouet,ſæpeq́.eructat, & à quibus ignes illum incendere ſoliti, ac terræ motus eundem, velut alia tum vicina, tum longè ſemota loca, multiplicis conſenſus infrà declarandi ratione, conquaſſantes, identidem erumpunt. Quæ duplex cognitio, ſtructuræ ſcilicèt partium, ac temperamenti, vt in medicina facienda magnoperè cōfert ad inueniendam tam affectus ideam,quàm malè affecti loci ſitum,conditionemq́.& ex conſequenti ad curationem per conuenientia auxilia ritè moliendam, quòd ſtatu cognito ſecundùm naturam,facilè contrarius,& præternaturalis dignoſcatur,cùm *rectum*, aſſertore Philoſopho 2.de Anima, *ſit index ſui,& obliqui*; ſic in re præſenti,ad indagationem principiorum,& cauſarum tot mirabilium euentuum,qui in hac, & in alijs olim miſerè viſis,ac perſentitis conflagrationibus acciderunt, non minimum adiutorij afferet. Quamobrem à montis temperatura inchoans, eam, perindè ac ſi hominis eſſet,à Galeno elicere conſtitui, quippè qui Veſuuij naturam,iuxtà hunc ſenſum acceptam,perbellè delineat lib.5.cap.12.Methodi. Sed antequàm verba illius in apertum afferam, pro faciliori totius rei intelligentia, auerruncandus error eſt,qui in vulgata eius exemplaria irrepſit,ita vt cùm Medici, tum alij etiam inſignis literaturæ Viri, tale mendum delere neſcierint, & quod ipſe decem & octo ab hinc circiter annis in meis libris de Morbis Capitis frequentioribus in Catarrho annotaui,& non ità pridèm in Hæ-

Naturam Veſuuij vnde Auctor venetur.

Duplex cognitio Medico neceſſaria.

Veſuuij temperatura ex Galeno.

Mendum caſtigatum in exemplaribus Galeni ab Auctore olim grauiſſimorū Scriptorum teſtimonio.

Hæmoptyſi, fretus auctoritate Strabonis, Statij, Symmachi, & aliorum veterum Auctorum; in qua ſententia nunc eo magis confirmor, quò data mihi eſt à D. Gabriele Naudæo iuuene variarum literarum peritiſſimo, & Em.[mi] Cardinalis de Balneo Principis omni virtutum genere cumulatiſſimi Bibliothecario, commoditas legendi Antiquam Italiam Cluuerij, qui in vulgatis Galeni exemplaribus vocabulum Σταβίαι, corruptum vbiq. legi affirmat ταῖς ταβίαις, τὰς ταβίας, αἱ ταβίαι. Quod mendum incurioſo librario attribuit, oſtendens etiam vnde facilè emergere potuerit, & addens in marginibus cuiuſdam exemplaris, quod, à Ioſepho Scaligero ei legatum, Martinus Gregorius Turonenſis (Medicus) Venetijs, & Romæ cum manuſcriptis contulerat, vbiq. pro Ταβίαι, Ταβίας, Ταβίαις, ſcriptum eſſe Σταβίαι, Σταβίας, Σταβίαις. Galenum verò Stabias voluiſſe, accuratiſſima eius topographia indicat, in qua omnia Stabiarum loco exactiſſimè conueniunt, de quibus ità Symmachus lib. 6. Epiſt. 17. *Stabias ire deſiderant, vt reliquias longæ ægritudinis armentali lacte depellant.* Stabiæ autem oppidum eſt plurali nomine dictum, vltrà Veſuuium montem, & Sarnum amnem, ſitum, cuius locus hodie vocatur, *Caſtel à mar di Stabia*, de quo inter alios Plinius lib. 3. cap. 5. Eminet autem hic mons, ſeu collis, mediocri altitudine, ſummoperè celebratus, & quem Galenus tam accuratè deſcribit (licèt nomen eius ſilentio inuoluerit, neque enim ad rem ſuã facere putauit) qui Stabienſis collis nuncupatur, quò antiquiores Medici, imò & nos etiam hac tempeſtate mittere Roma ſolemus valetudinarios, & eos maximè, qui ad Phthiſin inclinant, aut iam Hæmoptoicos, ac verè Phthiſicos, vt ibi vel ſanentur, quod multis ſanguinem ſpuẽtibus, & ferinis deſtillationibus mancipatis feliciter contingit, vel ſaltem longiorem vitam cum minori moleſtia traducant, quod Phthiſicis ex pulmonum vlcere inſanabili non raro euenire experientia docet. Nec mirum ſanè, cum totũ illum ad mare poſitum Veſuuij montis tractum audiam eſſe placidiſſimum; Vbi propterea omnes

Nunc Cluuerij auctoritate.

Stabiæ & Stabienſis collis, non Tabiæ & Tabienſis.

Eiuſdem deſcriptio & ſitus.

Ad eundem miſſio valetudinariorum.

Vnde Veſuuiani montis tractus ad mare placidiſſimus eſſe colligitur, & vnde talis euadit.

nes anni tempeſtates ſcatent omnigena fructuum vbertate, fontes puris labuntur aquis, varijs agri omnimodi floribus vernant: non frigus illic, non æſtus eſt grauis, ſed temperatus aer funditus mitibus Solis radijs illuſtratus, necnon placidis exhalationibus cõtinuè ab internis meatibus expirantibus tepidior redditus.Ità ibidem, ad Turrim vocatam *del Greco*, parùm firmæ valetudinis cauſa præteritis diebus autumnabat (eſt enim aer ille cunctis delicatioris habitudinis recreandis accommodatiſſimus, ob ſui teporem) Emin.[mus] Cardinalis Franciſcus Boncompagnus Neapolis Archiepiſcopus, & Paſtor vigilantiſſimus, morum candore, vitæq. integritate nihilò minùs, quàm natalibus vbiq. locorum conſpicuus, dum Veſuuianæ cladis impendebat periculum, à quo Deus illum mirabiliter præſeruauit. Iam enim audiebantur, ac cernebantur ſigna futuram mox tempeſtatem præindicantia, mugitus, & ſonitus varij, ſub pedibus tremores, & incolarum ad maris oras, & Neapolim verſus, relictis omnibus, confugientium ploratus, & vlulatus, dum ipſe, terreſtri itinere iam cœpto, tanquam magis ancipiti, & periculoſo, intermiſſo, cum paucis è familiaribus in nauiculam inſiluit, qua tutus, & citò Neapolim peruenit. Mons autẽ ille, cuius nomini Gal. parcit, à Caſſiod. lib. 11. Ep. 10. Lactarius nuncupatur. *Cum rerum Domini*, inquit, *clementia, de famuli ſui Dauid ſalute cogitaret, remedia Lactarij montis eã iuſſit expetere, vt cui medela humana nil profuit, vulgati loci beneficium ſubueniret.* Et exiguò poſt. *Huic igitur ferociſſimæ paſſioni beneficium montis illius diuina tribuerunt, vbi aeris ſalubritas cum pinguis arui fœcunditate conſentiens herbas producit dulciſſima qualitate conditas, quarum paſtu vaccarũ turba ſaginata lac tanta ſalubritate conficit, vt quibus Medicorum tot conſilia neſciunt prodeſſe, ſolus videatur potus ille præſtare, &c.* Oppidum hodie Epiſcopale ſuſtinet huiuſmodi collis, vulgari nomine, *Letteri*, vocatum, ab antiqua illa denominatione tracto. Huic Galenus ait Veſuuium coniungi, cum tamen Sarnus amnis

Emin. Card. Boncompagnus mirabiliter à Veſuuiano Incendio liberatus.

Mons Lactarius quinam ſit ex Caſſiodoro.

Hodie Letteri.

Idem cũ Veſuuio non coniungitur.

D inter-

intercedat, cum valle duo millia paſſuum lata, nec vlli alij monti connectatur Veſuuius, ſed vndique diſcretus, & planitie cinctus appareat; Vnde Boccatius de Mont. loquens de Veſuuio ait: *Nulli montium coniunctus*. At Galenus breuem illam diſtantiam paruifecit, qui cum nec Hiſtorici, nec Geographi, ſed Medici potiùs muneri incumberet, propterea excuſandus eſt. Nota aliqua fortaſsè magis dignus eſt Procopius, qui quamuis Lactarij montis meminerit lib. 4. Goth. rerum, tamen lib. 2. in Veſuuium montem Medicos miſiſſe tabe detentos affirmat. Quibus hunc in modum enarratis, adeamus iterum Galenum, cuius verba de Stabienſi colle, & monte Veſuuio dubio procul ex prænotatis clariora omnibus fient. *Quarto* (inquit) *die naui Stabias peruenit, vſuſq. eſt lacte, quod & mirificam planè vim habet, nec ſine cauſa prædicatur, de cuius vſu aliquid dicere oblatum nunc tempus videtur, nec de eo tantùm, quod apud Stabias habetur, verùm etiam de omni alio. Igitur ad lac Stabianum commendandum multa concurrunt, & locus ipſe ſatis editus, & aer illi circumdatus ſiccus, & paſcuum pecoribus ſalubris: Altitudo collis mediocris, via à mari ad ipsũ triginta ſtadia (ſeu quatuor millia paſſuum) ampliusq. aliquid, ſed nõ multò. Oppidulum autem ipſum Stabiæ apud mare in intimo maximè ſinu eſt, qui inter Surrentum, & Neapolim conſpicitur, magis tamen in latere, quod ad Surrentum pertinet. Cæterùm totum hoc latus eſt collis ſatis magnus, & longus, Tyrrhenum vſque mare protenſus; inflectitur autem leuiter in occaſum verſus. Coniungitur illi in imo ſinu alter collis non paruus, quem & veteres Romani in hiſtorijs, & qui nunc accuratiùs loqui volunt, Veſuuium vocant. At celebre nunc, & nouum nomen eſt, Veſuuius, omnibus mortalibus notum propter ignem, qui ex terra in ſublime emittitur, quod & ipſum mihi videtur haud parum ad circumfuſi aeris ſiccitatem conferre, & alioqui præter ipſum ignem nec ſtagnum propinquum, nec palus, nec fluuius alicuius momomenti vſquam in ſinu habetur. Omnibus verò*

Vbi Galenus excuſandus potiùs quàm carpendus.

Procopius notatus.

Hiſtoria Hæmoptoici miſſi à Gal. ad Stabias.

Veſuuius quare notus cunctis mortalibus.

Idem cur aeris puritati, & ſiccitati confert.

rò ventis, qui ab Arcto ad æſtiuum Occaſum perflant Veſuuius collis obijcitur, multusq. cinis ab eo ad mare vſque peruenit, reliquiæ videlicet materiæ, tum quæ in eo combuſta eſt, tum quæ nunc etiam vritur. Omnia hæc aerem efficiunt ſiccum. Hactenus Galenus, è cuius verbis non difficulter cognoſcitur, montem eſſe calidæ ſiccæq. naturæ, ſaltem ſecundùm maiorem ſui partem, eamq. intrinſecam, ſed & extrinſecam, præſertim in apice, ſeù cacumine, vnde fumi, & exhalationes, ac calidi cineres, & exuſti lapides aliquoties, extrà etiam tempus magni, horrendiq. incendij, eructantur; Ex cuius ob id amplo hiatu, è quo in intimis licet ignem videre, feruentes qui exiliunt ſpiritus ambiẽtem & circumfuſum aerem puriorem, ſiccioremq. reddunt. Quod enim de eius vertice dico, paſſim à multis traditur; potiſſimùm verò à Strabone lib. 5. *Suprà hæc loca ſitus eſt Veſuuius mons agris circumcultus optimis excepto vertice, qui magna ſui parte planus quidem, at totus ſterilis, & aſpectu cinereus.* Xiphilinus Dionis Epitomator de eodem loquens ait: *Extrema eius arbores habent, & multam vitim, ambitus verò igni expoſitus eſt, & interdiù fumum, noctu flammam emittit.* Marcellinus in Chronicis: *Veſuuius mons Cãpaniæ torridus inteſtinis ignibus æſtuãs, exucta euomit viſcera.* Et clariùs adhùc Procopius lib. 2. rer. Goth. *In ipſo vertice altiſſimum eſt in medio antrum, itâ vt veri ſit ſimile, ad ima montis penetrare; atq. ignem hic videre licet, ſiquis prolato capite introſpicere audeat.* Idem lib. 4. *Quoties autem pulueris eructatio contingit, etiam ſaxa præcidens flamma ab imis montis partibus in ſublime effert, atque propellit, nonnulla quidem parua, quædam verò admodùm ingentia, atque inde emiſſa, in diuerſas partes diſpergit. Fluit etiam inde riuus ignis è ſummitate montis pertingens ad radices vſque, & vltrà, quemadmodùm in Aetna fieri ſolet.* Quæ cuncta, & ſingula quanta cum veritate ſcribat Procopius, hodiernum incendium demõſtrat, in quo prædicta omnia, & alia quoque plura à cun-

Eiuſdem temperatura ex Gal.

Ex Strabone.

Dione.

Marcellino.

Procopio.

ctis obſeruantur, vt patet ex literis, relationibusq́. multis Neapoli miſſis,& ibidē impreſſis,veluti ex iconibus montis ardeſcētis affabrè depictis. Quam prætereà fidem aſtruunt literæ Vicarij Nolanæ Vrbis ad Illuſtriſſimum Epiſcopum Ioannem Baptiſtam Lancelottum Romæ nunc morantem, cuius dominio montis pars,quæ ad Nolam ſpectat, ſubdita eſt.Quæ ſanè Bodini peruicaciam ſenſui obluctantem abundè conuincunt, & vnà etiam Veſuuij temperaturam,quam venamur,non obſcurè indicant; ſicut Thermales tot aquæ ſulphureæ, ac bituminoſæ, quæ ibi ſtagnant, & quæ hodie tam profusè cū tetro admodùm, & ſulphureo odore è vaſtiſſimo cratere quoquouersùm exundarunt, vt iure ſcripſerit Zonaras, *copioſos ignis fontes hunc montem in medio continere*; quod congruit cum doctrina Ariſtotelis, qui lib. de Mundo, ait: *continere terram multos in ſe vt aquæ, ità & flatus, & ignis fontes*. Verùm quod addit Zonaras, *exteriora carere igne*, intelligendum eſt de tempore intermedio,ſeù extrà paroxyſmum,tempusq́.incēdij magni. Quam rem hauſit à Dione, qui ante eum ſcripſerat, cum ignis externas montis partes non exurat, inde fieri,vt ea,quæ ſunt in medio, abſumantur,& in cineres redigantur; Cuius Hiſtorici ſermo nec ipſe eſt accipiendus de actu ſæuiente incendio, quale præſertim fuit quod ibi deſcribit; quippè in hoc præſente,illi conſimili,certior factus ſum,ad duo circiter milliaria, ſuperiores mōtis partes,verſus imas,tactu calidas perſentiri, niſi aliud ſit calidum eſſe,aliud incendi, & exuri. Sed & calorificam vim effatu dignam (quæ tamen non vrens, non deſolans ſit, vtpotè longiùs à ſuo principio diſtans, ſimilitudine caloris febrilis, cuius cauma in thorace incenſi cordis tabernaculo valdè magis moleſtè percipitur,quàm in alia corporis regione)ſuperficiei terrę montis ab interaneis exhalationibus & ignibus, ac ſulphureis, bituminoſisq. mineris impertiri, argui inde poteſt, quòd villici tam antiquioris, quàm noſtri etiam ſæculi foueas ibi excauare conſueuerunt, inq́. eas deſcendere, ad moleſtos hu-

Ex aquis Thermalibus intùs ſtagnantibus, nunc ignitis & cum tetro ſulphuris odore excreatis. Ex Zonara, & Ariſt.

Veſuuij ſuperficies vbi hodie tactu calida.

Cauma febrile cur magis in thorace percipitur. Suprà dicta Veſuuij temperatura arguitur etiam à foueis ſudatorijs.

humores vi tepidi vaporis ſulphurei eliciendos, cuius rei etiam meminit Georg. Agricola lib. 4. Subterran. ſicut quo que nō leuiter probatur à qualitate vinorum, quæ in montis ambitu, quo maximè Nolam verſus decliuis eſt, vinetis vndique circumculto, generoſa admodùm, atque ſincera fœcundiſſimè proueniunt, cùm orta ſuis atteſtentur principijs. Neque enim id ſolùm attribui debet aprico Solis aſpectui, cui mons expoſitus eſt, cum & alij non deſint montes ad eaſdemmet oras poſiti, & aprici, in quibus nihilominùs iſtiuſmodi vinoſa vina, quæ Cretenſibus nullatenus cedūt, vt nec ei forſitan apud Homerum celebri, quod Μαίλετα, & αἴθοπα vocat, haudquaquàm producuntur. Quæ vina ſunt qui putant eadem eſſe cum Falernis, quibus ad abluendos trochiſcos vipereos pro Theriacæ compoſitione veteres Romani Medici vtebantur; idq́. quoniam ex agro Falerno eò vites fuere translatæ. Verumtamen Falernus ager ſuas retinet vites, quæ cum Veſuuiano ſolo non communicant. Vnde hallucinationi exiſtimo occaſionē præbuiſſe breuem locorum diſtantiam, & generoſam vtriuſque vini qualitatem ſimilem; non diſpari enim ratione obſeruo interdum confundi vinum ipſum Falernum cum Maſſico, genito in monte eiuſdē nominis, quem hodie dicunt *Monte di Dragone*, quod Caſtellum eſt extremo Maſſici montis apud mare impoſitum. Nullus quippè mons alius ad Falernum agrum eſt, niſi qui Maſſicus dicebatur, qui pariter à nonnullis è veteribus mons Falernus vocatus fuit. Vnde Martialis lib. 12. Epigr. 57.

A qualitate vinorum quę profert.

Veſuuiana vina diuerſa à Falernis, licèt qualitatibus inter ſe ſimilia.

Mons Maſſicus.

Nec in Falerno Monte maior autumnus.

Vt mirandum non ſit, ſi apud Silium Italicum Falernum vinum cum Maſſico pro vno, eodemq́. acceptum inuenitur lib. 7. in his verſibus.

Maſſicum & Falernum vinum vnum & idem.

Vitiferis latè florebat Maſſicus aruis;
Miratus nemora, & fulgentes ſole racemos.
Id montis decus. Atque ex illo tempore diues
Tmolus, & ambroſijs Aruiſia pocula ſuccis,

Ac

Ac Metymna ferax, Latijs ceſſere Falernis.

Quippè Falernus ager Maſſico monti conterminus erat, ab eoq́. incipiebat, protendebaturq́. ad Vulturnum vſque flumen.

Aenaria quoque Inſula eadẽ ex cauſa vina gignit fortia.

Ità ſimiliter eadem prorſus de cauſa Aenaria Inſula, Iſchia hodie vocatur, vinorum generoſitate inſignis eſt non minùs, quàm balneis calidis, medicatisq́. plurifariam aquis, propter varias in ſubterraneis latebris Sulphuris mineras, quarum gratia factum, vt & ipſa olim ignem in ſublime exhalarit, Typhonis, ideſt, ardoris in modum, ceu fulmen è Cælo recidens in eam, ex quo data veteribus occaſio fabulandi de Typhone Gigante hac in Inſula ſepulto, eumq́. dum latus verteret, euaporaſſe flammas, & aquas,

Pindarus ſub Typhonis fabula cauſas rimatur naturales.

vt Strabo ait lib. 5. Sub qua tamen fabula Pindarus Pythijs carminibus naturales cauſas infrà aſſignandas percurrit, cum totus hic Italiæ tractus, & præſertim à Cumis vſque in Siciliam ignitus ſit, & coeuntes ſub terra cauernas in Græciam vſque, & continenti terræ porrectas obtineat.

Veſuuij vina quæ & cur Græca appellata.

Dictorum autem vinorum montis Veſuuij, quæ alba ſunt, Græca appellantur, eo quòd (ſi Petrarchæ in ſuo Itinerario fides adhibetur) pars illa Italiæ à Græcis poſſeſſa olim magna Græcia dicebatur, id quod Capacio nõ probatur; qui aliam talis denominationis originem affert ex hiſtoria cuiuſdam Græci Eremitæ, qui ad Eglam vites in hortulo plantauit, quæ ad Summam inoculatæ, cum plurimæ creuiſſent, Græcum nomen retinuere.

Eiuſdem Lacrymę dictę.

Quæ verò rubra ſunt, Lacrymæ nuncupantur, quæ cientur ex vuis nigris, è quibus illæ iudicantur præſtantiores, quæ, antequàm tundantur vuæ, ex lacubus ſpontè fluunt, Pauſilypanas longè ſuperantes ſuauitate & vinoſitate. Vnde non, vt illæ, per æſtiuos calores

Ambo vndenam tantum adquirunt vigorem.

ità facilè aceſcunt, eodem Capacio referente. Sed vnde id roboris, id energiæ, vt ſic dicam, ſortiuntur? profectò non aliunde, quàm à natura, & qualitate ſoli montis Veſuuij, vbi ſulphureæ, bituminoſæq́. mineræ, & intùs inde ortæ exhalationes præcalidæ, ſed non ignitæ ſemper, aut in flammas conuerſæ, vigorem excellentiorem vitium radicibus

(vnde

(vnde qui oligoforum vinum valens & vinoſum reddere volunt, Sulphur adijciũt) ac rorido terræ humori dictorum mineralium participi aſſiduè ſuppeditant, vt Sol etiam exteriùs, cuius aſpectui & radijs mons ille obuius eſt. Quam rem non leuiter corroborat id, quod nuper Nola ſcriptum eſt; nimirùm arbuſta nunc iam emittere germen, ex quo ſcilicèt eorum radices, & trunci ad imum cineribus, & arenis calidis cum terra, & aqua commixtis, & quoddam veluti pingue lutum efficientibus obſiti, ac circundati cernuntur, poſt incendij eruptionem, imò & nonnullarum ſegetum, præſertim verò tritici, ſemina in terram illam proiecta limoſam, citiùs valdè, quàm anteactis annis, trium, dico, quatuorue dierum curriculo pullulaſſe viſa eſſe, ne ſileam, quòd Vicarius prædictus de nobili apud Rauennates Ingoforum familia oriũdus ad ſuprà nominatum Nolæ Epiſcopum Romæ nunc degentem, tam natalibus, quàm proprijs virtutibus Illuſtriſſimum, ſcribit, Lacrymas dolijs, quæ multa erant, incluſas, ad Turrim dictam *della Nuntiata*, inuentas omnes calentes, bullasq. euaporantes; puto, non ex circumfuſo tantùm, & ambiente vndecunque aere, exhalationibus ſulphureis fœcundo, & vaporationibus calidis ex ignitis aquarum deſputarum fluminibus elatis per doliorum rimulas ad intimam vſque vini ſubſtantiam alterandam, turbandamq. penetrato, ad ſimilitudinem aeris illius, qui nonnunquàm vi fulminis è Cælo iaculati illuc ingreſſus vinum abſumit, dolio non obluctante, intacto præterlapſo; Nam ab hac communi cauſa in alijs quoque cellis vinarijs dolia quorumcunque vinorum idem infortunium paſſa fuiſſent, ſed quia etiã inibi dolia cineribus dictis vel tumulata prorsùs, vel vndequaque oblinita inuenta ſunt. Quæ cuncta calidæ & ſulphureæ ſunt qualitatis ſoboles, iuxtà id etiam quod Plutarchus 4. Sympoſiac. quæſt. 2. narrat, tubera creſcere videri à tonitru, fulgure, & fulmine, partim quia inter tonandum multum aquæ genitabilis decidit, ob admixtionem caloris, partim quia probabile eſt, fulguralibus ac fulmina-

Hiſtoria notatu digna.

Io. Baptiſtæ Lancelotti Epiſc. Nolen. ſis laus.

Vina Lacrymę dicta vbi, & cur hodie ebullitionem paſſa.

Tubera terræ cur creſcere videantur à tonitru.

minalibus aquis, ſpiritibus, atque caloribus alte penetrantibus terram conuerti, ſicq. laxari, & hiare, quomodo calores quidam, & humores ſanguinei in corpore tubercula glandoſa,& ſtrumas efficiunt. Hæc autem in extrinſecis facta,& obſeruata, vt effectus, itá ſigna quoque ſunt eorum, quæ in intimis mons habet, quibus videlicèt clarè conſtat naturam montis huius eſſe, qualem ex Galeno & alijs iam retulimus,calidam & ſiccam. Nec quis miretur quòd Veſuuius in apice ſterilis,& exuſtus appareat,iuxtà ſcilicèt ſtatum eius partim genuinum, & partim aduentitium ſimul ex tot illac excreatis flammis, in locis verò decliuioribus aliam præſeferre naturam videatur, cùm denſis arboribus illa ſint vndique opaca, multaq. viti referta, & in medio tractum habeat ſylueſtrem, caſtaneis, fruticibusq. nemoroſum,in theatro herbas, quæ pratum perpetuò vireſcens efficiunt, A T R I A incolæ vocant,equorum pabulo,æſtiuo præſertim tempore, quo vbiq. arent herbæ, opportunum; Vt nec ſimiliter de allata eius temperatura ſuſpicetur, quòd ex eius radicibus per neſcio quæ peruia foramina frigidiſſimus ventorum flatus proſiliat, elatus ab aquis perennibus, quæ inde ad mare excurrunt, vt facilè inter marinas vndas, quemadmodùm Capacius ait, earum curſus dignoſcatur. Vnde Procopius: *Huius* (inquit) *montis ad infima potabilis aqua, ſicut fontes, à quibus & amnis quidam Draco nomine deriuat, qui iuxtà Nuceriam labitur.* Romæ quippè etiam ad radicem montis Teſtacei nuncupati, qui ſanè de illis eſt, qui non fuere à Mundi creatione progeniti, quiq. parua admodùm diſtantia à Tyberi fluuio intrà Vrbis mœnia hilari aſpectu è delectabili planitie aſſurgit, ſitu Meridionali, ad Hortum amplum ſatis, atque fructiferum, & amœnum, Tyberi ipſi contiguum, terra montis hiatu non magno rareſcit, è quo ſpiritus, ſeù ventus vſque adeò frigidus expirat, vt aquæ,& vini vaſa ibi aliquãtiſper morantia nihilò minus gelida fiant, quàm ſi intrà niuem,aut glaciem ſepulta fuiſſent. Qui quidem ventus

ab

Veſuuij natura cur diſſimilis.

Amnis Draco iuxtà Nuceriam labès.

Nota de mõte Teſtaceo.

ab aquis eiuſdē fluminis per ſubterraneos cuniculos ad caluati mõtis cõcaua,& intima loca penetratis eleuatur. Quæ ambo experimenta confirmare videntur non Ariſtotelis, ſed Hippocratis opinionem, quæ habetur 2.de Diæta. Ibi enim tradit vētōrum materiam eſſe vaporem,non exhalationem, vt per eum, origine, ſeù materialiter,omnes venti ſint frigidi & humidi, ſed à locis quos verrunt, varias qualitates acquirant. A dictis autem montis Veſuuij radicibus, ſi, vt audio, aqua dicta *del Formale* ad Neapolitanorum vſus corriuatur,non vanè tantis prædicatur Encomijs; vtpotè quæ cuiuſcunque expers mineræ de illis,quæ in montis ſpecubus latitant, (aliòqui enim pernicioſa foret, de Hippocratis ſententia in lib. de Aere, Aquis, & Locis, & Auicennæ lib.2.cap.50.vbi de Aqua loquens ità ſcribit:*Et omnes aquæ minerales faciunt vrinæ difficultatem,& parturiendi & mēſtruorum)* aeris cæteròqui introcluſi ſiccioris,ac tenuioris adminiculo & ipſa inde(aliquo tamē interiecto ſpatio)purior,& leuior ex intimis meatibus,& canaliculis, velut per alambicum ſtillata,excoctaq́. effunditur, de cuius proptereà bonitate celebratiſſimæ Vrbis Incolæ meritò tantoperè gloriantur:Quoniam videlicet,cuncta allata quamuis & frigiditatem,& humoris abūdātiam coarguere videantur;attamen nihil contrà nos,noſtramq́.aſſertionem; quod quidem, vt apertiùs demonſtretur, prætereundum non eſt, terram omnem, tam in planitie,quàm in montibus ſitam, ſuaptè natura ſiccam eſſe, ſed multum nihilominùs humoris in ſe continere,non ea ſolùm de cauſa, quam Plinius affert lib.2.Nat.hiſt.c.16.Quia,*niſi terræ ſiccitas aquæ humori iungeretur,non poſſent terræ partes ità benè cohærere, & coagmentari, ſed dehiſcerent, facilèq. diſſoluerentur;* verùm etiam, & multò magis, ob alteram, quam Philo Iudæus luculenta oratione proſequitur de Mundi Opificio, nempe, propter ſtirpium, & animantium, atque hominis præſertim vitam, & propagationem. Vnde, vt è naturali eius ſitu tota aquis ſubeſſe debuiſſet, & tamen magna ex

Hipp.& Ariſtot. differentia de ventorum origine, & qualitate.

Aqua dicta *del Formale* ab Auctore celebrata.

Aquarum minaralium vſus quæ mala inferat.

Terra quomodo, ſicca cum ſit, debuit etiam aquę expers non eſſe.

Ex Plinio.

Philone.

parte detecta fuit, ſecretis, coeuntibusq. diuino imperio vnam in partem aquis, ex quo ſummam adepta eſt à ſui primordijs ſiccitatem, ità Dei beneficio, ac prouidentia multum in ſe aquei humoris è Mari per cuniculos deducti, aut aliter ſibi impenſi, ebibit, vt frugifera ſit, & fertilis, vtq. matris inſtar non modò alterum alimenti genus cibum, ſed vtrumque, ceu natis ſuis, cibum, & potum præbeat. Præterea Veſuuio in hoc euenit, quod & noſtro corpori, cuius ſtructura cum ſit è varijs, ac inter ſeſe diuerſæ conditionis partibus ſimilaribus diſſimilaribusq. conflata, variè quoque & diuerſimodè ipſum affici, & alterari contingit, velut ſimiliter pro diuerſa membrorum craſi, contraria illud in nobis parere, aut in ſe ipſo pati accidentia conſueuit. Ità ſiquidem hepar ſubindè calidum valdè & ſiccum, cæteroqui munia ſanitatis obeuntes, experimur, è contra ſtomachum frigidum, & humidum; quinimò in eiuſdemmet hepatis parenchymate, quoties ignem & aquam ſimul, quantumlibet è diametro oppoſita elementa, contineri, & cohabitare certo conſtat experiméto? Ecce Hydropici, quorum nonnulli ſunt, qui vnà iecur habent calida multùm, & quaſi ignea, vti, viceuerſa, intensè frigida, & vuida diſcraſia labefactatum, atque hinc inde ab inæqualibus, & contrarijs inter ſe hoſtibus oppugnatum. Illam clarè indicant puſtulæ aridæ, & prurientes in cuti venoſi generis totiusq. corporis emunctorio extuberantes, vti lotia rubro ſaturata colore (cuius tamen euentus cauſam attribuit Auic. facultati iecoris imbecilliori, à ſanguine non ità ſerum depuranti, quin vrina efficiatur ſanguinea; vnde eos etiam damnat, qui ob tincturam, & rubedinem lotij iudicant ſuper caliditatem Hydropis) quæ effectus vnà, & ſigna ſunt hepatis retorridi, & humores aſſantis, non elixantis; vt ego quidem reor: Hanc multa, & copioſa aqua intrà abdominis cauitatem, intravè peritonæum, ac inteſtina, velut in vtre, exundans, ſi Aſcites eſt, ſed ſi Anaſarca, Hypoſarca, Leucophlegmatiauè, intrà poros, & ſpatia carnium, & venarum oſcula illuc

Ex Dei prouidentia.

Humani corporis temperatura diſſimilis.

Hepatis temperatura calida & ſicca; ſtomachi frigida & humida.

In eodemmet hepate & calor, & frigus.

Indicantia calorem.

Indicantia algorem.

terminantia, quemadmodùm molles, laxi, & œdematoſi crurum tumores, cuncta frigidæ intemperiei iecinoris primariæ hæmatoſeos officinæ, & pituitoſi humoris tum craſſi tum aquoſi plerumque ſoboles, vt aptè dicatur eius parenchymati contingere, quod in aceruo cinerum paſſim licet omnibus obſeruare; in cuius peripheria cineres actu frigidi ſentiuntur, at ſubter igniti carbones, qui tangentium digitos (non ſecùs, ac intrà corpus magnus æſtus ſanguinem ipſum) exurunt. Scio tamen non defuturos, quibus mea hęc opinio de duplici in iecore intemperie, dupliciq. cauſa, calida & frigida, à qua diuerſi adeò inter ſe naſcātur effectus, minimè arriſerit, ſed cum obſeruatio non ſemel à me & alijs facta huiuſmodi affectuum cōplicationem præſeferat, equidem non video, quomodò eorum diuerſitas cauſarum allatarum, & partium in eo viſcere laborantium varietati attribui non poſſit: An non tradit Alex. Traſl. quoſdam Hydropicos ſe priſtinæ reſtituiſſe ſanitati, vſu tantummodò frigidorum? Quod arbitror ideò contigiſſe, quia tunc in hepate calida affectio vigeret frigidam vincēs, imò à qua oriri hæc inciperet, difflato ac diſſipato natiuo calore à præter naturali, vt fit in Hydrope, quæ iecoris inflammationi, & febribus acutis non rarò ſuccedit, vt eſt apud Hippocr. ab initio 2. Progn. & Gal. 5. de Loc. aff. 7. & alibi. Quinimò idem Gal. 4. de Præſag. ex pulſ. inquit, quòd, ſi Hydrops fiat cum iecoris inflammatione, pulſus eſt durus, ac tenſus, ſed ſi ſine inflāmatione, mollis & laxus. Verùm ſua vnicuique ſponſa. Neſcio an hùc quadret ſimilitudo eorum hominum, quorum partes ad pectus, ventrem, & crura attinentes vndique pilis, quaſi hiſpidis fruticibus obſitæ cernuntur, caput verò in vertice, ac ſincipite glabrum penitùs, & depile parùm venuſte conſpicitur, ſicut Veſuuij apex, & faſtigium, ſine arboribus, ſine illis prorsùs herbis, & arbuſtis, quibus inferiùs tam latè, ac densè ſimul abundat, vbi villas habet Summam, in qua fructuum copia quibuſque anni temporibus eſt. D. Anaſtaſij, Octauianum, Trochiam, Polenam, ar-

Exemplū de aceruo cinerum cum ſubter ignitis carbonibus.

Similitudo nō cōtemnenda.

Montis in nouo Orbe hiſtoria.

borum, vinorum, & fructuum abundè feraces. Ità legitur de monte quodam noui Orbis vno ex decem Vulcanis appellatis, in quo ignis apparet vorago, apud Ninderi oppidum ad tres leucas, ſed ordinę præpoſtero, quem locum, vt poſt alios refert Baccius lib. 4. de Thermis; deſcribunt prætalto monte conſpicuum, confragoſumq́. ac in apricis ſyluoſum, in imis verò receſſibus ſqualenti cinere, combuſtorumq́. lapidum reliquijs onuſtum, & horridum. Et qui tamen (quod mirum eſt) in ſuprema ipſa ora, atque hiatu ignis, frigidis, ac dulcibus ſcatet aquis; Quare ex interuallis, & ceſſatis aliquandiù incendijs, cum facilis cuique per illas ſalebras præbeatur aſcenſus, craterem inuentum narrant trecentorum infrà pedum altitudine, ac ad imum fluentis inter lambentes flammas auri locum apparere; cum his quę ſequuntur. Sed ne ab Italia diſcedamus, refert Leander ex

Aetnę al a.

Cicerone, ac Strabone, cum mons Aetna ſit editiſſimus, vndequaque præruptis lateribus, in ſummo tamen amœniſſimum eſſe, campeſtri planitie, & iucũdum pręcipuè fontibus ibi pariter ſcaturientibus. Quæ Leandri narratio non videtur adeò conuenire cum his, quæ leguntur apud Fazelum in Hiſt. Siciliæ lib. 2. cap. 4. vbi Aetnam tripartitò diuidit; primò in inferiorem partem, quæ incipit à montis radicibus, ſurſumq́. aſcendendo per decem milliaria protenditur, ædificijs cultam, & habitabilem; ſecundò in mediam ſyluis, denſiſq́. arboribus refertam, vbi & magna ſaxa quodammodo vſta, & fuliginoſa, tractu aliorum decem milliar. obſeruauit ſua ætate, quæ fuit anno 1541. nec non hiatus & aperturas varias, & ad eorum oſtia cineres, ac exuſtos lapides, præteritæ arſionis indicia quàmmanifeſta. Vnde veriſimile fit, hodie etiam in Veſuuij montis ambitu, non in ſolo cacumine ad magnas fauces, è nouis caminis flammas fuiſſe eructatas, quippè Veſuuius ipſe Aetnæi ignis imitator perhibetur à Floro lib. 1. cap. 16. de Bello Samn. Tertiò in adhùc ſublimiorem partem, quæ ſurſum ad 12. milliaria aſcendit, & quam, brumali tempore, niue vndique ſcatere affir-

Leandri, & Fazeli diſſidium.

affirmat, æſtiuo autem circumquaque nudam, cineribus tantùm, & combuſtis lapillis obſitam apparere. Audio tamen à viris fide dignis,præter Pindari & Solini teſtimoniũ, Aeſtate glaciatam ibi niuem abũdè reperiri, quæ nec Solis ardore, nec fumis, & vaporibus ex intrinſecis fornacibus elatis colliqueſcit. Vnde Pindarus Pyth.Od.1.in periphraſi Aetnæ, quæ columna cæleſtis ab eodem vocatur, quòd ſit mons ἐρανομένων, deſcribit Aetnam non ſolùm ab altitudine, ſed & à niuium rigore, quas acutas per totum annum nutrire aſſeuerat.Ecce ergò tandem quomodò & in Veſuuio, & alijs montibus igniuomis frigiditatis etiam, & humiditatis effectus cõſpiciuntur, iuxtà diuerſitatem cùm ſitus,tum naturæ partium,quibus cõſtant,& eorum,quæ intrà ſe cludunt, contrarietatem. De qua re agetur quoque in proximo Capitulo.

De eadem Veſuuij natura, adhùc iuxtà qualitates eius, & mox ſecundùm ſtructuræ partium, & hiatuum rationem. Veſuuius & alij igniuomi montes cur figuræ pyramidalis, & quare humano capiti, ac medicæ cucurbitulæ poſſint comparari.

CAP. IV.

SVPRA notatam de montis Veſuuij natura enarrationem adhùc ampliùs corroborare oportet neſcio quibuſdam ſimilitudinibus ab humano corpore depromptis, quarum applicatione res tota clariſſima euadet. Igneam itaq. dicebam eſſe maiori ex parte Veſuuij naturam, licèt, ſecundùm aliquot loca ipſius, frigiditatis & humiditatis effectus conſpiciantur; nam potiores, & frequen-

tio-

tiores,cùm perpetuò,vt Galeni ætate,apparentes,quod ex verbis Methodi ſuperiùs allatis manifeſtè dignoſcitur, ſed remiſſi admodùm,flamma in ſe ipſam verſa,nihilq́.moleſtiæ accolis facelcēte;Itaut etiam referat de ſuo,ac noſtro tempore Capacius,montis fundum in intima terræ viſcera penetratum nihil caloris,aut fumi emittere; tum aliquibus interuallis intenſiſſimi,vt hodie,igneis incēſis mineris,quales ſulphureæ in primis ſunt,ac bituminoſæ,quibus moles eius quaquauersùm, ſed in intimis potiſſimùm antris, ac ſpecubus,exundās eſt;& quibus aquarum Thermalium à feruore dictarum tot nunc illis in locis nouæ, & à ſæculis non viſæ ſcaturigines acceptæ referēdæ ſunt. Inter ætates itaq́.iuuenilem ſcimus calidis flagrare humoribus, tempore præſertim Aeſtatis,quo iuuenes ſæpiſſimè ab Ardētibus febribus, Dyſenterijs, & Cholera corripi ſolent, quòd in eorum venis corrupta, & accenſa bilis exardeſcat, inteſtina exedat, & impetuosè ſuprà ſimul,& infrà concitetur,quæ bilis tantam habet cum Sulphure analogiam, vt eam dicat Hippocrates lib.2.& 3. de Morbis, alios flammare humores ſuaptè natura frigidos, quemadmodum Sulphur illa, quæ ei approximantur; in qua propterea ætate conſtituti, accedente interim quoque in vini generoſi, & adipum natura calidiorum vſu,notabili errore, incendia patiuntur,hoc eſt morbos acutiſſimos, & calidiſſimos, cum vehementi corporis totius perturbatione,concuſſione,vomitibus, & aluifluoribus humorum, qui colore,& calore ignem repræſentant; Itaut in his è venis riuus ille igneus fluere videatur, qui,auctore Procopio,& hodierna obſeruatione,è ſummitate mōtis Veſuuij decidens ad radices vſque, & vltrà pertingit. Ponamus igitur ob id ſimilitudinem quandam à D. Hieronymo ingenioſè excogitatam,quę(ni fallor)hùc maximè quadrat.*Non etenim*(ait in Epiſt.)*ignes,non Vulcania Tellus, non Veſeuus, & Olympus tantis ardoribus æſtuant, vt iuueniles medullæ vino plenæ, & dapibus inflammatæ.* Sed nec abeſſe videtur ab hoc noſtro inſtituto alia comparatio

Veſuuij fundum quando nihil caloris, nihilq. fumi emittebat.

Iuuenum corpora cur, & quando acutis admodùm morbis tentantur.

Bilis & Sulphuris analogia ex Hipp.

Similitudo ex D. Hieronymo.

ratio eiuſdem D. Hieronymi, quam ponit ſuper Abacuch ad cap. 3. ita loquens: *Legimus in his, qui de mirabilibus confecerunt volumina, & qui Olympiades Graciæ ad noſtram vſque memoriam perduxerunt, exponentes quid in ſingulis annis noui acciderit in Mundo, quòd inter cætera terræ motu eruperint flumina, quæ antea non fuerant; & rurſum alia abſorpta ſint, & peſſum ierint, quòd ſcilicet omnes terræ, quaſi in humano corpore ſanguinem intrà ſe habeant latentes venas, quæ terræ concuſſione rumpantur, & manent in flumina*. Huius rei veritatem infæliciter experiuntur quicumque in ea ætate conſtituti, quæ eſt à 18. anno vſque ad 35. ex ferueſcente bilioſo ſauguine reſerata, vel diſrupta vena, Hæmoptoici euadunt, ſicùt qui aptyſta ſimul ac ferina Tuſſi diù pectus, & cum pectore pulmonē, qui ad eius motum mouetur, concutiendo, & per modum terræ motus validè conquaſſando, tandem lancināt venas, easq́. diſrumpūt; mox enim ab his ſanguis fluuij inſtar cruēti erumpit, cum quo vitam ſæpè priùs fundūt, quàm Phthiſici euadant. Hæc autem ſufficiant de natura Veſuuij ſecundùm eius qualitates, quibus paucula modò ſubnectamus, quæ ad ſtructuram partium, & locorum, quæ in eo cluduntur, & pro quorum diuerſitate varij quoque effectus tam in flagratione, quàm in terræ motione accidunt, ſpectare magis videntur. Strabo itaq́., poſtquàm ſcripſit Veſuuij verticem magna ſui parte planum, ſed totum ſterilem eſſe, ſubiungit. *Cauernasq. oſtendens fiſtularum, & lapidum colore fuliginoſo plenas, vtpotè ab igne exeſorum*. Et poſt eum Procopius. *In ipſo vertice altiſſimum eſt in medio antrum, itaut verè ſit ſimile ad ima montis penetrare. Huius montis* (idem ait) *haud ſecùs atque in Siculis Aetnæ media omnia vacua, obſtructaq. ſunt, & in profundum tendentia pari ab imo ad ſummum dimenſione*. Quam rem pariter confirmat L. Florus lib. 3. cap. 2. vbi Spartaci Gladiatoris hiſtoriam enarrat, dum hic ſcilicèt vnà cum ſuis commilitonibus in Veſuuio à Clodij exercitu obſidione anguſtabatur,

Alia eiuſdem.

Hęmoptoici qui fiant. Aptyſta & ferina Tuſſi detenti cur Hęmoptyſin incurrunt.

Structura partium Veſuuij.

Ex Strabone.

Ex Procopio.

Ex L. Floro in hiſtoria Spartaci.

nec

nec fugæ locum inueniebat,per illa verba: *Per fauces caui montis, vitigineis delapſi,ad imas eius deſcendere radices, & exitu inuiſo, nihil tale opinantis Clodij obſidentium ducis ſubito impetu caſtra rapuere,deinde alia caſtra.* Figuræ

Figura montis procera.

proceræ mons eſt, quam Medici calidis in primis corporibus aſſignant; & eorundem calori magnoperè actiuo tanquàm efficienti cauſæ attribuunt, licèt interdùm ex parte materiei, non admodum operante calore, fieri eam poſſe non degenetur. Quò forſitan reſpexit vates ille: *Nec eſt in tanto corpore mica ſalis*. Cuius figuræ, ſed valdè celſioris, ſunt montes alij quamplures igniuomi, & præ cæteris, qui eſt in Inſula Teneriffa inter Fortunatas, cuius altitudo non breuiori dimenſione conſpicitur leucarum Portugalenſium quindecim, noſtrorum verò milliariorum ſexaginta, qui, cum perpetuò ardeat, cenſpicitur nauigantibus adeò procul, vt vſque ad ducenta millia paſſuum internoſcatur, auctore Aloyſ.Cadam.Nec nō biceps hucuſque,antè præſens incendium, quaſi duorum capitum,animantium inſtar illorum, quæ geminato capite monſtroſè gignuntur, forſitan etiam(niſi incendiorum occaſione id factum potiùs velimus, quod innuere quoque Dio videtur, qui in Tito ait: *Hic olim quidem ex omni parte pariter excelſus erat*) vt tali figura, ſeù forma inſolitam, & monſtroſam ſui naturam patefaceret,ſicut apud Ariſtotelem in lib.de Phyſiognom. monſtroſum corpus mōſtroſam animam repræſentat, quaſi corpus inſolitum modū ab alijs corporibus habens,ſignum ſit animam in tali domicilio habitantem peruerſis obnoxiam eſſe inclinationibus.Quod tamen axioma non eſt ſempiternæ veritatis. Ideò olim ibi geminus, æqualibus vtrinque proiectis pyramidibus, conſurgebat, quæ tempore Dionis,vt ex eo mox retuli, antiquam ſeruabant celſitudinem, licèt *pars igne conſumpta*, vt idem refert, *dum in ſe coit, concaua facta ſit,vt totus mons formam præberet Amphiteatri;*Quarum quidem pyramidum altera,quę ad Neapolim erat,hodierno incendio,ac terræ motu ampliùs non emi-

Vbi mōs igni uomus altitudinis 60. milliar.

Biceps antè hac Incendium.

Monſtroſum quomodo & cur.

Monſtroſum corpus,monſtroſa anima; non eſt ſempiternę veritatis.

Pyramidalis. Amphiteatri formam præſefert.

Altera Pyramis nunc conſumpta.

eminet,terræ campeſtris planitiei æquata,partim videlicèt exuſta, & in cineres verſa, partim intùs à voragine abſorpta,ac deuorata.Quid ſi ad calidã montis qualitatem comprobandam & hoc adijciam,pyramidalem vtriuſque apicis Veſuuij formã igneam quoque redolere naturã? Ità namq. & mons prædictus in Teneriffa Inſula nõ modò erectus eſt, miræq.altitudinis, è cuius ſummo vertice ignes euomũtur, ſed etiam; vt idẽ notat Cadamarus,pyramidali forma protuberans. Quippè ignis cùm aſcendit,in pyramidis figuram cacuminatur, fortè quia tenuiores partes celeriùs aſcendunt,minùs tenues ab imo fuſæ reſiſtunt, mediocres antecedunt has,illas ſequunrur.Quòd præthereà mons Veſuuius conſtet partibus intrinſecùs non continuatis,ſed interciſis, locisq. intus plurimis gliſcẽtibus,præter ea,quæ oculis patent, probatur à poſteriori, vt aiunt,quia ſcilicèt, tanquam Aetna,aut alius quiuis mons,terræ motibus,mugitibus,varijsq. ſonis,velut tonitribus obnoxius eſt,& acceptæ ab eo voces numeroſiore repercuſſu multiplicantur;vt dici de eo poſſit, quod de Aetna Lucretius:

Igniscur in Pyramidis figuram cacuminatur.

Vnde probari etiam poſſit Veſuuium fiſtuloſum intùs & cauernoſum eſſe.

------------Primùm totius ſubcaua montis
Eſt natura ferè ſilicum ſuffulta cauernis
Omnibus eſt porrò in ſpeluncis ventus, & aer.

Vnde conſtat montoſa loca ideò magis terræ motionibus concuti, contremiſcere, & igneſcere, quàm plana, & mediterranea, quòd intùs caua ſint, fungoſa, ac foraminulenta; quippè montes ſunt veluti tubera, aut apoſtemata terræ, interaneis aquis, vaporibus, exhalationibus, & flammis, pro varia ſoli natura, atque minera, redundantes. Vt idcircò nulli debeat eſſe dubium, quin vltrà ea, quæ ſenſus iudicat, pluribus adhuc antris, ſpecubus, canalibus, fiſtulis, anfractibus,gyrisq. labyrinthæis Veſuuius conſtet; Vbi præter latices magno cum fragore exilientes,halitus, venti, exhalationesq. includuntur, quæ tria liberam, expeditam, ſufficientemq. aperturam ſæpè non inuenientia, huc, atque illuc agitata,obnitentem terram concutiunt(velut in nobis

Terræmotus quando fiat irritatione Palpitationis

nobis aliquàndo flatus, vel ſpiritus interclufus palpitantem motum efficit) ex quorum poſteà repercuſſu, & impedito, vt Medici loquuntur, tranſpiratu, ſicut humoribus in venis, ità ijs maior accedens excandeſcentia, in monte ipſo incendia quoque progignit; interdùm verò, per diuerſa, nec amplè patentia ſpiracula exilientia, varia ſonorum, fremituumuè diſcrimina, de quibus infrà, emittunt, perinde atque omnes nos in nobiſmetipſis experimur; in ventris enim regione, cauis tot anfractuoſiſq́. locis circumuoluta, & calore in materiam ibi ſtabulantem agēte, quinàm (obſecro) aliquandò non percipit rugitus, borborygmos, obmormuratus, ſtrepentes crepitus, & ructus? In capite, & auribus ſibilos, atque tinnitus? E quibus nemo erit, qui non fateatur, mihiq́. facilè concedat, Veſuuium eſſe cauernoſum, rimiſq́. intus infinitis hiantem, & meatibus dehiſcentem, quemadmodùm & exterius hodie (id quod tamen infrà controuertitur ex relatu non vniformi) in ſuperficie quoque, & ambitu ab impetuoſis flammis, hiatibus aliquot per continui ſolutionem factis, è quibus tanquàm Cocyti caminis eructantur, ſicut fumi, & fauillarum nubes denſæ, & atræ admodum, ignitis quaſi linguis oblongioribus interdùm ſcintillantes, cineres copioſiſſimi ad miram altitudinem, etiam valdè vltrà nubium regionem proiecti, ventorum flatu, vt veriſimile eſt, coadiuuante, vti lapides varij, vſti, ſemiuſti, parui, magni, quoquouerſum protelati, & demùm aquę erumpunt ardentes flammeæ, & igneum quaſi flumen æmulantes, aut potiùs efficientes. Ne taceam, quòd nunc antrum, ſeù vorago ad verticem ſex milliariorum ſpatio, & ampliùs dilatata videtur, formæ, ſeù figuræ elypſis (ouatam dicunt) intrà quam etiam abſorpta eſt bona terræ pars, quæ montis apicem alterum, Neapolim verſus, formabat; nam & pars igne combuſta, & in cinereos globos excreatos conuerſa fuit; Iugi autem collapſi celſitudinem, quæ exterius in incendio ætatis, & imperij Titi Veſpaſiani, immutata permanſit, Dione auctore, maximoperè infe-

& Incēdium ſimilitudine accenſionis humorum in venis.

Soni terræmotuum ex comparatione cum noſtro corpore.

Vorago Veſuuij nunc ad ſex circiter milliaria dilatata cernitur. Figuræ ouatæ.

inferiùs depreſſam, & ſubmiſſam eſſe ex Nolana, & Neapolitana Vrbe hùc fide digni viri, imò teſtes oculati, nuperrimè ſcripſerunt; Quem propterea etiam montem, iuxtà meum ſenſum, & deſtinatum argumentum, comparare haud ineptè poſſum capiti humano, quod in ſublimi locatum, & vniuerſo corpori ſuperpoſitum cùm ſuſcipit, tum attrahit & humores, & vapores, ac ſpiritus, qui niſi dicto citius vel retrudantur, vel diſſipentur, in eo fontem generant deſtillationum, quæ partim, vt docet Hippocrates, per venas in totum corpus, partim per alios ductus, atque canales in particularia membra decliuia, & concaua, pectus, inquam, & ſtomachum deerrant, quaſi aquæ de montium ſalientibus cadentes, nec non, ſi intùs in capitis antris detineantur, nec per ſolitos canaliculos dilabantur, cruciatus in eo magnos, motus vertiginoſos, & epilepticos, tinnitusq. ac ſternutamenta pariunt; Ità namq. Veſuuius etiam præter ea, quæ in ſe generat, ac continet, aliunde ſimiliter recipit, imò tanquàm cauus, & æſtuans, medicæ magnæ inſtar cucurbitulæ, attrahit quæcumque eum ad terræ motus, & conflagrationes diſponere valent, nimirum ab aere, præſertim procelloſo, ventos varios, quemadmodùm in Aeſtate euaporationes calidas eidemmet aeri impertitas à radijs ſolaribus è torrefacto ſolo in ipſum repercuſſis, à mari circumfluo aquas ſalſas, vnctuoſas, & pingues, ignitioniq. ob id multùm habiles, à quibus propterea etiam minus ignis extinguitur, quàm ab alijs aquis, in profundiores ſui latebras, & ſpelũcas è ſubterraneis cuniculis abſorptas, vbi cum cæteris genuinis laticibus, ſulphureis, & præcalidis, quales nuper largo nimis cratere, & ampliori hiatu euomuit, commiſtæ, quantum roboris, & virium ſuppetant ad tot, tantorumq. euentuum generationem, ex infrà notandis facilè vnuſquiſque colliget.

Altera è ſummitatibus quã tum depreſſa, aut collapſa hodie ſit. Mons capiti humano cõparatus.

Deſtillationis terminus ad quẽ ex Hipp.

Idem mons tanquam magna cucurbitula medica trahit ab aere & mari, quæ ipſum ad hęc mala patienda diſponũt.

Aqua maris cur minus ignẽ extinguit alia aqua.

Quot incendia memoratu digniora, & quibus temporibus paſſus eſt Veſuuius, obiterq́; primò de montium origine, ac vtilitate. Quomodò Terra ſphærica figura cenſenda, & cur montium & collium inæqualitas in ea ſit. Inſuper Oroſij, Nicephori, & Aur. Victoris verba., quibus antè Titum Veſpaſianum non arſiſſe Veſuuium ſignificare videntur, vti intelligenda ſint, contrà Maiolum. Cur Plinius Senior incendiorum Veſuuij non meminerit; vbi etiam Taciti locus dilucidatur, & demùm diſſeritur, vtrum in Veſuuio fuſilia, ac mineralia combuſtibilia ab initio fuerint creationis eius, an properata generatione facta, cum enarratione loci Eccleſiaſtici: Deus qui ſemper eſt fecit omnia ſimul.

CAP. V.

ABSOLVTA Veſuuij natura, quam ei Deus montium, & Orbis totius terrarum Creator, vel à prima ſui conſtitutione, indidit, cuius ratione tot tantisq́. euentibus à proprijs conflagrationibus, atque tremoribus idétidem gigni ſolitis obnoxius eſt, locus poſtulat, vt de numero priùs, ac tempore Incendiorum; quæ forâs in tantam, quantam hodie factam videmus, perniciem erupere, loquar; mox etiam de accidentibus, quæ cum illis inſurrexerunt, quæq́. tam hominibus, quàm cæteris animantibus, nec non agris fertiliſſimis, Villis, & Oppidis iucundiſſimis exitio fuere. Neque enim (vt hoc interim à re noſtra minimè

nimè exorbitans decidatur) admittenda eſt opinio eorum, qui exiſtimant, Deum terram ab omni parte æqualiter, ac exquiſitè rotundam, ſine montibus, ſine vallibus, creaſſe, qui poſteà, propter varias inundationes aquarum diuerſis extuberauerint temporibus; itaut antè primum Diluuium montes non extiterint; quandoquidem, qui eos norunt non ſolùm ad gratiam aſpectus, & decorem, ac pulchritudinem multum conferre, ſed etiam ad regionum ſalubritatem, ad reprimendum ventorum impetum, ad longè arcendos maris, fluminumq. incurſus, & ad rerum, quæ è terra naſcuntur, fertilitatem, ac copiam; quoniam ferè omnes aquarum riuuli, fontes; amnesq. è montibus oriuntur, neceſſe eſt fateantur, quòd à primis Mundi originibus non ſatis fuiſſet terræ fœcunditati conſultum, ſi tandiù montibus caruiſſet, & perfecta vndequaque donata fuiſſet rotunditate, ad Mathematicam ſubtilitatem exquiſita. Nam, hic ſumitur rotunditas pro ea, quę conuenit corpori depreſſiones & eminentias habenti, quæ tamen præ illius magnitudine, nihil momenti habent, atque adeò non cẽſentur eius rotunditatem impedire. Ne taceam, quòd montium, & collium inæqualitatem ab initio affuiſſe oportuit, ad æqualitatem ponderis terræ partibus diſtribuendam, & æqualia æqualibus opponenda, ne alia ex parte grauior facta terra rueret in ſeipſam aliud quæritans centrum, quod eſſet ſui ponderis, licèt non ſuæ magnitudinis, velut de ijs quæ vehuntur in aquis monſtrat Archimedes. Ad quam quidem iuſtam partium orbis terræ diſpenſationem reſpiciens Eſaias cecinit: *Quis appendit in tribus digitis molem terræ, & librauit in pondere montes? & colles in ſtatera?* Ob hanc itaq. æqualem diſtributionem partium, & quia in medio eſt collocatus terrę orbis, non commouebitur. Præterquam quòd Plinius lib. 34. cap. 1. Naturalis hiſtor. montes factos eſſe ait à natura, ad compages telluris viſceribus denſandas, & minimè quietas partes duriſſima ſui materia coercendas. Quibus amplam, & inconcuſſam fidem pręſtant Sacræ paginæ; primùm quia, ſi mon-

Vtrum terra ab initio creata ſit vbique locorũ ſphærica, ſine montibus & vallibus.

Montium cõmoditates.

Terræ rotunditas dupliciter accipitur.

Montium & collium inæqualitas cur adeſſe debuit

Eſaiæ locus.

Montes antè Diluuium ex Sacris paginis.

ſi montes antè Diluuium non aderant, quomodò terreſtris Paradyſus lunarem globum attingebat, ſicut quidam Sacrorum Interpretum euulgauere? Quæ tamen res an vera ſit, quomodouè ſe habeat, paucis explicat D. Thomas. Secundò, quia 7. cap. Geneſ. narratur, aquas Diluuij quindecim cubitos ſuprà altiores montes elatas fuiſſe, ſicut cap. 8. Arcam vigeſima ſeptima die menſis ſeptimi quieuiſſe ſuper montes Armeniæ, & prima die menſis decimi apparuiſſe montis cacumina. Quare vbi, poſt Creatoris iuſſum, aquæ in vnum coiere locum, vt terræ pars ad vitã aptaretur animalium, facta ſunt loca cauernoſa, vt aquæ ſubintrarent ad irrigandam terram, quarum ingreſſu montes illicò extuberaſſe dicuntur, tanquàm eminentiæ quædam, vt Boccacius ait; non ęquè tamen exſurgentes; de quibus loquens D. Damaſcenus lib. 2. Fid. Orthod. cap. 9. & 10. ſcribit, montes, qui primò in terra conſtiterint, fuiſſe à Deo factos tertia creationis Mundi die, qua Deus ipſe aquas vnum in locum ſecreuit, & terræ cauernis incluſit. Quam ſanè rem, præter Ethnicos vates Simonidem, & Pindarum, Dauid ipſe diuino afflatus ſpiritu cecinit. *Aſcendunt montes, & deſcendunt campi in loco, quem fundaſti eis*. Cui & alterius Vatis, ſed profani, liceat adiungere teſtimonium, nempè Ouidij, cùm ait:

Ijdẽ tanquam terræ eminentiæ inæquales.

Quando primùm à Deo facti.

Iuſſit & extendi campos, ſubſidere valles,
Fronde tegi ſyluas, lapidoſos ſurgere montes.

De montium origine Cæſaris Scaligeri opinio.

Quamobrem doctè admodùm Cæſar Scaliger Exercit. 43. in Cardanum, *De montium*, inquit, *origine qui quærit, quærat is quoque de maris, cæli, & aliorum. Nam piè delirant profectò quidam, qui ex Diluuio raptam, ſubductamq. terram, deterſosq. montes ab aquis in mare præcipitantibus, prodiderunt*. Et exiguò poſt modeſtiùs ſentire annotat illos, qui ab aſtris attractas montium moles extrà terræ planitiem putant, aduersùs quos tamen aliquos non ineptè ſic argumentari aſſeuerat. *Si aſtrorum opus eſſet hoc, ſimul item cum aſtrorum motu mouerentur montes*. Quod cum falſum

ſit,

ſit, idcircò ex proprio genio ſcribit, terrarum, mariumq́. ſitum, varietatem, generationem, interitum, ſecundùm Cælorum facies agnoſcenda eſſe, ibiq́. fluuios, aut maria exiſtere, quibus primùm locis factum eſt, vt vis aſtrorum ingrueret, neque attractos montes, vt à magnete ferrum, ſed à Deo factos ijs in partibus, quæ congruerent Cæli diſpoſitionibus. Reliqua apud ipſum vide; Et interea temporis concludatur, non fuiſſe, decurrentibus Diluuij aquis, primò genitos montes, vel ab aſtris extrà terrę planitiem, vt à magnete ferrum, attractos, ſed iam antè à Deo factos conſtitiſſe; Inter quos Veſuuius collocandus, cum dictarum minerarum, & partium varietate, atque ſtructura, ob finem ſoli Deo cognitum, nobis verò tantummodò adumbratum.

Exordiens itaq́. à re primo loco propoſita, in ea ſemper fui ſententia, quòd mons iſte incendijs, ac terræmotibus tanquam horrifica febre (magis minus) laborare cœperit vel ab antiquiſſimis ſæculis, quoniam ſcilicèt, vel in prima ſui generatione, vel exiguò poſt, tum fiſtulas, & ſpeluncas interaneas vaporum, & ſpirituum, ſine quibus neutrum accidens incurreret, receptacula, tū Sulphuris, Bituminis, Nitri Chalcanthi, Talci, Plũbi, Mercurij, Antimonij, Ferriq́. mineras ſortitus abundè nimis fuit, è quibus maximè ſulphurea, bituminoſa, atque nitroſa, aliqua ſuperueniente impulſoria cauſa earum, quæ infrà dicentur, impetuoſæ exhalationes excitæ, ac ignes vehementes editi, tot terribilia, & funeſta mala progignunt. Quare ſi ab initio ſuæ conformationis, & cœpta aliquandò Mundi creatione, aut non ità poſt, tales obtinet fomites, talesq́. focos, ac tantam ad hæc malorum genera incurrenda propẽſionem, vt de eo dici poſſit, quod de corporibus Galenus ait in lib. de Differ. Febr. *Magnam in morborum generatione occaſionem præbere paſſuri corporis habilitatem*, cur amabò ſunt qui cenſent, qui mordicùs tuentur, non antè multa ſæcula eum ardere cœpiſſe? Eſt enim morbus hic in Veſuuio de cenſu illorum, qui connutriti dicuntur, vel ſyntrophi, ſeù à longo tempore infeſtare

Quare mons Veſuuius vel ab antiquiſſimis ſæculis incendijs ac terręmotibus obnoxius eſſe potuerit.

Morbi connutriti & ſyntrophi quinā ſint.

ſoli-

Periodus mali Veſuuiani. ſoliti, licèt periodicè magis, ac interpolatè, & per ſtatos veluti circuitus, modò quotidianos, modò tertianarios, modò quartanarios, omiſſis nunc quintanis, ſextanis, &c. ſi cum febrili comparetur, at ſi cum alijs, vt Epilepſia, Aſthmate, Arthritideq. incipiente, valdè longioribus interuallis. Vnde Ariſtoteles de Admir. cap. 36. de Aetna (quod ſimiliter de Veſuuio conſtat eſſe verum) tradit, ignis vndam in monte Aetna neque mediocrem exiſtere, neque eſſe continuam. Quippè quia (vt alibi fuſius) mineræ non ſemper ſuppetunt idoneæ, aut fertiles igni, vt nec efficientes, aut impellentes cauſæ: Ità enim etiam de Lypara inſula dicebat Xenophanes, eius videlicèt ardorem deficere, ſed anno ſeptimo redintegrari; Verùm, ne à Veſuuio diſcedamus, Dio ſcribit quotannis; Vitruuius aliquibus annis interiectis (qui tamen ambo, vt reor, intelligendi ſunt poſt Titi Veſpaſiani ætatem & de flagrantijs remiſſioribus) Sæculis verò antegreſſis multò tardiùs excandeſcere, & paroxyſmum pati fuiſſe ſolitum, ex Diodoro, & Strabone exiguò poſt indicabo. Quare exiſtimo, non adeò paruipendendam eſſe Fabij Iordani aſſertionem, quam cùm aliorum, tum M. Minutij Fælicis teſtimonio confirmat in Catalogo Auctorum, qui hac de materia ſcripſerunt; Cuius hæc ſunt de Veſuuio verba.

Lyparam Inſulam periodicè flagrare ſolitam.

Hunc verò montem ſæpenumerò ab initio conflagraſſe memoriæ proditum eſt; Siquidem & Abrahami tempore ignes, flammaſq. eructaſſe ex Diodoro Chronologi referũt, & Herculis quoque tempeſtate ex eodem Diodoro lib. 4. Antiq. De Hercule retulimus; De quibus Vitruuius lib. 2. cap. 6. nunquam tamen vehementius, quàm Tito imperante, &c. Et quanquam Scriptoris huius auctoritas nõ adeò magni fieri videatur; attamen robur, quod accipit tam à nomenclatura, ſeù vi nominis, ignem, flammamq. ſignificantis, vt aliqui volunt, quàm à natura rei paulò antè notata depromptum, inſtar omniũ mihi eſſe videtur, qui proptereà etiam ne hillum curo, quod aliqui eruditiſſimi Viri, inter quos Maiolus eſt in ſuis Dieb. Canic. traditum reliquere, nempè Ve-

Veſuuium etiam ætate Abrahami arſiſſe, & contremuiſſe teſtimonio Iacobi Iordani & Minutij Fælicis. Amborum auctoritas vnde corroboretur.

Contra Maiolum.

Opinio quorũdam, quòd Veſuuius antiquitùs fumauerit ſolùm, ſed non abruptus igneos globos eructauerit, præterquam à Titi Veſpaſiani ætate, Auctori non probatur.

Veſuuium à multis antè ſæculis fumare quidem ſolitum, ſed non ardere, nec ignes tunc iaculari conſueuiſſe, freti Oroſij, & Nicephori verbis, quæ innuere videntur, montem ſolummodò abruptum in illa maxima conflagratione facta ſub Titi imperio. Oroſius enim lib. 7. cap. 9. *Abruptum* (inquit) *tunc Veſuuij montis verticem magna profudiſſe incendia ferũt, torrentibusq. flammarum vicina regionis vrbibus hominibuſq. deleuiſſe.* De qua ſimiliter conflagratione loquens Nicephorus lib. 3. cap. 12. ait: *Sub Veſpaſiano mons Veſuuius ruptus tantum euomuit incendij, vt regionem proximam, Ciuitateſq. vicinas prorsùs ſuſtulerit.* Quem Auctorem putãt etiam videri ſentire primùm tum ignem erupiſſe, quòd ruptum, non patuiſſe, incendij hiatum ſcribat cum Oroſio. Verùm (parcant mihi iſtorum doctiſſimorum Virorum manes) Oroſij, & Nicephori verbum, abruptum, ſiue ruptum, non conuincit, anteà in Veſuuij cacumine nullum patentem fuiſſe hiatum; nam adfuiſſe mox facilè demonſtrabo; ſed ambo Hiſtorici vtuntur communi loquendi modo, cui & hodiernus reſpondet, quo dicimus Veſuuium hiaſſe, & aperturas feciſſe; quæ forſitan etiam pro incognitis tunc habebantur, quoniam per multa retrò ſæcula notabile incendium, quod accolis negotium faceſſiſſet, ruinamuè importaſſet, viſum minimè fuerat. Sed quòd in mõtis huius vertice, atque faſtigio hiatus foret, & apertura, Strabo in primis, qui ętate vixit Auguſti, atque Tiberij, quique Veſuuij ſummitatem conſcendit, & quem veriſimile eſt locum ipſum diligenter vidiſſe, & accuratè perluſtraſſe, quandò idem ſcribit ſe ad Aetnæ montis ſublimitatem non citrà vitæ periculum inſilire voluiſſe, vt ſingula ibi rimaretur, manifeſtè nos edocet verbis à me ſuprà quoque citatis ex libro 5. quæ ſunt: *Veſuuius mons agris circumcultus eſt optimis, excepto vertice, qui magna quidem ſui parte planus, at totus ſterilis eſt, conſpectu verò cinereus, cauernasq. oſtendens fiſtularum, & lapidum colore fuliginoſo plenas, vtpotè ab igni exeſorum; Vti cõiecturam facere queas,*

Oroſij & Nicephori verba quomodò interpretanda.

Strabo ad Veſuuij vſque cacumen peruenit.

Idem ad Aetnę ſublimitatem etiam cum vitę periculo conſcendere voluit.

hunc locum arſiſſe quondam, ignisq. habuiſſe crateras: Dein materia deficiente fuiſſe reſtinctum. Quæ verba duo in hoc loco notatu digna aperiunt, magisq́. confirmant, alterum, quòd ad faſtigij montis regionem manifeſti forent hiatus, licèt non quales poſt flagrantiam T. Veſpaſiani imperio factam, quia ex eius vehementia patentiores, ſicut in hodierna adhuc valdè ampliores redditi cernuntur; Alterum, quòd, viuente Strabone, Veſuuius minimè ardebat, vt nec noſtra hac ætate per multos retrò annos, aſſertore Capacio, tali videlicèt fraudulenta indulgentia vires interim inſtaurans, ad bellum poſteà, vt hodie, acrius inferendum. Quippè inflammatio antè Strabonem facta adeò tunc erat antiqua, vti iam temporis nulla cõſtaret ratio, nec facti quidem, niſi cinerum, ſaxorum, & aperturæ alicuius inditia. Quod ſimiliter aſſerendum ex Diodoro Siculo, qui & ipſe per ea tempora florens ità lib. 4. de Veſuuio ſcripſit. *Phlegræus quoque appellatur hic campus à Colle, qui magnam vim ignis quõdam eructauit; Vocatur autem Veſuius; multa veteris inflammationis ſigna habens.* Inter quæ ſigna mihi nullum eſt dubium aliquem adfuiſſe hiatum, à coætaneo Strabone per verba illa: *Cauernasq. oſtendens fiſtularum, &c.* non obſcurè, vt reor, ſignificatum. Vnde colligo montem hunc non fumaſſe ſolùm, ſed & arſiſſe, & caminos habuiſſe, è quibus quondam ignes, ac cineres, lapidesq́. proruperint, idq́. à multis retrò ætatibus. Iuxtà hunc ſenſum ſimiliter arbitror accipienda eſſe verba illa Sex. Aurel. Victoris in Tito: *Huius tempore mons Veſuuius in Campania ardere cœpit.* Nam quòd antè Titum arſiſſet, fidem faciunt Diodorus Siculus & Strabo, antiquæ eius inflammationis ſigna ambo recolentes, ſed quia longiſſimum affuerat interuallum, & præteritorum incendiorum obliterata memoria erat, idcircò tam Victor, quàm alij ſuprà nominati Scriptores Veſuuij illud incẽdium tempore Titi editum ità deſcribunt, vt quaſi tunc prima flagratio in monte coruſcaſſe dici, ac videri poſſit. Beroſus Chaldæus, cuius hiſtoria

[Margin: Eiuſdem ætate Veſuuius minimè ardebat, vt nec etiã hac noſtra, antè præſens incendium.]

[Margin: Aurel. Vict. uerba in Tito quomodò intelligenda.]

ſtoria vetuſtiſſima fuit, vtpotè quam à Diluuio exorſus eſt, vt Ioſephus 1.lib.contrà Apionem obſeruauit lib.4.Antiq. *Anno*(inquit) *penultimo Arli.VII. Regis Aſſyriorum multis diebus Italia tribus in locis arſit, circà Iſtros, Cumeos, & Veſuuios;* Quãtùm ad Plinij obiectionem,ab iiſdem contrariæ opinionis factam, dixerim, illum nullam facere de Veſuuianis incendijs mentionem,non quòd ei foret occultum, illa quondam ſæuijſſe, ſed quoniam tempore, quo de cæteris igniuomis montibus ſcribebat,& ſua ferè tota ætate, alijsq. retrò actis multis, delituerant, quemadmodùm Diodori,& Strabonis temporibus,quibus vix indicia antiquiſſimæ conflagrationis apparebant; Quinimò ardens deſiderium adeundi locum ardeſcentem, vt nullum vitæ periculum à Plinio Nepote, & ſeruis fidelibus prænunciatum expaueſceret; mihi ſatis indicare videtur,illum propiùs accedere voluiſſe, vt ſuiſmet oculis cuncta, & ſingula introſpiceret,ac dignoſceret,vera nè forent quæcumque alij antè ipſius æuum prodiderant, quæ dein poſteris ad viuum delineata relinqueret. Quoad locum Taciti lib.4. Annal.vbi inſulæ Capreos,quò ſe Tiberius contulerat,ſitum, amœnitatemq.deſcribens ait: *Proſpectabatq.pulcherrimum ſinum antequàm Veſuuius mons ardeſcens faciem loci verteret.* Ex quo videtur conſtare, in monte hoc,antè Tiberium,effatu dignum incendium minimè fuiſſe,quo eius amœna loca deuaſtari potuerint, reſponderim, in magno, aut longo interuallo ab incendiorum præteritorum violētia; quã mineræ ignium, ac exhalationum maxima ex parte conſumptæ erant, & velut effætæ iacebant, Veſuuij campos amiſſum vigorem, & deſolatum ſpiritum reſumpſiſſe, tractuq. temporis felicioris depaſtam viriditatem, & depopulatam agrorum fertilitatem monti fuiſſe reſtitutam, non aliter ac febre, ſeù alia moleſta ægritudine aliquandiù vexatis contingere videmus,quorum corporum membra à febrili potiſſimùm incendio extenuatã nimis,& viuido colore defraudata, poſt morbi ſæuitiem retuſam, debellatamq. ex diſſe-

Veſuuij Incendium vetuſtiſſimũ ex Beroſo Chaldæo.

Quare Plinius Hiſtoriæ Nat. Scriptor de Veſuuij incendijs non meminerit.

Taciti locus quomodò accipiendus.

Apta ſimilitudo.

ctis penitùs, & auerruncatis materijs morbificis, priſtinum ſtatum nanciſcuntur; imò interdùm meliorem, ac ſalubriorem; Vnde Liuius: *Morbis defuncta corpora ſalubriora eſſe cœperunt*. Præſertim ſi cineres proiecti tandem conducant ad impinguandum ſolum, quos propterea fertiles à Caſſiodoro vocari alibi dixi. Niſi quis, alterius opinionis aſſertor, cenſeat, montem Veſuuium non à ſui primordijs talem obtinuiſſe diſpoſitionem, ſed temporum curſu eam aquiſiuiſſe, ſimilitudine aquæ maris (cuius vim multum valere tam ad fouendas mineras, quàm ad flammas ignis accendendas infrà demonſtrabitur) quam non deſunt, qui ab initio ſuæ creationis ſalſam minimè fuiſſe referant, ſed temporis progreſſu talem euaſiſſe, ea ratione quam Ariſt. ponit in Meteor. Cui contrà ego obtrudam illud Eccleſiaſtici cap. 18. *Deus, qui ſemper eſt, fecit omnia ſimul*. Nec me mouet, quòd fuſilium, & gemmarum in tota Mundi creatione nulla facta ſit mentio, ſed tantummodò elementarium corporum, & cæleſtium, & animalium natantium, & volantium, & terreſtrium, & plãtarum, quarum ſemen in ſemetipſis eſt, ſuper terram, ac poſtremò hominis: quaſi ex creatis ab initio, reliqua eſſent naturaliter eruptura: Quoniam reuera Deus cuncta ſimul in illo Mundi primordio fecit, tametſi non omnia eodem modo, cum alia quidem ipſa per ſeſe, alia in ſuis principijs, vnde poſtmodùm potuerunt vel naturaliter oriri. Ex quo etiam videtur poſſe adſtrui, mixta combuſtibilia Veſuuij, vti ſulphurea potiſſimùm, ac bituminoſa, non ità ab illa Mundi creatione fuiſſe producta, ſed progrediente tempore; Quandoquidem probabiliſſimum eſt, hæc & alia conſimilia, ſi non in prima creatione extiterunt (id quod non auſim affirmare) ſaltem properata generatione eſſe facta, concurrentibus alijs cauſis per accidens productis. Quæ tametſi aliquantò poſt creationem apparuerint, non propterea negandum, ea ſimul Deum cum alijs feciſſe, vt clara eſt Eccleſiaſtici ſententia; Extiterunt enim, Dei omnipotentis & creatoris noſtri iuſſu,

Liuij dictum.

Ratio pro cõtraria parte ab Auctore excogitata, & reiecta.

An aqua maris fuerit ab initio ſalſa.

Enarratio loci Eccleſiaſtici.

ſu, à principio omnes rerum formæ, at aliæ quidem actu, aliæ potentia, quoniam iam inde omnes, aut erant actu, aut poterant naturaliter exoriri. Verùm his prætermiſſis, quoties arſit Veſuuius, & quibus nam temporibus Summorum Principum, quorum ætate quæcumque accidunt, & fiunt memoratu digna, in Acta, & Annales referuntur, ac intrà Archiuia cluduntur, & conſeruantur? Hoc mihi indagari, venariq́. ſtudenti ex varijs Antiquitatum Scriptoribus, en D. Gabriel Naudæus, cuius alibi honorifica facta mẽtio eſt, legẽdam tradidit Epiſtolam eruditiſſimam, quam ſuper hodierno Veſuuij incendio compoſitam nuper Lutetiam miſit ad nobiliſſimos Fratres Puteanos Literatorum fautores, & Mecœnates. In qua eadem ferè notata reperi, quæ & ego ex multis tam antiquis, quàm recentioribus non valdè antè excerpſeram, & quæ nunc ideò libentiùs, & alacriùs hoc in loco pono, tanquàm Viri doctiſſimi, & librorum omnium helluonis induſtria non vulgari ſtabilita. Arduum tamen, & omnino difficilè eſſe arbitramur, cunctas, & ſingulas montis Veſuuij conflagrationes aſſignare, propter altum apud fermè omnes illos Scriptores, qui Diodorum, & Strabonem præceſſerunt, de hoc Veſuuij morbo ſilentium; Nam quoad Beroſum Chaldæum, & antiquiſſimum Hiſtoricum ſuprà citatum, quem tradunt vixiſſe Babyloniæ antè Alexandri Monarchiam, & ex Chaldæis ſuis vetuſtiſſima rerum Mundi monumenta collegiſſe, quiq́. ſub Arli. VII. Aſſyriorum Rege eum conflagraſſe refert, non deſunt, qui teſtimonium hoc parui faciant, quippè quòd librum illum Beroſo attributum non genuinum, ſed ſpurium eſſe, atque fictitium graues pridem Auctores monuerint, Gaſpar Varrera libello peculiari, Melchior Canus in loc. commun. Theolog. Couarruuias, & alij. Verumtamen ſeù Beroſus ſit, ſeù quiuis alius illius temporis Hiſtoricus, tale incendium fortè illud fuiſſe poteſt exiſtimari, cuius extabant adhuc veſtigia, & indicia tempore Diodori Siculi & Strabonis, qui ſub Auguſto, ac Tiberio vixiſſe feruntur, quo-

Omnes rerũ formæ quomodo fuerint ab initio.

Cũcta & ſingula Veſuuij Incendia tradere, ac inuenire cur difficile.

Qui Auctores Beroſi allatum teſtimonium paruipendunt.

quorum loca iam ſuprà adduximus. Quod tamen vt non ità facile credam, facit tam magnum, ac tam longum interuallum, quippè contigit anno à creatione Mundi 2197. iuxtà Salianum in Euſeb. to. 3. & antè Chriſti aduētum 1787. Incendia etenim Veſuuij, quæ poſt Titum multa extiterunt, valdè minori temporis ſpatio rediſſe obſeruata ſunt. Primum ergò, cuius extet apud probatos Hiſtoricos mentio, hòc ſit. Secundum fuit illud, quod Anno Chriſti 81. 9. Kal. Decemb. contigit ſub Tito Imperatore, de quo Plinius Iunior in Epiſtola 16. & 20. lib. 6. Xiphilinus ex Dione, Suetonius in Tito, Paulus Oroſius lib. 7. Cedrenus, Martialis, Silius Italicus, & alij. Tertium contigit Anno Chriſti 203. Cuius meminere idem Xiphilinus in Seuero, Conradus Lyroſtenes de Prodigijs, & alij. Quartum Anno Chriſti 472. quod deſcribitur à Marcellino Comite in Chronico, Procopio in Hiſt. Gothorum, & Baronio in Martyrologio Romano ſub Leone, & Anthemio (alij ſub Leone, & Probiano.) Quintum tempore Theodorici Regis circà annum 500. cuius mentionem faciunt Caſſiodorus Epiſt. 50. lib. 4. Variar. & Boetius lib. 1. de Conſolatione, proſa quarta. Sextum tempore Benedicti II. circà Annum Chriſti 684. de quo Anaſtaſius Bibliothecarius, Platina in Benedicto II. Sigonius lib. 2. de Regno Italiæ, & Baronius in Annal. Septimum Anno 993. ſub Ioanne XV. Pont. Max. de quo Baronius ad hunc Annum. Octauum Anno 1307. de quo idem Baronius ex Petro Damiano in Epiſtolis. Leander Albertus in deſcriptione Italię, & alij. Nonum Anno 1183. quod per quadraginta dies durauit, vt notat Fulco Beneuentanus in Chronico. Decimum (alij Vndecimum, & rectè, vt puto, habent) ſe vidiſſe refert Ambroſius Leo Nolanus in Hiſtoria ſua Nolana, quam ſcribebat Anno Domini 1517. vt notauit Voſçius in lib. de Hiſtoricis Latinis. Vndecimum illud, quod etiamnum perdurat, licèt mitiori modo, & abſque tot horrificis accidentibus, cui Deus totum finem imponat. Hactenus cum Naudæo. At ego aliàs

Primum Incendium. Secundum. Tertium. Quartum. Quintum. Sextum. Septimum. Octauum. Nonum. Decimum. Vndecimum. Adhuc alia.

quo-

quoque notabiliter arſiſſe Veſuuium colligo ex fide dignis Auctoribus, nempè Anno Domini 305. quod magnum incendium, quo tota Europa minutiſſimo puluere cooperta fuiſſe dicitur, Sanctus Ianuarius reſtinxit, & Neapolitanam Vrbem primùm liberauit. Præterea ſub Benedicto VIII. Anno Domini 1024. Ad hæc Anno 16. Conſtantini IV. Imperatoris, quo Anno à Mundi creatione 5883. in vniuerſa Italia tonitruis, imbribus, procellis, atque fulminibus homines, & bruta interiere, ſecutaq́. Sarracenorum eruptio in Africam cum Carthaginis excidio, vt ſcribit Paulus Diaconus lib. 6. cap. 4. Sed & ſub Beliſario conflagraſſe clarè conſtat ex Procopio ſuprà ſæpè citato, qui ſcribit, cum Beliſarius Neapolitanos ſuperaſſet, Veſuuium mugiſſe, ſed nondum cineres eructaſſe, quos tamen non multò poſt efflaturus credebatur. Quod verò Monſterus Geographus prodidit 1539. Veſuuium adeò arſiſſe, vt è cinerum congerie mons nouus inſurrexerit, qui vel hodie Modernus vocatur, nemo non videt, de Puteolano incendio, non Veſuuiano, eſſe ſcribendum. Niſi ergò confundantur prædicta incendia, ac eorundem tempora, aliquantò plura vndecim fuerint oportet; Cui rei fidem facit quod alibi ex Dione, & Vitruuio retuli, quorum primus quotannis, ſecundus verò aliquibus annis interiectis, Veſuuium flagrare ſolitum fuiſſe ſcripſit, ambo de ijs incendijs intelligentes, quæ fuere poſt illud maximum, & huic noſtro quàm ſimillimum, quod ſub Tito emicauit; Nam anteà à ſæculis nullum viſum, nec auditum, vt patet ex Diodoro, & Strabone locis ſuprà citatis, & confirmatur ex eo, quòd Plinius Senior de Veſuuij flagrantijs ne verbum quidem. Quippè quæ de Incendio Titi, ac ſua ætate facto notauerat, dictaueratq́. præſens, nimiſq́. flagrantiæ vicinus, in fumum & ipſa abiere. Quam quidem meam ſententiam limitandam eſſe arbitror iuxtà id, quod à Xiphilino Epitomatore Dionis traditur, nimirùm *non ſemper eodem modo Veſuuium fumos, flammaſq. emittere, ſed magis aliquandò,* *ali-*

S. Ianuarij tẽpore factum & eius precibus extinctum.

Sub Benedicto VIII.

Sub Conſtantino IV.

Sub Beliſario militię Duce.

Mõſteri Geographi error.

Mons Modernus Puteolis.

aliquandò minùs. Quod legitur apud Fabium Iordanum factum ſub Aragoneis Regibus, ſub quibus ait ingentes extuliſſe flammas, magnamq́. cinerum vim efflaſſe, idem creditur eſſe cum vndecimo ſuperiùs ſcripto, & ab Ambroſio Nolano commemorato. Quoniam autem per Vrbem vagatur Incēdiorum Veſuuij hiſtorica notatio, quæ vix à mea differt, ideò hanc libuit apponere, prout ad meas nunc manus peruenit.

Effectuum, ſiuè Accidentium præſentis Incendij Veſuuiani cum cæteris aliorum tum montium igniuomorum, Aetnæq́. in primis, tum vetuſtiorum incendiorum Parallelus, partim ex varijs antiquis Scriptoribus, partim ex literis, & relationibus Romam Neapoli tranſmiſſis elicitus. Symptomatum contemplatio quàm vtilis Medico morborum ideam venāti. Quæ ſimilitudines Medicis imponant; Et Maro à Phauorini notis apud A. Gellium exaratis vindicatur.

CAP. VI.

QVIDQVID ab aliquo tanquam à cauſa deriuat, id etiam illius eſſe ſignum docuit Gal. 5. de Loc. aff. 7. & 6. Aphor. 16. quo ſimiliter auctore de Opt. Sect. 8. plerumque ſymptomata cauſarum ſigna dicuntur. Vnde ex ſymptomatibus propriam, eſſentialemq́. naturam, aut formam morborum non difficulter colligimus. Qui ſermo intelligi debet de ſymptomatibus Pathognomonicis, quæ à morbo non ſeiunguntur, ſed illum perpetuò concomitantur; Quippè cùm adſunt, vnà etiam & affectus adeſt, cùm

Quare ex ſymptomatibus propria morbi natura dignoſcitur.

verò

verò ceſſant, morbus quoque diſſoluitur. Quare effectus iſtiuſmodi,ſiuè accidentia, ſi intimè penetrentur,nos quaſi manuducũt ad quorumcumque morborũ ideam aſſequendam, ac internoſcendam, cùm nobis ſint quaſi techmeria, & ferè demonſtratiua ſigna eorum,quæ intùs ſiunt,& exteriorem ſenſum effugiũt,de quibus propterea ſpeciatim loquens Gal.in lib.de Criſ.ſcripſit,quòd eorum cõtemplatio vnica via eſt, qua ad morborum ideam collimandam ducimur,ſicut genericè Philoſophus in lib.de Anima, magnam dixit partem accidentia conferre ad cognoſcendum quod quid eſt. Iuxtà quem ſenſum pituitoſæ materiæ deſtillatio, Catarrhum vocãt, vt eſt cerebri iuſto humidioris effectus, ita & ſignum. Prætereà ptyeliſmus,ſitis carentia,eructatio frequens, & acetoſa, flatuum ſuprà infrà eruptio, & ſerotina ciborum coctio, Bradypepſia vocata, vt effectus, ſic ſigna ponuntur ſtomachi infirmi, & imbecillis ex diſcraſia frigida,& humida. Idem ego dixerim de accidentibus,quæ in Veſuuio nunc eueniſſe dicuntur, quorum exacta dignotio, atque conſideratio mirum in modum planabit iter ad intrinſecas illas,ſubterraneasq.cauſas,& origines penetrandas, & internoſcendas, quæ tantæ in eo ægritudinis fomites alunt,& primordia ſuppeditant. Verùm hìc non Pathognomonica ſolùm explicanda ſunt accidẽtia, quæ vnà cum flagratione,ſeù morbo igneo,inchoant, & vnà cum eodem finiuntur, ſed alia etiam, præſertim antecedentia mox affuturam tempeſtatem; è quorum contemplatione maior valdè vtilitas acquiritur, quàm ex alijs, ſicut è Prognoſticis propriè dictis, ad præcauenda grauiora minitata, impendentiaq.mala,& infortunia. Vt hæc itaq. omnia aſſequi faciliùs valeam, operæ pretium me facturum duxi, ſi effectus omnes, ſingulaq. accidentia, quæ Veſuuius Ardens communia habet cum cæteris flammiuomis montibus,nec non aliàs in ſe ipſo, ob talem caſum, perpeſſus eſt, in apertum afferam; Quippè hinc curioſis Lectoribus non difficulter apparebit ſimilitudo, quam hoc in loco percurrere in ani-

Cõtemplatio ſymptomatũ cum Gal. & accidentium cum Ariſt. ad quid vtilis.

Signa cerebri humidioris.

Signa ſtomachi frigidi, & humidi, ac ideò imbecillis.

Effectuũ Veſuuianæ conflagrationis conſideratio ad quid conferat.

mo eſt, quæ inter euentus Veſuuianos præſentes, & iam olim toties emicatos, verſatur. Hanc autem ſimilitudinem, & comparationem partim ex antiquis Scriptoribus elicere oportet, qui de conſimili incendio verba fecerunt, partim ex litteris, & deſcriptionibus etiam impreſſis, Romamq. Neapoli miſſis, vbi teſtimonia de viſu nuncupata, & prorsùs fidelia deſcripta leguntur. Quæ ſimilitudo cum reſultet ex collatione, ſeù comparatione veterum accidẽtium cum nouis, atque præſentibus, quæ ambo & veridici Hiſtorici, & viri fide digni annotarunt, nobis haudquaquam imponet; Differt ſiquidem talis ſimilitudo ab illis, de quibus in Epid. Hippocrates. *Similitudines vel doctiſſimis in arte viris ſæpiſſimè imponunt*, & poſt eum Plato in Sophiſta, & Ariſt. 7. Topic. *Rerum ſimilium diſſimilitudines, & diſſimilium ſimilitudines poſſe cognoſcere, periti ſolùm Artificis eſt*. Cuius rei exemplum in Medicina ſint ſoporoſi capitis affectus, videlicèt Coma, Caros, Catalepſis, Lethargus, qui ab inuicem difficillimè diſcernuntur, ſicut in pectore Pleuritis, & Peripneumonia, præſertim quando vtraque affectio non ità legitima eſt, & exquiſita; Nam vera Pleuritis ſcientifica habet ſigna apud Gal. 12. Methodi. Et denique in ventre Colica diatheſis, & Nephritica, in quibus internoſcendis, vel Galenus in ſeipſo aliquandiù hallucinatus fuit. Ex quo etiam factum eſt, vt dolor colicus cum iliaco confunderetur, vt nullibi de illo meminerit Hipp. & ſcribat Celſus lib. 4. Medicos ſui tẽporis vocaſſe morbum colicum, quem Diocles Caryſtius vocabat Ileum. Sub Ileo ſiquidem colicus dolor comprehendebatur tam ab Hipp. quàm alijs. Quò neſcio an reſpexerit Aretæus dicẽs: *Interdum, qui coli morbo vexantur, perire morbo Ileo.* Quæ cauſa etiam fuit, cur Plinius lib. 26. cap. 1. memoriæ mandauerit, colicum morbum primum omnium expertum fuiſſe Tiberium Imperat. Ad Veſuuium, cuius in hodierna conflagratione euentus, effectuſuè, & accidentia, quæ hactenus fuerunt animaduerſa, tantam cum præteritis etiam antiquiſ-

Similitudo effectuũ huius incendij cum anteactis vnde ſumenda.

Quænã ſimilitudines hominibus imponant.

Medicis in morbis Capitis.

Pectoris.

Ventris.

Colici doloris nulla apud Hipp. mẽtio.

Idẽ ſub Ileo comprehenſus.

Plinius declaratur.

tiquiſſimis affinitatem, & ſimilitudinem habent, vt eadem, non ſimilia tantùm, vnicuique videri poſſint, ſi præterita cum præſentibus ritè conferantur; quæ pariter non peculiaria, aut propria Veſuuij ſunt, itaut illi ſoli competant, ſed communia alijs quoque montibus igniuomis, tam in Italia, vt Aetnæ in primis, quàm extrà, vt Heclæ in Islandia, & Aconocaumæ in Aethiopia; Quippè verè ſcripſit Solin. cap. 40. *Quod in Campania Veſuuius, in Sicilia Aetna, hoc in Lycia mōs Chymæra eſt; Mons nocturnis æſtibus fumum exhalans*. Videamus itaq. in primis quidnam veteres Scriptores de amborum horum Italiæ montium euentibus, ſibi inuicem per cuncta, & ſingula correſpondentibus, memoriæ mandauerint; Quæ ſi attentè, & accuratè Lector conſideret, patebunt ei cuncta accidentia ſimul, & ſigna tam imminentem cladem præeuntia, è quorum agnitione prægreſſa accolæ, & propinqui, fuga arrepta, ſaluti propriæ conſulere poſſunt, quàm concomitantia, & ſuperuenientia, velut quæ grauiora adhuc inſtent, præſagire nos edocent. En ergò quid de Aetna grandiloquo more ſuo canit Virgilius. 3. Aeneid.

Accidentia Veſuuij ſimilia & communia eſſe alijs mōtibus igniuomis.

——— ſed horrificis iuxtà tonat Aetna ruinis,
Interdumq. atram prorumpit ad Aethera nubem
Turbine fumantem piceo, & candente fauilla,
Attollitq. globos flammarum, & Sydera lambit
Interdum ſcopulos, auulſaq. viſcera montis
Erigit eructans, liquefactaq. ſaxa ſub auras
Cum gemitu glomerat, fundoq. exæſtuat imo.

Aetnæ ex Virgilio.

Vbi valdè magis imitari voluiſſe videtur Virg. Lucretium, quàm Pindarum, pace dictum ſit Phauorini apud A. Gell. qui temerè nimis in hæc Virgil. carmina inuehitur, quæ ſanè rei veritatem explicant, & narrant, vti Pindarica, imò luculentius, & tamen nunquam hic à veritate Poeta diſcedit, ſi Lucretio, quem æmulandum hac in re ſuſcepit, quemadmodum & Straboni, præſtãda fides eſt; quippè ambo tradunt cum Virgilio, è faucibus Aetnæ, inter cætera,

Idem à notis Phauorini vindicatus.

euomi ſaxa immenſa, & ardentia, quæ pariter ab ignis impetu, & aquarum inflammatarum flagrore colliquefiunt, vt idem Strabo lib. 6. illis in verbis aſſerit: Τακείσης γὰρ ἐν τοῖς κρατῆρσι τῆς πέτρας, εἶτ' ἀναβλυζούσης. Sed nec omittamus Lucretij verſus, vt, quod diximus, magis luceſcat.

Hic vbi percaluit, calefecitq. omnia circum
Saxa furens, quà contingit terramq. & ab ollis
Excuſſit calidum flammis velocibus ignem
Tollit ſe, ac rectis ità faucibus eijcit altè
Funditq. ardorem longè, longèq. fauillam
Differt, & craſſa voluit caligine fumum
Extruditq. ſimul mirando pondere ſaxa.

Quod ſi nec Lucretius, nec Virgilius dicunt, interdiu fumare Aetnam, noctu verò flammigare, vt Pindarus canit, idcircò culpandi minimè ſunt, nec Virgilius quidquam confundit, vt malè contrà eum ſentit Phauorinus, qui de tanti Vatis eudoxia ne hillum ſanè detrahit. Ad viuum quippè exprimũt tam Lucretiana, quàm Virgiliana carmina quæcumque non ſolùm Aetna, ſed etiam in hodierno incendio, ac terræmotu paſſus Veſuuius eſt, vt ipſiſſima illa ſint, quæ non rarò, ne dicam aſſiduè, Aetna promere conſueuit, quæq́. nunc ab incolis Veſuuij, & à vicinis, ac aliquantiſper diſſitis populis obſeruata, ad Romanos varios per litteras, relationesq́. typis traditas ad hanc vſque diem ſignificata fuerunt. Verùm & Silium Italicum adeamus, qui cauſas breuiter affert, de quibus infrà ſuo loco diffusè agam, & neſcio quæ ponit ſigna arſurum montem præindicantia, quæ licèt ipſe nec de Aetna, nec de Veſuuio ſcribat, vt Capacius autumas ſe videtur, ſed de Foro Vulcani ſuprà Vrbem Puteolorum poſito, hodie dicto *la Solfatara*: aliter etiam ab antiquis *Campo Phlegræo*; in quo fabulati ſunt Herculem viciſſe Gigantes, vt colligitur ex Plinio lib. 3. cap. 5. tametſi ſub Phlegræi campi nomine tota comprehendatur Campaniæ planities (vt ex Diodoro Siculo, & Polybio clarè oſtendit Cluuerius) attamen Plinius Nepos teſtis oculatus,

Foro Vulcani in Campo Phlegræo ex Silio Ital.

 tus,

tus, & Caſſiodorus Veſuuianis incendijs ſuorum temporum pari modo contigiſſe narrant, vt nominibus mutatis, tam Aetnę,& Veſuuio,quàm alijs igniuomis montibus planè congruant,iuxtà hæc Silij carmina:

------------------------tum ſulphur, & igni
Semper anhelantes, coctoq. bitumine campos
Oſtentant. Tellus atro exundante vapore
Suſpirans, vſtiſq. diù calefacta medullis
Aeſtuat, & ſtygios exhalat in aera flatus,
Parturit, & tremulis metuendum exſibilat antris;
Interdumq. cauas luctatus rumpere ſedes
Antexire foras, ſonitu lugubre minaci
Mulciber immugit, laceratаq. viſcera terræ
Mandit, & exeſos labefactat murmure montes.

Lucretium verò nunc prætermitto,cuius carmina de Aetna inferiùs referam, vbi de cauſis erit ſermo, cui tamen oſcitanter attribuuntur à doctiſſimo alioquin,ac diligentiſſimo Capacio neſcio quæ alia perpulchra carmina, in quibus eleganter admodùm,ac ſubtiliter enarrantur cauſæ incendiorum tam Aetnæ, quàm Veſuuij, quæ infrà vnà cum germano Auctore adducam;Interim verò ad rem noſtram, pro qua mirè facit,quod Solinus Polyhiſtor de Aetna ſcribit illis in verbis. *In Aetnæ vertice hiatus duo ſunt crateres nuncupati per quos eructatus erumpit vapor*(hos duos hiatus crateresuè vidit, & obſeruauit P. Bembus, quorum alter aliquantulum inferior erat, & valdè minor, figuræ rotundæ,ſed anguſtus, & putei inſtar profundioris, ſaxea circumdatus planitie,alter in paulò altiori ſitu multò amplior, circuitus medij milliarij, è quo ignis è diuerſis fumariolis alternatim proſiliebat, ſed qui, poſt Bembum, Aetnæ loca hæc aſcenderunt, vt Fazelus, & alij, crateris iſtius circuitum ad quatuor circiter milliaria extendi aſſeuerant) *præmiſſo priùs fremitu,qui per æſtuantes cauernarum latebras lõgo mugitu intrà terræ viſcera diù voluitur,nec antè flammarum globos attollit, quàm interni ſtrepitus antecedant.*

Oſcitantia Capacij.

Aetnæ iterũ ex Solino.

Ex Bembo & Fazelo.

Ità

Hodiernum Veſuuij incendium præceſſere interni fragores.

Ità hodie in Veſuuiano monte, prius quàm flammæ è vaſtis eius fornacibus efflarentur, accolę quidam retulere Excellenti Medicinæ Doctori Aſcanio Roccho Oppiduli Sanctæ Anaſtaſiæ Medico, vt ipſe in quadam ſua Epiſtola in lucem edita teſtatur, vel per initia Decembris ſe audiuiſſe ſonitus & fremitus varios magno cum eorum terrore, qui ſtrepitus, & ſoni in dies inualeſcebant, vſque ad flammarum eruptiones, ac internorum humorum ſulphureorum turgeſcentium euomitionem, iuxtà illud Maronis *6. Aeneid.*

Sub pedibus mugire ſolum, & iuga celſa moueri.

Sicut olim Poteolanum.

Addo, quòd in Puteolano incendio anni 1538. in quo Neapolitana Vrbs, ob viciniam, multa quoque paſſa fuit incommoda, antequam oriretur, nocte antecedente diem S. Michaeli dicatum, à longo retrò tempore, ſcilicèt per biennium, cùm terræmotus varij, tum mugitus, ac fremitus ſubterranei per loca illa facti & exauditi ſunt. Sic denique

Et ſub Tito editum.

incendium ſub T. Veſpaſiano, vt Plinius Nepos ad initium Epiſt. 20. recolit, præceſſerat per multos dies tremor terræ minus formidoloſus, quia Campaniæ ſolitus, qui tamen prima illa nocte ità inualuit, vt non moueri omnia, ſed euerti crederentur. Quibus proptereà tremoribus gens illa Veſuuij accola terrefacta, & impendentis ruinæ admonita, ſtatim, relictis domibus, & rebus cunctis, turmatim magno

Neapolitanorum Pietas.

numero partim ad idem Sanctæ Anaſtaſiæ Hoſpitium, partim Neapolim confugit, in qua Vrbe magnificentiſſimè, perhumaniter excepta à pio admodùm populo, varijs in domicilijs alitur, & cuſtoditur, hortatu maximè accedente, & opera, imò etiam non ordinaria impenſa Em.[mi] Car-

Card. Boncompagni Archiepiſcopi, & Proregis C. Monterey Vigilantia, ac Munificentia. Quales in Tito olim.

dinalis Boncompagni Archiepiſcopi, nec non Exc.[mi] Proregis C. Monterey, qui ambo in his tot aduerſis, nec Titi Veſpaſiani pietati cedunt, quem Suetonius ait in magnis illis ſui temporis tam Veſuuij, quàm Vrbis incendijs, imò & peſtilentia, quæ ijs ſucceſſit, non modò Principis ſolicitudinem, ſed & Parentis affectum vnicum præſtitiſſe, &, poſt Suetonium, Zonaras lib. 2. ſcribit, miſiſſe in Campaniam

colo-

colonos, pecunias donaſſe, multaq. publica ædificia ære proprio extruxiſſe; nec Theodorici Regis munificentiæ; quam hoc in loco non poſſum non commendare, ob Epiſtolam Fauſto exaratam, cuius apud Caſſiodorum lib.4.Variar.50.hoc eſt exordium. *Campani, Veſuuij montis hoſtilitate vaſtati, clemẽtia noſtræ ſupplices lacrymas profuderũt, vt agrorum fructibus enudati ſubleuentur onere tributariæ functionis. Quod fieri debere noſtra meritò pietas acquieſcit.* Præterea S. Auguſtinus de Ciuitate Dei lib.3. cap.31. tradit, igne Aetnæ ſæuiente, vel marinas aquas comburi, vt hæc vnà poſſit eſſe cauſa ex illis, propter quas huiuſcemodi aquis circum littora proxima mõtibus igniuomis, deficientibus, mare retrò fugiſſe videatur, & piſcium à ſubitario feruore, ſicut ab intermiſtis ſulphureis torrentibus, mortalitas acciderit; vt in hoc incendio, ac terræ motu eueniſſe certo certiores ſumus, ſicut & in vltima Puteolana conflagratione, Simone Portio Medico auctore: *Legimus* (inquit D. Auguſtinus) *apud Ethnicorũ hiſtorias, Aetnæis ignibus ab ipſo montis vertice vſque ad littus proximum decurrentibus, ità ferbuiſſe mare, vt rupes exurerentur, & pices nauium ſoluerentur. Eodem rursùs æſtu ignium tanta vi fauillæ oppletam eſſe Siciliam, vt Catinenſis Vrbis tecta obruta, & oppreſſa diruerent.* Quibus ſubnectamus Iulij Ethnici verba, vnde ſua mutuatus eſſe videtur idem Sanctus, quæ referuntur à Ludouico Viues in Scholio ad eum locum. *Marco Aemilio, Lutio Aurelio Coſſ. Aetna mons terræ motu ignes ſuper verticem latè diffudit, & ad Inſulam Lyparas mare efferbuit, & quibuſdam aduſtis nauibus vapore pleroſque in naualeis exanimauit; piſcium vim magnam exanimem diſperſit, quos Lyparenſes auidius epulis appetentes, contaminatione ventris conſumpti ſunt, itaut noua peſtilentia vaſtarentur Inſulæ.* Hæc ille, à quo eadem decerpſit Oroſius lib. 5. cap. 10. Vbi quæ de piſcibus emortuis, & de peſtilentibus morbis ab eorum eſu narrantur, Plinij quoque teſtimonio corroborari poſſunt, qui loquens de Inſu-

ac Theodorico Rege.

Vndenã mare retroceſſiſſe dicatur.

Vnde piſcium mortalitas.

Nonnulla rurſùm de Aetna ex D. Auguſt.

Ex Iulio Ethnico.

De piſcibus è mortuis in ſicco inuentis, & morbis ab eorũ eſu.

Inſula quadam in Thuſco ſinu de repentè exorta, ob magnam flagrantiam,& ventorum turbines, circum eam fluitaſſe ſcribit magnam piſcium multitudinem,confeſtimq́.expiraſſe, quibus ex ijs cibus fuiſſet. Id quod nunc minimè contigit, quando multi è plebe huiuſmodi piſces innoxiè comederunt. Seneca inſuper lib.2.cap.30.memorat,montem Aetnam aliquandò ſuo multo igni ingentem vim arenæ vrentis effudiſſe, inuoluiſſeq́. diem puluere, & populos ſubita nocte terruiſſe,cum plurima fuiſſent tonitrua, & fulmina. De quo ſimiliter monte, inter alia, quæ flagrans mirabiliter edit, id affert Lucretius:

De eodem Aetna ex Seneca.

Lucretio.

Extruditq.ſimul mirando pondere ſaxa.

Collatio cum Veſuuiani incendij accidentibus.

Hæc igitur omnia, & ſingula in Veſuuiano incēdio affuiſſe, nemo eſt,qui dubitet,ex tot litteris & relationibus perſcriptis. Vnde tota illa Campaniæ regio monti contigua, & Parthenope ipſa,ſicut & Nola,indicibili cinerum,& arenarum diuerſarum copia vbique locorum obductæ ſunt, & oneratæ, quarum molem, & pondus cum nec domorum Villarum adiacentium tecta, nec arbores quantumuis vaſtæ, ac validæ ſuſtinere valuerint, illa ſolo æquata ſunt, hæ partim ab onere depreſſæ, partim verò ſimul ab ignea amborum qualitate exeſæ corruerunt; Qua pariter occaſione media die, ac lucente Sole, tenebræ de repentè viſæ ſunt, à fumante vapore craſſo, nubibusq́. cinereis, radiorum lucis coruſcatione intercluſa, vt nullus foret, qui, abſque luminibus, alterum de facie agnoſceret, niſi vocibus tantùm

Plinij nep. teſtimonium de maris defectu, & piſciū nece ad littora illa, ſicut hodie.

Plinius Nepos Epiſt. 20. de fuga maris, aut potius defectu ad littora illa, nec non de piſcium nece Tacito ſcribens, ità loquitur: *Præterea mare in ſe reſorberi, & tremore terræ quaſi repelli videbamus. Certè proceſſerat littus, multaq. animalia maris in ſiccis arenis detinebat.* Talia prorsùs hodie viſa ſunt in toto illo tractu vſque Neapolim, intrà cuius portum triremes, & naues vix tutam habere ſtationem videbantur. Idem de cineribus cenſendum, quando ipſemet Plinius ſubdit ad finem: *Occurrebant trepidantibus*

adhuc

adhuc oculis mutata omnia, altoq. cinere tanquam niue obducta. Saxa autem, etiam immenſæ molis, & quamplura, tam ad mare, quàm ad planitiem, Nolani præſertim territorij, Veſuuium protelaſſe, & è ſuis voraginibus tanquàm paleas deſpuiſſe, tum ferè peninſula in vicino mari, longitudinis fermè vnius milliarij repentè genita, commixtis tamen quoque miræ magnitudinis arboribus, atque cineribus, tum propinqui agri anteà campeſtres tantùm, & quaquauerſum plani, nunc verò ex tot tantorumq́. in illos lapidum proiectu, in ſaxeos veluti montes tuberati, ſatis ſuperq́. demonſtrant. Surius vir doctiſſimus, & pius Commentario Anno Domini 1537. de eodem Aetna, & eius incendio verba faciens, notat & ipſe quæ hodie hoc in incendio Veſuuiano acciderunt. *A Menſe Aprili* (inquit) *Aetna mons Siciliæ materia plenus ſulphurea, quam humida gignunt nutrimenta, ingentem ignis maſſam euomuit, quæ paſſim decidens colles, nemora, ſaxa, rupes, pagosq. duos flammis vaſtauit, arbores, homines, & pecora magnis affecit cladibus.* Ità in Iſchia Inſula, olim Aenaria dicta, in qua tot patent aquarum thermalium ſcaturigines, Cæſare Auguſto, Tito, & Antonino Quarto, atque Diocletiano imperantibus; necnon L. Martio, & Sexto Iulio Coſſ. ingenti aperta voragine natum incendium legitur, vnde tanti quoque eruperunt ignes Anno ſalutis 1300. vt totam ferè Inſulam conflagrauerint. Citatus Surius ibidem loquens de Hecla Iſlandiæ, quædam admiratu digna affert, ad rem præſentem illuſtrandam, & ad deſtinatum argumentum validiùs roborandum, mirè conducentia, quæ ob id ſilentio nunc inuoluenda non ſunt. *In Iſlandia*, ait, Inſula *(quæ in Oceano ſita in æſtiuo Solſtitio noctem nullam brumali, nullam diem habet) mons eſt Occidentem verſus, Hecla dictus, à quo non longè abſunt fodinæ Sulphuris, quod inde copioſiſſimè plenis nauibus euehitur, mons ille cum furit, haud ſecùs, atque horrenda tonitrua inſonat, proijcit ingentia ſaxa, Sulphur euomit, cineribus egeſtis terram circumcirca*

Alij effectus in Aetna ſimiles Veſuuianis ex Surio.

In Aenaria, ſeù Iſchia.

In Hecla Iſlandię ex eodem Surio.

tàm longè operit, vt ad vigeſimum lapidem, vel milliare coli non poſſit. Sunt ibi multæ voragines, ità cineribus opertæ, vt vix euitari poſſint ab illis, qui vt eius incendij naturam explorent, propiùs montem accedunt, è quibus plerique viui à voraginibus abſorbentur. Emergit illic ignis quidam, qui aquam abſumit, ſtuppam non abſumit. Balthaſſar Diaz ex Malacca 1556. ſcripſit, quòd in Malucco Inſula Orientis plagæ in Regis Ternatis ditione excelſus mons eſt, frequentibus antris, ex quibus plurimus ignis in longum ductus, ac etiam fumus exhalatur, iactanturq́. ab imo tantæ amplitudinis ſaxa, quanta ſunt quibus ad molendum vtimur. Horror autem fragoris æquandus eſt cuicumque in toto Orbe terrarum; propemodùm enim tonitrua inde exaudiri tradit non minore ſtrepitu, quàm ſit bombus ingentium bombardarum, & huius modi ignem atrum eſſe, ſicut & cineres, cum nil ſplendeſcat. Tandem quæ Seneca in Quæſtionibus naturalibus refert de vi terræ motuum, eorumq́. effectibus, an non verè quadrant hodiernis in Veſuuio enatis? ſcribit enim terræ motus terram ab infimo mouere, magniq́. ponderis molem trahere, nunc amnes notos introrsùm cõuertere, nũc exprimere ignotos, & aquarũ calentiũ venas aperire, cũ his, quæ ſequũtur; ab accolis ferè omnibus hodie infeliciter expertis. Sed relictis tot alijs flãmiuomis montibus, cum quibus Veſuuius tantoperè conuenit, adhuc propiùs ad eum accedamus, & in eius ſolùm penetralia penetremus intimiùs; Quippè cum id mente tantùm, non item corpore fiat, nullum nobis inde vitæ imminebit periculum, & ob oculos omnium ponantur quæcunque iam in retrò perpeſſis conflagrationibus, quibus mons ipſe ſibi ipſi, & proximis, remotisq́. oppidis, agris, nemoribus, & animantibus varijs tot memorandas intulit clades, & nuperrimè in etiamnum vigente ex vaſtis faucibus vomuit, ac eructauit; Quæ ſanè, aut peiora, terribilioraq́. antiquis fuiſſe cenſeo, aut quæ ſaltim illis neutiquam cedant, tametſi etiam de eo morbo ſermo accipiatur, quo, Tito

In alio monte Malucchi Inſulæ Orientis plagæ ex Balthaſſare Diaz.

Similitudo præſentium effectuũ cum aliquot a Seneca relatis.

Præſentis incendij euēta antiquis minimè cedere, ſi non ſuperant.

do-

dominante Veſpaſiano, quem omnium vehementiſſimum vnanimiter omnes appellant, calamitosè flagrauit; cum quo in primis hic planè cōſentit, præterquàm in vno, quod iam cunctis eſt manifeſtum, & in altero, quod primùm ſummi Dei beneficio, ac Sāctorum Apoſtolorum Petri, & Pauli interceſſione, mox verò etiam naturalibus rationibus infrà adducendis minimè euenturum ſpero; Illud, quoniam tempore Titi incendij Veſuuiani violentia per terręmotus, nubes cinerum denſiſſimas, Solis opacitatem, aliaq. terrifica portenta tam ad Vrbem, quàm ad vicina Vrbi perlata quoque fuit, quorum omnium hodie ne veſtigium quidem. Hoc Peſtilentia eſt, quæ poſt menſes aliquot, vtriſque incendijs cùm Veſuuij tum multorum mirabilium Vrbis ædificiorum, præſertim verò Templorum, funeſtiſſima ſucceſſit; De qua re agam pro viribus infrà.

Diſcrimen inter hoc, & alterum Titi Imperio factum, quod ad Romam ſpectat.

De eodem Parallelo ex Dione, ac Xiphilino eius Epitomatore, Seneca, Tacito, & alijs; deque Neapolitanorum Religione, ac Pietate, iuſtoq. timore, necnon præſeruatione ab vlteriori ſtrage, à Deo, precibus S. Ianuarij, impetrata. Gigantum fabula tam de Veſuuio, quàm de Aetna, alijsq. Auernis locis quomodò intelligenda.

CAP. VII.

QVAECVMQVE euenere accidentia anteactis temporibus, occaſione Veſuuiani incendij, paulò ante dicebam tantam inter ſeſe habere conuenientiam, & ſimilitudinem, præſertim ſi quæ hodie cernuntur, conferantur cum illis, quæ Anno Chriſti 81. Imperij verò T. Ve-

ſpaſiani, apud Zonaram, & Baronium primo apud Cedrenum, tertio, flagrante monte contigiſſe narrantur, vt ſibi inuicem æquè per cuncta propemodùm reſpondeant, videlicèt anni tempore autumnali, nec non portentoſis, ac perniciosis euentis, & multis, diuerſisq. infortunijs partim ſignificatis, partim exiguò poſt vberiùs annotandis. Verumtamen vnum reperio adeſſe diſcrimen effatu dignum (quippè alterius præſagium ſoli Deo competit) quòd Romana Vrbs noſtra hac tempeſtate non mòdò nullum ſenſerit incommodum, ſed nullum penitùs ſignum viderit, vel audierit, tanquam ſi incendium hoc ſubortum non eſſet, cum tamen ex altera parte in lōgè magis ſemotas regiones, ſi non damna notatu digna, ſaltem ſui notas terrificas mons ardens, mugiens, ac tremens propagauerit; Id quod non ſimpliciter ventis attribuēdum, quippe flatus etiam ab Oriente æquinoctiali, & ab Oriente brumali, nimirùm Apeliotes, & Vulturnus, ſiue Subſolanus, & Eurus, non Africus ſolus, Auſtrum inter, & Zephyrum flare ſolitus, diù validi per illos dies ſpirauere, quibus mediātibus cinerum, arenarumq. globi ad Romanum clima, & Cælum deuehi facilè potuiſſent, quemadmodùm eueniſſe ſcimus T. Veſpaſiani tempore, quo pariter inclyta hæc Vrbs, eiusq. regio terræ motibus varijs, & adhuc fortè vehementioribus, quàm hodie Neapolitana, concuſſa fuit. Pro cuius quidem rei maiori corroboratione ſilentio inuoluere non debeo quod nautæ quidam è Sardinia ad hæc littora nauigando traiecti retulere multis, nimirùm ſe, dum parùm ab Inſula diſtarent ſubtiliſſimo puluere cinereo obductos fuiſſe, neſcientes diſcernere è qua Cæli plaga caderet. Videamus ergò, quæ Dio Caſſius in primis data opera cum Xiphilino Epitomatore de Veſuuiano incendio ſcribit, quod, regnante Tito, & Plinio vtroque viuente, ac proſpectante, factum fuit. Poſtquàm itaq. Dio notauit multa ſub eodem Tito accidiſſe horribilia (Suetonius in eius vita triſtia, & fortuita vocat) mox adijcit, cœpiſſe circà eam regionem videri, ceù

Differentia notatu digna quòd in illo incendio Veſuuij Romana Vrbs & regio multa paſſa fuit incommoda, in hodierno, ne vnum ſignum quidē viſum, auditumue fuit.

Quare ventis hoc attribuē dum non eſt.

De Veſuuij incēdio tempore Titi ac vtriuſque Plinij, ex Dione.

vaſtas hominum imagines, nempè Gigantes, verſariq́. eas in aere, ac interdiu, noctuq́. circà illas cauitates vagari, poſteà ſecutam magnam ſiccitatem, repenteq́. graues adeò terræmotus, vt tota illa planities ſqualida iaceret, montiumq́. culmina ſubſiderent. Ad hæc ſonitus ſubterraneos, tanquàm tonitrua, ac ſuper terra mugitibus ſimiles extitiſſe; Mare ſimul fremere, Cælum reſonare, ingentemq́. ac repentinum fragorem, quaſi montes ſimul corruerent, exauditum. Tum exilijſſe in primis immenſos lapides, quos magna vis ignis eſt conſequuta, fumiq́. adeò tenebroſi, vt omnem aerem obſcurarent, Solemq́. (quaſi Eclipſis foret) occultarent, noctemq́. ex die, & diem ex nocte flammis corruſcantibus redderent. Quibus prodigijs perterritos homines, alios antiquam Gigantum inter ſe ortam ſeditionem dixiſſe, quorum velut clangor tubarum in aere audiretur; alios Mundum in Chaos redigi, aut igne conſumi putaſſe, & cum peiora vſque futura euenta ſuſpicarentur, exanimes alios ex ædibus in vias, alios de vijs in ædes confugiſſe, nec mari, nec terra, ità erant cuncta atro cinerum turbine occupata, ſe tutum quempiam arbitratum eſſe. Quam rem (addit) multa damna, vt cuique ſors tulit, importaſſe, non ſolùm hominibus, & agris, ac pecoribus, ſed etiam piſcibus, volucribusq́. & hos omnes peremiſſe, duasq. inſuper Vrbes Herculaneum, & Pōpeios, huius populo ſedēte in theatro, penitùs obruiſſe, ac denique tantam fuiſſe vim cinerum, vt inde in Africam vſque, & Syriam, Aegyptumq́. peruenerit, introieritq́. Romam, eiusq́. aerem oppleuerit, Solemq́. obſcurauerit. Quæ omnia, & ſingula quoties vel apud Dionem, vel apud alios legerint Neapolitani noſtri æui (nam hodierni incendij ad Romanos, ne ſignum quidem, nonmodò damnum diuina gratia perlatum eſſe ſcimus) refricetur vlcus in eis neceſſe eſt, quamuis foret callo iam obductum. Si etenim Romæ olim ſub Tito ex conflagratione Veſuuij procul ab ea diſſiti horrifica tot ſigna, & portentoſi euentus ſuperuenere, cuiuſmodi ſunt, quæ à Dione com-

Neapolitanorum iuſtus timor in hac Veſuuiana conflagratione vnde ortus.

commemorantur, quæq́. inuictos Romanorum illorum animos tantoperè concuſſerunt, hinc omnes eliciant, quanto animi terrore iuſta de cauſa perculſi hodie fuerint Neapolitani omnes, quorum famoſiſſima Ciuitas ſex tantùm circumcircà milliariorum interuallo à furente monſtro diſtās eſt; crebris terræ motibus conquaſſati, cineribus, fauillis, & atris fumi nubibus penè obruti, ac præfocati, diurno Solis, nocturno Lunæ lumine orbati. Puto enim & nunc eueniſſe, quod Plinius Nepos expertus fuit, quippè nox, vt ex Epiſt. 20. conſtat, non qualis illunis, aut nubila, ſed qualis in locis clauſis, lumine extincto; hinc inde tonitribus, fulgetris, ac veluti bombardarum fragoribus aſſiduis, & mœſtis Canum, quaſi lugubri voce querelam attollentium eiulatibus, vigiles, ac inſomnes redditi, hac illac excurrentes; locorum ſubinde facta mutatione, dolori intimo aliquod perquirentes leuamen, aliquodq́. ità auxilium ſperantes; comparatione eorum, qui vel Colicis, vel Nephriticis doloribus acerrimis cruciati, loco ſtare neſciētes, è lecto exiliunt, & è cubiculo, ac domo exeuntes, rhedis, curriculisq́. introcluſi, per diuerſa, & inuia Vrbis loca vehi, iactariq́. mandant, timentes hi ex tam vehementi dolorum acerbitate interitum, illi verò ex tot portentoſis euentibus vltimum, ac finale Mundi exitium, tanquam præſens, & ineuitabile. O quàm rectè Plinius Iunior in Epiſt. 20. nuper adducta, licèt ab initio ſcribat, *quanquam animus meminiſſe horret*, cum Tacito tamen loquens, ait: *Audires vlulatus fœminarum, infantium quiritatus, clamores virorum, alij parentes, alij liberos, alij coniuges vocibus requirebant; vocibus noſcitabant, hi ſuũ caſum, illi ſuorum miſerebãtur. Multi ad Deos manus tollere, plures nuſquam iam Deos vllos, æternamq. illam, & nouiſſimam noctem Mundo interpretabantur.* Qui timor pariter generoſos illos Ethnicos Romanos eiuſdem Veſuuij incendij occaſione, (tametſi multum à monte remotos) valdè anxios, & ſolicitos tenebat, quorum alij proptereà, vt iam diximus ex Dione, antiquam Gigantum ſeditio-

Comparãtur ijs, qui interaneis cruciati doloribus loco ſtare neſciunt.

Romani antiqui eodem perculſi timore.

ditionem ſuſcitatam, ſuper quos Veſuuium ardere fama erat, alij in antiquum Chaos cuncta reuerti, terramq. in Cælum conſcendere, & Solem in terram cadere; alij verò demùm igne Orbem terræ conſumendum opinabantur. Inter eos enim fuere etiam, qui Mundo ſupremum exitum ab igne inſtare credebant, quemadmodùm & nos ex fide credimus. Quò forſitan ſpectãt verba illa Plinij lib. 2. c. 106. de Aetnæ igne, vt etiam cenſet Dalecampius: *Nec in illo tantum natura ſæuit exuſtionem terris denuncians*. Et quæ de Stoicorum mẽte recolit Seneca lib. 3. Quæſt. Nat. *Ignis exitus mundi eſt, humor primordium*. Legebant ſiquidem & Græci & Romani tam Chaldæorum & Aegyptiorum, quàm Hebræorum monumenta, quorum placita, & monita ſuis quoque libris non rarò inſerebant. Cum quibus poſtremo loco recenſitis Neapolitani ipſi meritò nunc conuenerunt, vtpotè qui ex fide, & Sacris paginis optimè norũnt, igne tandem Mundum comburendum, taliaq. horrifica, & portentoſa euenta tunc fore expectanda, præter bella, fames, peſtilentias, Vrbiumq. voragines ab eorum tractu paucis retrò annis non vſque adeò longè factas, quæ omnia cum mortale genus noſtra hac tempeſtate experiatur, vel de propinquo audiat, & agnoſcat, conſiderent omnes temerè ne, aut nimis pauidè, vt neſcio qui illis obijciũt, de extremo ipſorum, totiusq. Orbis excidio, in tot anguſtijs, atque portentis, veriti ſint; An potiùs ex Fide, ac Euangelio creditam, affuturam mox communem omnibus cladem, ex quo tot horrifica ſigna micauere, piè, ac rationabiliter perſuaſam ſibi fecerint. Quod autem de Gigantum pugna Dio narrat, alij de Aetna ſimiliter referunt, intrà ſcilicèt amborum montium, imò & aliorum Auernorum locorum ſpecus, & viſcera illos fulmine ictos à Ioue protruſos fuiſſe, quod contrà eum bellum mouere ſint auſi, qui aliquandò ſeditionem renouaturi in eodem monte, & alijs, ac regione finitima, & proximis Ciuitatibus interdiu, noctuq. vagari ſoleant, mugitibus varijs, ceù tubarum clangori-

Exitum mundi per ignem vel Ethnici cognouere.

Neapolitani à nota liberati.

Gigãtum Fabula tam de Veſuuio, quã de Aetna, & Foro Vulcani.

goribus omnes terrefacientes. Quò reſpiciens Silius Italicus lib. 12. Fori Vulcani, quod eſt ſuprà Puteolos, hodie dictum *la Solfatara*, loca eleganter, curateq. deſcribens, pòſt aliquot alia carmina ſuperiùs relata, hæc etiam adhibet.

Ex Silio Italico.

Tradunt Herculea proſtratos mole Gigantes
Tellurem iniectam quatere, & ſpiramine anhelo
Torreri latè campos, quotieſq. minantur
Rumpere compagem impoſitam, expalleſcere Cælum.

Philoſtrato.

Cum qua fabula concordat quod Philoſtratus in Heroicis refert, Neapolitanos mira Alcyonæi Gigantis oſſa prædicare conſueuiſſe, quòd in ea regione multi Gigantes icti fuerint, & Besbius mons ſuper ipſos ardeat. Quod tanquàm fabuloſum minimè admittitur; attamen fabulæ puto & ipſe locum eſſe datum ex turbinibus ignium inde quaſi Inferni faucibus, & oſtijs eructatis, ſicut ex intimis ſtrepitibus, atque fragoribus, qui antè, & poſt incendij eruptionem cum telluris concuſſione audiuntur; Ex quo factum eſt etiam, vt ſublimis illa montis pars, è qua tonitrua cum fulgetris, & flammis tãto cum ſtrepitu & incolarum pauore erumpunt, Dæmonum appelletur (vernacula lingua *monte d'Ieuoli.*)

Non admittitur, & vnde ei datus fuit locus.

Quæ Veſuuij pars Dæmonum mõs dicatur ab inquilinis.

Ingens Campaniæ deuaſtatio ex Seneca.

Quibus ex Dione, & alijs relatis connectendum, quod de ingenti clade, quam eadem Campaniæ loca ſexdecim annis antè, vt ponit Cluuerius, viginti, vt alij, accepiſſe teſtis eſt Seneca in Quæſt. Nat. lib. 6. cap. 2. quam ipſe (ni fallor) cenſeo illammet eſſe, quam Laconicè, more ſuo, annotat Tacitus, & ſoli ventorum turbini attribuit, nulla facta de terræmotu mentione lib. 6. Annal. ità loquens: *Tot facinoribus fœdum annum etiam Dij tempeſtatibus, & morbis inſigniuere; Vaſtata Campania turbine ventorum, qui villas, arbuſta, fruges paſſim diſiecit, pertulitq. violentiam ad vicina Vrbi.* Ait itaq. Seneca: *Pompeios celebrem Campaniæ Vrbem deſediſſe terræmotu, vexatis, quæcumque adiacebant, regionibus, audiuimus, & quidem diebus hybernis, quos vacare à tali periculo maiores noſtri ſolebant promittere. Nonis Februarijs fuit motus hic Regulo, & Virginio*

Eadem, cum peſtilentia Vrbis, ex Tacito.

Verba Senecæ de Terræmotu montis Veſuuij.

ginio Coſ. qui Campaniam nunquam ſecuram huius mali, indemnem tamen, & toties defunctam metu magna ſtrage vaſtauit; nam & Herculanenſis oppidi pars ruit, dubiéq. ſtant etiam quæ relicta ſunt, & Nucerinorum Colonia, vt ſine clade, ità non ſine querela eſt. Neapolis quoque priuatim multa, publicè nihil amiſit, leuiter ingenti malo perſtricta. Villæ verò prærupta paſſim ſine iniuria tremuere; adijciunt his ſexcentarum ouium gregem exanimatum, & diuiſas ſtatuas, motæ poſt hoc mentis aliquos, atque impotes ſui erraſſe, atque dehinc plures Campaniæ renunciauere, indequè migrarunt, negantes ſe ipſos vnquam ipſam regionem acceſſuros. Quæcunque autem ex Seneca allata mox fuerunt, non deſunt viri doctiſſimi, qui putant fuiſſe veluti prodroma ſigna, quæ horrendum Veſuuij incendium ſub Tito affuturum præcederent, vt ſi tunc montis eruptio facta non ſit, via tamen fuerit proſtrata, vt alio poſtea ſpirituum niſu Crater aperiretur; Exiſtimant enim hiatum in monte nullum extitiſſe, ante incendium imperij eiuſdem Titi. Quod verò terræ motus per aliquod retrò tempus regionem quampiam infeſtantes indicare valeant, ac ſoleant ignis, & incendij eruptionem, facilè & ego conceſſerim, doctus tum hodierna obſeruatione; quippè relatum mihi eſt, aliquot antè annos crepitus, & neſcio quos motus in Veſuuio fuiſſe perſentitos, quod nunc etiam monumentis traditum legi apud eruditos viros, tum exemplo antiquiori Ferrarienſis infortunij Patrum noſtrorum memoria: Anno etenim Domini 1570. Nouembr. 17. terræ motus ingens, ac ſæpè ſæpius repetitus Ferrariam inſignem noſtræ Italiæ Vrbem quaſſare, & diruere cepit, perſeuerans ingenti cum ædificiorum demolitione per integrum fermè annum, cui poſtmodum ſuperuenit ſulphurei fontis ardentis, ac peſſimi odoris cum magna piſcium Padi fluminis ſtrage, eruptio, cui etiam peſtilentia Venetorum ſucceſſit, verum, ne à Veſuuio diſcedamus, Plinius Epiſt. 20. *Præceſſerat,* inquit, *permultos dies tremor terræ minùs formidoloſus*

De eodem Neapoli facto vti hodierno.

Prædictus Terræ motus Veſuuij abſque incendio fuit,

Terræ motus præcedere ſolere ignis eruptiones, & incendia.

Ferrariæ per annum perſeuerans incendium ſub ſecutum prę-indicabat.

Eidem Venetorum Peſtilentia ſucceſſit.

ſus, quia Campaniæ ſolitus, illa verò nocte ità inualuit, vt non moueri omnia, ſed euerti crederentur. Quem locum ſuprà etiam citaui. Quantum autem ſpectat ad ea, quæ exiguò ante ex Senecæ auctoritate retuli, his quæ occaſione motionis terræ Veſuuij hodiè euenerunt mirum in modũ congruunt, maximè verò vbi ait: *Neapolim priuatim multa, publicè nihil amiſiſſe:* quippè qui & nunc priuatim intra Vrbem præter cinerum, arenarumq́. pluuias, domorum vacillationes, & neſcio quos non contemnendos tremores, ingentemq́. ſanè animi timorem, nihil detrimenti tàm in priuatis, quàm in publicis rebus, & ædificijs paſſi ſunt: At in locis exterioribus, ſeu in monte poſitis, ſeu eidem proximis, priuatim multi, multa in agris, pecoribus, oppidis, quorum Domini ſunt, damna perpeſſi fuerunt, verùm terræ motus tunc ſolùm factus, non flagratio montis, vt hodie. Quos proinde credere fas eſt, Deum Trinum ab vlteriùs ſæuiente malo, & iamiam inſtanti exitio præſeruaſſe, quia illicò, Niniuitarum imitatione, ad ſupplicationes, ieiunia, flagellationes, reatuum confeſſiones, & Sanctiſſimæ Euchariſtiæ frequentius iteratam refectionem, necnon ad B. Virginis, ac S. Ianuarij patrocinium, quod olim non ſecus, ac hodie mirabiliter experti ſunt, poſthabitis cunctis alijs, ex intimo, & contrito corde confugerunt. Statim enim, ac ſanguis ille miraculoſus, qui miraculum vel oculis circumſtantium ſubita ſui tum colliquatione, tùm concretione præbet, vaſculum liquatus intra vitreum vaſculum à pientiſſimo Paſtore in tot aduerſis furenti, terribiliq́. monti ſub ſigno S. Crucis expoſitus, & obiectus fuit, coram toto populo lachrymante, & flebiles voces delictorum veniam implorantes ad Chriſti Seruatoris noſtri aures in Cælum vſque proiectante, cuncta in melius verti, & mutari viſa ſunt, vt ſaltem in Vrbem delicijs alioqui magnis, & mundi illecebris affluentem, ſed piam valdè, & Catholicæ fidei addictiſſimam, funeſtior ſtrages impendens debacchata non ſit. Quod cæleſte auxilium aliàs quoque experta Ciuitas

Tremor terræ Veſuuij per plures dies ante incendium ſub Tito.

Neapolitani cur hodie ab vlteriori ſæuitie incendij Veſuuiani præſeruati fuerunt.

Miraculum ſanguinis S. Ianuarij.

Neapolitana Ciuitas delicijs quidem affluit, ac mũdi illecebris, ſed pia admodum eſt, Catholicaq́.

uitas illa fuit. Cui proximum Veſuuij incendium maximũ, quod omnem Europæ faciem minuto contexit puluere, adeò vt Conſtantinopolitani, ad quos magno omnium timore cinis perlatus eſt, huius rei memoriam ſeptimo Idus Nouembris celebrarent, & Leo tunc ibi imperans exterritus Vrbe ſeceſſerit, & ad S. Mamantum conceſſerit, S. Ianuarius extinxit, vti conſtat ex Sigonio, qui ex Marcellini Chronicis hæc recolit lib. xiiij. Imp. Occid. Ideò in Actis tanti Patroni, quæ apud Neapolitanos cuſtodiuntur, poſt alia multa verba, denique hæc habentur. *Ità B. Ianuario Martyre intercedente Veſuuij montis ignita interruptio extincta eſt*. Plura qui cupit, Baronium adeat, dum interim ego hùc afferre conſtitui ſimilitudinem extinctionis ignis in Aetna pari miraculo à Deo conceſſæ; vt quemadmodum ſuprà oſtenſum à me fuit, in quot, & quibus Aetna, Veſuuiuſq. ſibi ipſis conueniant, dum ſcilicet ambo talia edunt portentoſa accidentia, ità clarum fiat omnibus, quomodo Sanctorum Dei, qui in illis mirabilis eſt, inuocato ex corde adiutorio, finis ſæpè huiuſmodi exitijs imponatur. Quippè traditum legi apud Baccium lib. 4. de Therm. alioſq. etiam, anno Domini 254. ſecundo anno poſt S. Agathæ martyrium, profluuio ignis ab Aetna iam ad fines Cataniæ impetente, diuina reuelatione factum eſſe, vt ſumerent Catanienſes à ſepulchro D. Agathæ velum, & ſolemniter contrà incendij tempeſtatem irent, taliq. vexillo tunc, & ſubinde prolato, Ciuitatem à tanto periculo, cui adeò fuit ſemper obnoxia, pluries fuiſſe aſſertam. Quibus adijciamus vtramque Vrbem, Neapolitanam videlicet, & Catanienſem, huiuſmodi miraculis, & è Cælo diffuſis gratijs magis indigere, quò tantis periculis crebrò ambæ ſubiacent. Legitur enim, quòd ad Neapolim ſpectat, ſub Calyxto III. tam magnum motũ editũ eſſe Nonis Decembris, vt multa Templa, pluresq. Aedes, magno cũ hominum, pecorumq. interitu corruerint, non ſolùm Neapoli, verùm etiam Capuæ, Caietæ, Auerſæ, cæteriſq. veteris

Eadem quando, alterius maximi Incendij occaſione, interceſſione S. Ianuarij liberata, ut hodie fuerit, ex Sigonio, & Actis apud illã cuſtoditis.

Ignis uomitio in Ætna miraculosè extincta.

S. Agathę precibus.

Et eiuſdem Velo ſolemniter cõtra furentem montem prolato à Catanienſibus.

Terrę motũ ingentẽ quando aliàs paſſa fuit Neapo. cum cę[illegible]s Cãpanię Vrbibus, ex Pa

tina, Palmerio, Antonino, & Collenutio. Campaniæ Vrbibus, in Apulia quoque, ac Pelignis, quarum ruinas idem Auctor, qui ſcribit, Platina conſpexiſſe magna cum admiratione fatetur in eodem Calyxto III. quæ pariter habentur apud Palmerium, & Antoninum tit.22. cap.14. §. 3. Quo tempore Collenutius triginta hominum millia attrita fuiſſe commemorat. Catania autem in Sicilia terremotu interdum oppreſſa viginti hominum millia amiſiſſe memoratur.

De eadem re, ex Plinij iunioris, & Caſſiodori Epiſtolis, aliorumq; Scriptorum teſtimonio, vbi euenta ab ijs enarrata expenduntur, & cum hodiernis comparantur. Signa prædicantia montem breui arſurum, ſicut corpus noſtrum ægrotaturum. Et cur Romana Vrbs, ac regio præſentis incendij, & motus Veſuuiani damna illa non ſenſit, quæ in alio ſub Tito Veſpaſiano, phyſicis primùm, & deindè pijs cauſis adductis.

CAP. VIII.

EIDEM inſiſtens Paralello, aut collationi effectuum, quos olim, & nunc Veſuuij edidit conflagratio, præter ſuprà notatos ex Dione, & alijs, qui pariter apud Zonaram in Tito, Procopium rer. Goth. 2. & 3. & Oroſium lib.7. deſcripti habentur, quorundam adhuc ſuperſunt grauiſſimorum Scriptorum de illis teſtimonia, Cur Plinius Senior facilè obijt ad Veſuuij oras. præcipuè verò Plinij Iunioris, alterius Plinij, quem Seniorem vocant, Naturalis Hiſtoriæ Auctoris elegantiſſimi ex matre Nepotis, qui licet non ità proximè Veſuuio ardenti acceſſerit, vt Auunculus Aſtamati obnoxius, cuius propterea

pterea ſpiritalia organa, iam ante anguſta, facillimè à fumante montis vapore craſſo inſpirato occludi potuerũt, & ipſe inde præfocari, cum hodiè etiam quamplures, vt Neapoli ſcribitur, in crebris illis, ac denſis cinerum nubibus tanta aliquando anhelandi difficultate correpti fuerint, vt ex intus cohibito ſpiritu, præpeditaq́. reſpiratione repentè mori vererentur, imò nonnulli etiam è montis accolis ita obijſſe dicuntur, à craſſiori caligine ſpiritu obſtructo, clauſiſq́. meatibus reſpirationi deſtinatis, attamen cuncta, & ſingula proſpectauit, & ad Tacitum Hiſtoricum accuratè perſcripſit, quæ vnà cum Auunculi caſu infelici poſteris per ſua monumenta traderet. Huius itaq́. verba in primis afferam ex Epiſtola xvj. lib. vj. quæ ità leguntur: *Erat Auunculus Plinius Miſeni, claſſemq. imperio præſens regebat, Kalendis Nouembris, horaferè ſeptima Mater mea indicat ei apparere nubem inuſitatam, & magnitudine, & ſpecie. Surgit ille, &, vt è Sole ſolebat frigida guſtata; iacens enim ſtudebat, popoſcit ſoleas, aſcendit locum, ex quo maximè miraculum illud conſpici poterat. Nubes incertum procul intuentibus ex quo monte (Veſuuiũ fuiſſe poſteà cognitum eſt) oriebatur, cuius ſimilitudinem, & formam non alia magis arbor, quàm Pinus expreſſerit. Nam longiſſimo veluti trunco efflata in altum quibuſdam ramis diffundebatur: Credo quia recenti ſpiritu euecta, dein ſeneſcente eo deſtituta, aut etiam pondere ſuo victa in latitudinem vaneſcebat, candida interdum, interdum ſordida, & maculoſa, prout terram, cineremue ſuſtulerat. Magnum id, propiuſq. noſcendum, at eruditiſſimo viro viſum eſt, quadriremem aſcendit, omnes illius mali motus, omnes figuras, vt deprenderat oculis, dictauit, enotauitq. Iam nauibus Cinis inciderat, quò propiùs accederet, calidior, & denſior, iam pumicei etiam, nigrique, & ambuſti, & fracti igne lapides, iam vadum ſubitum, ruinaq. montis litora obſtantia. Interim apud Pompeianum Senior Plinius conſederat è Veſuuio monte pluribus locis latiſſimè flam-*

Spirandi difficultas in Neapolitanis & alijs vicinis vnde, & quando ſuborta.

flammæ, atque incendia relucebant, quorum fulgor, & claritas tenebras noctis excipiebat. Area, ex qua diçta adibatur, ita iam cinere, mixtiſq. pumicibus oppleta ſurrexerat, vt ſi longior in cubiculo mora eſſet, exitus negaretur. Excitatus procedit, ſeque, Pomponiano, cæteriſq. qui peruigilarant redit. In commune conſultant. An intra tecta ſubſiſtant, an in aperto vagentur. Crebris, vaſtiſq. tremoribus tecta nutabant, & quaſi emota ſedibus ſuis nunc huc, nunc illuc abire, aut referri videbantur; ſub dio rurſus, quamquam leuium, exeſorumq. pumicum caſus metuebatur, quod tamen periculorum collatio elegit, & apud illum quidem ratio rationem, apud alios timorem timor vicit, ceruicalia capitibus impoſita linteis conſtringunt. Id munimentum aduerſus decidentia fuit; iam dies alibi illic nox omnibus noctibus nigrior, denſiorque, quam tamen faces multæ, variaq. lumina ſoluebant. Deindè flammæ, flammarumq. prænuncius odor Sulphuris alios in fugam vertunt, excitant illum, innixus ſeriùs duobus adſurrexit, & ſtatim concidit, vt ego coniecto, craſſiore caligine ſpiritu obſtructo, clauſoq. ſtomacho, qui illi natura inualidus, & anguſtus, & frequenter ineſtuans erat. Hæc ex Epiſtola Plinij nepotis excerpta à me ſunt, prout ad illud horrendum incendium magis, magiſq. patefaciendum conducere exiſtimaui, à quo ſanè hodiernum vix differt, & poſt cuius ingentem eruptionem perpetuò mons, diuerſimodè tamen, & interdum magis, interdum verò minùs arſiſſe dicitur, crebra, aut identidem facta incendia paſſus, quæ plures Auctores annotarunt, vt Plutarchus in lib. de Pythiæ oraculis, & de Sera Numinis vindicta. Procopius rer. Goth. lib. 2. & Caſſiodorus lib. Var. 4. Epiſt. 50. Cuius celebratiſſimi Senatoris locũ integrũ hùc afferre nõ grauabor, quoniam alterum incendium ſui temporis, ac Theodorici Regis elegantiſſimè deſcribit, in quo pariter notat ea, quæ hodie perpeſſus Veſuuius eſt, cum Campania ferè tota. Paulò poſt itaque exordij verba ſuperiùs relata, in hunc modum

Veſuuij Incendia varia poſt factum tempore Titi.
Apud Plutarchum.
Procopium.
Caſſiodorũ.

dum loquitur. *Laborat enim hoc vno malo terris deflorata Prouincia, quæ ne perfecta beatitudine frueretur, huius timoris frequenter acerbitate concutitur, ſed non in totum durus eſt euentus ille terribilis. præmittit ſigna grauia, vt tolerabiliùs ſuſtineantur aduerſa; tantis enim molibus natura rixante montis illius hiatus immurmurat, vt excitatus quidam ſpiritus grandiſono fremitu vicina terrificet. Fuſcantur enim aëra loci illius exhalatione teterrima, & per totam penè Italiam cognoſcitur, quando illa indignatio commouetur. Volat per mare magnum cinis decoctus, & terrenis nubibus excitatis trans marinas quoque prouincias puluereis guttis compluit, & quid Campania pati poſſit agnoſcitur, quando malum eius in orbis alia parte ſentitur; Videas illic quaſi quoſdam fluuios ire puluereos, & arenam ſterilem impetu feruente velut liquida fluenta decurrere: Stupeas ſubitò, vſque ad arborum cacumina dorſa intumuiſſe camporum, & luctuoſo ſubito calore vaſtata, quæ lætiſſima fuerant viriditate depicta. Vomit fornax illa perpetua puniceas quidem, ſed fertiles arenas, quæ licèt diuturna fuerint aduſtione ſiccatæ in varios fœtus ſuſcepta germina mox producunt, & magna quadam celeritate reparant, quæ paulò ante vaſtauerunt. Quæ eſt iſta ſingularis exceptio? Vnum montem ſic infremere, vt tot mundi partes probetur aëris permutatione terrere, & ſic ſuam ſubſtantiam vbique diſpergere, vt non videatur damna ſentire. Quis credat tam ingentes glebas vſque in plana deductas de tam profundis hiatibus ebulliſſe, & ſpiritu quodam efflante montis ore conſputas quaſi leues paleas fuiſſe proiectas? Alibi cacumina magna terrarum localiter videntur ardere, huius incendia penè mundo toto datum eſt poſſe cognoſcere. Quomodo ergò non credamus incolis, quod teſtimonio poteſt vniuerſitatis agnoſci?* Hactenus Caſſiodorus. Ad cuius teſtimonium obmuteſcat prorſus Bodinus, talia, vt fabuloſa, ſubſanans, cuius delicatum ſtomachum nauſeam parere meritò obtrudit Baronius, velut

Bodini peruicacia taxatur.

velut quæ hodie in Veſuuio fiunt, & obſeruantur accidentia tantam peruicaciam penitus refellunt. Siquidem, quod Plinius ait, nubem illam ab initio conflagrationis inuſitatam fuiſſe & magnitudine, & ſpecie, necnon eius formam Pini formam præ ſe tuliſſe, id vel à primis diebus Neapoli, Nola, & Vico paſſim ab omnibus etiam idiotis, & illiteratis, qui ſolo ducuntur ſenſu,& quos nec Plinium, nec aliũ Auctorem legiſſe clarè conſtat, ad varios Romanos ſcriptum fuit, poſtea verò litteris,ac relationibus impreſſis cõfirmatum ſimiliter fuit, cuius prætereà formæ rationem afferre ſtudet Plinius, quam probabiliorem adhuc iudicarem, ſi & à loci, hiatuſuè, vnde nubes emittebatur, figura venatus eam fuiſſet. Quam pariter notat haud vniformem præbuiſſe colorem, ſed modò candidam, modò atram inſpicientibus apparuiſſe, quod diſcrimen & hodie fuit animaduerſum, cuius tamen rei cauſa non ſimpliciter diuerſitati mixtionis cineris, aut terræ aſſignanda eſt, qnod talis miſcella eam minus diaphanam redderet, eidemq́. maiorem imprimeret opacitatem,prout aliquandò in aqua limpidiſſima fit, quæ ſtatim, à turbato eius fundo lutoſo, confuſa vndique, craſſa, & atra euadit, ſed etiam, aut radijs ſolaribus, aut fauillis, magis,minuſuè denſum,& fixum fumantis nubis corium penetrando rarefacientibus, ibidemque nunc preſſis, & nunc rutilantibus. Cinerum autem efferueſcentia quanta etiam hodie fuerit, experti ſunt tot homines intrà eos tumulati, quorum cadauerum carnes conſumptæ, & vſtulatæ, ſicut oſſa exeſa quoque inuenta ſunt, præter ſegetes, arboreſq́. ſubſtratas, ac domiciliorum tecta; quæ cuncta non ſolùm pondere depreſſa, ſed ignea etiam qualitate combuſta cernuntur; cui tamen exitio fluenta quoque ardentium aquarum, & ignitorum lapidum velut torrentes magnam vim ſimul addidere. Quod ſubnectit è pluribus Veſuuij locis flammas, & incendia reluxiſſe,confirmatur quoque hodierna obſeruatione; nam Archidiaconus, & Vicarius Epiſcopalis Eccleſiæ Vici Epi-

Nubes primum à mõte emiſſa Pini formam præſeferebat, vt tempore Plinij.

Ratio talis formæ à Plin. allata.

Eiuſdem nubis color varius unde fieret.

Cinerum efferueſcentia.

Flumina aquarum ardentium.

Vnde reiecta.

Epiſtolam miſit, quæ apud me eſt, ad D. Ferdinandum Beger, qua ſcribit,ſe, & alios ex Vrbe illa, quæ non longo interſtitio contrà montem poſita eſt, clariſſimè obſeruaſſe è pluribus Veſuuij hiatibus, atque caminis flammeos globos fuiſſe eructatos,vt nõ ſola in apice antiqua vorago eos euomuiſſe dicẽda ſit,(ſunt enim qui ſcriptis mandarũt cuncta è ſuperiori cratere vomitata fuiſſe, nec alias in monte factas aperturas; contra tamen creditum à multis, ex eo, quòd bituminoſa materia lenta, & viſcida quibuſdam in locis, in quæ ex ſuperno hiatu fuit proiecta, adhæreſcens identidem accẽdebatur, vt ex illis quaſi nouis faucibus flãmæ erumpere viderentur) Aiunt etenim huiuſmodi hiatus nunc minimè cerni. Quinimò citatus à me alibi Medicus Oppidi Sanctæ Anaſtaſiæ, quod in Monte perſtat, præq. alijs tanti mali vicini damna, & infortunia minus ſenſit; id quod ipſe meritò Sanctæ Mariæ,quæ dicitur *dell'Arco*,miraculoſæ Imagini attribuit, ad cuius templum ibi ædificatum accolæ montis in his aduerſis cofertim magno numero aduolarunt, ac mirabiliter ſeruari viſi ſunt, quoſdam oppidanos iuuenes audacis animi, præcipuè verò quendam,extra nomen dictum, *Schiauetto*, proximè admodum planitiei cacuminis, vbi vorago, accedere voluiſſe curioſitatis ergo, eumq. ad Oppidum reuerſum,inter cætera,quę narrabat, id conſtanter affirmaſſe, quòd ex quatuor, aut quinque locis ad illam planitiem propè faſtigij,quod nunc exuſtum, conſumptumuè eſt, aſcenſum ſitis, tanquam è fornacibus vaſtis, atque bombardarum faucibus conglomerati fumi, & ignes cum terrifico bombo erumpebant, quæ poſtmodum loca tanto niſu dilatata in vnam dehiſcere aperturam viſa ſunt. Quæ tantò magis veriſimilia mihi videntur, quantò non ſolùm à viris fide dignis, ac eruditis, & præſentibus ſcribitur,multis in locis ad ima latera montis varias effectas eſſe aperturas, quæ adhuc patent, è quibus flammæ, & cineres,vti è ſuperno cratere,erumpebant, ſed etiam idem prorsùs inuenio traditum ab antiquioribus

An hodie noui facti ſint in mõtis ambitu hiatus.

bus Hiſtoricis. Nam vt taceam quòd Toſtatus afferens rationem cur à Boetio 1. Conſol. Veſuuius dicatur mons vagus, ſcribit, quia non ab ijſdem ſemper locis flammas eructat, at nunc ex his, nunc ex illis) Piphius apud Schott. in Itin. Ital. lib. 3. pag. 611. *Certum eſt*, inquit, *non ſolùm per craterem, ſed prout caſus aliquando poſtulat, alibi quoque, vel per ima montis latera, ſibi viam incendium aperire*. Et ibidem non valdè poſt: *Meminit tamen Piphius ſe in cacumine circum craterem plura vidiſſe ſpiracula calorem continuam exhalantia, vulpium foris haud abſimilia, in quibus cum inſereret manus, facilè calores emergentes ſentiebat, tenues tamen, ac ſine fumo, vel vapore.* Quinimò, ſi hoc idem fuit proprijs oculis à Plinio nepote obſeruatum in Titi incendio, cur non iterum hodierno fieri potuit, quod illi neutiquam cedit? Scribit enim Epiſt. citata. *Interim è Veſuuio monte pluribus locis latiſſimæ flammæ, altaq. incendia relucebant.* Quoad copiam, & altitudinem cinerum, neque hodierna conflagratio antiquæ illi, cuius meminit Plinius, cedit. Nam vel in remotiſſimas regiones, dico vltrà Apuliæ extremas oras, & vltrà mare Adriaticum ad Dalmatas vſque copioſiſſimos; necnon & in Siciliam fuiſſe delatos, iam per literas certiores facti ſumus; Sed ne à locis montis diſcedamus, refert idem Medicus, cui tanquam teſti oculato ampla fides habenda eſt, feneſtras quorundam altorum, nobiliumq. ædificiorum, nunc pro oſtijs ad ingreſſum patere; adeò in ſublime è ſolo cinerum, pumiceorumq. lapidum moles extuberata eſt. Dubium de mora intra domos, aut vagatione in aperto, quòd tecta nutarent, domiciliorumq. parietes ex crebris, violentiſq. terræmotibus conquaſſarentur, & iamiam collapſuri iudicarentur, ſolicitos quoque tenuit, & anxios cùm alios, tùm præſertim Neapolitanos, quorum bona pars in apertis, latiſq. plateis, vel intrà Rhedas, & Lecticas, vel etiam Statiunculas parùm è terra elatas ex leuiſſimis lignorum axis compactas morabatur, quod & olim

Cinerum copia, altitudo, & propagatio.

Quamobrem Neapolitani hoc tempore incendij, ac terræmotum plateas, & loca etiam extrà Vrbem inhabitarent.

terræmotum occaſione factum conſtat ad Reatinam Vrbem, iuſſu Bonifacij Octaui de nobiliſſima Caetanorum familia, qui in horto diu, noctuq. degens, etiam ſæuiente hyeme, ità ab illo periculo fuit præſeruatus, vnde idem Plinius Epiſt. 20. *Egreſſi*, ait, *tecta conſiſtimus, multa ibi miranda, multas formidines patimur. Nam vehicula, quæ produci iuſſeramus, quanquam in planiſſimo campo in contrarias partès agebantur, ac ne lapidibus quidem fulta, in eodem veſtigio quieſcebant*. De mutatione diei in ſubitas noctis tenebras, non eſt cur loquar, tanquam de re hodie populis illis manifeſtiſſima, imò & exteris, ac longè remotis; qui tam repentini caſus originem neſcientes, extremum, ac finale Iudicium impendere extimeſcebant. Eadem verò penè habet Caſſiodori Epiſtola, in qua prepterea tam bellè enarrata accidentia, ſuperuacaneum eſt longiori ſermone conferre cum præſentibus, ne eadem ſæpius inculcentur, ſed quædam non ità ſicco pede, & oſcitanter ſunt pertranſeunda. Vnum, quod ad ſigna pertinet præindicantia malum ante fores eſſe, Veſuuiumq. iamiam arſurum, illis in verbis. *Præmittit ſigna grauia, vt tolerabilius ſuſtineantur aduerſa* (*Præuiſa enim iacula*, inquit Sanctus Gregorius, *minus feriunt*) de quorum ſignorum cenſu eſſe ſubdit montis hiatus obmurmuratū, & excitatum quendam ſpiritum grandiſono fremitu vicina terrefacientem. Ita ſiquidem & in hodierno incendio ſupradixi, aliquot ante diebus, quàm deſæuire inciperet, ſonitus varios, & mugitus internos ab inquilinis fuiſſe auditos, quemadmodum in Aetna, alijſq. igniuomis montibus euenire certò ſcimus, ad ſimilitudinem noſtri corporis, cuius grauiores ægritudines non raro præcedunt neſcio quæ ſymptomata, & perturbationes quædam morboſam tempeſtatem non procul abeſſe atteſtantes, de quibus inter alios quaſi expertiſſimus Medicus ſermonem facit Plutarchus in lib. de ſan. tuen. iuxtà quem ſenſum Galenus de e ipſo iam ægro, & floccos, ac feſtucas colligente, indeq.

Bonif. VIII. quomodo à vi terræmotum in Reatino agro præſeruatus.

Idem è nobiliſſima Caetanorum familia oriundus.

Eadem cautio à plinio iuniori vſurpata.

Mutatio diei in noctem.

Signa præindicantia mõtis flagrãtiam ex Caſſiod.

Humani corporis ægritudines apud Plutarchum.

Ex Galeno antequam Phreneticus euaderet.

mentis quandam inchoantem amotionem, quæ ad phreneticum delirium eum ductura erat, præcognoſcente; coram adſtantibus clamauit: *Cauete ne me Phrenitis corripiat, quia, poſtquàm facta eſt, curationem non admittit.*

Cinerum, & arenarũ proiectarum fertilitas.

Alterum, quod de arenis annotat, nempè ad agrorum fertilitatem eas conducere, vtpotè quæ, licet dum primùm cadunt, & per campos diſperguntur, ſua ſiccitate, & feruiditate magnum damnum inferant, vnde in multis Apuliæ locis, in quorum campos largè nunc perlatæ fuere, varijs brutis animantibus, ob combuſta, & fœdata paſcua, exitium attulerunt, mox tamen in varios fœtus ſuſcepta germina producunt, & magna quadam celeritate reparant, quæ paulò ante vaſtauerunt, & ego alibi ſcripſi obſeruatione apud Nolanos facta, ſemina, videlicet in terram proiecta cineribus, & arenis iſtiuſmodi commixtam, intrà pauciores valdè dies, quàm conſuetum ſit, germina nunc peperiſſe. Quæ tamen fertilitas paruipenditur ab inquilinis, quia plerumq. ſerò nimis venit, totq. facta nunc damna vix compenſat, qui idcircò præſentanea mala magnifaciunt, futura verò bona tanquam nimis remota, nec ad eorum vulnera ſananda quidquam hodiè iuuantia, parui curant.

Damnum.

Veſuuius licet ſuam ſubſtantiam vbique diſpergat, attamen diminutioně pati non videtur.

Quidnam ſẽtiat hac in re D.Auguſt.

Poſtremum, quod ſcribit, Veſuuium ſuam ſubſtantiam vbique quidem diſpergere, ſed ità, vt non videatur damna ſentire, referendum ad ipſiuſmet montis diminutionem, Id quod etiam de Aetna ſcribitur, alijſq. igniuomis montibus: Vnde S.Auguſtinus lib. de Ciuit. Dei 21.cap.4. admiratur, quomodo huiuſmodi montes tanta diuturnitate temporis, ac vetuſtate vſque in ſuam ætatem flammis æſtuantes integri perſeuerauerint, hinc deducens, non omne, quod ardet, abſumi. Quid ſi diceretur hoc in vtroque monte euenire, ob cauſam quam de Aetna ſolo è Seneca quilibet colligere poteſt? Ait ſi quidem Epiſt.79. de Aetna: *Non ipſe ex ſe eſt, ſed in aliqua inferna valle conceptus exæſtuat, & alibi paſcitur, in ipſo monte non alimentum habet, ſed viam.* At ego infrà malum hoc in Ve-

ſuuio

ſuuio idiopathicum, non ſympathicum eſſe demonſtrabo. Hodiè tamen Veſuuius magnam videtur paſſus eſſe diminutionem, quando altera è pyramidibus, celſitudinis duorum circiter milliariorum, depreſſa eſt, partim in cineres ab igne conuerſa, partim intrà vaſtum craterem abſorpta, & partim denique terræmotuũ concuſſu ſolo æquata, prę ter amplam telluris molem in planitie cacuminis, ad voraginem quæ ad plura milliaria dilatata apparet, pari infortunio deuaſtatam. Ex quibus, velut è ſuperiùs alijs in Capitulis annotatis, facilè eſt dignoſcere, quanta affinitas ſit, & analogia inter hodiernum Veſuuij incendium, & alia anteactis temporibus facta, præſertim Tito regnante Veſpaſiano, qua furente conflagratione Romani etiam illi Ethnici eadem, & forſitan deteriora experti fuere, quæ hodiè Neapolitani, itaut, perinde ac hi nunc, tot portentoſis euentis conterriti, de totius mundi extrema pernicie magnoperè vererentur. Ne taceam quòd, tam commiſerandis aduerſis è Veſuuio eiſdem communicatis, non longè poſt, Romæ peſtilentia ſuperuenit, quanta non temerè alias, vt Suetonius in Tito ſcribit. Vnde non extrà rem dari mihi locus videtur Quæſito perpulchro, & perquàm digno, cui mentes omnium intentiſſima cura inhæreant, videlicet: Cur Romana Vrbs, & regio, quæ illo in incendio Veſuuiano tantoperè hodierno ſimili, tot, tantaq. incommoda paſſa fuit, nunc, viceuerſa, immunis, & libera ab omni infortunio perſtiterit, vt nullum penitus tremorum, & incendij ſignum ſenſerit, nedum detrimentum, præter nuntium literis hùc perlatum, quod omnes ſanè multùm contriſtauit. Cui quidem rei eò maior accedit admiratio, quò præſentis flagrationis impetus cum tremore terræ diuturnior fuit, quàm tempore Titi editus, qui, vt colligitur ex Epiſt. 20. Plinij Iunior. poſt primam eruptionem miteſcere viſus eſt, ſerenitate aliqua in aere facta. Inquit enim, *Tandem illa caligo tenuata quaſi in fumum nebulamuè deceſſit. Mox dies verè, Sol etiam effulſit, luridus*

Diminutio Veſuuij quomodo hodie facta.

Cur Romana Vrbs, & regio in hodierno Incendio Veſuuiano nulla penitus ſenſit incommoda ex illis quæ tempore T. Veſpaſiani paſſa fuit.

tamen

tamen, qualis eſſe, cum deficit, ſolet; ſecus ac hodie contigerit, cùm pluribus diebus, & incendium, ac terræmotus deſæuerint, & copioſiſſimi cineres defluxerint. *Phyſicè:* Cineres excreati hodiè è Veſuuij antris verſus plagam Orientalem, ac Meridionalem rapi, tendereq. magis viſi ſunt, quàm verſus Occidentalem, & Septentrionalem; vnde legitur, eos valdè citiùs in remotiſſimas regiones aduolaſſe Orientalis tractus, quàm ad cælum Neapolitanæ Vrbis vſque adeò vicinæ. An quia ignis è ſuprema in primis voragine eiaculatus intra montis ſpecus illos conceptus fuit, qui ad Orientem magis vergunt, atque Meridiem, quàm ad alias dictas Mundi plagas? Ita namque fieri potuiſſe videtur, vt combuſtæ materiæ non recta, ſed ad latera impulſæ, & ad partem voraginis Occidenti expoſitam, ab hac verſus Orientem in exitu reflexæ aduolarint, ſimilitudine pilæ, quæ in eum, cuius manu ad murum impingitur, recidit. An potius cauſa ventorum flatui aſſignanda, vt communior eſt opinio? Quippe non Campania tota ſolùm, vt Ferdinandus Imperatus lib.9. Hiſt.nat.cap.4. ait, ventis Borealibus, & Africis quam maximè obnoxia eſt, ſed etiam Romana iſta regio; vnde à cinerum pluuijs libera forte nunc fuit, quòd in altum ab impetu exhalationum, ac flammarum cineres iactati, mox talium ventorum ſpiramine in oppoſitas, & longè ſemotas partes perlati fuerunt. Sed neque reſponſo huic mens mea acquieſcit, tum quia certò ſcio per initia incendij Veſuuiani alios quoque ventos è plagis Orientali, ac Meridionali reflaſſe, vt alibi ſcripſi, quorum vi ad Romanum pariter clima cinerei illi globi, ac fumorum turbines tranſuehi potuiſſent, tum quòd dato hanc cauſam habere locum in præſeruatione à cineribus, & fumis, neſcio intelligere, quomodo naturaliter hæc regio terræ tremoribus concuſſa non ſit, quemadmodum Titi tempeſtate, niſi quis etiam contendat, Boream, & Africum viciſſim validè ſpirando, & cum montis ſpecuum, quos ſubeunt, exhalationibus colluctando, eas

longè

longè ab hoc tractu mandaſſe, & à ſubterraneis cuniculis continuatis, quorum cauſa vtraque hæc regio ſibi inuicem reſpondet, atque conſentit,auertiſſe. *Piè;* An potiùs hìc τὶ θεῖον *quid diuinum* Hippocrati in Progn.de quorundam morborum occulta noſtris ſenſibus origine decantatum, locum habet? Si non eodem ſenſu accipiatur, quo Senex accipit ſapientiſſimus, at è diametro contrario, ideſt, non de malorum immiſſione, ſed de ab illis præſeruatione, ità credendum eſſe nemo, puto, erit in Orthodoxæ, & Catholicæ Romanæ Eccleſiæ fide, Religioneq. diuina educatus, ac benè ſtabilitus, qui non promptè fateatur; nec non ſimul teſtetur, quod ex varijs etiam ſummorum Scriptorum monumentis abundè patet, Vrbem hanc Sanctam, Sacerdotalem, & Regiam, nouam Hieruſalem, nouamq. Sion, Beatorum in primis Apoſtolorum Petri, & Pauli patrocinio protectam, & pretioſo amborum cruore aſperſam, ac purpuratam à multo retrò tempore nec terræmotibus, nec peſtilentijs, nec alijs infortunijs obnoxiam fuiſſe; Perrarò etenim ædificijs ſuis à terræ concuſsu deformata Roma fuit, quippè licèt Plinius lib.2. cap.84. ſcribat hanc Vrbem nunquam tremuiſſe, quin aliquid futuri portenderet, attamen concuſſam eius ædificiorum pulchritudinem rariſſimè eſt memoriæ proditū; Tremuiſſe ſiquidem ad dies 38.patet ex Liuij Dec.4.lib.1. atque aliàs ſæpè Dec.1.lib.3. & Dec.4.lib.10. Verùm hæc antè Chriſti Domini noſtri Aduentum, Paſſionem, & Reſurrectionem, & ante Apoſtolorum dictorum martyrium, deinceps enim, poſtquàm Fidei, & Sanctitatis caput facta Roma eſt, & Eccleſiarum Principes in ea ſedem habere cęperunt, vbi antea ſuperſtitionis ſolium reſidebat, Gentileſq. Principes morabantur, valdè rarius talia pati obſeruata eſt, idq. aut infidelitate Deum prouocante, aut ad noſtra facinora caſtiganda; Galieno etenim Imperatore vehementer concuſſa eſt, vt Sanctus Antoninus tradit tit.6. cap.21. §.2. Prætereà circiter annum 336. triduò con-

Quid diuinū in morbis apud Hipp.

Quando Roma antiquitus tremuit.

Eadem quo tempore magnopere cōcuſſa eſt, & cur.

con-

concuſſa maximam fecit rerum iacturam, vt recolit Theophanes Iſauricus apud Anaſtaſium Bibliothecarium: Quot orbis tamen, obſecro, præcipuas Vrbes terræmotu conſtat auulſas, ac diſſipatas, Hieruſalem, Alexandriam, Antiochiam, Conſtantinopolim, imò circa ipſam Romam quot Regiones concuſſæ, deformatæq. varijs temporibus fuere, vna Roma diuino exempta priuilegio? quippè Creator omnium Dominus Ieſus vnà cum Patre & Sancto Spiritu, qui per os eius loquebantur, aduerſus eam inferos præualere nunquam poſſe promiſit; vnde perturbationibus quidem varijs, ac tempeſtatibus ſubindè concuſſa, & iactata fuit Apoſtolica hæc Romana ſedes, at non diruta, non obruta, vt potè, ſummi Dei prouidentia, aduerſis rerum immerſabilis vndis; Iuxtà quod extat Innocentij Quarti ad Federicum Imperatorem Diſtichon illud;

Innocentij Quarti diſtichon de Romanæ Sedis ſtabilitate.

Niteris incaſſum nauem ſubmergere Petri,
Fluctuat, at nunquam mergitur illa Ratis.

Ità etiam anno Chriſti 993. vt Glaber Rodulphus eſt auctor, cum admirandæ flammarum eruptiones è monte Veſuuio contigiſſent, crebraq. per diuerſas Prouincias Ciuitatum incendia prodigioſa orta eſſent, Romana quoque conflagrante Vrbe, Baſilica Vaticana incendi cœpta diuinitùs eſt liberata. Verùm cur tam longè petitis ad veritatem hanc aſtruendam inſiſto? En noſtra hac tempeſtate Italia penè omnis, bello, fame, peſte, voraginibus, incendijs huc vſque depopulata, & exhauſta, antiqua illa telluris amœnitate, Vrbiumq. multarum ſplendidiſſima facie deflorata, orbataq. iacet, cùm nulla in ea ſit Prouincia, quæ huius modi infortunia alternatim perpeſſa non ſit. Vnica Roma hactenus intacta, libera, & immunis cum Eccleſiaſtica ſua ditione fermè tota perſeuerat. Quod diuinæ ſanè prouidentiæ, qua ſua hæc ſancta loca ſpecialiter reſpicit, atque tuetur, acceptum penitùs referendum cenſeo. Nec obijciant mihi quidam hac in re nimis pauidi, in anguſto ſpem noſtram eſſe, dum quotidiè noua pullulant

Baſilica Vaticana quando ab incendio mirabiliter liberata.

Status hodiernus Italiæ miſerrimus.

Sola Romana Vrbs, & Regio immunis ab omni infortunio.

mala,

mala, hinc inde Vrbem ſauctam circumnullantia, timentes admodum, ne tarditas ſupplicij grauitate poſtea compenſetur; Nam reſponderim cum Celſo, ***nullam aliam ſpem in magnis malis eſſe, quàm ſi quis, morbi impetum trahendo, effugiat.*** Cuius dicti veritas quotidiè in acutorum, malignorumq́. morborum vagatione manifeſtatur, quorum tardato impetu, ac remiſſa ſæuitie, coercitaque malitia, ægri ſenſim periculo eximuntur, acutie ipſa in longitudinem mutata, vt conuenientibus interim adiuti medicaminibus tandem conualeſcant, è proximæ Libitinæ faucibus erepti; Sic enim & nos tot ſignis horribilibus, & necem minitantibus, diuinæ iræ quotidiè in omnes, ob ea, quæ patrantur, facinora, excandeſcentis, à vecordia expergefacti, & à vitijs abſtinentes, imò bonis operibus aſſiduè inhærentes, non poſſumus non ſperare, Deum Omnipotentem, in quo benignitas ſimul, & longanimitas refulgent, quique hucuſque in tot mundi anguſtijs, atque preſſuris Vrbem ſanctam ſuam immunem à peſte, fame, bello, terræmotibus, & incendijs præſeruauit, nobis tota mente contritis, veniamq́. ſuppliciter petentibus, Diuinæ ſuæ gratiæ, & præſentaneorum auxiliorum ſolita liberalitate preſtò affuturum, intercedentibus maximè iam dictis Apoſtolis, quorum ideò Reliquias ardentiùs nunc, & frequentiùs, quàm antea, colamus, ac veneremur, gratiaſq́. exultantes agamus in Sacroſancto, & magnificentiſſimo Vaticani Templo, Petro Theologorum Maximo (ſic enim eum vocat S. Dionyſius Areopagita) & Principi Apoſtolorum conſecrato; Vbi ſub amplo, & excelſo, acuminatoq́. ac prorſus, intus, foris, vel in ipſa videndi aſſiduitate, admirabili Pinnaculo, Altare eminens perſtat ad verum hodie in terris ſacrificium Deo Opt. Max. offerendum erectum, ſubter quod eſt ipſius Apoſtolorum Principis corpus, quod tanquam ſuum fundamentum dignè Eccleſia colit, ſuprà quod Eccleſiaſtici ædificij (vt ait S. Auguſt. ſerm. 15. de Sanctis) altitudo conſurgit. In cuius propte-

Celſi locus enarratus.

Sanctus Petrus Theologorum maximus à D. Dionyſ. Areopag. nuncupatus.

Altare, ſub quo perſtat Principis Apoſtolorum corpus, quatuor magnificentiſſimis aurato ex ære columnis circundatũ.

reà loci, ac veluti Romani ſolij, Apoſtolicíq; ædificij maiorem venerationem, ac maieſtatem, & ad Sacroſanctæ huius Religionis memoriam æternitati magis conſignandam, nunc ibidem Sanctiſſimi Domini Noſtri VRBANI VIII. pia generoſitate

Bis geminæ aſſurgunt media teſtudine Templi
Intortæ, immanes, aurato ex ære columnæ,
Has circum grauidis Laurus diffuſa racemis
Vrbanas depaſcit Apes, capita alta coruſcant,
Queis ſuper Aligeri, protenſis vela lacertis
Expandunt cineri, cui nulla æquanda poteſtas.

vt eleganter, ac piè cecinit vir Doctiſſimus, & in Curia celeberrimus Iuris Conſultus Melchior Lotterius de Re Beneficiaria lib. 1. quæſt. 46.

De Parallelo Veſuuiani mali cum Cholera morbo acutiſſimo, ac periculoſiſſimo, in quo varij humores ardentes, atque ſulphurei penitùs, vomitu ſimul, ac deiectione, ſicut in illo cineres, arenæ, ſaxa multiplicia, laticum ignitorum torrentes cum quorundam ſuppreſſione, funeſtiſſimè eijciuntur, nec non cum Febri ardente, ac mali moris. Cinerum varij generis contemplatio in copia, diffuſione, ſublimitate aſcenſus, varietate coloris, corpulentiæ, ponderis, odorisq; ſicut de eorum vtilitate, & damnis, ac denique de lingua terræ, & quaſi Peninſula repentè facta ad Turrim quæ vocatur della Nunziata, *ſimilitudine quadam montis Moderni in Puteolano tractu, & de interceptione rami fluuij ad molendina iuuanda corriuati, comparatione quorũdam noſtri corporis morborũ.*

CAP.

CAP. IX.

ANTEQVAM finem faciam omnibus Veſuuianis accidentibus quorumcunque temporum, & hodiernis inprimis, quibus mediantibus præſens Veſuuij conflagratio miram habet cum quibuſdam noſtri corporis morbis analogiam, aut affinitatem, & prius quàm ad definitionem, huiuſq. per differentias, cauſas, & ſigna omnia examen, ſtylum conuertam, decreui, hoc in Capitulo breuiter, ſummatimq. colligere in vnum quæ ſparſim hactenus annotaui ad Veſuuiani mali Ideam ictu oculi internoſcendam, quod quidem non faciliùs, non meliùs aſſequi me poſſe confido, quàm ex collatione facta accidentium morbi Veſuuij cum his, quæ cholericam Medicis vocatam paſſionem conſtituunt. Si vllus itaque in re medica morbus eſt, cui Veſuuianus haud ineptè poſſit comparari, is planè eſt, quem Græci Choleram dicunt, ſiue ab humore cholerico, aut bilioſo, ſiue ab inteſtinis, quæ choladas nuncupabant veteres, vt Alexander cenſet Trallianus. Morbus profectò, vt notiſſimus, ità acutiſſimus, & periculoſiſſimus, cuius inſeparabile ſymptoma ponitur aſſidua ſimul deiectio, & vomitio tam ciborum, ac potuum, quàm variorum humorum corruptorum, aut ſimpliciter acrium, atque mordacium, & bilioſorum in primis, qui in venarum cauernulis, antiperiſtaſi quadam, aut præpedita tranſpiratione putreſcentes, indeq. ignea vi maiori adhuc, quàm naturaliter indita illis ſit, acquiſita, magno deinceps cum impetu ex internis loculis ad communes vias ampliores erumpunt, & ab his in ſupernum, ac infernum ventrem protruſi, duplicem ſibi vacuationem, nimirum ex ore, & aluo, vrgendo moliri non prius deſinunt, quàm per vtrumque hiatum abundè exierint, ac eorum fontes, & mineræ ſiccatæ, conſumptæq. fuerint; Loquor enim de Cholera

Veſuuianum malum Choleræ comparatum.

Cholera vnde dicta.

Eiuſdem eſſentia, & cauſæ.

Cholera duplex.

propriè dicta, ſeu humida, non de altera, quam ſiccam Hipp. vocat, in qua irritamenta quidem ſunt ad ambas partes, ſed non vacuationes, vt hæc ad illam ſe habeat tanquam nauſea ad vomitum: præſertim, ſi vnà quoque ardens, & mali moris febris copuletur. Sed quomodò maligna ſimul, & ardens, quippè hæc in Veſuuio manifeſtiſſimè apparet, non item alia, quæ exteriùs, imò & ſubindè interiùs in calore, & flagrantia, vbi ſuam obtinet ſedem, mitis admodum, & placida apparet; cum ſit febris apud Hippocratem foris ad contactum lenis, intùs autem verſi pellis: qualis morbus eidem Hipp. aphor. 16. ſect. 6. lib. 6. Epid. παλίμβολος eſt. Vbi Galen. in comm. eum morbum intelligit, qui ſpeciem leuationis facit, ſed tamen intùs malignus eſt. at, qua hodie Veſuuius vritur nulla patentior, aut manifeſtior cum ſuis accidentibus, vt ob id maligna haud quaquam dici poſſe videatur, quoniam eius accidentia febris eſſentiæ correſpondent. Attamen per Galenum maligna quoque poteſt appellari, cui ſapientiſſimo medico febres etiam, quæ cum magnis, & euidentibus ſymptomatis cor, cerebrum, ſtomachum, cæteraq. viſcera ex intima phlogoſi, phlegmoneue diuexant, prauæ, deleteriæ, & mali prorſus moris nuncupantur, cùm alibi, tum 2. Prorrhet. com. 21. Aptiùs nihilominus ardens dicitur, à profunda viſcerum inflammatione ſuborta, & bilioſorum humorum, qui Sulphuri non incongruè æquiparantur, corruptela, & incenſione. Cum hoc itaque morbo humani corporis, quàm conueniat hodie malum Veſuuiani montis paucis accipe. Iam conſtat omnibus, Veſuuium tàm vomitu per ſuperiorem voraginem, & oſtium patentiſſimum, quàm deiectione per alui inferioris cauernas, & fiſtulas varias nunc quoque reſeratas, vno, eodemq. tempore igneos globos, nubes cinerum, arenarumq. denſiſſimas, ſaxa varij generis, & aquas ardentes nouas, inſtar torrentium ignitorum, cum Incolarum, & contiguorum agrorum indicibili terrore, detrimento, ac deſolatione, neſcio

Febris ardentis, & malignæ diſcrimen.

Morbus παλίμβολος qualis nam Hipp. & Gal. ſit.

Maligna febris quænam etiam Gal. dicatur.

Congruentia mali Veſuuiani cum Cholera;

quibus

quibus etiam è vetuſtis aliquandiù ſuppreſſis, impetuosè proiectaſſe, ſimilitudine eorum, qui prædicto morbo cruciantur, in quo totum pariter corpus vehementiſſimè turbatum videas, & in quo eodem ſimul tempore torrentis in morem concitato motu supernè per os, infernè per aluū humorum profluuium, & multi generis recrementa vitiata, corruptaq́. & bilioſa maximè, ideſt ſulphurea, ſeù tam primis, quàm ſecundis qualitatibus Sulphur ipſum æmulantia, protruduntur; ructibus, & crepitibus hinc inde magniſonis, boantis montis mugitibus quàm ſimilibus, emiſſis ab vtriuſque ventriculi orificijs, tanquàm à meatibus, & crateribus Veſuuianis apertis, & dilatatis; aquoſi inſuper humoris, quem vrinam dicimus, canali obſtructo, exituq́. ceſſante, vt in eodem morbo annotauit Hippocrates. Quamobrem nonnulla occurrunt hoc in loco conſideranda, ad ſingula iam dicta ex ardenti enata Veſuuio pertinentia. In primis verò ſeſe offerunt cineres, arenæq́. multiplicis generis, diuerſæq́. formæ, ſubſtantiæ, ponderis, coloris, atque odoris. Accepi etenim ego, ſi de proximioribus ſermo ſit, à varijs Nolanis, Neapolitaniſque, & nuperrimè ab Excellentiſſima Domina Duciſſa olim Sermonetæ, nunc Grauinæ, Sancti Marci, &c. D. Felice Maria Vrſina, non magis natalium ſplendore, quàm vitæ integritate, vrbanitate, ac pietate digniſſima quæ hìc, & ab alijs paſſim memoretur, cuius valetudinem, dum Romæ erat, regere ſolebam; De quorum quidem cinerum diuerſitate, ac effectibus priuſquàm agere incipiam, vnum eſt breuiter annotandum, quod ad eorum ſpectat ſuprà nubes aſcenſionem, & in longinquas, ac trans marinas regiones expanſionem, quam aliqui ſenſui reluctantes vix credibilem putant, cum tamen clarè conſtet, eoſdem cineres, tam hodie, quàm anteactis ſæculis varijs, ad Cælum vſque, videlicet ſuprà nubium regionem, & ſuprà cuiuſuis oculi acutiſſimè cernentis proſpectum, eiaculatos fuiſſe. Vnde nuper mihi Neapoli ſcriptum fuit, hanc cinerum ſublimitatem

Excellentiſs. Duciſſæ olim Sermonetæ, nunc Grauinæ, &c. laus.

Multiplicitas cinerum Veſuuij.

Eorundem ſublimis aſcēſio triginta milliaria ex mathematica demonſtratione.

tatem à quibuſdam Mathematicis inibi degentibus, accuratè geometricis inſtrumentis obſeruatam, qui teſtantur ad triginta milliaria ſurſum in aëra cinereos globos aduolaſſe: Iuxta quod narrat de Veſuuio Procopius lib. 2. Vbi ſonitum mugienti ſimilem edidit, non longè poſt cineris vim ingentem emittere, & ſi quem fortè iter illac habentem cinis deſputus deprehenderit, nullam huic futuram vitæ ſpem reliquam. Quod infortunium hodie quoque plurimi miſerè experti ſunt, quorum cadauera altis ſepulta cineribus inuenta fuere. Quo loci idem Hiſtoricus ſubnectit, ſi validior ingruerit ventus, ſublimem adeò cinerem agi, vt ſpectari amplius non queat, eòq. deferri, quò procliuior ventus abſtulerit, & in longinquam plerumque regionem iaculari; adijciens, Byzantium, & ſequenti anno Tripolim Lybiæ cinerem fuiſſe delatum; Ita etiam hodiè è varijs, longeq. ſemotis Prouincijs, ac Regionibus litteræ mittuntur cum introcluſis papyri contorti inuolucris cineribus ipſis, atque pulueribus, quorum glomerationes extremam Apuliam ſupergreſſæ, & ſinu traiecto Adriatico (interim tamen illac nauigantibus moleſtæ, ac terrificæ) ad Dalmatas vſque, & vltrà peruolarunt; quemadmodum ex hoc altero mari noſtro Tyrrheno in Siciliæ partes varias delati quoque fuerunt, & forſitan vſque Byzantium, cui rei tempus veritatem faciet; Quandoquidem ſi conflagratio præſens ſimilis prorſus eſt factæ olim ſub Tito, & iam huius occaſione conſtat ex litteris multiplicibus cineres, & arenas dictas longè, lateq. diffuſas, & ad tam ſublimem aeris regionem perueniſſe, cur amabo credi non poteſt, illas etiam nunc in Africam, Syriam, Aegyptumq. fuiſſe perlatas, vti Veſpaſiani tempore? De qua re verba faciens Hieronymus Borgius, ſic eam elegantiſſimis his verſibus enarrat apud Capacium,

Eorundem diffuſio, & ſublimitas ex Procopio.

Vſque quò hodiè peruenerint.

Hieronymi Borgij carmina ad cineres Veſuuianos.

--------------ſenſit procul Africa tellus
Tunc ex puluereis geminata incendia nimbis,
Senſit, & Aegyptus, Memphiſq. & Nilus atrocem
Tem-

Tempeſtatem illam Campano è littore miſſam;
Nec caruiſſe ferunt Aſiam, Syriamq. tremenda
Peſte, nec extantes Neptuni è fluctibus arces,
Cyprumq. Cretamq. & Cycladas ordine nullo
Per Pontum ſparſas, nec doctam Palladis Vrbem,
Tantum inexhauſis erupit faucibus ardor,
Ac vapor, Oromodon vomeret cum feruidus iram
Terrigena horribilis Veſuuina mole ſepultus.

Nonnullæ autem ex dictis litteris cum cineribus Romam ad multos tranſmiſſæ fuerunt, inter quos libens volenſq. connumero ſuperiùs nominatum D. Ferdinandum Beger, cùm alijs de cauſis, tum præcipuè ob munus, quod in Curia, & vocata Dataria honorificè exercet (cuius officij gratia variæ hinc inde à proximis, & lõginquis Epiſtolæ ad eũ exarantur) virũ ſatis conſpicuum, de cuius probitate, nobilitateq. plura dicere ſuperſedeo, ne id philautiæ attribuatur, propter affinitatem; cum ſit vnici filij mei Ioannis Baptiſtæ Socer. In quibus quidem cineribus primum, quod oculis conſpiciendum offertur, color eſt varius, ac multiformis, quippè alius apparet re vera dictus cinereus, aut ſubalbidus, alius ſubniger, alius ſubruffus, & alius plumbeus, prout nimirum à diuerſa genitus eſt materia, & pro maiori, minóriuè exuſtione; cum cinis nihil ſit aliud, niſi puluis, in quem exuſta reſoluitur materia, ideoq. pro huius varia natura, veluti pro ardentiori, aut leuiori combuſtione, ità diuerſos induit colores. De quibus ſanè dicendum quod de terra Ariſt. 2. Meteor. *Terra dum vritur, magis, & minus omnis generis formas, & colorum, & ſaporum ſumit.* Ad quorum tamen cinerum multiformem conſpectum formandum, rationi conſonum ſit, exteriora quoque nonnulla concurrere, potiſſimum verò aërem diuerſimodè alteratum, & aquę, terræq. immixtionem, nec non longiorem, aut breuiorem in eiſdemmet moram factam; quæ ſimiliter ad immutandam eorum ſubſtantiam magnoperè faciunt, nam & iuxtà hanc non contemnenda illis diuerſitas

D. Ferdinandus Beger.

Cinerum color variusvnde.

Subſtantia.

tas

Subſtantia multiplex. tas ineſt; Quippè nonnulli pollinis inſtar ſubtiliſſimi ſunt, æquè per omnia tenuitate continuata, quidam verò granoſi exiſtunt, ſed granulis minutiſſimis, quæ vix differunt ab eo puluere, qui in Lacu ad Braccianum Oppidum ſplendidiſſimæ familiæ Vrſinæ ſubditum, tam abundè colligitur, ad atramentum, quo ſcribimus, exiccandum, mediæ in ſumma craſſitudinis, aut corpulentiæ inter hunc Braccianenſem, & pyrium Sclopettorum puluerem, qui ambo etiam valdè magis nigri ſunt; In quo prætereà granoſo cinere paruulæ quædam laminæ adſunt tenuiſſimæ, ac pellucidæ veluti cryſtallinæ, aureo tamen quaſi colore diluto ſuffuſæ, & vnà illi talco ſimiles, cuius copioſa perſtat in Bononienſium montibus minera, non cerulei coloris, cuiuſmodi è Germanorum fodinis ad nos effertur. In pondere ſimiliter diſcrimen eſt, quòd alij alijs ponderoſiores ſentiantur, etiam ſi tenuitate ſubſtantiæ minimè ſint diſcrepantes; Vnde nuper miſſi cineres à prædicta Excellentiſſima Duciſſa vt colore, ità etiam pondere Plumbum æmulari, & arguere viſi ſunt; Quidam denique ex illis nullum efflant prorſus odorem, vel in remiſſiorem ignem proiecti, quidam tetrum, & iniucundum, qualis percipitur in eodem pyrio puluere, vel ſi ſolis contrectentur digitis. Chymici nonnulli, vt audio, in Beneuentana Vrbe, aquas illas è montis hiatibus eructatas, & cineribus attritas, maleq́. olentes diſtillauere, qui in Alambicis Ferri, & Plumbi notas, aut mineras reliquiſſe teſtantur. Imò ſunt etiam qui ſcriptis mandarunt, mineras ſe intra montem obſeruaſſe Antimonij, atque decurrentis Mercurij venas. Hoc inſuper in loco neque illud ſubticendum eſt, quod qui cineres Neapoli hùc miſſi fuere, tenuioris ſunt omnes ſubſtantiæ, quaſi in pollinem, vt dicebam, æqualiter redacti, at qui è longinquioribus locis, maiori ex parte granoſi, & grauiores ſunt, de quibus refertur, cum ſuper neſcio quæ Oppida, ſexaginta milliar. ſpatio à Veſuuio diſtantia, ceciderint, multa depreſſiſſe, ac diruiſſe ædificia. Quorum ſanè

Margin notes: Puluis lacus ad Braccianū Oppidum. — Cui nam Talco ſimiles. — Pondus varium. — Odor. — Aquæ mōtis Veſuuij diſtillatæ quamnā præſeferant mineram.

cinerum tantam conſtat hodie Veſuuium efflaſſe copiam, vt ſi in vnum cogerentur aceruum, montem nouum, & modernum Puteolano, & Veſuuiano ipſo quadruplò maiorem conſtituerent. Damnoſi hi profectò fuerunt, & ſunt hominibus, pecoribus, volucribus, piſcibus, ædificijs, arboribus, ſegetibus, vinetiſq. in primis, non ſolùm quòd ingenti copia, & graui pondere multos è circumeuntibus hominibus, multaq. bruta oppreſſerint, ac præfocauerint, integras quoque villas penitùs obruendo (vnde deſtinati à Prorege Excellentiſſimo ad loca illa expianda à tam magna horum cinerum congerie, & ad excauanda cadauera, ne ibi corrupta fœdum in aera halitum expirent, nuperrimè ſubter eos caſam inuenerunt, intuſq. mulierem cum puero, qui ambo viuebant, luminibus intus accenſis, rebuſq. ad victum neceſſarijs non deficientibus, quæ mulier, vt per litteras admoniti fuimus, conſtanter omnibus aſſerebat, ſeruatam ſe, & puerum à Beatiſſima Virgine Maria; quæ inde ob id egredi recuſauit,) ſed etiam quia, cum vrentes, & ferè igniti ſuper ipſius montis loca, & vicinos ei agros decidant, ſegetum, arbuſtorũ, imò vaſtarũ quoque arborum cortices, truncos, & radices, ſingulorum reſoluto, ac diſſipato vigore, eneruant, atque proſternunt. Vnde anni huius fructus fermè omnes, & prouentus fertiliſſimæ alioquin Campaniæ peſſum ijſſe dicuntur. Neque id repugnat Caſſiodoro, & alijs aſſerentibus arenas, aut cineres tam à Veſuuio, quàm ab Aetna apud Strabonem, roratos fertilia circum loca, vti ſtercorata, efficere; vt non modò in Veſuuio ad eius, & proximorum agrorum ſolum impinguandum, fertilitatemq. inducendam conducant, ſed & Cataniæ in Sicilia, vbi inquit idem Strabo, ea parte, qua cineres Aetna mittit, vini feracia loca fœlicius illud producere; vt ſuprà annotaui, vberiuſq. infrà in Aetiologia oſtendam. ſaxa, glebas, lapideſq. varios cùm ingentis corpulentiæ, aut molis, tum mediocris, & paruæ, ſed ignem ſpirantes, quaſi paleas ab immenſæ vaſtitatis ſtomacho

Cinerum, & arenarum damna.

Caſus notabilis.

Cineres, & arenæ quando fertiles in Veſuuio, & alibi, ex Caſſiodoro.

In Aetna, & Cataniæ ex Strabone.

Saxorum varij generis protelatio.

conſputas,hùc illùc Veſuuius primis diebus tanquã cholericæ ſuæ paſſionis argumenta protelauit,à quibus vnà cum pluribus aquarum flammatarum fluminibus, (quæ vel nũc à menſe poſt inchoatum incendium, modò ab vno, modò ab alio cuiuslibet lateris hiatu, ſicut per initia è ſuperioribus planitiei crateribus, præcedente murmure, & fragore ingenti ad Neapolitanorum aures vſque delato,identidem euomuntur) quoquouerſum præcipiti curſu deuolutis, ſyluæ arboribus, & præſertim pinis, caſtaneis, ilicibuſq. mirè vaſtis, atque proceris denſiſſimæ diſcerptæ,penituſq. auerruncatæ, ſicut Oppidorum ſubiacentium muri à fundamentis diruti, partimq. ad ſui radicem, terræq. planitiem, partim ad mare proiecti (omnibus inſimul coeuntibus, ac inter ſeſe cum cineribus, & aquis etiam maritimis permixtis) monticulum quaſi peninſulam(non enim continenti vlla ex parte annexa eſt tuberantia) nautæ terræ linguam vocant,ſpatio longitudinis vnius ferè milliarij compegerunt propè Turrim, quam dicunt *della Nuntiata*. Nonnulli nuperrimè in ſuis ſcriptis publicè diuulgatis annotarunt,duas eſſe terræ linguas, duaſuè peninſulas, ſpatij tantùm medij milliarij, quibus tanquam præſentibus ego abſens fidem adhibendam penitùs cenſeo. Ab initio ſiquidem tanti præſertim motus,non vbique ſingula cuilibet manifeſta eſſe poſſunt. Quod ideò ſcribo, quoniam in quibuſdam relationibus, aut epiſtolis per initia exaratis, ac editis de vnica tãtùm peninſula ad commemoratum littus mentio fit.Sic olim 1538. ad Vrbem Puteolanam cõſimili morbo vexatam,in ſublime elatus extemplò ortus dicitur, more parotidum, aut aliorum abſceſſuum,repentè ex humorum decubitu in ægris apparentium, mons non valde ante ſignificatus, cinereus, nouus, aut modernus dictus, cunctiſq. notiſſimus, quem tamen aliqui ex imis terræ penetralibus ſubitò excitũ fuiſſe putant, poſtquàm per biennium ferè antè,omnis regionis illius tractus crebris terræmotibus concuſſus fuiſſet. Quorum opinioni fauere quo-

Aquarũ ignitarum profluuia.

Terræ lingua, & quaſi peninſula vbi nam hodiè in mari facta.

Mons moder nus quando Puteolis repentè natus.

quo pacto videtur Seneca lib. 6. Quæſt. Natur. vbi ità ſcribit. *Therem, & Thian noſtræ ætatis Inſulam hanc ſpectantibus nobis in Aegæo mari enatam quis dubitat, quin in lucem ſpiritus vexerit?* quippè naſcuntur, & alio modo terræ, ac repentè in aliquo mari emergunt, velut paria ſecum faciente natura, quæque hauſerit hiatu, alio loco reddente, vt Plinius loquitur, & videre eſt apud Strabonem ſub finem lib. 1. Aquæ inde quoque, hoc eſt, è Veſuuio monte multiplices, tanquam torrentes immenſi à verticis voragine primùm, & mox etiam inferiùs ex alijs montis (ità namque à multis ſcribitur) factis aperturis præcipites eiectæ meritò igneis æquiparantur fluminibus, quòd vnà cum illis ignis quoque emicet, fauillis inibi eius, & flammis vndequaque coruſcantibus; qui ignis ab eiuſmodi aquis tantum abſuit vt extingueretur, quòd ibidem ſuæ naturæ genuino pabulo fotus, & à bituminoſa in primis materia ſuppeditato ingeminatus, ferociùs excandeſceret, obuia quæque ſparſim, funditusſq. deuaſtans. Vnde vel hodiè terra montis talibus alluta aquis tactu feruida perſentitur, quarum ſubſtantia craſſiſſima, & denſiſſima eſt, tantaq. atritate inuoluta, vt non alium præſeferant colorem, niſi atrum, caliginoſum, piceum, & omninò obſcurum, ex confuſis nimirum mineris varijs, & exuſtis tum lapidibus, tum varij generis arboribus, intra ſpecus, & cauernas intimas turbatas, & concuſſas, vnde excutiuntur, conglomeratæ; E quibus tandem exhalans vapor, vt colore, ita & odore æmulatur eum, qui à picea, ſulphureaq. ac bituminoſa teda effumare ſolet, ſicut illum putorem, qui Puteolis maximè, ab antris eius, & cuniculis ſulphureis, bituminoſiſq. efflatur, grauis admodum, atque moleſtus, à quo Puteolis nomen inditum fuiſſe Strabo affirmat lib. 5. In Veſuuio ipſo ramus fluuij ad Scalfati Oppidum oberrantis, quo Incolæ ſubiecti maximè ad Turrim, quæ dicitur *della Nuntiata*, ad varios vſus, præſertim verò ad molendina vtebantur, interceptus nunc eſt, non

Inſula in Aegeo mari ſubitò nata Senecæ teſtimonio.

Ignei fluuij è monte eructati.

Ignis ibidem cur inualeſcebat, nec ab aquis extinguebatur.

Aquarum è monte eiectarum ſubſtantia, & conditio.

Putor.

Puteolis vnde nomen inditum.

Interceptio rami fluuij ad Scalfati Oppidum oberrātis, ad ſubiecta molendi-

naiuuanda, corriuati, vnde nata.

quòd vi terræmotuũ, alueo mutato, aliò curſum, iterq́. dixerit, nec quòd intus à voragine fuerit abſorptus, vt nec ab igne, ac flammis conſumptus, ſed eius canali Cælo antea patente, à ſuperlapſa cinerum, arborum, & lapidum mole, atq́. congerie repleto; cuius obſtructionis cauſa fit, vt ramus idem in contiguos, & adiacentes campos exundando circumerret. Cui tamen hodie ſolitum iter inquilini in commune beneficium omni poſſibili induſtria planare obnituntur. Hìc manifeſtè accidit quod nonnunquam in noſtro corpore, quando vreteribus obſtructis, aut renum concauo oppleto à calculis, ab areniſuè, aquoſus humor reſtagnat in venoſum genus, in thoracem, in caput, ità vt aliquando ex vtraque oculorum orbita, vt ego in Illuſtriſſima Romana obſeruaui, excernatur, velut cùm, ileo tumefacto, ac ſolito inteſtinorum ductu intercepto, motuq́. periſtatico naturali præpedito Voluulus oritur, & per os ipſa reiectantur excrementa, & denique cùm venæ maiores ad iecur attinentes, vel copioſioribus affatim confluentibus, vel craſſis tantùm, ac lentis humoribus ſenſim infarciuntur, vt impedita anadoſi, aut alui fluor, ex retroacta materia, aut membrorum Atrophia, ex denegato alimento, enaſcatur. Et quoniam aquarum ipſarum Veſuuij magna etiam nunc turbatio, cōfuſioq́. perſeuerat, omnis rei veritas ad illas pertinens in dies magis, & horas eluceſcet, quæ nunc, ſub caliginoſo illo fumo totum montem, totumq́. illud ſolum, & Cęlum obtenebrante introcluſa, ad Romanam lucem nondum peruenit.

Comparatio ne quorundam morborum noſtri corporis.

De-

Definitio, Deſcriptioue Terræmotus, & Incendij montis Veſuuij, comparatione Tonitrui, Fulgetri, ac Fulminis è nubibus eruptorum. Cardani duplex error ex Scaligero. De lapide Cuneo, vbi lapidum generationem intra nubes concedere Ariſtotelem indicatur. De ventorum vi in præſenti caſu. Ignem in cunctis miſtis eſſe.

CAP. X.

POST allatam hiſtoriam euentuum, & accidentium, ſi non omnium, ſaltem potiorum, celebriorumque, vt deſtinatæ methodo inſiſtam, à definitione, ſeu potius deſcriptione terræmotus, & incendij Veſuuij exordiendum mihi eſſe duxi; quarũ ſermo clarus, & dilucidus, ſuper re tenebris tantoperè inuoluta, tantò magis euadet, quantò ei lumen aliquod à fulgetris, fulminibus, atque tonitruis Cæli mutuabitur. Quamobrem dico, quòd præſens terræ motus, vt mihi ex Ariſtotelicis principijs videtur, meliùs, faciliùs, breuiuſq. definiri, deſcribiuè minimè poteſt, quàm ſi, comparatione facta cum aereo tonitru, ſtatuatur, quemadmodum hoc, per Ariſtotelem 2. Meteor. cap. vlt. nihil eſt aliud, quàm ingens ſonitus è nubibus editus, ſic terræ motum, ſonum eſſe ingentem è cauernis terræ tàm Veſuuij, quàm aliorum locorum cum terræ ipſius agitatione emiſſum; Id quod plerumque, & maiori ex parte, non ſemper, verum eſt, cùm aliquando terræ tremor abſquè vllo penitus ſono ſentiatur; qua de re infrà in cauſis, vbi Anaximenis opinio examinabitur. Qui ambo propterea ſoni eundem habent generationis modum,

Tonitru quid ſit.

Terræmotus quid ſit.

modum, ſibique inuicem ferè per omnia (loci tantùm excepto diſcrimine) correſpondent. Nam Ariſtoteles ipſe eundem generationis modum ponit in tonitruo, quem etiam terræmotui aſſignat. Quippè cùm ſicca, & calida expiratio, exhalatioue in nubem magnam, & lateribus craſſam, ac denſam includitur, fit, vt per nubis cauitatem hùc illùc diffugiat, & tàm motu, quàm antiperiſtaſi magis incaleſcat, ac rarefiat, proindeq. ampliorem locum poſcat; Tùm verò, dum nubes magis, magiſq. in vnum præ frigore colliguntur, ſpiritus, concitato impetu, libertatem fugiendi quæritans, verberatu magno in nubis denſæ corpus impingens, illud diſcindit, ac ità vehemens inde ſonitus ad noſtras peruenit aures, quem tonitruum vocamus; Modo ſcilicet ab eo non diſcrepante, qui ab eodem Philoſopho, ſicut & à Lucretio 6. de nat. traditur, cùm ligna multum ſiccæ exhalationis in meatibus continentia comburi incipiunt. Delphica præſertim Laurus, & Iuniperus, quippè tunc crepitum edunt, exhalatione in apertum prodeunte, lignorumq. compagem diſrumpente. Quam rem, ni fallor, magis adhuc explicat exemplũ de Caſtanea, quæ intra ignem, aut ignitos cineres integra, vel ſine corticis morſu, inciſioneuè cluſa, mox ab ipſius nucleo euocato à calore ſpiritu, cui exitus ab ambiente craſſo corio intercluditur, violenter cũ ſonitu, ac cinerum in circumſtantes effuſione, diſrumpitur. Siquidem & in nubibus multo ſpiritu fęcundis, facta earum diſgregatione, vehemens ille ſonitus exiſtit. De Lauro idem habet Scalig. Exerc. 180. in Card. ſicut de Caſtanea, dicens, quòd ignem Laurus facilè concipit, quia multũ continet aeris, quod & ligni ſpongioſa cõſtitutio declarat, vt propterea etiam crepitet, vt Caſtanea quoque, ob intùs ignitũ aerem, paruo tumeſcit momento, atque circunſtantem cognatum ſuum reſilitione frangit, ac impulſione. In Iunipero autem arguit Cardanum, qui putat, illum propter vehementem crepitare ſiccitatem, quòd quæ ſicciſſima ſunt, non crepant; quia nulla vi opus eſt ad par-

Ambor: analogia vnde.

Exempla quibus tonitruũ ac terræ motuum ſtrepitus dilucidantur.

Ex lignis, & præſertim Delphica Lauro.

Ex Caſtanea abſque morſu, vel inciſione, intrà cineres ſepulta ignitos.

Scaligeri opinio contra Card. in exemplo Iuniperi.

partium diſiunctionem, propter ſpatiorum laxitatem. De terræ motu autem ibidem agens ex proprio genio Ariſtoteles, ſcribit, & ſtatuit, commotionem terræ fieri ab halitu, ſeu ſpiritu terræ viſceribus incluſo, foraſq. exilire nitente; quandoquidem cum is viam, qua prodeat, non inuenit, retroagitur, & in ſe reuoluitur, fruſtraq. apertura quæſita, cunctas dimouet anguſtias, & dum effringere clauſtra contendit, motum facit, atque tumultum. Inſuper etiam conflagratio Veſuuiana, in qua tot ignei globi viſi ſunt, & ſaxorum ignitorum tot vomitiones, non meliùs demonſtrari ſanè poteſt, quàm per explicatam fulminis naturam, eiuſq. generationis modum. Tradit enim idem Ariſtoteles 3. Meteor. 1. fulmen eſſe exhalationem ignitam è nube magno impetu vibratam; vnde cenſeo ità eſſe dicendum de Veſuuij incendio, hoc (inquam) aliud non eſſe, niſi ignem in exhalationibus cauernarum montis, vbi variæ perſtant Sulphuris, Bituminis, aliorumq. mineralium materiæ, ſuperaccenſum. Neque enim audiendi ſunt, qui fulmen non ignem, ſed lapidem igni delatum eſſe autumant, quippè quia non eſſet tàm ſubtile, vt nec tàm promptè poſſet corpora traijcere, quod tamen ſubindè facit, cùm forma lapidis in tanta tenuitate conſiſtere, ſeruariq. minimè queat; licet concedatur, quemadmodum intra terram aliquandò exhalationes in metalla addenſantur, vt volunt Albert. M. lib. 3. tract. 3. cap. 23. & Georg. Agricola lib. 4. de Subterran. ſic eaſdem poſſe intra nubem denſam concreſcere in lapideam ſubſtantiam, quæ poſtmodum vnà cum fulmine tanquam bombardæ pila trudatur. Vnde fulmina illa, quæ terebrant magis, atque diffindunt, quàm penetrent, ſæpè numero lapidem vehunt, quem Cuneum appellant. Nec obijciat aliquis, negare Ariſtotelem lapidum generationem in aere, propterea quia 1. Meteor. ſcribit, eodem die, quo apparuit Cometa in Aegoſpotamis (quam dicunt eſſe Thraciæ Ciuitatem) in veſpere, in meridie lapidem cecidiſſe magnum ex aere, ſed in eum è terra ab

Modus generationis terræ motus.

Fulmen quid ſit.

Veſuuiana conflagratio quid ſit.

Fulmen ignẽ eſſe, & non lapidem.

Exhalationes in metalla addenſari intra terram, in lapidem intra nubes.

Lapis Cuneus dictus.

ra ab exceſſu ſpiritus eleuatum, quoniam ex eius principijs elicitur, vt in noſtro corpore, ità in aere, & in nubibus gigni lapides poſſe, ſed ibi inuehitur Ariſt. cõtrà Anaxagoram, minimè admittens, tantæ magnitudinis lapidem, inſtar inquam vnius plauſtri, vt de eo ſcribit Plinius, in aere denſari. Cum quo cæleſtis fulminis genere quantùm hodie conueniant Veſuuiana fulmina, teſtes ſint tot detrimenta montis accolis, villis, oppidis, pecoribus, ſegetibus, vinetis, oliuetis, caſtanetis, & ſyluis ingentium arborum opacis, ab immenſæ, & puſillæ quoque molis lapidibus ignitis, pumiceiſq. quoquouerſum à terræ varijs hiatibus, ſed è ſuperiori potiſſimùm voragine eructatis, ac deſputis, miſerè admodum illata. Incenditur autem in nubium regione talis exhalatio, quæ admodum ſicca eſſe debet, ſæpeq. ad ſitum illum vnà cum è terra elatis vaporibus, quibus nubes concreſcunt, aſcendit, effertur q. perindè, ac terrena, vel per motum, vel per antiperiſtaſin; quæ accenſa, per rarefactionem dilatatur, magnoq. conatu exitum è nube frigida, denſa, ac diu reluctante perquirit, donec eam deniq. diffindat, quæ dum finditur, eiuſq. ſoluitur continuitas, horrendum tonitru edit, quòd ſi nubem per inferiorem partem, quam tunc inuenit, ſubtiliorem, perfringit, eadem vi, qua illam frangit, ad terras fertur, nec in aere mox diffluit, & reſoluitur, vt pleræque ignitæ exhalationes; tùm quia velociſſimè vibratur, tùm quia conſtat partibus benè coagmentatis, & inter ſe cohærentibus, vt accidit Veſuuianis fulminibus ab incluſis intra montis ſpecus, & latebras exhalationibus, ſeu ſpiritibus, & ijſdem modis incenſis, proindeq. rarefactis, cùm amplior locus diu quæſitus à terræ ſoliditate non concedatur, eam concutiunt, ac perfringunt, qua parte vel dehiſcentem, vel minus duram, & denſam, minuſuè renitentem inueniunt, præſertim ad apicem, vbi rarior eſt montis textura ex frequentatis incendijs, & adhuc magis ex ibi patente hiatu, qui hodiè valdè amplior, & vaſtior apparet,

[Margin: Exhalatio ſicca quomodo in aere, & in terra accendatur.]

[Margin: Quando tonitru efficit.]

[Margin: Quando fulmen ſimile Veſuuianis.]

quàm

quàm vſquam aliàs fuerit obſeruatum: Quinque enim (ſi non plurium) milliariorum loci ſpatium occupare ſcribitur, figuræ (vt vocant) ouatæ. E quibus terræ montis partibus tanquam caminis, & cauernis patentibus ignitæ exhalationes cum ſaxis, & cineribus copioſiſſimis maximo cum impetu erumpentes, in Cælum vſque conſcendere velle viſæ ſunt, interdum tamen, vt aereum fulmen languidiore ictu vibratum non pertingit ad terras, ſed in aere extinguitur, ac euaneſcit; ità terrenum hoc fulmen conſimili cauſa non adeò ſublime petere viſum eſt nonnũquam, præſertim duabus lapſis hebdomadis ab inchoata eruptione, iam impetu exhalato, iam mitigata ſæuitie, & flammis in ſeſe recidentibus, in primamq́. originem, ſeu cauernas aliquas tunc exhauſtas, nec per id temporis fomitem ex ſolitis mineris ſuppeditantes, reuolutis, quaſi pabulum, ſuppetiaſq́. inde rurſum petituris. Quamobrem ex dictis colligere fas eſt, Veſuuianum terræmotum eſſe quoddam terræ illius tonitru, ſeu fragorem quendam cum tremore, inibi, abſque nube propriè dicta, impetuosè editum, erumpente plerumque fulmine, ad quod ità ſe tonitru habet, vt bombardarum ſonitus, qualis in hoc Veſuuij caſu auditur, & euenit. Nam ſiue pila intrà bombardam adſit, ſiue non adſit, perpetuò fragor cum adiacentis, aut ſupereminentis loci concuſſu editur, ſi quid aliud, vicem pilæ gerens, bombarda retineat. Vnde præſens montis tonitru cũ fulmine magis congruit, quàm cum fulgetra, ſeu fulgure; Quippè quia fulmen eſt ignis, ſeu exhalatio ignita è nube vibrata, fulgur ignis nubibus incluſus. Differunt autem ab inuicem tonitru, & fulmen, quòd illud ſonitus ſit, genitus modo paulò ante expoſito, hoc autem ſubſtantia ignea, vel ignita exhalatio, quo nomine magis accedit ad Veſuuij flagrantiam; ſicut ad terræ motum, quando alia adhibetur conditio, è nube magno impetu, & crepitu excuſſa. Conuenit ad hæc fulmen cum tonitruo hoc, & incendio terreno in multis alijs, præſertim in temporibus anni, ac regionibus,

Quando fulmina Veſuuij miteſcere cœperunt.

Terræmotus Veſuuij quid.

Cur magis conueniat cũ fulmine, quã cum fulgure.

Differentia tonitrus, & fulminis.

nibus, in quibus fieri magis ſolent, vt infrà indicabo. Nec non in eo, quòd (vt mox dicebam) fulmen ſæpè numero ex concretis intra nubes exhalationibus lapidem genitum iam ſignificatum ſecum vehat, vt pyrius puluis intra bombardas accenſus, & exploſus ferreum globum; Qua in re Veſuuiana coruſcatio, ſubindè nunc micare ſolita, fulmini aereo quantumuis terebranti, ac diſcindenti neutiquam cedit, in qua tot varij generis lapides igniti, & cineres ardentes proiecti, Sulphuris odorem, qualem Cuneus ex aere cum fulmine vibratus exhalat, grauiter redolentes, damna infinita, & adhuc maiora factis à Cuneo inferentes. Inſuper, vt venti vnà cum exhalationibus intra denſiſſimæ nubium coria vi cohibiti, & huc, illucq. agitati, via, qua exeant, intercepta, velociſſimo motu ſuo magnoperè faciunt tùm ad tonitrui, tùm fulminis generationem, ità ijdem intra terræ meatus, tanquàm carcerem incluſi, & liberum non inuenientes exitum, non modò gignunt in terra tonitru, eam quaſſando, & verberando, ſed & fulmen ipſum, & exhalationes terræ commouendo, & aeris flabello ventilati more mineras ſulphureas, ac bituminoſas igniũ ſubterraneorum parentes, atque nutrices inflammando, qui ignes plerumq. ibi latitant, nec emicant, vt nec carbones ſub cinerum aceruo ſepulti, niſi dimoueantur, & flabelli opera, qua ventus in proximo aere concitatur, excandeſcant. Ignis enim in rebus omnibus abſconditus eſſe dicitur, &, vt aiunt Plinius, ac Iſidorus, in lapidibus, in ferro latitans, vt nullo pacto accipienda ſit Cardani opinio, qua ignem tollit à miſtis, & negat ex chalybe chalybi alliſo ignem excuti, & ex duobus lapidibus ſimul concuſſis vllum ignem exilire, aduerſus quem pugnat cùm ſenſus, tum Plinius lib. 36. per illa verba: *Lapides, quos viuos appellamus, clauo, aut altero lapide percuſſi ſcintillas edunt. Iccircò Lapones matrimonij fœdera igni, ac ſilice auſpicantur. Quia ignem auctorem vitæ rentur: Silicem verò eius æternum theſaurum, vbi nunquam marceſcat.* Imò & Ariſtot.

Veſuuiana coruſcatio aereæ minimè cedens.

Venti quomodo intra nubes ad tonitruorum, & fulminũ, ſub terra ad terræmotuum, & incendij generationẽ concurrant.

Ignis in cunctis rebus abſconditus contra Cardanum.

Teſtimonio Plinij, Iſidori, Ariſtotelis, Lucretij, & aliorum.

ſtot. ipſe 2.Meteor. vbi in terra vim ignis ineſſe teſtatur, ſicut & Lucretius lib.6.dum reddit rationem, cur fons frigidus, & in quo faces immerſæ, velut in cæteris, extinguũtur, attamen ſi ſtupam, ſi ſtipulam, & lignũ aridum ei quis admouerit, ſingula hæc incendat, qualis fons eſt in Epiro, cuius admirabilis euentus meminit Mela lib. 2. Plinius lib.2. cap. 10. & Antigonus hiſtór. admirab. collect. Ità enim canit: Fontis in Epiro mirabilis prorſus euentus.

Nimirum quia ſunt in aqua permulta vaporis
Semina, de terraq. neceſſe eſt funditus ipſa
Ignis corpora per totum conſurgere fontem
Et ſimul exſpirare foras, exireq. in auras
Non tam viua tamen, calidus queat vt fieri fons.

Quem propterea ignem mineris illis ſulphureis, ac bituminoſis incluſum ventus exſufflans, ſubinde mouet, & non rarò inflammat ampliùs, facitq. latiùs, profundiuſq. iactari, & penetrare, vt ex modica ſæpè, & iamiam extinguenda ſcintilla, ſi conueniens, idoneaq. ignitioni materia non deſit, ingens, indeſinenſq. flamma accendatur. Vnde non abs re ventus ſuprà terram exhalatio eſſe fertur, infrà terram terræmotus, in nubibus tonitru. Quò reſpiciens Salluſtius argutè dixit, *locorum faciem cum ventis ſimul mutari*. Quippè eorum tanta vis eſt, vt non ſolùm ſaxa, & arbores euellant, ſed Cælum, terramq. conturbent, & maria commoueant, quæ procellæ in modum agitata fluctus in montium, ac terræ hiatus, & ſpecus impingunt, & vnà flatus, è quorum cum terra colliſu, terræ motus, cum mineris verò igneis confricatu, ignis ipſe eliditur, atque inde incendium. Verùm etenim puto, quod nonnulli (inter quos fuit Aſclepiodorus, referente Seneca lib.2. Quæſt. Natur. cap.30.) arbitrati ſunt, etiam abſque nube, ſolo quorundam corporum concurſu, edi poſſe tonitrua, qualia nunc audita fuere, & etiamnum per interualla quædam audiuntur, dum Veſuuius, & Aetna quoque non infrequenter, ingentem vſtulatæ arenæ copiam, lapi- Dictum de vento. Alterũ apud Salluſtium. Tonitrua abſque nubibus cur aliquando fiũt.

deſq. ignitos non diſſimilis prorſus naturæ ab ijs, quos aliquando aerea fulmina vnà ſecum in terram vehũt, protrudit, ac vibrat. Quippè veriſimile fit, in vtrolibet tractu, adeò feruеſcente aere, nullas tunc fuiſſe nubes, ſed duntaxat obluctante, & magno ſe impetu effundente è terræ cauernis ſpiritu, & ſulphurea ſimul incenſa materia, aerem propinquum crepuiſſe. Non negauerim tamen, interdum eodem momento poſſe tonitrua Cæli, fulgura, fulminaq. fieri, & magnam imbrium copiam in altis nubibus collectam inde cadere, quo in terra tam montis Veſuuij, quàm alterius loci eademmet perſentimus; vt non ità pridem ad initium menſis huius, (qui Februarius eſt) Neapoli eodem tempore, quo à renouato terræ motu ſubterraneo non leuiter concutiebatur, tonitrua quoque magna, & terrifica de Cælo audiebantur, & vnà etiam grando non ſolitæ craſſitudinis, à qua multorum ædificiorum vitreæ feneſtræ confractæ ſunt, impetuosè iaculabatur. Ideò nec fidem derogaui quibuſdam litteris Nola exaratis, quibus circa Veſuuiani incendij primordia in Nolano territorio tot, ac tanta tonitrua, fulgura, & fulmina cum maxima imbriũ copia extitiſſe, atque micaſſe nuntiabatur, quot, & quanta retrò nunquam viſa fuere, hominum illorum memoria; vt viceuerſa probare minimè potui quorundam ex illis opinionem, quòd iam dicta, & præcipuè exundantes aquæ, ac diluuij inſtar per tàm latos campos excurrentes, imò & lacus nouos, & immenſos efficiẽtes, de Cælo ceciderint, non autem è crateribus, ſeu voraginibus montis emerſerint; Si quidem non ità poſt euentus obſeruatus rei veritatem comprobauit, videlicèt ab intimis Veſuuij cauernis, per varios terræ hiatus, à violentis terræ motibus, & ignis impetuoſis exhalationibus adapertos. (Quod tamen alij negant, à ſuprema tantùm voragine cuncta reiecta fuiſſe affirmantes) potiſſimum verò ſummi verticis, aquarum ardentium nigrarum, quibus nunc etiam viſu perſpectis à multis, qui voraginis antro propiùs acceſſerunt, abundè nimis

Grando inſolitæ craſſitudinis cum tonitruis cæli, ac terræ motu Neapoli ad initiũ Februarij.

Nolę tempeſtas magna terrena magis quàm cæleſtis.

mis

mis ſcatet, profluuium erupiſſe, illi ſimile, de quo Lucretius lib.6. vbi nigrum nimbum exprimit ſimilitudine fluminis picei è Cælo demiſſi, quem locum inferiùs adducam. Id ipſum corroboratur ex eo, quòd Nolæ territorium inundationibus ſolet eſſe obnoxium, tam antè, quàm poſt factam Veſuuij commotionem, vt colligitur ex Ambr. Leone de Nola lib.1.ad finem cap.7.& alijs etiam. Iam itaque conſtat, & manifeſtum eſt, quid terræ motus ſit, quid conflagratio Veſuuij, ex analogia allata, quam ambo hæc in monte edita habent cum tonitruis, atque fulminibus in aere factis; quorum omnium, & ſingulorum conſenſus, ac inter ſe affinitas adhùc magis clara, cunctis euadet ex infrà dicendis in differentiarum, & cauſarum congruentia, quam ad initium ſtatim ſubſequentis Capituli enarrare aggrediar.

Differentiæ Terræmotuum ex diuerſis eorum generibus, vbi Ariſtotelis ſimilitudines de Tremore, & de Pulſu arteriarum in Animalibus declarantur, eiuſdemq; doctrina tam in hoc, quàm in eo, quòd duas ſolùm motus ſpecies faciat, defenditur. Prætereà quid pulſus ſit, & quinam ſint pulſus Tremulus, & Palpitans, cum quibus Terræmotus conuenit, oſtenditur: Vbi an Hipp. in cognitione, aut potius explicatione pulſuum mancus fuerit, quique poſt eum talem materiam abundè excoluerint, & quid ſit Palpitatio propriè dicta, facilè demonſtratur.

CAP.

CAP. XI.

CVM exiguò ante ſcripſerim,quidnam ſint,& quomodò poſſint, ſi non adeò exactè, & per omnes definitionis leges, definiri, ſaltem non ità rudi, & obſcuro modo circumſcribi duo Veſuuij mala, terræmotus, & conflagratio, à quibus acerrimè ſimul ſæuientibus, præteritis diebus,tantoperè diuexatus mons ille fuit, & hodiè adhuc per interualla infeſtatur, exemplo videlicèt, ac ſimilitudine tonitrui, fulgetri, ac fulminis, quippè omnium eadem eſt materia, eademuè eſſentia, hoc eſt, ſicca exhalatio, vt ſcribit Ariſt. 2.Meteor. ex qua nimirum ſuper terram fit ventus, in terra autem, ſeu ſub terra, terræmotus; in nubibus verò vel imber, vel tonitru, vel procella, vel fulmen, in præſentiarum, vt vndequaque res clarior euadat, ad omnium differentias patefaciendas ſtylus vertendus eſt; quæ quidem à multis ſolent conditionibus hauriri, ſeu ſubſtantialiter, ſeu non ſubſtantialiter ſingulis inhæreant. Quas equidem promam à varijs eorum ſpeciebus, effectis, cauſis, alijſq́. rebus; Quibus tandem ſigna cuncta adijciam, vt vniuerſa hæc noſtra Exercitatio pro viribus concinnata, in lucem abſoluta, &, quoad ſcopum deſtinatum, perfecta prodeat. Incipiam autem ab illis terræmotuum differentijs, quæ à diuerſis eorundem generibus enaſcuntur, in quibus diſcrimen maximè facit varia ſpiritus poſitio, ſituſuè, & eius copia, vel paucitas. Ariſtoteles 2.Meteor. duas aſſignat ſpecies, ſcribens, alium eſſe motum tèrræ non diſſimilem tremori, vti quum ſpiritus præ copia terram longè, lateq́. peruadit, & eam non in imum, ſed ad latera ciet, & nunc ad hanc, nunc ad illam partem, vibrante motu, agitat; alium autem eſſe inſtar pulſus in animantibus, quo nimirum, vt arteriæ in his modò ſeſe efferunt, diaſtolen dicimus, modò concidunt, ſyſtole vocatur,

Eadem eſt materia venti, terræmotus, imbris, tonitrus, procellæ, & fulminis.

Differentiæ terræmotuū à varijs eorum generibus.

Ex Ariſtotele.

catur, ità in hac altera terræ motus ſpecie è profundo terram concuti, & ſurſum, deorſumq́. iactari, ſpiritu rectà aſcendere conante. Vbi aduertendum eſt, Ariſtotelem in priori ſimilitudine, niſi intelligat cõcuſſionem illam membrorum ab initio febriũ maximè bilioſarum fieri ſolitam, à Gal. ſub rigore comprehenſam, & de qua nos in Tituli explicatione, abuti nomine tremoris, cum non propriè eum accipiat, prout accipere ſolent Medici, apud quos Tremor ſimpliciter dictus, auctore Galeno 2. de Sympt. cauſ. cap. 2. & lib. de Trem. 5. eſt motus deprauatus ſurſum deorſum, compoſitus ex motu voluntario, facultate animali partem ſurſum attollente, atque ex motu inuoluntario, eadem parte, propter grauitatem, deorſum tracta. Vnde etiam conſtare videtur, Palpitationem cordis minùs appoſitè à quibuſdam vocari, cordis Tremorem, quippè Tremor, vt idem Gal. docet, fieri non poteſt, abſque hominis volũtate, atque opera muſculorum, quos nemo ignorat motus voluntarij inſtrumenta eſſe, cor autem muſculus non eſt, nec ex voluntate noſtra mouetur; vt concludendum ſit, cor tremore propriè dicto laborare minimè poſſe. Ideò huiuſmodi deprauatus motus in eo factus rectiùs Palpitatio appellatur, quàm Tremor, etiamſi non me lateat, ad talem cordis motum non quadrare quæcumque in vera Palpitatione neceſſariò concurrunt; Sed ſatis eſſe debet Galeni auctoritas loco iam citato de Sympt. cauſ. Vbi inter cæteras partes Palpitationi obnoxias, ventriculum, veſicam, vterum, iecur, lienem, &c. arterias quoque, & cor ipſum enumerat. Verùm, ni fallor, Ariſt. tremorem hoc in loco accipit pro horrore, & rigore, quibus per febriles acceſſiones animantium corpora concuti ſolent, ac contremiſcere, licèt ambo hi motus fiant præter naturæ inſtitutum, noſtramq́. voluntatem, ex cauſis ſuprà aſſignatis in 1. cap. & Tremor legitimè ſumptus nullopacto gignatur, niſi animali concurrente facultate, quo nomine ab horrore, & rigore etiam differens eſt; In ſecunda ſimilitudine, vt meliùs intelligatur

Nomen tremoris apud Ariſt.

Apud Medicos.

Palpitatio cordis num rectè dicta Tremor.

Pulſus nomē triplex apud antiquiores Medicos.

In quorum Pulſuum cognitione, aut potius explanatione, mancus fuiſſe videtur Hippocrates.

Praxagoras, Herophilus, & demùm Galenus omnem de Pulſibus diſciplinam perfecerunt.

vnà cum Ariſtotelis mente, breuiter videndum eſt, de quonam arteriarum motu verba faciat, quidque pulſus ſit, & quomodo fiat. Pulſus ergo nomen antiquis tripliciter accipi conſuetum fuiſſe inuenio; primò, pro cordis Palpitatione; ſecundò, pro vehementi ſolùm arteriarum motu, oculis conſpicuo; tertiò, pro eo cordis, & arteriarum motu, qui à primordijs noſtræ generationis incipiens, ad vitæ vſque finem indeſinenter perſiſtit. Quarum ſignificationū diuinus ſenex Hippocr. nullam ignorauit, ſed primam, cuius inuentionem Aegimio Galenus attribuit, atque ſecundam ab alijs ſe ipſo vetuſtioribus accepit, proprijſq. indidit monumentis, velut de hoc vehementi, & ſenſui viſus manifeſto motu, ac pulſu facit 2. Epid. ſect. 5. ad finem: *Cui vena, quæ in cubito eſt, pulſauerit, furioſus ille, & iracundus euadit; cui ſenſim mota fuerit, lentus*. Venæ etenim nomine arteriam, veterum more, intelligit; tertiæ verò ipſemet auctor fuiſſe perhibetur, quam tamen non excoluit, aut perfecit, imò nominis ferè tantùm inuentor fuiſſe videtur, non differentiarum, dignotionis, cauſarum, atque præſagij; Quam partem ab ipſomet Hippocrate tantummodò præindicatā, vt cùm in Coacis vocat Lethargicorū pulſum tardū, & mollem, & in Epid. febrientium pulſus creberrimos, & maximos, valdè poſteriores eo Praxagoras primùm, mox Herophilus excoluerūt, ac tandem Galenus profundo ſtudio pertractauit, & perfectiſſimam reliquit. Super qua re legatur idem Galenus in lib. illo, cuius titulus eſt, *Quòd animi mores ſequuntur temp. corp.* cap. 8. & lib. 6. de Plac. Hipp. & Plat. c. 1. nec non 1. de Diff. pulſ. 3. de Criſ. & de Præcogn. ad Poſthum. 12. Cùm autem Ariſtoteles ſimilem facit terræ motum motui arteriarum in animalibus, quæ modò attolluntur, modò concidunt, dubio procul de pulſu intelligit tertia ſignificatione accepto, prout nimirum cordis, & arteriarum motus eſt, à generationis primordijs ad extremum vſque vitæ perſeuerans. Cuius naturam, vel eſſentiam Galenus ipſe cùm alibi, tum

præ-

præſertim 4. de Diff. pulſ. explicat, itaut de eiuſdem ſententia pulſus ſic definiri poſſit; *Pulſus eſt dilatatio, & conſtrictio cordis, & arteriarum, à facultate pulſifica, ob calidi innati tutelam, & ſpirituum animalium regenerationem*. In qua definitione, loco generis, ſunt dilatatio, & conſtrictio; Cor, & arteriæ ſunt ſubiectum; facultas pulſifica eſt cauſa efficiens; cætera finis loco ſubnectuntur. Quorum omnium, & ſingulorum examen tanquam à re noſtra longè nimis ſemotum prætermittitur, & ad alia magis neceſſaria ſtylus reuocatur. De pulſu ergò naturali (tametſi in hoc quoque cor, dum dilatatur, & conſtringitur, locum mutare aliquibus videtur) qui mirè ordinatus eſt, ac pondus habet, vt Auicenna loquitur, ſeu rythmum, & harmoniam in omnibus ſeruat, haud loqui Philoſophum facilè vnuſquiſque concedet, ſed de præternaturali, aut qualis in membris phlegmone obſeſſis, & ad ſuppurationẽ tendentibus euidenter cum triſti ſenſu apparet, aut de febrili in primis, in quo præter magnitudinem, ex adaucto vſu, celeritas etiam, frequentia, & inæqualitas ſiſtematica nuncupata, propria febriũ putridarum, reperitur. In eo ſiquidem ſyſtole velocior eſt, vſque ad certum tempus, ad fuliginoſæ materiæ expulſionem, poſtea velocior diaſtole, ad copioſioris aeris attractionem, pro cordis æſtuantis refrigeratione, vt, quemadmodum alteram terræ motus ſpeciem tremori illi comparat, qui ſimilis admodum eſt horrori, aut potiùs rigori febricitantium corporum, ità alteram dicat conuenire cum eorundem pulſu valdopere concitato, pro rei noxiæ excluſione, & proficuæ intùs vocatione, qui ambo motus velociùs, ac vehementiùs in febre correptis eduntur, quàm in corpore ſano, in quo nulla perturbatio, nullaq. neceſſitas & immutandi ſyſtolen, atque diaſtolen, cuius propterea arteriarum motui minus reſpondet terræ motio violenta, ſurſum deorſum impetuosè facta. Ad hanc Ariſtot. ac Theophraſti ſententiam accedere videtur Pauſanias, vbi Helicis ſubuerſionem deſcri-

Pulſus definitio ex Galeno.

De quo Pulſu intelligat Ariſtoteles.

Pulſus põdus habens, & rythmum.

Siſtematica inæqualitas propria febrium putridarum.

Comparatio terræ motus cum pulſu, ac vitali ſpiritu facta etiam à Pauſania.

bit. nam & ipſe à vitali ſpiritu comparationem deſumit, quippè ſicut vitalis ſpiritus febrilis caloris vehementia è corporis intimis penetralibus, ſeu profundis cordis ſinubus quandoque erumpens, cùm alibi, tum maximè in arterijs, quæ carpi vtriuſque perreptant regionem, motus impetuoſiores ciet, ità propemodum terræ cauernis incluſus ſpiritus, dum ſibi eruptionem molitur, ædificiorum fundamenta magno impetu ſubruit. Quid ſi diceremus, rem hanc totam melius explanari per pulſum illum vocatum tremulum, vti per alium palpitantem dictum? Qui licèt diuerſas conſtituant differentias, in eo tamen ambo mirè conueniunt, quòd ad terræ motuum genera ab Ariſtotele propoſita enarranda magnopere conducant. Nam, vt à tremulo incipiam, ità vocatur, propterea quia illi tremori eſt ſimilis, qui, vt non multò ante ſignificaui, ſymptoma eſt facultatis animalis, quippè quia, ſicuti in illo, dum pars voluntariè mouetur, ſurſum, ac deorſum viciſſim agitatur; ſic etiam in tremore, dum cor facit diſtentionem, in eo ipſo diſtentionis motu, ſurſum, ac deorſum moueri videtur, motu tamen valdè paruo, qui cum ſimiliter in arterijs percipiatur, tam ratione motus, quàm ratione cauſarum à quibus generatur, verè tremulus pulſus appellari poteſt. Et ratione quidem motus, quia, vt mox dicebatur, in ipſa diſtentione cor ſurſum, deorſumq. moueri videtur: ratione cauſarum, quòd motus hic tremulus nunquam fiat, quin cor facultati mouenti redditum ſit grauius. Vnde quemadmodum Tremor fit in voluntaria functione ex facultate debili, & grauitate membri, ſic tremor functionis pulſificæ à facultate debili, & grauitate cordis. Sed quænam ſunt cauſæ, quæ vel facultatem ſolummodò deſtruũt, vel vnà etiam grauius cor efficiunt? Facultas tantùm deſtruitur à magnis cordis diſcraſijs, & vlceribus quibuſdam, efficiunt verò cor ipſum grauius abſceſſus, calli, calculi, ſcirrhi, caro adnata, cæteraq. huius cenſus: Quæ omnia pulſum verè tremulum conſtituunt, in quo ait Auicenna videri

Pulſus tremulus quinam ſit, & quomodo fiat.

Cor quæ debilitent, & grauius reddant.

videri facultatem tentáre noxij alicuius expulſionem, cum tamen id minimè poſſit explere. Differt autem pulſus hic à palpitante, quòd palpitans tremorem oſtendat in pluribus ictibus, cum tremulus in vnico tantùm ictu, & ſub vnico etiam digito, eundem patefaciat tremorem. Palpitans verò pulſus oritur ex Palpitatione, vel cordis, & arteriarum, vel arteriarum tantùm; idque dupliciter; aut ex flatu, vaporeuè partem eleuante, ac deprimente, aut ex cauſa expultricem vim proritante. Priore modo ſi fiat, aut flatus eleuat membranam pericardij, vel cordis, & ſic arteriarum pulſus nihil à naturali ſtatu mutatur; aut eleuat cordis ventriculos, arteriarumuè tunicas, & hoc modo maior, celerior, atque inæqualis euadit; & maior quidem, qua flatus ille, aut vapor plus diſtendit cor, ac tunicas quàm expediat, celerior, quoniam facultati naturaliter diſtendenti accedit etiam flatus impellens; inæqualis demùm, quia flatus iſte naturæ leges non ſeruat, nec tunc ſolùm facit eleuationem, cùm facultas diſtendit, aut depreſſionem, cùm contrahit, ſed potiùs è contra, tunc plerumque eleuat, cùm fit contractio, aut deprimit, cùm fit diſtentio; vnde maxima ſequitur in pulſibus inæqualitas crebritatis, intermiſſionis, interruptionis, aliauè conſimilis, vt doctè admodum, ac eleganter diſputat Hercules Saxonia lib. 3. de Pulſibus. De quo nunc præterea pulſu pluribus agere prætermitto, nè longius à re deſtinata ſermo abſcedat, dummodò illud non taceam ad rem noſtram valdè pertinens, quòd in hoc ex irritamento expultricis facto, aliquando cordis motus vſque adeò vehemens obſeruatus eſt, vt etiam coſtas loco mouiſſe, ac confregiſſe teſtis ſit Fernelius. Quo fit, vt ad cordis proportionem, arteriæ quoque omnes mirandum in modum diſtendantur, vt talis motus non ſit illa propriè dicta Palpitatio, quæ nihil eſt aliud, quàm eleuatio, ac depreſſio, ſed motus quidam ſurſum, atque deorſum, in quo pars tota priorem mutat locum, dum ſurſum tendit, rurſuſq. deſcendit, aliter ac eue-

Differentia pulſus tremuli, & palpitantis.

Pulſus palpitantis generatio, atque eſſentia.

In quonam palpitante pulſu aliquādo fractæ ſūt coſtæ.

Palpitatio propriè dicta quid ſit.

nit in eleuatione, ac depreſſione, vbi pars, priore loco non mutato, maius tantùm vel minus ſpatium occupat. Quare cum cor tàm violento agitetur motu, vt vel coſtas ipſas effringat, profectò priorem locum mutat, non autem eleuatur ſolùm, atque deprimitur. Cum quo potiſſimùm pulſu quantum quadrent aliqui terræmotus tam Veſuuij, quàm alterius cuiuslibet loci, facilè omnes intelligunt ex eo, quòd Ariſtot. motum pulſationi aſſimilatum maiorem difficilioremq́. eſſe ſcribit altero, qui tremori comparatur; in hoc ſiquidem non apparent lapides, vt in alio pulſante motu, cuius quidem diuerſitatis ratio hæc aſſignatur, quòd pulſatio ſit motus vehementior, quàm tremor, ideoq́. in illo terram magis concuti, & ſic deſciſos lapides ab intimiori terra ad exteriorem ſuperficiem eijci, non item in tremore, cum leuior motus exiſtat. Hipp. tamen in Coac. prænot. dicit in ſenibus quandoque ità fieri tremores, vt depellant lapides à renibus. Vnde veriſimile fit, in hoc Veſuuij motu illud idem eueniſſe, quod refert Plinius Epiſt. 16. de altero montis huius motu facto tempore Titi: *Crebris, vaſtiſq. tremoribus tecta nutabant, & quaſi emota ſedibus ſuis nunc huc, nunc illuc abire, aut referri videbantur*. Et hæc quantum ad duo iam dicta terræ motus diſcrimina, quæ excogitata ab Ariſtotele fuerunt. Poſteriores enim Philoſophi adhuc plures, quàm ille, obſeruarunt terræ motuum differentias, è quibus eſt Theophraſtus in lib. de motu terræ, & Georgius Agricola, qui quatuor ſpecies proponit, tremorem, cùm videlicèt terra vibratur, quem ſæpè hodie experta fuit Neapolitana Ciuitas; Concuſſionem, cùm in ſublime, & in deuexum commeat; arietationem, dum contrarijs quatitur ictibus; inclinationem, quando tanquam fluctus volutatur, ſeu nauigij in morem nutat; & denique Albertus Magnus lib. 3. tract. 2. cap. 18. valdè plures recenſet terræ motuum ſpecies, ab effectis eliciens; quippè tradit quendam eſſe motum agitantem, nempè cùm ad dexteram, & ſiniſtram terra dimo-

Ariſtotelis ſenſus magis explicatur.

Senes in tremoribus calculos è renibus excernere.

Plures terræ motuum ſpecies ex Theophraſto, Agricola, & Alberto.

dimouetur, alium ſubuertentem, cum terræ partes imæ in altum vehuntur, & è contra; alium ſcindentem, cùm terra aliquo in loco fatiſcit, & hiatu reſeratur; alium perforantem, qui nimirum in terra multa facit exigua foramina, alium tremulum, quo terra è ſitu egreſſa naturali, in eundem mox remeat; alium ruinoſum, cum celſior terræ moles è ſua propellitur ſede; alium vehementem, cùm pars ſublimior ab inferiori vehitur, & tandem alium eleuantem ſimul, ac deprimentem, qui fit cùm terræ ſuperficies modò aſſurgit in ſublime, modò ſubſidet. In quibus omnibus terræ motuum differentijs aſſignandis exactiſſimus ſanè fuit Albertus, ſed quædam ex illis, propter ſimilitudinem, ab inuicem diſtingui vix poſſe videntur. Ad id verò, quòd primo aſpectu mancus fuiſſe videri cuipiam poſſit Ariſtot. quia plures ab alijs Philoſophis traduntur terræmotuum ſpecies, & ab eo duæ tantùm proponuntur, reſpondent nonnulli, eum principaliſſimas aſſignaſſe ſpecies, ſub nomine tremoris, & pulſus comprehenſas, quia motus animalis, aut ſecundùm ſui longitudinem fit, & latitudinem, aut ſecundùm profunditatem, ſi ſecundùm longitudinem, eſt Tremor, ſi ſecundùm profunditatem, dicitur pulſatio. Ad Poſſidonium, qui & ipſe terræmotũ bipartitò diſtribuit, nimirum in concuſſionem, & inclinationem, dicere poſſumus, quòd ab Ariſtotele nõ diſcrepet, ſed vnam, & eandem ambo faciant diuiſionem, quoniam priorem ſpeciem pulſus nomine, poſteriorem ſub tremore comprehendiſſe Ariſtoteles videtur, ne ſileam, quòd inclinatio naturam ſapit vtriuſque, vt inquit Buccaferreus, qui pariter, quòd ad alias ſpecies terræ motuum à nominatis Philoſophis inuectas, reſpondet, illas eſſe potius paſſiones, quàm differentias terræ motus. lib. Meteor. 2. Lect. 52.

Ariſtoteles defenditur.

Idem cum Poſſidonio conuenit.

Pro eodem quid reſpondeat Buccaferreus.

Aliæ

Aliæ Terræmotuum differentiæ, ſicut Tonitruum ex diuerſitate ſonorum, quos ambo edunt, comparatione vocum humanarum varij generis, nec non aliæ à duratione, iuxtà varios morborum motus, ac demùm à tempore, loco, magnitudine, & dilatatione deſumuntur. Quibus accedunt & alia fulminum diſcrimina ad Veſuuiana fulmina magis internoſcenda.

CAP. XII.

DIFFERENTIIS Terræmotuum à varijs eorum generibus, ſpeciebuſuè depromptis, ſuccedunt modò aliæ in Tonitribus admodum conſpicuæ, vti quæ potiſſimum ſumuntur à diuerſitate concretionis nubiũ, aut ex denſitate, raritate, vel multitudine exhalationum, à quibus varij, diſpareſq. ſoni emittuntur, iuxtà Ariſtotelis ſententiam lib. 2. Meteor. cap. 8. quam ſequuntur D.Damaſcenus in ſuis Phyſicis cap. 17. & Albert. lib.3. tract. 3. Quæ nihilominus differentiæ non æquè, aut eodem modo à Philoſophis traduntur. Sunt enim inter eos, qui tonitruorum ſonos tripartitò diuidunt hac ratione; nimirum. Aut exhalatio nubis corpus effringit, aut non: ſi effringit, & vno ictu, fit crepitus ſimilis ei, quem edit membrana, dum ſpiritu intenta rumpitur; ſi varijs ictibus, alia tunc oritur ſpecies multiplici crepitu reſonans: Si non effringit, ſed intrinſecùs obluctatur, & in latus declinat, naſcitur tumultuoſus quidam, & obſcurior ſonus. Seneca autem loco iam adducto aliam excogitauit diſtributionem; quip-

Differentiæ tonitruum à ſonis ſecundùm aliquos Philoſophos.

Secundùm Senecam.

quippè ſcribit, quoddam tonitrui genus eſſe, cuius graue exiſtit murmur, quale terræmotum anteire ſolet, clauſo quidem vento, ſed fremente; ſiquidem cum ſpiritus intrà ſe clauſere nubes, in concauis partibus harum volutatus aer ſimilem facit mugitibus ſonum, raucum, æqualem, & continuum, cuiuſmodi tonitrua venturi prænuncia imbris cenſentur. Aliud genus acre eſt, quod crepitum potius quis dixerit, quàm ſonum, qualis eſt, quem audimus, dum ſuper caput alicuius veſicam dirumpimus. Talia autem eduntur tonitrua, quando conglobata diſſoluitur nubes, & ſpiritum, quo diſtenta erat, emittit, & hoc propriè fragor dicitur ſubitus, & vehemens. Hæc de tonitruo; quæ ad terræmotuum quoque diſcrimina internoſcenda quantum faciant, nunc oſtendamus, iuxtà ſcilicèt ſonorum diuerſitatem. Cum itaque ſonus ex corporum colliſione reſultet, terræ motus autem oriatur ex vehementi ſpirituum, aut ventorum intus cohibitorum repercuſſu, & cum terra colluctatione, rationi conſonum eſt, vt ipſum ſonus aliquis ſemper inſequatur, aut cum eo fiat, quamuis ſonus ipſe ob ſui tenuitatem, agilitatemq́. ad aures citiùs pertingat, quo tamen celeriùs adhùc ad oculos peruenit fulguris, & fulminis ſplendor, ex nubium, & exhalationum inter ſeſe conflictatione excuſſus, ob excellentiorem viſus, quàm auditus facultatem. Nam & ob id aſpectus auditum anteuertit, vt in remigatione patet, in qua dum remi aquam feriunt, & ex ea tolluntur, poſterior remigatio cernitur, antequàm prioris ſonus ad auditum perueniat; videlicet cum imaginum viſibilium traiectio momentanea ſit, propoſita re ſpectabili, non eget oculus mora temporis ad eam conſpiciendam, ſed ſpecies audibiles non niſi tempore ad aures perferuntur, proindeq́. neceſſariò aliqua mora interijci debet, antequam ſonus percipiatur. Philoſophi tamen ſermo alicui ſubiacet limitationi, quatenus ſonus non ſemper, & perpetuò vnà fit cum terræ motu, ſed hunc ſæpè antecedit intra cauernas, & ſpecus obmur-

Quæ tonitrua imbrem futurum prenunciant.

Differentiæ terræ motuũ ab iiſdem ſonis.

Aſpectus cur auditum anteuertit.

Terræ motus aliquando ſine ſono.

obmurmurans, qui tunc ſignum potiùs eſt prodromum, quàm ſymptoma pathognomonicum; Vnde à Plinio Seniore ponitur pro nota terræ motus iam iam affuturi, & à Caſſiodoro in Epiſtola iam citata de Veſuuiano incendio, annotatur pro ſigno contremituri, ac exarſuri montis Veſuuij, vt infrà oſtendetur; quo ſolo hodie ſigno perſeuerante, multi ex Veſuuij Inquilinis commonefacti, Neapolim versùs arrepta fuga, à præſentaneo vitæ periculo euaſerunt. Quinimò aduertit Ariſtoteles, aliquandò, citrà terræ motum, aliquem de huiuſcemodi natura ſonum audiri, vt cùm ſpiritus confertim inculcatus terram eo impetu ferit, vt ſonum, non motum edere valeat. Præire autem interdum aliquanto tempore ſonus aſſolet, diuina primùm, vt credere par eſt, prouidentia, ne miſeri mortales ità repentè, peccatorum nexibus obſtricti, corruant, ſed naturali quoque cauſa, quando ſpirituoſa ſubſtantia per terræ concaua ferri, moueriq. incipit, at nondum vim tantam, tantumuè impetum adepta eſt, quantus ad eam impellendam, foraſq. iaculandam ſatis ſit. Varius autem, & multiplex eſt terræ motuum ſonus, quoniam, ſicuti ſpiritus, cùm verberatur, varij generis ſonitus edit, ſic & cùm ipſe terram verberat, quemadmodum in terræ motu accidit, de quorum quidem ſonorum diuerſitate, cùm Plin. lib.2.cap.80. tum Albertus præadducto loco verba faciunt, ſed reuera Ariſtoteles illius tantummodò expreſsè meminit, qui Boum mugitum æmulatur, & qualis forſitan ſæpiùs editur, iuxtà etiam illud Maronis 6. Aeneid.

Sonus præcedens terræ motum.

Quando id fiat.

Et qua ex cauſa.

Varietas ſonorum apud varios.

Boum veluti mugitus apud Ariſtot.

Et apud Virgilium frequentior ſonus in terræ mot.

Sub pedibus mugire ſolum.

Quæ ſonorum in terræ motionibus diuerſitas accommodata ſanè ſimilitudine cum humanæ vocis diſcriminibus affabrè delineatur, & exprimitur. Nam vocum differentiæ in nobis emergunt ex varia laryngis, & muſculorum eius, ſicut aſperæ arteriæ, & ramorum ipſius, pulmoniſq. compoſitione, & morbis, nec non ex aeris, qui efflatur, magnitudine, aut paruitate. Vnde maribus, quum primùm pube-

Sonorum terræmotuũ diuerſitas ex varijs humanarũ vocum differentijs demonſtratur.

pubeſcere incipiunt, ſemenq́. emittunt,tunc grauior,aſperiorq́.vox redditur,quod τραγαν appellat Hippocrates,nos *hircire*; Ante verò, vti mulieribus, quæ viragines non ſint, & Eunuchis, tenues, & graciles fiunt voces, velut dyſpnoticis, & aſthmaticis variantur, quæ in iuuenibus, & viris illis, qui natura calidi ſunt, & largo, ſanoq́. pectore donati, non graciles, non tenues, aut ſæpè vix ſenſibiles efflantur, ſed magnæ admodum, atque ſonoræ emittuntur, propter ſcilicet caloris, & ſpiritus exuperantiam, vnaq́. organorum pneumaticorum, ſpirationiuè famulantium amplitudinem, qua cæteri nominati partim natura, partim ex euentu, occaſione morbi, penitùs carent. Ita ergò in terræ motibus ſonorum diſcrimen naſcitur ex varia ſpecuum, & cauernarum, per quas, velut per trachæam, eduntur, forma, & ex qualitate materiæ motui excipiendo deſtinatæ, ſicut ex aeris, hoc eſt exhalationum copia, vel exiguitate; quippè ex amplis cauernis, & meatibus latè patentibus magni redduntur ſoni, è preſſis verò, & anguſtis exiles, tenues, ac vix perceptibiles,ex recuruis, ac labyrinthæo flexu obuolutis terribiles, & varij, ex læuibus clari, & perſpicui, ſicut in humidis ſonus raucum quiddam ſonat, ſimile voci, quæ à nimis vuida trachæa editur à tuſſiculoſis, & rauca, bronchoſaq́. vox dicitur; in duris contrà, ac denſis fremit, clangori ſimilis buccinarum, & voci illi, quam febricitantes periculosè habentes, nimia inſtrumentorum dictorum duritie, ac ſiccitate,emittunt, quæ clangoſa vocatur, ſicut tandem, copioſo,& amplo ſpiritu colluctante, vaſtus ſonus, pauco, & tenui, exilis prodit. Aptè quin etiam talia ſonorum diſcrimina quidam aperiunt, comparatione facta cum muſicis inſtrumentis, quò ſpectant duo illi Catulliani verſus in Carmine de nuptijs Pelei, & Thet.

Vnde in homine vocum varietas naſcatur.

Sonorum diuerſitas in terræ motibus.

Vox bronchoſa.

Clangoſa.

Similitudo etiamducitur ab inſtrumentis muſicis, apud Catullum, atque Lucretium.

Multaq. rauciſonos efflabant cornua bombos
Barbaraq. horribili ſtridebant cornua cantu.

Qua etiam in re legatur Lucretius 4. de Nat.

Q *Aſpe-*

Aſperitas autem vocis fit ab aſperitate
Principiorum, & item læuor læuore creatur, &c.

Huiuſmodi ſonorum diſcrimina fuiſſe in hoc Veſuuiano motu colligo ex multis relationibus impreſſis, & ex nonnullis, qui tunc temporis Neapoli morabantur, qui narrant maiorem tam vniuerſalis terroris in cunctis occaſionem dediſſe tot varios ſonos, mugitus, bombos, ac fremitus, qui à ſtrepente monte ad ſingulorum aures pertingebant, ſicut mœſtos canum eiulatus, de quibus infrà; quos tamen ſonitus ab inuicem diſcernere, arduum valde erat, à mentibus præſertim ità conterritis, & præſentaneo vitæ periculo, quod ante oculos aſſiduè obuerſabatur, intentis, imò nec ab alijs animoſioribus tales differentiæ diſtingui accuratè potuerunt, propter ſimilitudinem, quæ facilè admodum omnibus imponit. Differentia inſuper illa contemnenda non eſt, quæ à duratione terræmotuum ſumitur, de qua veteres, qui de Veſuuiano cùm motu, tum incendio verba fecerunt, nullam habent mentionem. Quæ ſanè res difficulter definiri poteſt, licet terræmotui, etiam per Ariſtot. communiter pro termino præfigatur Quadrageſima dies acutorum morborum vltima, & chronicorum prima. Quidam etenim terræ motus breuiùs, quidam longiùs terminantur; alij continuato motu, alij interciſo, ac per ſpatia quædam recurrentes, morborum noſtri corporis ſimilitudine, quorum alij chronici ſunt, ac tardi motus, alij acuti, & per breues, alij perpetuò affligentes, alij intercalares, & quidam errones, ac vagi, quidam homotoni, ac fixi, vt vberius in cauſis oſtendam. Aliæ quoque ſumuntur terræ motuum differentiæ à temporibus, & locis, in quibus frequentiùs excitari ſolent, de quibus nunc longiùs agere ſuperſedeo, quoniam in Aetiologia, ad confirmandam Ariſtotelis ſententiam, iuxtà iacta ab eo fundamenta, quòd ab halitibus, atque ſpiritibus introcluſis, exitumq. non inuenientibus terræmotus fiant, quę ambæ cauſæ in quibuſdam magis tùm anni temporibus, tùm regionibus ſuſcitari, ac

Terræmotuũ differentiæ à duratione.

Comparatione morborũ noſtri corporis.

Differentiæ à temporibus, & locis.

præ-

præualere obſeruantur, abundè loquar. Demùm nec illa paruipendenda eſt differentia, quæ à magnitudine, & amplius in ſpatium facta terræ motus extenſione depromitur, cum ordinariè non adeò magnus terrarum tractus, nec integra regio concuti ſimul, & quaſſari ſoleat; De qua quidem differentia, quia eſt cauſa alterius magnæ differentiæ, ideſt diſſenſionis, quæ tolli penitus debet, in proximo agam Capitulo. Sed antequàm huic finem imponam, quoniam ſuprà conflagrationem Veſuuij fulmini comparaui, inter quæ ambo manifeſta eſt affinitas, ſummaq. congruentia, & quia etiam à tali comparatione, eiuſdem Veſuuianæ flagrationis naturæ lux non parua mutuabitur; idcircò non abs re fore duco, ſi & hoc in loco potiores, magiſq. conſpicuæ fulminum differentiæ adſcribantur. Traduntur itaq. præ alijs à Seneca 2. quæſt. Natur. cap. 4. & à Plinio lib. 2. cap. 43. & 50. fulminum ipſorum diſcrimina; ſed Seneca ipſe tria tantùm genera ponit, quod terebrat, quod diſcutit, & quod vrit; Quòd terebrat, nimium eſt ſubtile, & flammeum; quod diſſipat, valdè eſt conglobatum; Quod vrit, magis igneum eſt, quàm flammeum. Quæ duæ poſtremæ ſpecies in igne Veſuuiano clarè nimis animaduerſæ, miſereq. perſentitæ fuerunt, dum alternatim ignei globi denſiſſimi confertim erumpebant; interdum verò ignis non adeò conglomeratus, ſed igneam magis, flammeamq. referens ſubſtantiam rariorem, coruſcabat. Vnde propterea conquaſſatio, & diſſipatio Oppidorum, Villarum, & Hoſpitiorum in monte conſiſtentium, velut molium terræ, magnorumq. ſaxorum intrà voraginem, extrà ſyluarum magnarum, & ædificiorum multorum, ignea vi in obuiaquæque deſæuiente, dedolatio, in vicinum mare protelatio, atque etiam combuſtio: Ex qua tam immenſa cinerum congeries orta eſt, vt non ſolùm Campaniam, ſed alias etiam Prouincias ab eo tractu altè nimis, lateq. repleuerit. Cuius tamen cineris cumulatio magna ex parte ſenſim, ac tempore collecta creditur, licèt nunc præſentis incendij

A magnitudine, ac dilatatione.

Variæ fulminum differentiæ.

Quæ cum igne Veſuuiano conueniunt.

Cinerũ tanta copia nunc erupta, tempore cumulata.

occaſione erupta primùm ſit. Neque enim veriſimile eſt ſtatim ab initio conflagrationis tantam cineris molem, tantamq́. copiam ex varijs intra montis hiatus combuſtis materijs gigni tunc potuiſſe, vel ſi mons totus exuſtus in puluerem reſolutus fuiſſet, ſed potius credibile eſt, hoc in caſu illud eueniſſe, quod de morborum generatione in lib. de Vict.rat.affirmat Hippocrates. *Morbi paulatim collecti aceruatim apparent*. Quamobrem, vt fulmen è nubibus expreſſum ab eo percuſſis, ità hæc Veſuuiana flagratio ab ea inflammatis magnas ignium notas impreſſit. Vtrobique enim verum eſſe obſeruo, quod de fulminibus tantùm aeris ſcripſit Lucretius lib. 6. demonſtrans fulmen natura eſſe ignea, ex eo, quòd loca fulmine tacta odorem Sulphuris mittant, & quod atra ſint, quaſi calore exuſta.

Morborum generationis ſimilitudine.

Fulmina Veſuuij, ſicut aeris, vnde ignea natura conſtare elicitur.

Quod ſupereſt, quali natura prædita conſtent
Fulmina, declarant ictus, & inuſta vapore
Signa, notæq. graueis halantes ſulphuris auras;
Ignis enim ſunt hæc, non venti ſigna, neque imbris.
Præterea per ſe accendunt quoque tecta domorum,
Et celeri flamma dominantur in ædibus ipſis.

Fulminum diſtributio apud Plinium quę probata, & quę non.

Aliam proponit Plinius cit. loc. fulminum duplicem diſtributionem, ſed illam, qua eadem diuidit in bruta, & vana, quòd nulla eueniant naturæ ratione, ſicut & quæ fatidica vocat, omninò relinquo, quòd ſuperſtitionem quandam potiùs oleant, quam Philoſophiam, è cuius arcanis fulminum omnium diſcrimina, & cauſæ depromuntur: Qui ſanè Auctor in altera diſtributione Phyſicis principijs adhæret magis, cùm tradit, quòd inter fulmina alia ſicca ſunt, alia humida, hoc eſt minus ſicca, & alia clara, ſubdens; quæ ſicca, non adurere, ſed diſſipare, quæ humida non vrere, ſed infuſcare, vel atrore inficere; clara mirificæ eſſe naturæ; quibus dolia exhauriuntur, intactis operimentis, nulloq́. alio veſtigio relicto. De qua fulminum vi Lucretius loco nuperrimè adducto illis in verſibus.

De peculiari vi, aut effectu fulminis.

Tranſit enim validè fulmen per ſepta domorum

Clamor

Clamor vti, ac voces: tranſit per ſaxa, per æra,
Et liquidum puncto facit æs in tempore, & aurum
Curat item, vt vaſis integris vina repentè
Diffugiant, quia nimirum facilè omnia circùm
Conlaxat, rarèq. facit, lateramina vaſi
Adueniens calor eius.

Et non valdè pòſt, quædam alia ponit de fulminum effectis, quæ cum præſentibus Veſuuianis fulminibus miram habent congruentiam.

Alij eiuſdem effectus, qui cum hodiernis in Veſuuio editis mire conueniunt.

Nunc, ea quo pacto gignantur, & impete tanto
Fiant, vt poſſint ictu diſcludere turres,
Diſturbare domos, auellere tigna, trabeſq.
Et monumenta virum demoliri, atque ciere,
Exanimare homines, pecudes proſternere paſſim.

Fulmina circa Ver, & Autumnum, & in noſtra hac regione crebriora ſunt quàm alibi.

Poſtremò illud omittendum de fulminibus non eſt, quòd crebriora, & vehementiora ſolent eſſe circà Ver, & Autumnum, quemadmodum & in ijs regionibus, quæ ſemper ferè quodammodo vernant, vel autumnant; vt in Italia, maximè ab hoc noſtro Meridiano aſpectu, quo Roma, & Neapolis fruuntur: Vnde pariter conſtat Veſuuium aliàs quidem arſiſſe, ſed nunquàm vehementiùs, vt ex veterum Scriptorum monumentis colligitur, quàm Titi Veſpaſiani ætate, & hac noſtra, idq. ſub Autumnum, qui apud nos in primis non modò ab ortu Arcturi ad occaſum vſque Pleiadum, vt ex Hipp. Medici determinant, ſed etiam vlteriùs ad Solſtitium vſque, & Capricorni ſignum perdurans, imò, brumali ſæpè occultato algore, per totam Hyemem, ad vſque Ver, qualitatum vernarum particeps, pertingit, vt & hoc anno, cùm iam Februarius menſis orbem ſuum percurrerit, tepente aere potiùs, quàm ſecùs, prętérquàm poſtremis hiſce diebus, quibus rigiditatis notas prębet quàm manifeſtas. Ex quo patet fulminum differentia illa, quæ à tempore depromitur, cui ſuccedit alia à motu, quoniam fulmen deſcendit motu valde irregulari, eo quòd ipſum præcedat, & ſubſequatur halitus, & flatus conglobatus,

Autumni initium, & finis.

Differentiæ fulminum à motu irregulari, & ab odore cum quibus Veſuuiana congruunt.

batus, quo mediante in varias partes reſilit, auctore Alber. tract. de Fulm. cap. 21. ità quippè & terrena hæc flagratio antè, & pòſt, ingentes halituum, ac exhalationum globos conſociatos habuit, præ craſſitie, atritate, & impertita clade palàm manifeſtos, ſicut denique alia ex odore nuper cum Lucretio notata, quoniam exhalant non raró fulmina odorem ſulphureum, quòd exhalatio, in qua ardent, multum obtineat ſulphureæ ſubſtantiæ, quippe vt in terræ viſceribus Sulphur gignitur, ſic & in aére, niſi quis malit, talis odoris cauſam eſſe, quòd ſpiratio ipſa è ſulphurea terra euocata natiuum ſolum redoleat. Quo tetro odore nunc totius ferè Campaniæ accolæ moleſtantur.

Vtrùm Terræmotus ſpatium loci vltrà CC. milliaria non occupet, vt eſt apud Senecam; An idem poſſit naturaliter vniuerſalis eſſe, & an, Chriſto Domino in Cruce pendente, factus totum Orbem terrarum ſimul affecerit, ſicut & Solis deliquium, aduersùs Origenem, & Eraſmum. Vbi Cleomedis etiam & Plinij opiniones de Lunæ, ac Terræ corporum magnitudine minimè approbantur, vera in medium allata ex probatiſſimis Aſtronomis, ac Mathematicis. Et quamobrem Diluuium vniuerſale, & ſuper omnem terram, iuxtà naturæ ordinem, cauſaſq; excitari non poſſit.

CAP.

CAP. XIII.

LICEAT mihi quæſo per te, pie vnà ac erudite Lector, occaſione antè notatæ differentiæ Terræ motuum à magnitudine, aut latitudine potiùs eorum prodeuntis, ad penſum ducere, vtrùm Terræ motus in longiſſimum Orbis terrarum ſpatium extendi, imò totius Terræ ambitum conquaſſare ſimul poſſit, An ſolummodò intrà limitem eidem à Seneca,alijſq. Philoſophis præfixũ. Quippè ſunt negantes in Terræ motu amplum terræ ſpatium, integramq. regionem poſſe concuti, quòd fortè probabile non videatur, cauernas ſubterraneas, quibus diffluunt ſpiritus,permeantq. venti, ac exhalationes,vaſtas adeò eſſe, atque continuas, &, (quod magis placet) tàm magna exhalationũ copiã vno in loco colligi,vt vim ſuam tàm longè, lateq. & quoquouerſum ſimul diffundere valeat. Alij verò oppoſitum tuentur ſola hiſtoriarum, & exemplorum baſi ſuffulti. De primorum cenſu Seneca eſt, qui lib.6.cap.15.Quæſt.Natur. tradit,nullum vnquam fuiſſe inuentum terræ motum (ſi Sancti Pauli familiaribus colloquijs eam præſtitiſſet fidem, quam S.Dionyſius Areopagita, ità ſanè non ſcripſiſſet) qui ducenta exceſſerit milliaria. Contrà quam aſſertionem pugnat recens obſeruatio, qua conſtat, multa Oppida, multaſq. Vrbes, & varia montoſa loca, atque etiam campeſtria longiori interſtitio, quàm dicat Seneca, à Veſuuio diſtantia contremuiſſe, vt litteris huc ſcriptis non pauci me commonuere. Anconitani, Camertes, & Peruſini bombos tantùm ſe audijſſe teſtantur, ſed Piceni, Spoletini, & Narnenſes eodemmet tempore, quo Mons Veſuuius, & Neapolitana Vrbs ei proxima contremebant, ipſi etiam terræ motuum illorum vim ſe ægrè tuliſſe narrant. Quinimò ſunt, qui affirmant cum Oroſio lib.7.hiſt. cap.32. Valentino imperante,terræ motum

De magnitudine,& dilatatione terræ motus opinio duplex.

Altera eorũ, qui negant amplum terræ ſpatium, ſeu integram regionem occupare poſſe,& cur.

Altera prorſus oppoſita ex Hiſtoricorum auctoritate.

Prima ex Seneca.

Cõtrà quem ſtat hodierna obſeruatio.

Exemplum apud Oroſiũ.

motum per vniuerſum orbem editum, qui ſimiliter turbatum pelagus vſque adeò excuſſit, vt per vicina terrarum loca campeſtria, refuſa aqua, multæ Inſularum Vrbes ſubruiſſe nunciarentur. Ita, Iuliano Apoſtata defuncto, Orbis totius motus fuit, quo maria egreſſa ſunt terminos ſuos, vt rursùm Deus quaſi Diluuium minaretur, nauigijs ad montium prærupta dilapſis pendentibus, auctore D.Hieronymo in vita S. Hilarionis, & Ammiano Marcellino lib.26. Sic tempore Pipini, in Italia, Gallia, & Germania, eodem ſimul tempore factus eſt terræ motus multis Vrbibus pernicioſus, nec non ætate Caroli Magni, circà ann. DCCCIII. velut Theodoſio regnante ad ann. CCCCXXXII. in multis mundi regionibus, quo innumera ædificia, altæ turres, Vrbes, ac Villæ peſſundatæ fuere, exſucta flumina vetuſtiora, & noua pullulata, valles ad montium cacumina aſcendiſſe, & hæc ad imas vallium cauernas deſcēdiſſe ſcribitur, piſceſq́. emortuos ad littora infinito numero reiectatos, & Inſulas multas ſuperexundantibus aquis obrutas, ſepultaſq́. fuiſſe. Quare ergò terræ motus, qui, Christo Domino in Cruce pendente, factus eſt, intra Iudçæ terminos coarctandus, velut & Solis defectus, vt de hoc perperàm, poſt Origenem tract.35. in Matth. autumauit Eraſmus? An non per ſe clarus eſt Matthæi Euangeliſtæ ſermo cap.27. *Et terra mota eſt, & petræ ſciſſæ ſunt?* Cur amabò, ſi è Cælo datum vniuerſale ſignū fuit, ad Creatoris Dei humanati mortem deploratam atteſtandam, non etiam tale extitiſſe dicendum, quod editum fuit è terra? dum pro ſalute omnium habitantium in ea Redemptoris ſpiritus efflatus intra eiuſdem viſcera, & barathra ſe vltrò, volenſq́. recepit, ad liberandas è Limbo captiuas Animas Sanctorum Patrum, qui à tot ſeculis aduentum eius expectabant? Profectò tunc temporis accidens magis mirum, magiſuè portentoſum euenire minimè potuit, quia tota Mundi moles ſuccuſſa, & quaqua verſum vibrata, ſignificauit apertè nobis ſpiritualem Mundum magnam

Aliud apud S.Hieron. & Amm. Marcell.

Alia ex alijs.

Qui Chriſto D. moriente factus eſt terræmotus vniuerſalis fuit, ſicut & Eclipſis.

Teſtimonio Euangeliſtarum.

Cur Deus vniuerſalem cùm terræ motum, tum Eclipſim eſſe voluit.

magnam per id tempus ſubire mutationem, ab infelici æternæ mortis infortunio ad fauſtiſſimum Animarum ſalutis ſtatum tranſmigrando. Vnde credere par eſt, aut totam terram, aut maximam ſanè eius partem, moriente Domino, ab imo ad ſummum fuiſſe concuſſam, multis quoque hac terræ motione proſtratis Vrbibus, in Aſia præſertim, atque Bithynia; cuius excidij meminere quàmplures, & præcipuè Euſebius in Chronico, auctoritate Phlegontis Hiſtorici Græci, & Ethnici, de quo mentionem facit Suidas: Qui Phlegon lib. 14. Olymp. teſtatur, eodem anno, & eadem diei hora tum incredibilem Eclipſim, tum ingentem terræ motum fuiſſe, vt plura ædificia in Aſia diſiecta ſint. De quo terræ motu loquutus eſt etiam Plinius lib. 2. cap. 84. illis in verbis. *Maximus terræ memoria mortalium extitit motus Tiberij Cæſaris principatu, duodecim Vrbibus Aſiæ vna nocte proſtratis.* Nam cum mors Chriſti inciderit in annum xviij. Tiberij, alius profectò terræ motus à Plinio minimè potuit ſignificari, quàm qui, moriente Chriſto, inuaſit, tacito tamen ſacroſancto eius nomine, propter cauſam infrà ex Budæo afferendam. Quem pariter terræ motum memorant D. Auguſtinus lib. de Mirab. diu. ſcript. & Beda Natalis apud Sixtum Bibliothecarium Sanct. lib. 6. annotat. 124. Quod verò Solis deliquium, Eclipſiſuè facta in Domini Paſſione vniuerſum terræ Orbem atrore infuſcauerit, nulli debet eſſe dubium, ex verbis Euangeliſtæ, clarè nimis & apertè id atteſtantis, cùm ait: *Ab hora autem ſexta tenebræ factæ ſunt ſuper vniuerſam terram vſque in horam nonam.* Quorum verborum ſenſus ab Eraſmo, poſt Origenem, interpretandus non erat de vno Iudæorum territorio, hac ſolùm permoto ratione, quoniam, ſi de toto terrarum Orbe intelligenda forent, vt vbique locorum tenebroſa veluti nox ingruiſſet, nulli veriſimile eſt, quin Ethnicus ſcriptor aliquis, præter Euangeliſtas, tantum miraculum monumentis mandaſſet. Quod aſſertum, quæ Eraſmi oſcitantia abundè ſatis

Teſtimonio Euſebij, & Phlegontis antiquiſſimi, & Ethnici Hiſtorici.

Plinij.

D. Auguſtini, & Bedæ Natalis.

Euangeliſtæ ſermo non erat coarctandus ab Eraſmo intrà Iudææ terminos.

Eiuſdem Eraſmi oſcitantia.

Phlegon ſcriptor Olymp. fuit Aſiaticus, & Auguſti libertus, ac minimè Chriſtianus.

Teſtimonio S. Dionyſij Areopagitæ.

refellitur ex eo, quòd Phlegon citatus Aſiaticus, Trallianus, Hiſtoricus illius ſæculi, Auguſtiq́. libertus, & à Chriſti fide, tunc extrà Iudæam vix cognita, aut recepta alienus, ſcribit Anno Tiberij xviij. Eclipſim maiorem extitiſſe, quàm aliàs vnquam fuerit. Cuius ſimiliter meminit teſtis oculatus S. Dionyſius Areopagita ad Polycarpum Pontificem, quem locum quoties lego, toties è meis oculis lacrymæ exeunt, & cuius Sancti Viri teſtimonium eſſe debebat Eraſmo inſtar omnium, quo nimirùm conſtat, extrà omnem aſtrorum rationem tantum euentum

Plenilunij tẽpore, quo Chriſtus D. obijt, iuxtà aſtrorum rationem, Sol eclipſari non potuit.

Tantum miraculum Romani in Annalib. ſcriptũ habebant.

Cur euulgari vetabant.

Tertulliani auctoritate.

repentè apparuiſſe, quòd plenilunium eſſet, (quo tempore Iudæi Paſchæ feſtum celebrant) quo impoſſibile eſt ſolem eclipſari. Heliopolis autem, in qua tunc aderant S. Dionyſius, & Apollophanes, Ciuitas eſt Aegypti. Addo quòd tam magnum, tamq́. admirabile accidens vel Romani illi Ethnici pro cognito habuere, ſcriptum ſeruantes in Annalibus, ſed euulgari vetantes, ne fortè Cælum doluiſſe Chriſti, Viri diuini, mortem putaretur, liuore, & inuidia perciti; quam iniquitatem deteſtatur, ſimulq́. exaratæ rei fidem facit Tertullianus in Apologetico, cuius verba hùc afferre decreui, ad infringendam aduerſariorum peruicaciam, præterquàm quod Lectori verè Chriſtiano non iniucunda fòre certò ſcio. *Nam ſpiritum cum verbo ſpontè dimiſit (Chriſtus) præuento carnificis officio; eodem momento dies, medium orbem ſignante Sole, ſubducta eſt; Deliquium itaque putauerunt, qui id quoque ſuper Chriſto prædicatum neſcierunt, & tamen eum mundi caſum relatum in Archiuis veſtris habetis.* Et exiguò poſt. *Ea omnia ſuper Chriſto Pilatus, & ipſe iam pro ſua conſcientia Chriſtianus, Cæſari tunc Tiberio nunciauit.* Huiuſmodi autem Eclipſim euulgari minimè permiſſum fuiſſe meritò conqueritur Budæus de Aſſe lib. 4. per hæc verba. *Solis deliquium (moriente Chriſto) Plinius ignorare non potuit* (hìc

Budæi.

attende Plinij verba, quæ paulò ſuprà retuli, de terræ motu, tempore Tiberij, quo etiam Eclipſis fuit) *ſi in Archiuis*

Roma-

Romanis perſcriptum fuit; vt qui Acta Romana diligenter percenſuiſſe intelligatur; Sed Plinius id dicere noluit, quod occultum Principes eſſe volebant; Parùm enim plauſibile dogma Chriſti apud homines ſuperbos, & voluptuarios eſſe oportuit, quod elatos animos, & corpora ſibi indulgentia maximè execratur. Quid Eraſmus ad hæc? An & ipſe vlteriùs forſitan obtrudet, quod etiam Origenes, à quo ſuam hanc (ni fallor) hauſit opinionem? Videlicet Solem integrum deficere nunquam poſſe, quòd Luna, cuius interpoſitione radij ſolares impediuntur, ſit Sole longè minor, ideoq́. talem Eclipſim toti Orbi communicari non potuiſſe, ſed Iudææ ſolùm, aut etiam regionibus prope ſitis, inter quas pro Eraſmo Aegyptum pariter aliquis collocabit? Quæ obiectio ab altiori pendet principio, quàm prima facie appareat, nimirum, An Lunæ corpus magnitudine antecellat terræ ſimul, & aquæ orbem, an huic æquale, an minus exiſtat. Super qua re varij varia cenſent, ſed non eſt hic de ea latiùs diſſerendi locus. Ideò ſolùm referam, quidnam de illa cenſeant Cleomedes, & Plin. quoniam amborum opiniones ad rem hanc quoquo pacto ſpectare videntur. Cleomedes ergò ſcriptis mandauit, in Eclipſi Solis fuiſſe obſeruatum Alexandriæ lumen eius penitùs non obſcurari, contrà ac eueniat in Heleſponto; quod non contingeret, inquit ipſe, ſi magnitudo terræ non foret valdè amplior magnitudine Lunæ. Quandoquidem ſi in decem millibus ſtadijs tantùm ineſt diſcriminis, ſequitur, non multum terræ ſpatium à Luna infuſcari. At ſi Luna foret eiuſdem cum terra corpulentiæ, aut ea maioris, neceſſe eſſet, vt magna admodum terræ quantitas obtenebraretur à Luna, dum ſe Soli ſubijcit. Et tamen, vt idem notat, terræ partes inueniuntur, quibus totus, & integer Sol affulget, licet interim quibuſdam locis alijs prorſus adimatur. Quæ opinio tanquam falſiſſima omittitur. Plinij verò alia fuit, quòd Luna, & Terra ęqualem obtineant magnitudinem, per illa verba lib. 2. c. 11. *Nō*

Eraſmi obiectio apud Origenem legitur.

Refellitur obiectio Eraſmi.

De Lunæ, ac Terræ corporum magnitudine, in qua Cleomedis opinio non approbatur.

Vt nec Plinij.

poſſet quippe totus Sol adimi terris, intercedēte Luna, ſi terra maior eſſet, quàm Luna. Quæ ſimiliter opinio tãquam veræ ſẽtentię mox referẽdę cõtraria, falſitatis cõuincitur. Quippe recentiores Aſtronomi Ptolemæi præceptis adhærentes concludunt, Lunæ diametrũ lunari dimetiente apprimè eſſe minorem. Cum enim interpoſita inter Solem, & Lunam ipſam, terra talem vmbram iaculet, quæ pyramidalem, ſeu potiùs conicam formam æmulatur, neceſſe profectò eſt, Lunæ diametrum minorem eſſe terreſtri, vt fidem faciunt, præ alijs, Clauius, ac Tyco, ille quidem ad cap. 1. Sphęræ, hic verò lib. 1. Progymnaſm. obſeruantes præterea indubitatis experimentis, terreſtrem diametrum excedere Lunarem in tripla maiori proportione, & minutijs. At his prætermiſſis, ad Origenem, & Eraſmum reuertor, quorum obiectioni ità ſatisfaciendum eſſe puto, nempè illum Solis defectum proueniſſe partim, vt eſt apud eundem Sanctum Dionyſium Epiſtola citata, ex corporis Lunaris (extrà tamen naturæ ordinem, quia tunc Soli erat Luna oppoſita) interpoſitione, partim etiam, quia Sol radios ſuos cohibuit, denegante ſcilicèt Deo generalem concurſum, ne communicare eos poſſet. Nec rursùm quis inſtet: Ad quid ergò Lunæ interuentu opus fuit? Quia (dixerim) vt ità Cæli de morte Chriſti teſtimonium maniſeſtius, ac illuſtrius eſſet, reſq. etiam ſenſu carentes ſui quaſi doloris conſpicuam ſignificationem toti terrarum Orbi præberent; vnde Petrarcha.

Eclipſis illa partim ex corporis Lunaris interpoſitione, partim ex generali a Deo negato concurſu effecta.

Alterius inſtantiæ perſolutio.

Era il giorno, ch'al Sol ſi ſcoloraro
Per la pietà del ſuo Fattor i rai.

Super qua re legatur D. Thomas 3. 1. quæſt. 44. art. 2. Vbi multa ponit miracula, quæ in iſtius modi Eclipſi interuenere. Concluſio itaque ſit hæc: Terræ motum ordinariè aliquas tãtùm terræ partes cõquaſſare, longinquiùs adhùc aliquando, quàm tradit Seneca, ſed non totius Mundi ſpatium, ob allatas ſuperiùs rationes, niſi occultam aliquam ex Deo cauſam obtineat, cuiuſmodi terræ motus fuit in

Concluſio.

Chriſti

Chriſti morte excitatus, diuina penitus virtute, de quo Didymus grauiſſimus ſanè Auctor ſic loquitur. *Terræ motus ſæpè fiunt in terris; Verùm qui antè, vel pòſt Chriſtum extiterunt, partem quandam terræ occuparunt, mei autem Chriſti tempore, non priuatus fuit aliquis terræ motus, ſed tota ipſa terra conquaſſata eſt, & centro conuulſa.* Hæc ille in Catena ſuper Iob è quatuor, & viginti Græciæ Doctoribus conflata ad cap. 9. Sed quid tandem ad alios, quos retuli, vniuerſales terræ motus reſpondebitur? Aut ex diuina & ipſos voluntate, extrà naturæ ordinem, contigiſſe, aut vniuerſales quidem extitiſſe, & per omnem Orbis terram peruagatos, ſed non eodem momento vbique, imò temporis, & horarum ſucceſſu, modò hanc, modò illam occupaſſe regionem. Quæ tantæ rei difficultas, vt clariùs adhùc, quantum ingenioli mei vires aſſequi valent, perſoluatur, dicendum puto, adeò vniuerſalem minimè edi poſſe terræ motum, vt totũ Orbem, imò ſolam integram regionem peruadat, & ad multò plura, quàm ſint ſuprà ſignificata, milliaria dilatari queat, quoniam, cùm fiat ab exhalationibus ſubleuatis à calore intrà terræ viſcera exiſtente, & à Sole etiam illùc, ſi non proprijs radijs, vi ſaltem luminis penetrante; exhalationes omnes è ſuis ſedibus abeuntes, in vnum colliguntur locum, & vnicum ſequuntur principium, ſeu priorem illam portionem, quæ iam moueri cœpta eſt; vnde in vnam ſe recipientes partem, nequeunt non alteram derelinquere; præter quàm quòd, Sol tantam vim non obtinet intrà terræ latebras, vbi aquarum multarum, & terræ ipſi indita frigiditas contrario niſu obſiſtit, vt ſpiritus, aut exhalationes vniuerſim per totam terram euocare valeat, præſertim cum nec eadem tota æquè ſit ad id diſpoſita, multis obnoxia impedimentis, tantam ſpirituum copiam liberè permeare prohibentibus, ne ad omnes terræ partes intimiores diffluat, licet hoc in eius determinato loco inſigniter magis contingere poſſit, quàm in alio, quòd nimirum in

Didymi teſtimoniũ de terræ motu in Paſſione D. facto.

Reſponſio ad aliam obiectionem.

Sententia Auctoris quamobrem terræ motus vſque adeò extenſus, & magnus fieri non poſſit.

illa

illa ſpeciali parte, tota cœperit exhalationum moles dimoueri, alijq́. proximi ſpiritus vnà illo aduenerint, cæterorum impetum ſubſecuturi; vbi, velut collectis viribus, &, præ antiperiſtaſi orta ex aquarum, ac terræ frigore obluctante, valentiorem adepti virtutem, ac energiam, impetuoſiori motu ibidem cientur, quàm alia in parte. Nec eſt, quòd aliquis obijciat, terræ corpus continuum eſſe, ideoq́. ad motum vnius partis eius, ſequi ſolere motum totius; quippe continuum definitur, cuius motus eſt vnus, terra autem continua cùm ſit, ſi vna pars mouetur, ergò tota. Vnde ſi terræmotus in vno fit loco, cur non ſimiliter in alijs? Et ex conſequenti, cur non fiet vniuerſalis? Ita in medica diſciplina dicebam nuper, dum agerem in Scholis de iecoris Inflammatione, licèt de Galeni mente 5. de loc. aff. 7. hæc gignatur duntaxat, vel in ſima, ſeu caua illius viſceris parte, vel in conuexa, ſeu gibba, attamen, eodem auctore, in neutra parte inflammationem exquiſitè diſtinctam poſſe conſiſtere, vt altera libera, & eiuſdem mali immunis prorsùs conſeruetur, quoniam ſcilicet iecoris caro in cunctis partibus continua eſt, adeò vt neceſſe ſit, eas quoquo modo tam in hoc, quàm in alijs affectibus, ſibi mutuò conuenire. Iuxtà quem ſenſum ſcribit idem Gal. 13. Meth. 14. caua hepatis parte Phlegmone laborante, protinus fore neceſſarium, vt ſimul venæ, quæ ſunt in meſenterio inflammentur, quòd illæ omnes continuatæ ſint cum ea vena, quæ ad portam ſpectat. Dixerim ergò ad obiectionem de continuitate partium terræ, videri quidem, & ſenſui noſtro apparere terram continuam, ſed potiùs contiguam eſſe, quàm verè continuam, quia in ea multæ ſunt diuiſiones, pluraue interſtitia, aut multæ dehiſcentiæ, propter rupes, flumina, & magnas ſaxorum moles, quæ omnia terram haud exactè continuam reddunt. Sed nec eſſet inconueniens, quòd immane corpus, cuiuſmodi terra eſt, etiam continuum, poſſet aliqua in parte moueri, & non in omnibus, & ſic partim moueri, & partim quie-

Terrę corpus continuũ ne ſit, an contiguum potius.

Comparatio ex re medica.

Cur in hepatis inflammatione, ſeu gibbam, ſeu cauam tantũ illius viſceris partem occupãte, vtrobique tamen læſio pe. ſentitur.

Terram, tametſi continuam, poſſe ſecũd m [illegible] i quan [illegible] partem moueri, & ſecundũm alias quieſcere.

quieſcere: Id quod exemplo ſatis accommodato demonſtrare licet; Quippe ſi lapidem in mediam aquam, quæ & ipſa corpus eſt continuum, imò adhuc magis continuum, quàm terra proijciamus, aquam inde moueri videmus, oririq. circulos, qui per aliquod breue, ac determinatum ſpatium circumaguntur, ſed non per vniuerſam illam aquam, & vndequaque; quod eò magis de terra aſſerendum, quò, non, vt aqua, exactè continua, ſed potiùs, vt dicebam, contigua eſt. Quare terræ motus rarò excedunt loci ſpatium CC. milliar. plus minuſuè, etiam ſi vno eodemq. tempore fieri poſſint multis in locis ab inuicem diſtinctis, veluti affirmandum eſt de terræ motibus vniuerſalioribus ſuprà recenſitis, illo excepto, qui in toto terrarum Orbe factus fuit, Chriſto Domino in Cruce moriente. Illuſtrabitur id totum exemplo Diluuij, & immenſæ ſiccitatis, quæ ambo κατὰ φύσιν vniuerſalia eſſe non poſſunt, nec totum ſimul Orbem occupare, ac lædere. Quandoquidem, copiosè nimis tunc gignuntur pluuiæ, cùm vniuerſa vaporum congeries in vno colligitur loco, è quo in aqueum humorem iam conuerſa deſcendit, & cadit; ſiccitates verò, quando omnes ſimiliter exhalationes rediguntur in vnum, & vnum ſequuntur principium; ſed hoc vniuersè fieri non poteſt, quia cum accidentia hæc efficiantur à Sole, qui per obliquum Zodiaci circulum mouetur, virtutem ſuam in exceſſu æqualiter in omnes terræ partes effundere nequit, quoniam, dum plagas, quas nos incolimus, ſummopere calefacit, vti cùm Tropico Cancri in æſtate proximus eſt, in plaga noſtræ oppoſita, quam Indi inhabitant Occidentales, eodem tẽpore erit in Tropico Capricorni; & proinde, ſi apud nos tãquam præſens vim habebit idoneam ad maximam inducendam ſiccitatem, profectò idem apud Indos illos præſtare non valebit, ob ſui abſentiam; quinimò in noſtris partibus aderunt ſiccitates, & exhalationes, in illis verò humiditates, & vapores. Siquidem ab agente diuerſimodè alterato neceſſariò diuerſi pro-

Quare Diluuium, & Siccitates vniuerſaliter per totũ Orbem ex ſola naturæ potentia fieri haud poſſint.

produntur effectus; vnde nunquam, vel pluuias cadere, vel ſiccitates oriri vniuersè per totum Orbem conſtat; Quod ſi vtraque olim, & maximè Diluuium in Mundo accidiſſe obijciatur, nemo inficias ibit, miraculoſum illud fuiſſe, & ſolo Dei nutu excitatum, ad omnipotentem ſuam iuſtitiam propalandam in pœnam delictorum, quando omnis caro corruperat viam ſuam. Nec inde quiſpiam deducat, quòd terræmotus etiam miraculũ ſit, quoniam hic ſimpliciter ſumptus miraculũ nõ eſt, cũ miraculum ſit effectus admirandus, immediatè à Deo productus, cuius originis ratio abſolutè omnibus denegatur, qualis eſt mortuorũ ad vitam reuocatio, cæcorum illuminatio, & huius cenſus alia, ſed terræ motus à phyſicis cauſis hominibus manifeſtis progignitur; Ergò miraculum non eſt. Verùm cur non idem effertur de Diluuio Noe, cum naturales adduci poſſint cauſæ pluuiarum illarum, & inundationum, quæ editiſſimos montes vltrà duodecim cubita ſupergreſſæ fuerunt? A quibus omnes obruti, ac præfocati ſunt, præter eos, qui vnà cum Noe in Arca, iuſſu Dei, ſalui, & incolumes perſtiterunt? Quoniam, dum ponimus tremorem terræ opus naturæ, nullum inde manat inconueniens, ſed ſi demus vniuerſale Diluuiũ ſuper omnem terram à cauſis naturalibus productum, multa inde ſequentur omnem naturæ ordinem excedentia. Nam ſi aqua, de quorundam ſententia, minor eſt terra, vel potiùs, vt alij contendunt, maior, & ab vniuerſali Diluuio naturaliter genito omnis operiretur terræ globus, quomodo non ſuper excederet aqua terram, cooperiens eam maximè, vel ſuprà editiſſimorum montium cacumina, verſuſq. Sphæræ peripheriam, vbi amplius valde ſpatium eſt, quàm ſit centrum verſus? At hoc ſi contingat, quomodo elementa ad inuicem, ac inter ſeſe naturalem ſeruabunt proportionem quantitatis, quæ agendi, ac reſiſtendi potentiæ correſpondeat? Inſuper, ſi tanta aquarum copia de cælo lapſa conceditur, vnde nam obſecrò prius hauſta? Non è mari, vt nec è terra,

Terræ motus cur miraculũ dici non poſſit.

Miraculum quid.

Diluuiũ Noe cur non potuit naturale tantùm eſſe.

quo-

quoniam vtraque hæc elementa ſimul nequeunt adeò magnã parere quantitatẽ,vt inde formari poſſit corpus,quod ad culmen pertingat cuiuſuis parui collis, nedum ſublimis montis. Non ex aere, nec igne, quia, ſi ambò tota mutarentur in aquam, aut nec ipſa tantam poſſent efficere quantitatem, aut ſanè deſinerent eſſe elementa, nec vllo pacto conſeruaretur illa proportio, quam inter ſe habent ad vniuerſi perpetuitatem. Ad hæc,ſi vniuerſale accederet Diluuium, quomodo, & in quodnam tam immenſa aquæ moles reſolueretur? A quonam calore in altum ſubleuaretur, qui mox eandem rurſus in terram cadere non ſineret? Quippe illa, quæ tempore Noe è Cæli cataractis demiſſa fuit,ad generale formandum Diluuiũ, quod partes Mundi omnes tam ſub Arctico, quàm Antarctico rigauit, in nihilum,Dei iuſſu,redacta fuit, cum eius voluntate, ac omnipotentia miraculosè excitatum fuerit,quemadmodum & terræ motus per vniuerſum Orbem editus in Paſſione Domini,vnà cum Solis Eclipſi tempore facta ſereniſſimo, & quo Luna Soli oppoſita erat; Quare dicamus quòd,ſi Diluuia,& Siccitates, phyſicè loquendo,vniuerſaliter fieri nequeunt, tantò minùs terræ motus, propter rationes, quas hoc ipſo in capite annotaui. Ad alia deſcendamus.

Aliæ differentiæ Terræ motuum, & Incendiorum ab alijs effectis, cum quibus hodie in Veſuuio portentosè edita mirè congruunt: Vbi,quomodo Deus hodie cum Neapolitanis per Cete ad mare, vt olim per Ionam è Cete ventre reiectum Niniuitis locutus fuerit, indicatur. Veſuuiani mali cum Peſte analogia. Poſtmodum inter alia, de naturali animalium inſtinctu

ad impendentia mala præſagienda, deq́; mœſtis potiſſimùm Canum vlulatibus per totam Neapolim auditis, diſſeritur, ſicut de Auium vaticinio, & Cygnorum maximè ad horam mortis ſuauiſſimè canentium, ex mente Platonis, deq́; Canum temperamento cum Scaligero, & contrà eundem. Canis Chryſippi Dialectica. Quare iumenta, & Canes facillimè Peſtem incurrant, apud Homerum, atque Thucydidem.

CAP. XIV.

ANNOTANDAE præterea occurrunt aliæ Terræ motuum, ac Incendiorum differentiæ, à mirabilibus omninò, & portentoſis amborum effectis, hactenùs non exactè ſcriptis, emergentes, & à varijs Auctoribus, poſt Ariſtotelem, monumentis traditæ, vt à Plinio lib. 2. cap. 80. Senec. lib. 6. Quæſt. Natur. cap. 29. & Alber. vbi de Terræm. cap. 17. & 18. Quarum bona pars hodie in Veſuuij motu, & flagrore viſa, & obſeruata manifeſtè fuit. Quas equidem nunc ſcribere conſtitui, vt tanta ceſſet admiratio eorum accidentium, aut euentuum, qui nuper contigerunt. Primus itaque Terræ motuum effectus eſt hominum formido, quam animis eorum, ſi quod aliud inijcit vnuſquilibet è ſonis illos concomitari ſolitis, mugitus, clamor, fragor, murmur, fremitus, & vlulatus, quem ſubindè metum auget tectorũ crepitus, parietum nutatio, ruptis compagibus dehiſcens ſolum, horror ſubitæ mortis, præſertim ſi vnà adſit conflagratio, & ignitorum globorũ emiſſio. Quibus olim, vt alibi dictũ, Deus in Monte Synai daturus per Moyſen Hebræis legem, in officio populũ illũ continuit, ne à Moyſe deficeret, legiſq́; obſeruationem con-

Primus terræ motuum effectus.

Vnde nam metus, & formido tempore terræ motuum.

Quare Deus in Monte Synai tonitrua, & fulgetras oriri fecerit, Moyſe præſente.

contemneret, vt patet Exod.cap.19. & Deuteron. cap.4. Qui pariter timor generoſos alioquin illos Ethnicos Romanos, tempore Titi,hoc eodem monte tremente, atque flagrante, valdè anxios, & ſollicitos tenuit, vt cùm alia alibi exarata grauiora mala extimeſcerent, tùm verò in primis Orbem terræ igni tunc conſumendum fore. Cum quibus ità cenſentibus iure meritò hodiè conueniſſe videntur Neapolitani, qui, tot horrifica, portentoſaq́.euenta experientes (præter bella, fames, peſtilentias, Oppidorumq́. & Vrbium ex terræ motu voragines paucis ante annis non procul ab eorum tractu effectas; quæ cuncta noſtra hac tempeſtate omnis penè Italia miſerè ſenſit)vniuerſum Mundum breui per ignem cōburendum,& finiendum eſſe opinabantur; vt idcircò ſtatim ad cæleſtia imploranda auxilia confertim mira pietate conuolauerint, cum Dauide Pſal.45. ità flebili voce canentes. *Deus noſter refugium, & virtus: Adiutor in tribulationibus, quæ inuenerunt nos nimis. Propterea non timebimus dum turbabitur terra, & transferentur montes in cor maris: Sonuerunt, & turbatæ ſunt aquæ eorum, conturbati ſunt montes in fortitudine eius*. Quamobrem huiuſmodi portentoſis ſignis conterriti, vti Ionæ verbis Niniuitæ, ad quos redarguendos miſſus fuerat Propheta, agendo pœnitentiam,iram Dei placauerunt, & miſericordiam meruerunt. Quippe Deus ſolet nobiſcum ſæpe loqui, abſque Vatum, aut Concionatorum articulatis vocibus, ſeu expreſſis verbis, vel monitis, ſed ſignis portentoſis cùm cæleſtibus,tum terrenis, cuiuſmodi ex huius montis fornacibus hodie edi viſa ſunt, tanquam per fauces immenſas terreni Cete ad mare ſtantis cum tot horrificis ſonis, atque mugitibus, excreata; Vnde quemadmodum marinum Cete Ionam euomuit, cuius prædicatione conuerſi Niniuitæ vltimum excidium euaſere, ſic Veſuuius inſtar Cete maritimi hodie non hominem, non Prophetam, ſolis verbis minacibus terrefacientem, ſed portentoſa, & horribilia euenta,impensè damnoſa, & inſtans

Formido Neapolitanorum vnde nunc genita.

Eorundem pietas,& cur à Deo exauditi,tanquam Niniuitæ.

Deus cum hominibus,vt loqui ſoleat.

Veſuuius terreſtre Cete.

ſtans omnibus vitæ diſcrimen, niſi ſumma Dei benignitas interueniſſet, præmonſtrantia, ex intimis ſuis voraginibus iaculans, Neapolitanam Vrbem ad diuinum adiutorium implorandum compulit, quo mediante ab vlteriori, ſæuioriq. ſtrage, atque flagello immunis denique perſtitit. Quem quidem timorem in Neapolitanorum, & aliorum vicinorum animis binæ præ cæteris cauſæ genuerunt, & auxerunt; altera aſpectus Montis tam horrifici, tamq. vicini, & ob oculos poſiti, quippè qui omnibus, belluæ immanis inſtar, ad eos intrà patentiſſimas fauces deuorandos, velut iamiam appropinquaturus minacibus ſignis varijs ſe proſpectandum exhibebat, vt de eo non incongruè dici poſſit, quod de alia nihilò mitiori fera, quæ nuper tot floridas, & inſignes Italiæ Vrbes aſſulatim dedolauit, Peſtilentia inquam, cecinit Seneca in Oedipo:

Ex proſpectu primùm tam horrifici tàq. vicini Montis ardentis, atque trementis.

Idem quaſi fera immanis.

O dira facies lethi Grauior letho.

Necnon Herruſca lingua Lucretia Marinella Veneta, quæ fuit Ioannis Marinelli filia, & Curtij ſoror, quorum doctiſſimorum Medicorum multa extant de re medica commentaria;

Terrificaq.

Terribil fuor delle Tartaree porte
Eſce infelice moſtro, horribil fera
Che l'aria pura attoſca, e'l Ciel annera,
C'hà negli occhi, e negli atti horrori, e morte.

Addo quòd mons ignem vomens ianua Orci videbatur, & ab idiotis creditur, vt dicere cum Plauto in Trinummo Neapolitani, imò Campani omnes poſſint:

Acheruntis oſtium.

Acheruntis oſtium in noſtro eſt agro.

Qua de re infra: altera, quam Canes fermè omnes latrando, & mœſtos emittendo vlulatus afferebant, cuius euentus ratio non adeò ſuperficialis cum aliquibus cenſenda eſt, quòd nimirum Canes ſoleant ad coruſcationes, ad tonitrua, & clangores allatrare, ſed intimior & profundior, quam ego nunc eruere, ac in apertum euocare ſtudebo. Conſtat volucrum genus, Peſtilentia inſtante aerea,

Alia timoris occaſio ex tot mœſtis Canum fermè omnium eiulatibus.

mutare

mutare locum, vbi tunc degunt, & in remotas aduolare regiones, vt præſentaneum effugiant vitæ diſcrimen, quinimò & idem facere traduntur, impendente terræ motu, quia hùc illùc volitare obſeruantur ſublimiùs, quàm ſoleant, è terra, quaſi in ea pedem ſiſtere dubitantes, tãquam mox contremitura, & collapſura; quo ſolo ſigno Anaximenes Philoſophus iam iam affuturum terræ motum prædixiſſe narratur; Ità Gallum ſcimus temporum mutationes ſuo cantu præmonſtrare, Delphinos tranquillo mari vltrà ſolitum laſciuientes, impendentem ex qua veniunt parte flatum præſentire, Ranas, & Cornices imbrem futurum, illas in vallibus coaxando, haſce altis in turribus moleſto ſæpè clangore obſtrependo. Sic Thynni à Plutarcho dicuntur ſentire Aequinoctia, & Solſtitia, ab Aeliano vbicunque Hyemis initio reperiuntur, ibi eos Aequinoctium expectare vernum; ſicut apud hunc formicæ in nouilunio minimè egredi, dicuntur, & in plenilunio etiam totas laborare noctes. Id ipſum autem naturali cuidam horum animalium inſtinctui refertur acceptum, quo inſtigantur, diriguntur q. ad aliquid operandum, quod internus præſtat ſenſus (phantaſiam aliqui dicunt) obijciendo appetitui quid conueniens, aut contrarium ſit, & quo mediante, in præſagiendo propiùs, ac certiùs cynoſſuram collimant, quàm faciat homo, cæteroqui ſapientior, prudentior, mentis capacior altæ, ac litterarum plerumque, ſcientiarumq. omnium particeps; Certitudinem verò maiorem à brutis illis prodi veriſimile fit, quoniam huiuſcemodi animantia naturali propenſione, ſeu inſita à natura proprietate, ab eorundem temperamento, diuina ſic diſponente prouidentia, manante, facilè omnem quantumlibet leuem, & exiguam in aere factam mutationem, alterationemq. perſentiſcunt; cuius etiam ſignum per eos modos exhibent, quos aperire poſſunt paſſiones vim animæ ſenſitiuæ concomitantes; quæ brutæ inſuper animantes cùm ratione careant, quæ earum regat phantaſmata, vt regit in homine rationali

Volucrum genus, inſtante Peſte aerea, locum mutat, ſicut impendente terræmotu.

Variæ animantes, quæ impendentia mala præindicare videntur, & cur.

nali animá prædito, cæleſtes protinus ſequuntur influxus, ac impreſſiones; & ità ab infallibili illa intelligentia, cunctis cenſus huius communi gubernata, ſignis aliquot naturalibus rerum quarundam euentus veros manifeſtant meliùs, quàm homo ipſe rationis conſilio regi, & perſuaderi ſolitus, & cuius phantaſmata ratiocinatio minimè perturbata moderatur, aç dirigit. Vnde Aelianus lib.7. de Animal. poſtquam duobus capit. annotauit ſerenitatis prognoſtica, ac tempeſtatum, ex diuerſis auibus, & quadrupedibus, tandem ad extremum cap.8. ità loquitur. *Homines verò per omnia inferiores ſunt, nec priùs tempeſtatis mutationem, quàm vbi iam contigerit, noſcunt*. Veriſſimum autem puto hac in re eſſe, quod ediſſerit D. Thomas 1.par.quæſt.86. art.4. bruta tempeſtatum dare præſagia, & quædam interdum futura prænunciare, non mentis præſenſione, alioqui acutior illis, quàm nobis, qui ea minus præſentimus, ratio ineſſet, ſed nimirum quia mentis expertia cùm ſint, neque ſenſum intellectus miniſterio occupent, ſed temporũ cõditionibus omninò vacent, faciliùs Cæli, & elementorum influxum, atque aduentitias qualitates perſentiunt, cumque libertate careant, eis neceſſariò obtemperant, lætanturq. aut contrahuntur, pro humorum nunc ſe diffundentium, nunc colligentium varietate, quemadmodum, & affectus, effectuſq. alios, ſecundùm diuerſam phantaſiæ apprehenſionem; hos, verbi gratia, antè ſerenitatem, illos antè pluuiam exhibent. Quos quia in eis perſæpè homines obſeruarunt, inde iam futuras temporum mutationes præſagiunt, quas tamen bruta ipſa non præuident. Vnde Plutarchus in lib. de Anim. ſolertia, tradit, ſexcenties ſexcenta poſſe enumerari, quæ à terreſtribus, & aereis animalibus nobis voluntate Dei præmonſtrantur, atque ſignificantur. Marſil. Ficinus in Argum. ad Phędonem, poſtquam dixit quòd Cygni fabula Pythagorica eſt, & allegorica. Pythagorica quidem; vbi dicit Cygni animam ſuperuiuere. Allegoricè verò intelligitur, Cygnum in

Ex doctrina D.Thomæ.

Vaticinium quadruplex apud Marſilium Ficinum. Vbi etiã de vaticinio auiũ, & maximè Cygnorũ, ex Platone.

in numero Solarium animalium contineri,& Socratem ſolarem eſſe, tum quia Phœbi oraculo approbatus eſt, tum quia mentibus hominum medebatur; ſubnectit,vaticinium eſſe quadruplex, diuinum, dęmonicum, humanum, naturale. Idq́. vltimum in beſtijs fieri quodam inſtinctu naturæ. Quippè ſcribit ibidem Plato,Animæ immortalitatem de mente Socratis, qui ea ipſa die à veneni hauſtu moriturus erat,validis argumentis confirmans, Cygnos, quando ſe breui præſentiunt morituros, tunc magis admodum, dulciuſq́. canere, quàm anteà conſueuerint,læti,quòd ad Deũ ſunt, cui ſeruiunt, iam migraturi: Homines verò,cùm ipſi mortem expaueſcant, Cygnos quoque falsò criminari, quòd lugentes mortem, ob dolorem,cantum emittant, neutiquam animaduertentes, nullam eſſe auem, quæ cancantet, quando eſuriat, aut rigeat, aut quouis alio dolore afficiatur. Non ipſa philomela, nec hirundo, nec vpupa, quam ferunt præ mœrore cantare lugentem, vnde concludit: *At mihi neque hæ aues præ dolore videntur canere, neque Cygni: ſed quia Phœbo ſacri ſunt, vt arbitror, diuinatione præditi præſagiunt alterius vitæ bona, ideòq.cantant alacriùs,geſtiuntq. ea die, quàm ſuperiori tempore.* Verùm, ne longè à Canibus diſcedamus, qui commune ſibi, & heris infortunium neſcio quadam commiſeratione, & adumbrata iudicij virtute, latratibus, & męſtis eiulatibus deplorare quodammodo viſi ſunt, non adeò facilè cōceſſerim, temerè penitus, & abſque omni prorſus naturæ ductu, atque monitu,tot ab eis editos vlulatus terrificos, montis vicini mugitus, ſtrepituſq́. varios æmulantes, in maiorem populorũ timorem,mœroremque.Quare,vt non contemnendi euentus rationem venemur, à natura, vel temperamento Canum ipſorum, & genita ijſdem ſagacitate, noſtrum hunc exordiamur ſermonem. Itaque Cæſar Scaliger Exerc.in Card.274. nititur probare Canis temperamentum frigidum & ſiccum eſſe, & frigidum quidem ex eo, quòd nullum animal celeriùs frigeat, aut tremat,

Ratio de Canum vlulatibus. & mœſtis latratibus in hoc Veſuuij motu, & incendio.

Canis temperamentum ex Cæſare Scaligero.

nullum

nullum libentiùs apricetur, & quod, vbi Solis æſtum perferre nequiuerit, ac pauliſper captarit vmbram, continuò redeat ad radios, id quod vel ipſo in Solſtitio facit. Nam quod facilè inflammetur; id euenire ei ſcribit Scaliger, propter ſiccitatem. *Iccirco*, ſubiungit, *citò ſeneſcit Canis; citòq. deponit alacritatem; fitq. melancholicus, ac rabiei æſtus capax eſt*. Quicunque tamen oppoſitum aſtruere velit de Canum natura, ex eorum agilitate, & irrequieto ferè, imò velociſſimo curſu, ac motu, quæ non abſque caloris, & ſpirituum impellentium copia fieri poſſe videntur, addo, ex iracundia, & rabiei æſtu, cui reſpondet Phrenitis in homine iuuene, & calidiſſimo, ex gannitu vocis, quo magna cum hilaritate nos circumire, & adulare ſolent, & denique ex eorum vigilantia, ſagacitate, atque ſolertia, quorum ſingulorum exempla narrantur mirabilia prorſus, in contrarium excogitata à Scaligero attribuere poſſet cruditatibus, quarum multitudine Canum corpora ſcatent qnantumlibet calida, ob ingluuiem, & indeſinentem voracitatem. Vnde & in hominibus aliquãdo, tametſi natura calidis, orta cernitur inexplebilis edendi voluntas, & ex acidis ſuccis ſupernum ventriculi orificium corrugantibus, quæ Canina dicitur fames. Illæ etenim poſſunt eſſe in cauſa algiditatis, & tremiſcentiæ, vt noſtro etiam in corpore, citrà vllam febris ſuſpicionem, euenire certò ſcimus, præter Galeni teſtimonium, quem frigoris, & rigoris modum non ità cognouit antiquorum Medicorum ætas, qua parciùs homines, & exquiſitiùs viuebant. Huiuſmodi rigor ῥῖγος ἰσχυρὸν vocatur Hipp. lib. 6. Epid. ſect. 1. t. 8. & δυσεκθερμαντον Galeno, quòd nulla febris ſubſequatur, ideoq. quòd nouũ id eſſet, ac inſolens, præterq. communem morem rigor Epicratis vxorem abſque ſubſequente febre occupaſſet, adſcripſit Hipp. lib. 1. Epid. *rigor vehemens eam occupauit, nec (vt aiebant) incaluit*. Ità pariter non ignoramus, Leones, qui calidiſſimi ſunt, crudas, & aquoſas mingere vrinas, rigereq. ac tremere, & ſub radijs ſolaribus non inuitos

Contraria aſſertio Auctoris.

Quinam rigor tempore antiquorum Medicorum minimè cognitus fuerit.

tos morari, eandem ſcilicet ob cauſam. Hinc etiam perſæpe obſeruantur pueri, & adoleſcentes temperamento præditi calidiori, & viuidæ admodùm naturæ, voracitati nimis dediti, tentari morbis à mera frigidorum ſuccorum cruditate pendentibus, vt indicant tenſiones à flatuoſo ſpiritu in eorum ventre genitæ, inflationes carnium, lotiaq. tenuiſſima, & alba, quæ omnia illis in ætatibus calidioribus ambo pati conſueuerunt. Seneſcere verò citò ſolent Canes, ob ſiccitatem, quam iunctam habent cum calore, cuius illa eſt continua lima, & ideò naturalem mortem accelerat. Verùm, ne hoc in loco alterã ſubeamus quæſtionẽ ab initio libri agitatam, de duplici temperamento, nempe aut ſolidarum partium, quod in caloris implantati, & humidi primigenij ſimmetria conſiſtit, externis alterationibus non ità facilè ſubiacens, cum ſit fixum, & à natura inditum, ideoq. habitus cuiuſdam inſtar, aut ſpirituum, & humorum influentium à membris principalibus in vniuerſum corpus, quod Galenus diſpoſitionem quandam potiùs eorundem cum ſanguine vocat 4. acut. t. 1. & idcircò variabile in dies, & ne ſimiliter quis credat, facilitatem ad motum celerem abſolutè me adſcribere calori, cum & in noſtro corpore mobiliſſimi ſint ichores aquei, tenues, natura frigidi, & extrà etiam, Cælum maximè, quod primum mobile vocat Ariſtot. 8. Phyſ. t. 84. mobiliſſimum ſit rerum omnium, cum tamen omni prorſus calore careat; vt ſileam ventos, qui ſine calore tanta mobilitate, tantoq. impetu cientur; demus libenter Scaligero ſubtiliſſimo Philoſopho & quem ego (inter Ligures natus, ſi non educatus, in quos tam iniquo animo debacchatus eſt, cum ei tamen foret notiſſimum, cuilibet genti non magis ſuas eſſe labes, quàm laudes) ſoleo nouo ſæculorum noſtrorum Ariſtoteli comparare, iudicio quoque Heurnij, qui in Modo ſtud. Med. cap. 4. de eo loquens ait: *Cui meritò inter huius æui Philoſophos palmam damus*; Canem eſſe frigidæ, ſiccæque naturæ, & ob id quoque melancholicum

Duplex temperamentũ.

Mobilitas nõ ſemper adſcribenda calori.

Idem Scaliger nouo æquiparatur Ariſtoteli, vel teſtimonio Heurnij.

Melancholia Lycãtrophia dicta. animal, ſicut & Lupum, qui Canis ſilueſter eſt, ac efferatus; vnde genus quoddam melancholiæ Medici Lycantrophiam nuncupant; præſertim quia in hoc tam Canes, quàm Lupi quandam habere videntur cum terra analogiam, quæ frigida & ipſa eſt, ac ſicca, eiuſdemq́. naturæ cum melancholia tam morbo, quàm humore, vt quæcunque intra terram fiunt, aut è terra educuntur, Canes maximè omnium terreſtrium, quadrupedumue animantium ſentiant; imò præſentiant, ac antè patiantur; idq́. non eo tantùm nomine, quòd animal ſit in terram pronum, & in eandem perpetuò vultu intentum, quippè hoc etiam de ouibus, cæteriſq́. huiuſcemodi verum eſſe conſtat, ſed quoniam ſimiliter mira ſentiendi facultate

Mira ſentiendi Canum vis, atque ſagacitas. præditum eſt, præ qua in eo ſagacitas, atque ſolertia tanta viget, vt vim ſibi rationis aſciſcere, ideſt, humanæ mentis ratiocinationem imitari quodammodo videatur: quæ eſt D.Ambroſij lib.6.Hexam.cap.4. ſententia, ad diluendam obiectionem hac in re fieri ſolitam de Cane Chryſippi

Eorundem Dialectica. Dialecticæ auctoris, ac inſtitutoris egregij, dum ſcilicet animal hoc Dialecticalia quoquopacto vti ſolitũ oſtendere volebat, qua de re Plutarchus in de Solertia Anim. eo potiſſimùm argumento, quòd feram perſequens, cùm ad triuium peruenit, ibi duas olfactu veſtigauit vias, & per eas tranſijſſe feram non deprehendit; tertiam, nihil iam olfaciens, mox arripit, quaſi ità ſecũ diſſerens: Aut fera, quam perſequor, in hanc partem deflexit, aut in illam, aut certè in hunc ſe intulit anfractum; ſed nec in iſtam, nec in illam partem diuertit, hac igitur abierit neceſſe eſt; Quæ colligendi ſagacitas, vt potè quaſi diuiſorio vtens ſyllogiſmo, artem ſapere Dialecticę, nemini è Dialecticis nõ videbitur. Quod argumentũ indicat quidem miram in Cane ſentiendi virtutem adeſſe, præſertim in olfactu, & magnam eius ſolertiam, cuius gratia non rationem ipſam, ſed quandam rationis imitationem præſeferre nobis oſtendit. De qua re vniuerſaliùs, & planiùs ediſſerens D. Thomas ſecunda

ſecun-

ſecundæ q.13.artic.2. hæc aliaq. id genus referenda cenſet ad inclinationem, à diuina arte deriuatam, hoc eſt, ad naturalem induſtriam, & inſtinctum, vt ſuprà ego quoque de volucribus, & alijs brutis aſſerebam. Ab eadem itaque cauſa fit, vt Canes, conſtitutione vagante peſtilenti etiam ex aere ſolo, non item è terrenis exhalationibus putridis, atque peſtiferis, quippe tunc, Seneca auctore, oues facillimè talem contrahunt luem, magis quàm cætera bruta terreſtria mortiferæ labis vim perſentiſcant, imò etiam antequam hominibus eiuſmodi clades inferatur, vt non ob id ſoli eorum cum hominibus contubernio hæc infelicitas eſſet à Thucydide attribuenda. Quandoquidem & antè eum Homerus 1.Iliad. Canes primùm, atque Mulos ſenſiſſe vim peſtiferæ luis ab Apolline immiſſæ cecinit:

Quamobrem Canes facillimè Peſtem incurrant, apud Homerum, atque Thucydidem

Οὐρῆας μὲν πρῶτον ἐπῴχετο, καὶ κύνας ἀργούς. ideſt,

Multos percuſſit primò, niueamq. Canum vim.

Cuius euentus cauſa dum redditur ab Euſtachio Scohliaſte, noſtri quoque, & præſentis ratio aſſignatur, vt non alia mihi viſa ſit vlterius indaganda; Cuius verba ſic Latinè ſonant. *Præcipuè verò Canes, qui puro egent aere, ſenſerunt malum, propter odoratus & ipſi acumen acutè participes facti maleficij, & præcipuè qui erant, vt ait Homerus, argi, ideſt, albi, tanquam alba (vt aiunt) corpora, quia raribra, magis obnoxia damnis ſint, quàm nigra.* Hæc Euſtachius, quibus & alterius Scholiaſtes antiquioris verba adijciamus in Latinum ſic verſa idioma: *Omnis quidem peſtilentia ex inflammatione fit à terra ſurſum delata ab exhalatione, quare auctorem dicunt Apollinem, quia idem ipſe dicitur eſſe cum Sole, qui terram incendit, cum verò ex terra oriretur morbus, neceſſe fuit Canes primum ſenſiſſe damnum, tum quia & ſenſu acriori prædita ſunt ratione carentia animantia, quàm ſint homines ſuaptè natura, tum prona ſunt ad terram, & per veſtigia indagant odorantes.* Quam cauſam ſimiliter attingit Heraclides Ponticus qui, (vt eſt apud Rhodig.lib.17.cap.28.) putauit

Teſtimonio Euſtachij.

Alterius Scholiaſtes.

Heraclidis Pontici.

iumenta peſte inſici primùm, quia deiecta in terram, & prona in paſtum τοὺς ἰοτώδεις ἐκεῖθεν ἀτμοὺς trahant procliuius homine, cuius eſt ſurrectum corpus, & purius, ſublimi inſpirato aere. E quibus omnibus non difficulter, vt cenſeo, quiſque colligere poteſt, quamobrem Canes, in hoc terræ motu, & incendio terræ montis Veſuuij latratus, velut flebiles voces, ac mœſtos eiulatus effunderent, imitatione dominorum ſuorum, cum quibus familiaritatem, & contubernium habebant, naturali quodam inſtinctu eorundem commiſerantes infortunium, eiuſdemq. rei ſigna dantes per vlulatus illos, quaſi ploratus, animi mæſtitiam, & ſenſum iniucunditatis atteſtantes, quippe ait Ariſtot. 1. Politic. cap. 2. ſermonem habere hominem ſolum omnium animalium, bruta autem vocem, & illum quidem, vt damnum, vtilitatem, iuſtum, & iniuſtum ſermone oſtendat, hæc verò, vt ſenſum, quem habent iucundi, aut moleſti, vocibus exprimere queant; quo ſimiliter affectu, & inſtinctu naturæ Canes non raro dominos, & heros ſuos contubernales ad ſepulchra vſque concomitari obſeruati ſunt, ibiq. ſe etiam inhumari velle quodammodo ſignificantes, dum mori potius eligunt, quàm inde amoueri permittant, cibum etiam reſpuentes, cui alioqui tantopere inhiant, propter heri priuationem. Qua de re exempla admiratione digna ſi quis cupit, adeat præ cæteris, poſt Plutarchum lib. ante citato, Aelianum, Geſnerum de Quadrupedibus, & Pierium Valerianum in Hieroglyph. in Cane, & nos interim ad rem noſtram calamum vertamus. Secundus itaque terræmotus effectus, qui in hac Veſuuiana commotione locum habere poſſe videtur, eſt, quando motus non ſemper concuſſam terram interſcindit, ſed ex obliquo eam conquaſſans, ædificia inclinat, aut deiectis fundamentis ſolo æquat. Ità enim quinto anno Tiberij multæ Vrbes Aſiæ corruerunt, vt videre eſt apud Cornel. Tacitum lib. 2. Annal. & apud Euſebium in Chron. Sic in eo terræmotu, qui in Paſſ. Domini, eiuſdem Cæſaris Im-

Sermo hominibus, vox brutis cur data eſt.

Canum fides ac pietas erga heros.

Secundus effectus terræmotus cùm alijs in locis olim, tũ hodie in Veſuuio obſeruatus.

per.

per. anno 18. accidit, Bithynia concuſſa eſt, & in Vrbe Nyſſena ædes plurimæ dirutæ, vt idem Euſebius teſtatur; ex Phlegonte Olymp. ſcriptore, de quo ſuprà; Sic denique cenſeo, Veſuuij montis Vrbes, Villas, Oppida, Hoſpitiaq. hodie diruta, atque diſiecta, ſimilem terræ motus modum, & funeſtam vim perpeſſa fuiſſe, licèt eorum nonnulla ex vi cinerum, & varij generis ſaxorum, aquarumq. ardentium impetu corruerint, vltimumq. exitium experta ſint. Tertius terræ motuum effectus miraiblis ſanè ille eſt, quem nolo hoc in loco ſubticere, quamuis in Veſuuiano terræ motu minimè, quod ſciam, fuerit obſeruatus, quando interdum terra motu circumducta, & in orbem verſata, locum loco mutat, Id quod tunc euenit, cùm ſubterraneus aliquis turbo terram ſolidam in contrarias partes vertit, ac torquet, vt contigit olim prope Hieruſalem in loco qui dicitur Eroge, vbi dimidium montis ad Occidentem vergentis reuulſum, per quatuor ſtadia volutum, obiectu demum Orientalis montis conſtitit, obſtructa via publica, & oppreſſis ruinà hortis Regis vi terræ motus, vt narrat Ioſephus Antiq. Iudaicar. lib. 9. cap. 22. nec non ſupremo Neronis anno, auctore Plinio lib. 2. cap. 83. pratis, oleiſq. intercedente via publica, in contrarias ſedes tranſgreſſis in agro Marrucino. Quartus eſt, quando decidens ſub mari terra repentina voragine vndas exſorbet, ità vt nec piſcibus prope terram natantibus ſe colligendi, & ſeruandi facultas concedatùr, quemadmodum euenit M. Anton. & P. Dolabella Coſs. cùm reciprocus maris fluxus Hoſtiæ gregem piſcium in ſicco reliquit. Ità in vltimo Puteolano incendio, ſub quo Neapolis, & regio illa tota non minora infortunia ſubijt, mare ferè paſſibus CC. receſſit, quo in loco ſimiliter ingentem piſcium multitudinem accolæ cœperunt, comederuntq. & aquæ dulces ſalientes viſæ ſunt. Quare mirum nulli ſit, ſi & hodie per littus illud totum Neapolim vſque, mare retroceſſiſſe ſcribitur, vt triremes, aliaq. nauigia in ſolo exhauſto, & ſicco aliquandiù ſteterint,

Tertius. Terræ loci mutatio in alium quomodo fiat, & quando, ac vbi euenerit.

Quartus. Terra ſub mari decidens repentina voragine vndas abſorbens, in cauſa eſt, vt mare ad aliquod ſpatiũ ſiccetur, nauigia in ſicco maneant, piſceſque moriantur.

Hic euentus in Puteolana olim, & nunc in Veſuuiana conflagratione obſeruatus.

rint, & piſces in terra illa exſucca mortui fuerint adinuenti; quos etiam è vulgo, ac plebe multi comederunt. Aliæ differentiæ ab effectibus cùm terræ motuum, tum fulminum in ſubſequenti Capitulo examinabuntur.

Alij Terræ motuum effectus, alijq; Fulminum prorsus admirandi cum Veſuuianis mirè cõgruentes. Vtrum Laurus Delphica, Vitulus marinus, Aquila, & lapidem ferens Hyacinthum fulmine tangantur. Cur ſummi, & prærupti montes, altæq; turres tanguntur potiſſimùm à fulminibus. Mors ſubitaria ex ſola formidine tonitruum, ac fulminum, ſicut in multis mulieribus Abortus.

CAP. XV.

SVPRA deſcriptis, & expenſis Terræ motuum effectibus ſuccedunt. & alij neutiquam hoc in loco prætereundi, quorum in ordine Quintus eſt, videlicet amnium inſolito itinere, & in contrarias partes fluxus; attollente ſe vehementia ſpiritus dorſo terræ aquam ſuſtinentis verſus illam partem, inquam prius aqua deferebatur. Vnde conſtat ex Iouio lib. 19. Hiſtor. ſui temporis in Luſitania Rege Emanuele, cùm Vlyſſippo, Scalabris, Almerinum, aliaq. Oppida horribili concuterentur terræ motu, & magna hominũ vis ruinis opprimeretur, Tagum, diffugientibus in vtramque ripam vndis, ſicca in medio vada oſtendiſſe, ſpectatoribus terrore, & ſtupore perculſis. Conſimilem quoquo pacto effectum in Veſuuiana commotione obſeruatum fuiſſe dicere poſſumus, quoniam

Quintus. Amnium inſolito itinere, & in contraria loca defluxio vnde oriatur.

An hic effectus ſit hodie in terræ Veſuuij commotione animaduerſus.

ramus

ramus magnus illius fluuij ad Scalfati Oppidulum decurrentis, qui ad vſus iam dictos ad Oppida ſubiecta corriuatur, reſtitit aliquandiù, itaut creditus interdum ſit, vel intrò abſorptus, vel aliò conuerſus, ſed exiguò pòſt, defectus eius manifeſta cauſa apparuit, videlicet lapidum, arborum, & cinerum magna in ipſius alueis, & canalibus congeries, viam illi conſuetam intercipiens, quæ obturatio in cauſa fuit, vt aquas in campos deerrare, & vagari fecerit, ac tali occaſione conſuetum iter amiſerit. Sextus effectus nunc etiam aliqua ex parte obſeruatus, ſunt nouæ aquarum ſcaturigines, nouiq. ſi non fontium, certè lacuũ, & fluminum exortus, & contrà deſiccatio; quomodo quidem audio non procul ab eodem Oppidulo in magna quadam ſubſtrata planitie lacum ferè decem milliar. repentè obortum, è copioſiſſimis aquis illùc à montis voragine regurgitatis. Ità olim bello Mithridatico prope Apameam Vrbem Phrygiæ concuſſa, & quaſſata terra paludes, nouoſq. fontes, ac flumina egeſſit, veterum nonnullis terræ hiatu abſconditis. Siquidem agitatione, ac veluti conuulſiuo motu, vt in Epilepticis, qui ſpumam ex ore, fęcalia recrementa ex ventre, genituram è vaſis ſpermaticis, lotiumq. ex vrinarijs inuoluntariè emittunt, in terra noui referantur meatus, & cuniculi, per quos aquæ ſubterraneæ foras eliduntur, aut veteres obturantur; vel earundem decurſus in aliam partem deflectuntur. Quare Dio apud Campanæum in Plin. *Ità vehementes terræ motus ſubitò facti ſunt, vt planicies illa vniuerſa aquis ſcaturiret, & montes ſubſilirent.* Et Hoſtien. lib. 2. cap. 112. *Tanta ſulphureæ reſinæ congeries ex ipſo Veſuuio protinus fuit, vt torrentem faciat.* Vnde indicibilis ſtrages tot amænis, ac ſpecioſis campis, viridarijs, Oppidis, Vrbibus, & hominibus allata nunc fuit. Septimus eſt, quando aquæ antea frigidæ, poſt terræ motum calidæ fluunt, & è contra, quæ antea tepidæ, frigidæ euadunt. Quippe quia perturbatis intimis cuniculis, aut venis, aquæ calidæ corriuantur ad frigidas,

Sextus. Nouorũ fontium, fluminum, lacuũq. ſcaturigo, & veterũ ſuppreſſio.

Ab exemplo Epilepticorum.

Septimus. Mutatio aquarum è frigidis in calidas, & è cõtra vnde fiat.

gidas, & hæ ad calidas, aut profectò mutatis vijs, & ductibus, calidæ per loca frigida, frigidæ per ſulphuroſa, & calida decurrunt, vnde priores refrigeſcunt, poſteriores incaleſcunt. Hodie in Veſuuiana tum commotione, tum flagrantia poſtremus modus eſt obſeruatus. Nam quæ à montis cratere tam largè, ac profusè emiſſæ ſunt aquæ, vt ex his circum circiter plana illa loca non lacus, non fluuij, ſed maria excita fuiſſe videantur, omnes prætcalidæ, imò flammeæ, ac igneæ erant, ex incenſis intrà eas Sulphure, atque Bitumine. Octauus denique (nam alij qui ponuntur terræmotuum effectus, quia nihil cum re noſtra, omittuntur.) qui euidentiſſimus hodie fuit in Veſuuio, eſt ignis eructatio; aut ignitorum vorticum vomitio, qualis poſt annuũ terræ motum ſubinde regionem illam totam, dico etiam Bononienſe, ac Mutinenſe territorium concutientem, Ferrariæ, qua potiſſimum in Vrbe multa antea ædificia ex vehementi tremore conciderant, inſurrexit 1570. Quo inſuper tempore Padus turbidus, & ampullis in aerem exſiliens fluxit, cum interemptorum piſcium multitudine. Quandoquidem cùm internæ exhalationes accenduntur, & in flammas abeunt, modis partim ſuperiùs ſignificatis, & partim non valdè poſt vberiùs explicandis; aut etiam materia terræ latebris abdita, & ad concipiendum ignem ex propria natura idonea inardeſcit, ſolet tunc non raró terra tali motu diu quaſſata, ac tandem patefacta, ignem euomere. Quantùm verò ad fulminum effecta, & hæc multa ſunt, prorſuſq. admiranda, licèt non omnia fortè vera, vt cùm Plinius lib. 2. cap. 35. & lib. 37. cap. 10. tradit Laurum non fulmine ici, quod item Plutarch. affirmat Sympoſ. 4. Quæſt. 2. veluti de Ficu, nec tabernacula è pellibus vitulo marino detractis, vt neque Hyænam, quibus extrema velorum induunt nauicularij, nec Corallium, quemadmodum nec hominem lapidem Hyacinthum ferentem fulmine tangi alij aſſeuerant. Nam quod ad Laurum ſpectat, eam de Cœlo tactam non antè

Hodie quæ obſeruata in Veſuuio.

Octauus.

Longo terræ motui, vel ſubinde in Ferrarienſi ſolo concitato tandem flammarum eruptio ſuperuenit cum aquarum Padi ebullitione, ac Piſcium mortalitate. Ratio.

Laurum Delphicam fulmine ici.

multos

multos annos refert Vicomercatus ad 10. cap. lib. 3. Meteor. Quoad Vitulum marinum, & ex eius corio contecta domicilia, videlicèt fulmine minimè pertentari, inde puto ortum duxiſſe, quòd è natatilibus hoc ſolum animal non percuti credatur, ſicut nec Aquilam è volucrum genere ex peculiari obſeruatione magis, quàm immunitate ſpecifica, quoniam ſcilicet hæ animantes iuxtà illum, de quo non valde ante loquebamur, tacitum naturæ inſtinctum fulmina præſagientes, ſe per id tempus in abditiſſima, tutiſſimaq. loca recipiunt. Illud denique de Hyacintho, fabulam eſſe docet Scaliger Exercitat. 113. in Cardan. Verum quidem eſt, quod tàm Ariſtoteles, quàm Seneca tradunt, ea, quæ fulminibus feriuntur, ſolere priùs intremiſcere vibrata vento, id quod in hodiernis Veſuuij, non ſolùm aeris, fulminibus clariſſimè eſt animaduerſum, quæ vehemens admodum terræ montis, & locorum vicinorum concuſſio præcedebat; Siquidem oportet fulmina, & præmittere ſpiritum, & agere ante ſe, & à tergo trahere ventum cùm tàm vaſto impetu aerem, vel terram inciderint. Summos montes, & præalta ædificia, ac turres, & pinnacula ferire, vt plurimum, ſolent, quoniam cum obliquè ferantur, & celſiſſima quæque eis obuiam fiant, ideò frequenter in ea impingunt. Sed hæc, & alia effecta ſummoperè admiranda, de quibus Ariſtot. in Meteor. Theophraſt. lib. 5. de Cauſ. plant. cap. 17. Seneca 2. quęſt. Nat. cap. 31. Lucret. lib. 6. de Nat. & Albert. de Tonitr. cap. 22. à me nunc omittuntur, quia vel nihil, vel parum cum re noſtra. Quorum aliquot notatu digna, & ad congruentiam cum Veſuuianis effectibus pertinentia ſuperiùs ex Lucretio recenſui, quæ non ſunt iterùm repetenda, præter illa carmina, quibus fulminum cæleſtium effectus Veſuuianæ flagrantiæ ſimillimos enarrat.

De Vitulo marino, & Aquila quomodo intelligenda res ſit.

De Hyacintho lapide eſſe fabulam ex Scaligero.

Accidens antequam fulmen feriat ex Ariſt. & Sen.

Idem in Veſuuiana coruſcatione.

Cur ſummi, & prærupti môtes, altæq. turres feriuntur à fulmine.

Mala inferre ſolita à fulminibus eadem cùm hodie factis à Veſuuianis ex Lucretio.

Nunc ea, quo pacto gignantur, & impete tanto
Fiant, vt poſſint ictu diſcludere turres,
Diſturbare domos, auellere tigna, trabeſq.

Et monumenta virum demoliri, atque ciere,
Exanimare homines, pecudes proſternere paſſim.

Ideò neſcio quæ ſolùm alia alibi minimè relata, nunc breuiter ſunt attingenda, de quorum numero eſt eadem formido, idem pauor, qui mentibus noſtris incutitur à terræ motibus, & ijs, quæ illos concomitantur, nam & dum fulmina è Cælo deſcendunt, & ad nos è nubium denſo corio impetuosè exprimuntur, vix dici poteſt, quantum omnium animi terrore percellantur, præſertim ſi crebra ſint, & per longum tempus horriſona durent, cuiuſmodi erant è profundo Veſuuij barathro iaculata. Ad quæ redigi profectò poſſunt quæ ibidem Lucretius non multò poſt de aeris fulminibus in hunc modum cecinit.

Formido quę incutitur è fulminibus.

Ex Lucretio.

------------- tætra nimborum nocte coberta
Impendent atræ formidinis ora supernè,
Cum commoliri tempeſtas fulmina cœptat.
Prætereà perſæpè niger quoque per mare nimbus,
Vt picis è Cælo demiſſum flumen, in vndas
Sic cadit, & fertur tenebris procul, & trahit atram
Fulminibus grauidam tempeſtatem, atque procellis
Ignibus, ac ventis cum primis ipſe repletus
In terra quoque vt horreſcant, ac tecta requirant.

Idem ſanè, vt dicebam, timor, ſimiliſq. formido hominum mentibus imprimitur à Cæli fulminibus, atque tonitribus, quæ à montis Veſuuij igneis vorticibus, & crebris terræ motibus Neapolitanis, alijſq. proximis populis incutiebatur. Vnde idem Lucretius lib. 5.

Mors ſubita ex ſolo tonitruo, & fulmine, abſque ictu, & aduſtione vnde, vti & abortus.

---------- cui non conrepunt membra pauore,
Fulminis horribili cùm plaga torrida tellus
Contremit, & magnum percurrunt murmura Cælũ?
Non populi, genteſq. tremunt?

Nec valde poſt:

Denique ſub pedibus tellus cùm tota vacillat,
Concuſſæq. cadunt vrbes, dubiæq. minantur
Quid mirum, ſi ſe temnunt mortalia ſæcla?

Ob

Ob quam formidinem multi nihil aliud paſſi, ex illa ſola conſternatione, mortem metuendo, mortui ſunt, vt refert Plutarchus Sympoſ.4.Quæſt.2. vbi ſimiliter notat, tonitru oborto, paſtores condocefacere pecus, vt in vnum concurrant, ſeque inuicem applicent, quòd quæ palant à cæteris auulſæ oues abortum faciunt, quod accidens, ab eadem occaſione, multæ ſæpe mulieres experiri ſolitæ sũt. Et innumeri viſi ſunt emortui tonitru, in quibus nullum ictus, aut aduſtionis appareret veſtigium, quòd nimirum præ metu anima eorum è corpore, auis inſtar, euolaſſet. Multos enim exanimauit ventus tonitrui, vt ait Euripides, & poſt eum idem Plut. Sed diuerſa præcautio adhiberi ſolita eſt ad fulminum damna vitanda, quoniam terræ motuum tempore, ſub tectis parùm tuta ſtatio eſt, ideoq. tunc magis ſub patente Cælo, aut ab altis ſemoto ædificijs moramur; contrà, ſęuientibus de Cælo fulminibus, in intimiores domiciliorum receſſus nos recipimus, imò etiam, licèt fulmen non multùm ſub terram penetret, quippe Plinius lib.2. cap.55.& Card.2.de Subt. non vltrà pedes quinque eam ſubire teſtantur, ad ſpecus tamen penitiores interdum confugimus, vt de Tiberio traditum legitur apud Suetonium.

Diuerſa præcautio ad vitanda pericula fulminum, ac terræ motuum.

Mos Tiberij Imperatoris.

LIBER SECVNDVS.

Ætiologiam, ideſt, Sermonem de Cauſis annotatorum Accidentium, velut pauca quædam ad Præſagium, Therapeuticem, ac Prophylacticem ſpectantia continens.

Sermo de Cauſis; vbi quomodo Deus non ſolùm communis cauſa, ſed proxima ſit tam multorum morborum particularium, atque vulgarium, quàm terræ motuum, & incendiorum, luculenter oſtenditur. Quinam morbi ad diuinam iram referantur. Cuiusnam Piſcis fel eſſet, quo Tobiæ cæcitas ſanata fuit. De natura Ignis infernalis, & cur tenebroſus à Deo factus. De admirando, & ferè incredibili terræ motu ex Platone, Marcellino, ac Tertulliano. Quomodo Dei flatus, ſicut torrens Sulphuris, ignem ſuccendere dicitur. Veſuuij, & Aetnæ conflagrationis cauſa, vel occaſio, vnde. Prodigia cæleſtia interdum, vti etiam terrena, calamitatum eſſe prænuntia. Cauſa inſuper naturalis obiter affertur præſentis incendij Veſuuiani, ſicut Aetnæ, & cur Deus ipſe cùm cęleſtia, tum terrena portenta nonnunquam fieri mandet, indicatur.

CAP.

CAP. I.

SVPERSVNT nunc expendendæ illæ differentiæ, quæ à cauſis ſuppeditantur, & ideò ad Aetiologiam ſtylus vertendus eſt omnium effectuum, atque accidentium, quæ in hac Veſuuij tam commotione, quàm conflagratione animaduerſa fuere. Quippè licèt ſuperiùs eorundem ratio aliqua reddita à me ſit, ne ſimplex, & arida hiſtorica narratio ingenioſo Lectori tædio foret, atque moleſtiæ, præſens tamen locus ſermoni de cauſis, iuxtà inchoatam methodum, à me fuit aſſignatus; vbi quæ obiter alibi ſignificatæ ſunt cauſæ, rurſus hic maiori è parte adducentur, & planiùs, latiuſq́. enarrabuntur. Cui poſtmodum ſermoni alter de Signis, alijſq́. nonnullis, tanquam coronidis vice, adijcietur. Interim verò magnum faceſſit negocium, tot, tamq́. mirabilium euentuum cauſarum venatio, vt, qui non longè à ſcopo, vel cynoſſura aberrarit, meritò vocari cum Marone poſſit,

Fœlix, qui potuit rerum cognoſcere cauſas.

In quibus quidem indagandis tantam agnoſco latitare profunditatem, quantam nullius oculorum acies, vel Lynceam ſuperans, nedum meorum hebetudo, pertingere, aut penetrare vix queat. Quoniam autem huiuſmodi cauſas Veſuuius communes habet cum cæteris igniuomis, & contremiſcentibus locis; idcircò, quæcunque generali veluti doctrina attulero, eadem facillimè poterunt hodiernis motibus, & flagrantiæ adaptari. Cum ergò à remotioribus cauſis exordiendum mihi ſit, & ordinatim deſcendendum ad proximiores, quæ effectus noſtris ſenſibus (qui in illis, tanquam ſublimioribus, aque cæleſtibus, & Sanctis tantùm nonnunquàm diuina reuelatione perſpectis, caligare ſoliti ſunt) magis euidenter aperiunt; vnde nam fęliciori auſpicio talem poſſum inchoare ſermonem, quàm à

Profunditas cauſarum tot euentuum in Veſuuio.

Dei ſcientia quantum diſcrepet ab hominũ opinionibus.

Thucydidis teſtimoniũ.

Deo ipſo, qui non modò ſolus eſt ἀπλανής, omniſcius, omniumq. expers errorum (cum contrà hominum quicquid eſt, opinentur, vacillent, errent, quippè qui, Thucydide aſſertore, nati peccare, & labi ſunt) primum mouens, cauſaq. cauſarum, ſed citrà etiam cuius voluntatem, vt nihil aliud quantumuis minimum, ità adeò magna, cunctiſq. terribilia, & innumeris funeſta euenta haud quaquàm accidere creduntur, ſicut præ cæteris abundè oſtendunt illa, quæ olim in monte Synai iſtis prorsùs ſimilia coram Moyſe, & peruicaci populo Iſraelita ſuſcitauit, alibi notata, & non ità pòſt rurſum adducenda, & cuius demùm nutu gubernantur omnia, vt hùc reſpiciens Themiſtius verè dixerit; *Entia omnia nihil eſſe aliud, quàm Dei ſcientiam*; cui & Auerroes aſſentitur lib. 3. de Anima. Quò ſpectant verba illa Eſaiæ cap. 14. *Ego Dominus formans lucem, & creans tenebras, faciens pacem, & creans malum*. Inſuper Caſſiodorus, *Plerumque*, ait, *ſoliciti fiunt, qui mutatos rerum ordines intuentur, quia ſæpe portendunt aliqua, quæ conſuetudini probantur aduerſa. Nihil enim ſine cauſa geritur, nec Mundus fortuitis caſibus implicatur; ſed quidquid venire videmus ad terminum, diuinum conſtat eſſe iudicium*.

Themiſtij dictũ de Deo.

Aliud Eſaiæ.

Aliud Caſſiodori.

Morbi relati ad diuinam iram.

Peſtilentia ex Auic.

Epilepſia ex Aretæo.

Si igitur in ſerie morborum aliqui potiſſimùm ſunt, qui ad diuinam iram referuntur, vti Peſtilentia, quam vel Mahumetanus Auicenna lib. 2. ſuæ Metaph. ab initio, à Deo propter peccata immitti aſſeuerat, vti quoque Comitialis morbus, *cuius affectus origo* (inquit Aretæus lib. 1. cap. 4.) cum mirabilis, & præter omnium opinionem ſit, *flagitioſis hominibus à Luna* (quam Ethnici pro Dea colebant) *immitti nonnullorum opinio fuit*: cur amabò & hoc mali genus ex ardore, & tremore Veſuuij, vt alibi quoque aliorum montium, oriundum, tot populis eiuſdem regionis calamitoſum, atque funeſtum, ad diuinam iram redigi etiam non poteſt, mouente, ac ſuſcitante Deo cauſas ſecundas, & naturales, quæ intrà huiuſmodi montes quietæ, ac nulli faceſſentes moleſtiam à tot annis inno-

Præſens Veſuuij malum duplex.

innoxiæ iacebant? An non ſcribit Hippocrates 1. Progn. 7. *Et ſi quid in morbis diuinum habetur, illius quoque diſcere prouidentiam medicum oportet?* innuens profectò occultiorem valdè cauſam, quàm ſit ea, quæ Medicorum ſenſibus pateat; dico, non aeris qualitates (parcant Galeni manes, & parcat Lector mihi aliter alicubi determinanti,) quæcunque illæ ſint, ſed ipſiſſimam Dei iram, huiuſmodi malorum tela in nos ſubindè iaculantem, ſeu ſint ad vindictam, ſeu ſint ad correctionem, quæ cauſa diuinum Senem latere minimè potuit, quippè qui in lib. de Nat. mul. & alibi dixit *à Medicis vniuerſa Deo attribuenda*, ſic tamen, vt phyſicas, & ſecundas cauſas contemplari minimè negligant. Quas pariter Deus ità formauit, vt intrà naturæ leges ab eo præſcriptas contineantur, nec ad agendum externo indigeant duce, quas propterea etiam Peripatetici propriè, & verè cauſas appellant, quia licèt à Deo tanquàm cauſa prima dependeant, in ſuo nihilominus genere perfectam obtinent (ſic aiunt) cauſalitatem, vt non ſimpliciter dicendæ ſint inſtrumenta duntaxat ſupremæ, ac primitiuæ cauſæ, quemadmodum arbitrati fuerunt Platonici, quorum ſententia recolitur à Simplicio 2. Phyſic. text. 29. & Card. Beſſarione lib. 6. cap. 2. aduerſus Platonis calumniatorem. Qui tamen Deus iſtiuſmodi cauſis, quanquã eas ità diſpoſuit, vt proprios plerumque motus agere permittat, non raró vti ſolitus eſt, quoties aut in pœnam, aut in ſalutem, vel morbos, vel alios terrificos, & calamitoſos caſus oriri facit. Vnde quod legitur 1. Reg. cap. 5. cùm Arca fœderis à Philiſthæis capta in Azotum fuit illata, *Ebullierunt enim villæ, & agri in medio regionis illius, & nati ſunt mures, & facta eſt confuſio mortis magnæ in Ciuitate.* tametſi Dei miraculo in vindictam fuerit immiſſum, nihilominus per medias naturæ cauſas id Dominus operatus eſt, ſicut & igne interdum, & interdum aquis, necnon & hiatibus iram ſuam exercens, etiam naturæ vtitur opera. Sic Tobiam excęcaturus, hirundinis ſtercore vſus eſt (Tob. cap. 2.

Diuinum in morbis Hipp. quid ſit.

Pijſſimũ eiuſdem Hipp. dictum.

Secundarum Cauſarũ contemplatio.

Quomodo ex ſe ſint veræ cauſæ cõtra Platonicos.

Quando & quomodo illis Deus vtatur.

Exemplo Sacrarum paginarum in hiſtoria Arcæ fęderis.

In hiſtoria Tobiæ excęcati, & perſanati.

cap.2. & 11.) cui exiguò poſt viſum reſtituturus, præſcripſit ex felle piſcis collyrium (cuiuſmodi & nos in oculorum maculis, craſſiſq. humoribus adnatæ tunicæ infixis abſtergendis, adhibere ſolemus, Lucij in primis felle in vſum accepto.) Quem piſcem Sacræ Hiſtoriæ, quidam illum eſſe arbitrantur, quem Græci Callionymum vocant, cuius Galenus 10. de Simpl.medic.12.& Plinius lib.32.cap.37. meminerunt. Sed Dionyſius Chartuſianus Crocodilum fuiſſe cenſet ex verbis textus, qui habet, Tobiam, eo aſpectò, valdè territum eſſe, & ad Angelum confugiſſe. Multa alia in Sacris Litteris perſtant exempla ſimilia, quoad morbos à Deo hominibus immiſſos, mediante naturalium cauſarum virtute, quos nunc breuitatis ergo referre omitto; ſed nec ibi deſunt exempla incendiorum, terræ motuum, voraginumq. quibus eundem in finem perſæpè Dominus vſus fuit. Mons Synai, in quo Moyſi legem dictabat Deus, quot ignibus emicabat, quot motibus concutiebatur, quot horrificis tonitruis, velut bombardarum clangoribus, emiſſis reſonabat, ſurſum, deorſum, & ex omni latere terribilis? Quippè ex eo etiam, quaſi de fornace, fumus aſcendebat, qui vnà cum denſiſſima nube illum totum operiebat: Idipſum autem non ſolùm traditur loco Exodi citato, ſed etiam Deuteron.cap.4. vbi hæc leguntur: *Timere enim Dominum tunc didicit populus, cùm acceſſit ad radices montis, qui ardebat vſque ad Cælum, erantq. in eo tenebræ, & nubes, & caligo, loquebaturq. de medio ignis.* Verùm hæc immediatè ex vi prodibant diuinæ præſentiæ. Quæ cuncta tamen ſi conferantur cum Veſuuiani incendij præſentis euentibus, non temerè, non abs re aliquis, piè nihilò minùs, quàm phyſicè rem trutinans, accepta referet Deo, quo iubente, per cauſas excitas naturales, tot hodie in eo monte portentoſa, triſtiaq. euenta ſuborta fortaſsè ſunt, perindè ac bellum, fames, & peſtis, quæ totam ferè Italiam nuper deuaſtarunt. Quandoquidem & ignium eruptiones, & Ciuitatum voragines, arma Dei ſunt, ad

morta-

Collyrium ex felle in quonam oculorum morbo à Medicis vſurpatum.

Callionymus piſcis.

Cuiuſnam piſcis fel eſſet, quo ſanatus Tobias fuit.

Dionyſij Chartuſiani opinio de Crocodilo.

Exempla è Sacris Paginis incendiorum, terræmotuum, & voraginum.

Montis Synai fumantis, ardentis, trementis; bombos emittentis deſcriptio

Verba Deuteronomij.

Dei iuſſu an hæc orta ſint hodie in mòte Veſuuio.

mortale genus inſoleſcens nimis, atque luxurians, vitijs, ac facinoribus inuolutum, & Creatoris ſui penitùs oblitum caſtigandum, & corrigendum, necnon ad beneficum adeò Parentem tenaciſſimæ memoriæ mandandum. Non enim vult mortem peccatoris, ſed magis, vt conuertatur, & viuat. Solis lumine interdum priuari, tenebriſq. denſiſſimis, vt media, ac ſilente nocte, infuſcari, cum fumante vapore putido, & veluti præfocante, annon ſpecies quædam eſt Infernalis ſupplicij? Vbi ignis ille maximè vrens, nihil tamen lucis habet, vt affirmant S. Gregorius Moral. lib. 9. cap. 38. & ſeq. ac S. Auguſtinus 26. ſerm. ad fratres in Eremo dicens: ***Ignis Inferni ſua flamma concremationem habet, lucem non habet.*** Iuxtà illud nimirùm Dauidis: ***Vox Domini intercidentis flammam ignis.*** Nam, vt D. explicat Baſilius, cùm in igne duo ſint, combuſtio, & lux, hanc Deus illi infernali igni ademit, vi comburendi relicta; Puto, vt nullum prorſus præſtet oblectamentum. Siquidem ***dulce eſt*** (inquit Salomon Eccleſ. 11.) ***& delectabile in oculis hominum videre Solem.*** Cauſam ſi tantæ atritatis, vel in gehennæ lacu profundiſſimo, inquiramus, quam Veſuuij ambitus omnis, longuſq. ab eo tractus, præſertim Neapolim verſus, expertus eſt, eadem ferè quæ & præſentis incendij, nimirum craſſa, picea, bituminoſa, & ſulphurea materia, qua ſcilicet ibi perpetua à Deo indita ignis ille nutritur, & pro pabulo in æternum duratura vtitur. Conſtat enim experimento, nigerrimum illum eſſe ignem, qui in tedis, aut faculis ex pice, reſina, bitumine, & ſimilibus accenſus eſt, adeò vt totus videatur nihil eſſe aliud, quàm fumus teterrimus, qualis montem Veſuuium, & ei continuatum clima, vſque Neapolim, obtegebat, imò qualem æterno igni damnatæ animæ perpetuò comitem, ac circumſtantem habent. Quo propterea populi illi Phlegræi campi ab eo aſpectu magnoperè cōterriti extremum Iudicij diem, quo cuncta igne ſoluentur. 2. Petr. cap. 3. inſtare magnoperè verebantur. Quod ſupremum Iudicium

Solis luminis priuatio.

Infernalis ignis luce caret.

Cauſa ex Salomone.

Cauſa naturalis eadem quæ Veſuuiani ignis tenebroſi.

X per

Supremũ Iudicium quomodo ſæpè Deus noſtris mentibus inſinuet.

per huiuſmodi ignium emicationes, ac terræ concuſſiones, voragineſq́. ſæpè Deus nos credere, ac pertimeſcere docet, vt à vitijs abſtineamus. Vnde à pijs, ſanctiſq́. hominibus, quorum teſtimonio adhærendum magis eſt, quàm Ethnicorum Philoſophorum opinionibus, memoriæ proditum legitur, hoſce ignem vomentes montes non fruſtrà, non caſu exortos, ſed à Deo productos, ad tartareas pœnas identidem menti noſtræ inſinuandas, vti S. Pion Presbyter docuit hora ſui martyrij, vt eſt apud Metaphr. 11.Martij. Lippom. tom.7. Solitum verò eſſe aliquandò Deum terræ motibus, & incendijs punire homines propter ſcelera eorum, Datan, & Abiron in Sacris Paginis teſtes eſſe poſſunt: Apud profanos autem auctores legitur (in primis verò in Platone,& Marcellino)de horribiliſſimo terręmotu,qui diù ante Romam conditam accidit,quo nimirum ambo illi ſcribunt, vltrà Herculis columnas, Inſulam quandam Africa ſimul,& Aſia maiorem, cuius Reges, & Lybiam, & Aegyptum ſubiugarant vſque etiam Tyrrhenum mare, ingenti conquaſſatione, iugiq́. diei vnius, & noctis illuuione, terra dehiſcente,abſorptam fuiſſe,vnà cum omnibus habitantibus, quos forſitan Deus tanquam nimis impios, ac bellicoſos odio habebat, & nę quis de hiſtoriæ veritate anceps ſit, & vereatur, Tertullianus Apolog.cap.39.eam probauit,probantq́.alij,vt refert Maiolus in ſuis Diebus canicularibus Colloqu. Meteor. Ideò etiam traditum eſt ab Aeliano lib.6. cap.7. cum Lacedemonij contrà ſeruos Taenarenſes per vim, & perfidiam inſurrexiſſent, & eos occidiſſent (erant autem hi ſerui ex Helotarum genere) propter indignationem Neptuni terræ motum Spartæ accidiſſe, qui tanta vi diſcuſſit Ciuitatem, vt ex vniuerſa vrbe quinque ſolùm ædificia relinquerentur. Per ignis inſuper flammas ſolere Deum ſceleſtos homines mulctare, exemplo ſint Nadab, & Abihu filij Aaron, delinquentęs in commiſſo ſibi Sacerdotali officio, eo quòd ignem alienum,quem Deus vetuerat,obtuliſſent, quos

Montes igni uomi cur à Deo producti.

Terræ motus item & conflagrationes ab eodẽ cur excitantur. De admirando penitùs, & ferè incredibili terræ motu ex Platone, ac Marcellino.

Ex Tertulliani teſtimonio.

De alio apud Spartanos Aeliani auctoritate.

Alia exempla è Sacris Hiſtorijs.

quos ideò ignis de Altari holocauſti egreſſus,diuino nutu, combuſſit, Leuit.10. ſicut denique quinquaginta viros illos, qui, inſurgentes in Moyſen, & Aaron, thura coram Domino afferebant. Negare itaque nullo modo poſſumus, quin per adeò horrifica portenta, ignis(inquam) vomitiones, ac terræ motus, velut per morbos tùm huic, vel illi peculiares, tum verò magis per communes, & Epidemicos ab indicibili tam acris, quàm ſuccorum prauorum noſtri corporis qualitate enatos, ſæpèq. incognita penitùs contagionis vi in integras regiones debacchantes, Deus nos lethargico ſopore obrutos exſuſcitet, ad ea, quæ ſurſum ſunt, cogitanda, quærenda, & amplectenda, quemadmodum & ad mulctanda, quæ patrauimus, delicta. Ità namque & Chriſtus Dominus ei, quem ſanauerat, dixit; *vade, & noli ampliùs peccare,ne deterius tibi aliquid contingat*.Nec hillum quidem facienda obiectio eſt;quomodo hi euentus à Deo, ſi à cauſis manifeſtis,& naturalibus oriũtur? Siquidem varijs, multiſq́.modis ad nos loqui Deus conſueuit, prout clarè ex Sacris Paginis conſtat;aliquandò humana lingua, vti per Sanctos vates,aliquandò ipſis elementis quoquouerſum alteratis, ac immutatis, imò interdum etiam in formas, & imagines diuerſas ad noſtrum terrorem compoſitis, vt annotat Medin. 2.lib. ſuæ Parænesis cap.1. Quò forſitan ſpectat quod cùm alij, tum præcipuè Spondanus refert ex Dione, ante Veſuuianum incendium, tempore Titi editum,magnum primò numerum hominum inuſitata forma, & magnitudine in eodem monte, regioneq́. finitima interdiu, noctuq́. vagari in aere viſos eſſe. Nec deſunt qui hodie etiam,furente Veſuuiano incendio,cacodæmones ſub humana ſpecie, horrifica tamen, & inuſitata à multis fide dignis viſos fuiſſe narrant, ac typis mandarunt. Quamobrem licèt prædicta tam in Veſuuio nunc, quàm in alijs locis aliàs, cauſas habeant naturales à me inferiùs recenſendas; attamen hæ cauſæ diuina prouidentia à creatione talium locorum ità fuere à Deo diſpo-

Portentoſi euentus quomodo, & à Deo,& à manifeſtis cauſis oriantur.

Deum nobiſcum aliquando loqui per media elementa diuerſimodè alterata.

diſpoſitæ, vt certo tempore ad huiuſmodi effectus procreandos concurrerent, nutui eius obſequentes; Ipſe etenim primum mouens, proximumq́. impellens, montes concaui, & ſulphureis mineris infarcti, velut bombardæ Dei ſunt, pyrio oppletæ puluere; ſpiritus autem ibi genitus, & hùc, illùcq. agitatus, interceptis, per quæ ſpiret, terræ foraminibus, aut etiam ventus à procelloſo mari intromiſſus, diſpoſitam materiam commouendo incendit, quippè motus, vt ait Ariſt. lib. 2. de Cælo, & ligna, & lapides, & ferrum ignire ſolet. Sed venti Deo obediunt, creſcunt, geminanturq́. ſicut viceuerſa ceſſant, quieſcuntue ad nutum eius, qui eos de theſauris ſuis producit. Ideò, vt bombardæ ignem, fumum, bombum, & ferreum globum eiaculari nequeunt, niſi admota flamma, cuius vi ignea quæ intra concaua metalla incluſa ſunt, commota, & dilatata, ampliorem locum requirentia, tanto cum impetu, ſtrepitu, lociq́. tremore eructantur; Ità Deus, è cuius irati manibus ſæpè ignis emittitur, & cuius flatus, ſicut torrens Sulphuris, ſuccendit ignem, vt dicitur Eſaiæ 30. per dicta media, quæ ipſe fecit, quæq́. nutui eius obſediunt, mineras intra montium igniuomorum cauernulas ſtabulantes, quæ ſubterraneis ignibus pro pabulo, & fomite ſunt, ſulphureas dico inprimis, & bituminoſas conturbando, & dimouendo, tali motione ignem in eis exciri, & accendi facit, qui poſtmodum anguſtis illis ergaſtulis cohiberi ſuopte ingenio renitens, foràs quoquouerſum, terra obice abrupta, impetuosè prorumpit, cum denſiſſimo fumo, flammis, lapideis, ac cinereis globis, prout hoc in incendio clariſſimè obſeruatum eſt, cui per omnia videntur conuenire accidentia ſingula, quæ ad montem ſæpè dictum Synai Deus ipſe in igne deſcendens ſuſcitauit. Confirmor autem magis, magiſq́. in hac ſimilitudine, & credulitate, quòd in præſentis conflagrationis generatione Deus ipſe viſus quodammodo eſt vti voluiſſe cauſis ſecundis, ac naturalibus, nimirùm ventis varijs, ac diuerſi generis ad huiuſmodi

Deus quomodo ſit cauſa proxima incendiorum exemplo bõbardarum.

Dei flatus, ſicut torrens Sulphuris, ſuccendit ignẽ.

Cauſæ naturales præſentis conflagrationis Veſuuianæ, iuxtà ſenſum Auctoris.

iuſmodi motus promouendos perquàm idoneis; quandoquidem neſcio quibus ante hebdomadis, quàm Veſuuius mons tremeret, ardeſceretq́. venti Aquilonares per totum hunc tractum Romanum, ac Neapolitanum Meridianæ quidem plagæ expoſitum, ſed non ſine Septentrionalis aſpectu, aliquandiù rigidi ſpirauere, & non ità poſt, iuxtà illud Homeri:

Cùm ceſſat Boreas, cùmq. Auſter ſurgere cæpit.

e mari Eurus, Notuſq́. imò & Africus, cum Latino Homero,

Vnà Euruſq. Notuſq. ruunt, creberq. procellis
Africus.

validè nimis per multos dies ſæuierunt, vt nec hodie ceſſaſſe videantur, quorum quidem primi magnam fecerunt intra montem concauum antiperiſtaſim, præ qua exhalationes, & ſpiritus in vnum coacti, & plus roboris adepti ſunt, ſecundi verò mox ſuccedentes quantam vim habeant in iſtiuſmodi effectis procreandis, patet quàm manifeſtiſſimè Aetnæ in Sicilia exemplo, Veſuuio quoque mirum in modum quadrante. Conſtat enim ex Strabone, ac Diodoro, vti è Macrobio lib.5. cap.16. & ex A. Gellio lib.17. cap.10. in Aetna ab ea parte, qua Eurus, & Africus perflant, aſſiduis pelagi fluctibus refundi intra cauernas incendij materiam, eoq́. illiſu, ac repercuſſu, vniri vapores, ſimulq́. accendi, præſertim cùm Aetna, ſicut Sicilia tota, ab eo aſpectu, ſpeluncas habeat, velut Veſuuius, Sulphure plenas, quæ, receptis in ſe fluctibus, flatum concipiunt, & exindè incendium pariũt; Cui rei fidem adſtruit, quòd, alijs flantibus ventis, Aetna nihil emittit, & pro modo Euri, vel Africi, nunc fremitum, nunc fauillas, interdum verò, adaucto ſic in ſe fomite, eructat incendium; qua de re infrà loco proprio cap.26. Quinimò ſunt inter Chriſtianos ſcriptores verè pios, qui, ſublimiùs adhuc volantes, affirmant, tantum abeſſe, vt huiuſmodi portentoſi euentus per incendia emicantes, à cauſis ſimpliciter naturalibus promanent,

Aetnæ conflagrationis cauſa, & occaſio vnde.

Sicut Veſuuij.

nent, vt non modò terreni, tanquàm cæleſtes, habendi ſint de numero illorum, quibus inſignem aliquem euentū, qui iam extet, extiteritue, declarare ſolet Deus, verùm etiam impendentia mortalium generi mala præindicare dignatur, fortè ſi, pœnitentia facta, veniaq́. impetrata, talem cladem ſuſpendat,longèq́.tunc à nobis arceat.Quam veritatem vel Ethnici Philoſophi ſubolfeciſſe videntur, vti colligo ex Cicerone 2. de Nat. Deor. referente ex Cleanthe,vnam è quatuor cauſis, per quas Numinis diuini notiones hominum mentibus informatæ ſunt, prodigia eſſe cæleſtia, quæ interdum magnarum calamitatum ſunt prænuncia. Addo reperiri quoque non paucos,qui tales montes flammiuomos piè credunt eſſe inferni portas, & oſtia, adeò contendunt,tot horrificos illorum euentus à Deo ipſo immediatè proficiſci, quamuis etiam ad id naturalibus cauſis adſcitis. Vnde Tertullianus in Apolog. cap. 28. tradit,talia incendia,& alia id genus à Deo viua exempla data eſſe hominibus ignis æterni, quibus peccantes in Inferis punirentur. *Nouerunt* (inquit) *& Philoſophi diuerſitatem arcani, & publici ignis; ità longè alius eſt, qui viſui humano, alius qui iudicio Dei apparet, ſiue de Cælo fulmina ſtringens, ſiue de terra per vertices montium eructans; non enim abſumit quod exurit, ſed, dum erogat, reparat, adeò manent montes ſemper ardentes, & qui de Cælo tangitur ſaluus eſt, vt nullo iam igni decinereſcat. Et erit teſtimonium ignis æterni hoc exemplum iugis Iudicij pœnam nutrientis. Montes vruntur, & durant, quid nocentes Dei poſtes?* Hæc ille. Super qua re aliquot ſcitu digna, nec iniucunda ſeſe offerunt narranda, & expendenda, quæ quoniam intrà præſens caput, ſine profuſitatis nota, haud includerentur, hoc acciſo,in ſubſequens reijcio.

Prodigia cęleſtia interdum,vti terrena quoque, calamitatum prænuncia ſunt. Ex Cicerone. ac Tertulliano.

Vtrum

Vtrum Veſuuij, Aetnæ, Fori Vulcanij, Inſularum, quæ Vulcaniæ dicuntur, in Italia, Heclæ in Islandia, & ſimilium alibi flammiuomorum montium, & locorum hiatus, aut voragines, vocari poſſint oſtia, vel portę Inferni. Veterum Romanorum conſuetudo, ſi quando Romæ terra quaſſaretur. Quæſtio propoſita, poſt multas hiſtorias allatas ex D. Gregor. D. Petro Damiano, tandem ſoluitur ad mentem Henr. de Aſſia, Baronij, & Toſtati.

CAP. II.

SVNT aliqui inter pios, ac Sacris in litteris verſatiſſimos, qui effectus adeò inſolitos, horrificos, ac portentoſos nuperrimè, olimque ſæpè per interualla modò longiora, modò breuiora in Veſuuio, & alijs naturæ conſimilis montibus ſuſcitatos, & viſos, perpetuò ad cæleſtem originem, ideſt, diuinam voluntatem referendos eſſe contendunt, tum quòd minimè ſoleant euenire, niſi calamitoſis temporibus, ad mala varia, mortale genus, vel pro tempore affligentia, vel non ità pòſt cruciatura, ſignificanda; tùm quia Deus nobiſcum iratus tali modo præfari, taliq; puniendi norma aduersùm delinquentes vti aſſolet. Id quod Ethnici Romani mente volutantes, ſi quando Romæ terra quaſſata fuiſſet, ſupplicationes in triduum decernebant, ferijs à Prætore indictis, præeuntibus Duumuiris, eoq; die terræ motum nemine pronunciante, tanquam fœdum, & abominandum quodpiam, velut Dei nomine, cui ſacrum fiebat, minimè edito, quòd Pontificum

Conſuetudo veterum Romanorum, ſi quando Romæ terra quaſſaretur.

cum

cum libris traditum non eſſet, cuius Dei nutu, imperiouè terra moueretur. Super qua re legantur Alexander ab Alex. lib. 5. cap. 27. & Rhodig. lib. 30. cap. 27. Quinimò de nonnullorum eiuſdem cenſus hominum ſententia, tales loci, & huiuſmodi montes à Deo fabrefacti ſunt, tanquàm oſtia, ſeu portæ æterni ignis, per quas non modò ignis ipſe ſæuiſſimus, cunctiſq. terrificus, ac non paucis funeſtus euomeretur, quem Theologi corporeum, vt noſtrum eſſe, ac eiuſdem prorſus ſpeciei affirmant, quantum ad naturam ignis pertinet, ſed inquantū ignis ille eſt inſtrumentum diuinæ iuſtitiæ, in multis ab hoc noſtro differre dicit D. Tho. in 4. diſtinct. 44. verum etiam animæ infęlices æternis damnatæ ſupplicijs in teterrimum barathrum ingrederentur. Quæ opinio fuit quoque veterum Ethnicorum, vti ex eorum elicitur monumentis. Quippè Lucretius lib. 6. de Nat. ſic ait.

Mōtes, alijq. loci igniuomi cur a Deo fabrefacti.

Ignis inferni & noſtri ſimilitudo, ac diſſimilitudo.

Ethnicorum opinio de oſtijs Inferni.

Ianua ne his Orci potius regionibus eſſe
Credatur poſita: hinc animas Acheruntis in oras,
Ducere fortè Deos manes infernè reamur.

A Lucretio poſita, ſed confutata.

Quam nihilominus Vates ille Epicureus, & cuncta in naturali ratione collocans, omninò aſpernatur; ſed non ità Plautus, qui abſolutè ſic loquitur in Trinummo. *Acheruntis oſtium in noſtro eſt agro:* ob peſtilentem tamen loci illius conditionem. Vnde credo non ſolùm apud vulgum talia iactari, cui tantò magis veriſimilia iudicantur, quantò ex eorundem montium intrà voragines mugientium fremitu, quaſi gementium animarum lamenta ſe autumat audire, (Quam rem forſitan ſub fabulæ çortice contegere, & ſub vmbræ veluti velamine nobis quoque innuere antiqui Vates volebant, dum in huiuſmodi antris, profundiſq. ſpeluncis Gigantes habitare finxere, quos fulmine Iupiter percuſſit, quique cum eodem bellum, ac ſeditionem redintegraturi, vlulatus, ac ignes ingentes, & miſta illis ſaxa, cineresq. longè, lateq. vibrare putarentur, quemadmodum & Virgilius, dum per Auerni cauernam, à Veſuuiana

A Plauto corroborata.

A vulgo credita.

A Poetis ſub Gigantum fabula adumbrata.

non

non longè diſtantem, Aeneam ſuum Infernum intraſſe fabulatur, Sibylla duce, vt ibi Anchiſæ genitoris monita reciperet) ſed etiam cordatis, & Fidei Catholicæ addictiſſimis viris probabiliſſimam cenſeri, admonitis præſertim nonnullis hiſtorijs, & exemplis, quibus tantæ rei veritas aſtrui poſſe videtur. Vnde Pacianus de Pœnit. & Confeſs. de Gehenna loquens ait. *Cuius fumariola quædam maximos montes ſubterraneis ignibus decoquunt, æſtuat indefeſſis flammarum globis Aetna, & Libaniculus, & Veſuuius Campaniæ, & quo nobis Iudicij perpetuitatem probent; diſſiliunt, deuorantur, nec vllis tamen ſæculis finiuntur.* Et Maiorinius in quartum Sentent. agens de generali Reſurrectione, ſcribit, pòſt diem Iudicij, Deum clauſurum Mongibellum (ſic Aetnam Siciliæ vocat) & alia foramina inferni, cùm tanta ſit ignis illius, quem euomit, efficacia, vt vicina quæque loca comburat, & ſaxa ipſa quaſi liquefacere, & in pumices, ac cineres redigere ſoleat. Hinc proptereà orta quæſtio eſt apud Theologos, quæ habetur in Paradoxis Alphonſi Toſtati, & in ſerie Peregrin. Quæſt. Bartholomæi Sibyllæ, Ordinis Prædicatorum. *Si alibi, quàm in centro terræ, reperiantur in ſuperficie terræ loca, in quibus animæ damnatorum pœnas luant.* Ad quam quidem ità illi reſpondent, quòd (vt Greg. dicit 4. Dial.) *Omnipotens Deus ad correctionem viuentium in hoc Mundo, in quibuſdam partibus, in ſuperficie terræ, quaſdam damnatorum animas pœnas luere voluit oſtendere, vt mentes infidelium, quæ Inferni tormenta eſſe non credunt, tormentorum loca videant, quæ audita credere recuſant.* Et infert cap. 24. lib. vbi ſuprà, quendam ſanctum heremitam, qui in Inſula Liparæ Siciliæ morabatur, vidiſſe, quòd anima Theodorici Regis in ollam Vulcani ibidem ebullientem proiecta fuit per Ioannem Papam, & Symmachum Patricium, quos ille Rex antè occiderat, *Et iuſtè* (dicit ibi B. Gregorius) *ab illis in ignem mitti apparuit, quos in hac vita iniuſtè iudicauit.* Item in 3. cap. narrat de quodam

A Virgilio Aeneam fingente introduci in Infernum per Auernj ſpeluncam.

A doctis pijs que viris, inter quos Pacianus æterni ignis fumariola Aetnà, & Veſuuium vocat.

Idem ſentit Maiorinius.

Quæſtio apud Theologos de eadem met re.

D. Gregorij ſenſus.

Anima Theodorici Regis in olla Vulcani per quos, & cuinam viſa eſt proiecta.

Hiſtoria cuiuſdam Romani morti propinqui,& narratio eiuſdem S.Greg.

Romano, cui in extremis laboranti apparuit nauis parata, qua ipſe & quidam vicinus ſuus adducendi erant in Siciliam, qui ſtatim poſt hoc fuerunt ſimul mortui: ſubiungens dicit Gregorius, *quòd ille moriens ad Siciliam ſe ducendum teſtatus eſt, quid ſentiri aliud poteſt, niſi præ cæteris locis in eius terræ Inſulis eructanti igne tormentorum ollæ patuerunt, quæ (vt ſolent narrare qui nouerunt) laſſatis quotidiè finibus creſcunt, vt Mũdi termino appropinquante, quantum certum eſt illic amplius exuiendo colligi, tanto & eandem tormentorum loca amplius videntur aperiri:* Hæc Gregorius. Ex iſta autem narratione apparet, quòd per ollas Vulcani intelliguntur quidam putei flammiuomi, vel quædam cauernæ terræ flãmam ſpirantes ſulphuream.

Vulcaniæ ollæ quæ ſint, ac vnde ſic dictæ, ex Iſidoro.

Quare autem ollæ illæ Vulcano attribuantur, patet per Iſid. lib. 22. Etym. dicentem, quòd iuxtà ſuperſtitionem Gentilium, Vulcanus in fornacibus fabrorum, quaſi Deus ignis, habitare dicitur: & per ipſum figuraliter ignis intelligi ſolet; quem quidem propter multas vtilitates, quas homini confert (ab Iſidoro ibi enumeratas) Gentiles eum Deum poſuerunt, ipſum nominantes Vulcanum, quem tunc redire dicunt, quando ignis quaſi tonitrua emittit, & ſcintillis ſtrepit, & iterum Iſid. lib. 15. dicit, quòd quædam Inſulæ circa Siciliam, *Vulcaniæ* dicuntur, ex eo quòd ipſæ, ſicut Mons Aetna, ardeant, & ſunt octo, quarum nomina ibi ponit. Et prima *Lipare, &c.* Aetna verò eſt Mons ab incenſo Sulphure, quo plenus eſt, flammas ſpirans. Et dicit Iſidor. quòd mons ille habet ab ea parte, qua Eurus, & Africus flant, ſpeluncas Sulphure plenas, quæ ventis illis agitatæ, & commotæ, flammas emittunt terribiles, itaque publicatum eſt à quibuſdam ibi Infernum eſſe. Sed horum opinionem, illa, quæ præcedenter de ſitu Inferni dicta ſunt, ſtare non permittunt; non enim omnis locus, in quo, vel à quo anima luit pœnam damnationis vſque in diem Iudicij, eſt principalis locus Inferni. Sed quidam ſunt particulares, in quibus (cauſa nota Deo) quædam damnatorum

Inſulæ Vulcaniæ circa Siciliam numero octo. De Aetna quædam ex Iſidoro.

Quæſtio propoſita quomodo ſoluenda ex ſententia Henr. de Aſſia.

rum

rum animæ vſque ad diem iudicij pœnas luunt. Henr. de Aſſia ſuper Gene. Cum quibus omnibus mirum in modum conueniunt quæcumque apud Alphonſum Toſtatum locó citato, & præcipuè apud Card. Baron. diffusè tradita leguntur Anno Chriſti 81.& 983. de 2. aduentu Ottonis II. Imp.in Campaniam,atque Calabriam loquētem Tom. 10. Vbi huiuſmodi Terræ faces, ex quibus iugiter ignis ſolet euaporare, veluti quaſdam Inferni portas, per quas delinquentium animæ inferrantur, iure in viſu monſtratas eſſe ait Sanctis viris,vt de anima Theodorici Arriani Regis Gothorum Gregorius tradit. Qui propterea nonnulla in poſtremo loco adducit exempla,digna prorſus quæ hùc afferantur, cuius tamen denique concluſio eadem penitùs eſt cum ſuperiori,ex Theologorum fundamentis elicita.Poſtquàm igitur Baronius dixit ad ſecundum Ottonis aduentum ſpectare certum eſſe, quod Petrus Damianus lib. 1. Epiſt. 9. ad Dominicum Loricatum narrat memoratu dignum, quod ſe accepiſſe teſtatur à Deſiderio Caſinenſi Abbate, qui poſteà fuit Romanus Pontifex, Vrbanus Secundus, ità ex Damiano ſubnectit. Porrò dum ſtyli huius exaro dictator articulum, ecce Deſiderius Religioſus Caſinenſis Monaſterij Abbas accedit, &c.qui mihi aliquandò narrauit, quòd ipſa ratio perſuadet, vt ſcribam. Seruus (inquit) Dei Neapolitanæ regionis in prærupta rupe,iuxtà viam publicam habitabat ſolitarius, qui nimirum,dum nocturno tempore pſalleret, & feneſtram Cellæ horarum explorator aperiret, ecce videt multos nigros homines tanquam Aethiopes,iter carpere, & longo tractu ſarcinarios comminare; cumq. eos inquireret, qui eſſent, cuiuſuè gratia hæc iumentorum pabula deuectarent, Maligni (inquiunt) ſpiritus ſumus: hæc paramus non pabula pecoribus alendis, ſed fomenta potiùs ignium hominibus comburendis;præſtolamur enim in proximo Principem Capuæ Pandulphum, qui iam decumbit, & Ioannem Magiſtrum militum Neapolitanę Ciuitatis,qui adhuc viuit incolumis.

Ità eam quoque ſoluit Card. Baronius.

Hiſtoriæ quędam piæ ex S. P. Damiano.

Pandulphi Capuæ Principis mors.

Illicò vir Dei præfatum Ioannem impiger adijt, quæ viderat, narrauit, his auditis, Ioannes ait;modò neceſſe eſt,nos Imperatori occurrere, & cum eo ſimul de huius terræ ſtatu prouida conſideratione tractare. Porrò,poſt Imperatoris abſceſſum, ſpondeo, quia & ſæculum deſeram, & monachichum habitum ſumam. Vt autem probaret, vtrum verum eſſet quod ille narrabat, nuntium protinùs ad mœnia Capuana direxit, qui veniens Pandulphum iam mortuum reperit. Ipſe quoque Magiſter militum Ioannes, antequàm iſtas partes Imperator attingeret,vix diebus quindecim ſuperuixit. Quo mortuo, Mons Veſuuius, vnde videlicet gehenna frequentes eructat in flammas, erupit, vt liquidò probaretur,quia fœnum,quod à Dœmonibus portabatur, nihil aliud fuit, niſi ignis trucis incendij, qui prauis,& reprobis hominibus debebatur; Nam quandocumque in illis partibus reprobus diues morirur, ignis erumpere de prædicto monte videtur, tanquàm ſulphureæ raſinæ congeries ex ipſo Veſuuio protinùs fluit, vt torrentem faciat, atque decurrente impetu in mare deſcendat. Enimuerò & Salernitanus Princeps, huius videlicet Guaimarij, æquè Principis,qui ante non plures annos pro multis violentijs, atque tyrannicis oppreſſionibus, ſuorum gladijs peremptus eſt, auus, cum procul aſpexiſſet quadam die de prædicto monte Veſuuio piceas, atque ſulphureas repentè flammas erumpere, protinus ait. Proculdubio ſceleratus aliquis diues in proximo moriturus eſt, atque in Infernum deſcenſurus.Sed ò cęca mens reprobi hominis, imò ſuper nos terribile iudicium Conditoris. Superueniente ſiquidem proxima nocte,dum ſecurus cum Meretrice concumberet, expirauit,quem illa (vt poſtmodum referebat,) quid contigiſſet ignorans, diutiùs pertulit,& vix tandem à ſe non hominem, ſed cadauer exanime proſtituta deiecit. Quibus cognitum eſt, non reprobos tantùm diuites, ſed carnis putredine inquinatos, ac denique peccantes omnes quouis genere mortalium peccatorum

Et Magiſtri Militiæ Ciuitatis Neapolitanæ.

Poſt amborum interitũ Veſuuius flãmas eructauit.

Idem ſolitus facere ille mons in morte alicuius viri diuitis, aut Principis Tyranni.

Salernitani Principis mors violenta, poſtquam Veſuuij faces erumpere viſæ ſunt.

rum

rum, ac ſine pœnitentia morientes, gehennæ ſubituros fore ſupplicium. Nam quomodo eandem pœnam paſſus ſit presbyter arrogans, eiuſmodi idem Petrus mox hiſtoriam ſubijcit, dicens. Quod præterea in Neapolitanis partibus presbyter volens certiùs, quàm non licebat, addiſcere, illùc, vbi gehennale barathrum feruentius eructabat; præſumptoria decreuit audacia propinquare. Miſſarum igitur ſolennia celebrauit, ſicq. infulatus, velut armatus iter arripuit: Sed dum vltrà quàm ſolebant homines, temerarius ſcrutator acceſſit, redire non valens, poſtmodum non apparuit: Alius verò presbyter matrem ſuam Beneuenti reliquerat ægrotantem. Cumq. per Neapolitanos fines Domino ſuo comitatum præberet, exũdantibus flammis intendens, clamorem lugentis audiuit, quem ſuæ matris eſſe procul dubio cognouit. Notauit horam, & tunc euidentiſſimè comperit, matrem fuiſſe defunctam. Huc vſque Petrus Damianus; Licèt autem poſticè magis, quàm Theologicè credita ſint eiuſmodi ora terræ euomentia iugiter flammarum globos, eſſe Inferni portas, & quod idem ignis ſit ille Inferni peccantibus præparatus, atque id ſcripſiſſe reperiantur antiqui Theologi non vulgares, vt aliàs ſuperiùs meminiſſe recolimus: tamen certum, iſta potius ſimilitudinem gerere illius gehennæ, mortalibuſq. in exemplũ, vel indicium poſita gehennalis ignis illius, qui ſine luce ardens animas ſimul comburit, & corpora, cui tantùm peccata fomenta miniſtrent, &c. hæc Baronius loc. cit. *Sic igitur patet*, inquit Toſtatus, ***nulla eſſe Inferni ora, ſeu portas locales, vt vulgus exiſtimat, qui cũ animarum gementium lamenta ex voraginibus montium audiri dicunt, more ſuo faciunt, vt plura ſibi faciliùs, quàm Poetæ ſolent, fingant, quibus propterea minus quàm Poetis credendum eſt; nam Poetæ ſciunt quid fingant, populus autem quod dicit, ignorat.***

[Margin: Presbyteri arrogantis hiſtoria miſerabilis.]

[Margin: Alterius qui Matris animã ad Veſuuij flammas lugẽtem agnouit.]

[Margin: Concluſio ex Baronio.]

[Margin: Ex Alphonſo Toſtato.]

Aetio-

Aetiologia Iatro-phyſica, hoc eſt, ſermo de cauſis prædictorum effectuum in Veſuuio, iuxtà Philoſophorum, & Medicorum placita. Vbi primùm oſtenditur, non impoſſibile eſſe de rebus Phyſicis haberi ſcientiam, contrà Heraclitum, & Academicos: Deindè cauſa affertur tonitrui cum Ariſtot. contrà Empedoclem, & Anaxagoram, & poſt hanc, de cauſis terræ motus oratio inchoatur, & priùs examinantur opiniones Anaxagoræ, Thaletiſq; & ambæ reprobantur. Vbi ad mentem Platonis, & Ouidij, de terræ immobilitate, ac rotunditate peragitur. Et denique reſpondetur iterùm ad loca Eſaiæ ſuprà citata, quibus eum rotunditatem, & motum cæleſtibus Orbibus denegare, quidam malè cenſent.

CAP. III.

Ad diuinas cauſas mens hominum caligat.

OMISSIS cauſis remotioribus, & ſecretioribus, nempè diuinis, quæ ſunt ſuprà humanum captum, & ſuperant ſenſus noſtros, ad quas re vera mens hominum caligat, quarum ſcilicet Deus ſapientiam ſibi reſeruauit, ad phyſicas tandem, ac meteorologicas calamum vertamus. Sed interim, ſi quærat à me aliquis, cur aſtronomicæ non adhibentur, quibus Aſtrologiæ dediti tantam fidem habent, & iuxtà quorum placita motus terræ, hiatus, & incendia, vi ſyderum, multi fieri exiſtimant, reſpondebo, me partem hanc relinquere Babylonijs, aut Chaldæis, quorum regio cùm à Virgine regatur, & Mercurio, ideò

Aſtronomicę cauſæ cur nõ adhibentur.

ideò antecellunt cognitione mathematum, & obſeruatione motuum cęleſtium, & ſyderum, auctore Ptolemæo 2. Quadrip. præcipuè verò, quoniam id muneris, inter alios, quos videre mihi contigit, hodie præſtitit egregiè Lanelphus in ſua de hac Veſuuij flagrantia Narratione, vbi tres annotat figuras, primam Magnæ Coniunctionis 1623. mēſe Iulio. Secundam Eclipſis Solis, quæ fuit 24. die Octobris 1631. cui ipſe cauſam naturalem præſentis incendij maximè attribuit, & tertiam Principij eiuſdem incendij 1631. menſis Decembris. Quas figuras iam typis traditas facilè obſeruare poterit Lector Aſtronomicæ diſciplinæ ſtudioſus, & nos interim cauſas adeamus naturales dictas, quæ à Phyſiologis, ac Meteorologis conſiderari ſolitæ ſunt, arduas quidem, & perobſcuras, ſed non vſque adeò, vt ad earum agnitionem perueniri haud poſſit. Verum eſt enim quod Sanctus Thomas 1. par. quæſt. 84. ex Ariſtot. doctrina 4. Metaph. cap. 5. tex. 22. contrà Heracliti ſententiam docet, nempè de rebus phyſicis & ſi tam eſſent mutabiles, quàm putabat ipſe Heraclitus, adhuc tamen poſſe haberi ſcientiam. Vnde antè eum Tertullianus in lib. de Anima notat Academicorum cæcitatem, quòd ſenſibus fidem omnem abrogando, naturæ ordinem turbauerint, & Dei prouidentiam reprehenderint, quaſi rebus intelligendis, ac diſpenſandis fallaces, & mendaces internuncios ſenſus præfecerit. Concedam nihilominus & ego non inuitè, difficillimam eſſe prouinciam, inuenire rationem eorum, quæ fiunt ſub Sole, vel teſtimonio Salomonis cap. 1. & 8. Eccleſiaſt. cum omnia incerta ratione, & in naturæ maieſtate abdita ſint, quorum veram ſcientiam Deum ſibi reſeruaſſe, Dæmonibus opinionem rectam, hominibus verò lubricam tantùm, & ancipitem conceſſiſſe Plato aiebat, vt nemo profectò ſit, qui non liberè fateatur, maximam partem eorum, quæ homines ſciunt, minimam eſſe eorū, quæ ignorant. Quamobrem, vt omnium, ac ſingulorum euentuum, & accidentium, quæ in hoc, & in antè editis

Veſuuij

Tres Figuræ Aſtrologicæ.

Prima Magnæ Coniunctionis.

Secunda, Eclipſis Solis.

Tertia, Principij incendij.

De rebus phyſicis quātumlibet arduis haberi poſſe ſcientiam, contrà Heraclitum, ex D. Thom.

Contrà Academicos, ex Tertulliano.

Difficilis tamen prouincia, & vnde, cum Salomone.

Cum Platone.

Veſuuij incendijs, ac terræ motibus contigere, originem, probabileſq. cauſas nanciſcamur, prout ingenioli permittet hebetudo; oportet priùs in genere loqui de natura, & cauſis terræ motuum, tonitruorum, fulminum, vaporum, & tam ſimplicium, quàm ignitarum exhalationum, quæ è terræ latebris quaſi fumariolis euibratæ, cum ſaxis, ac cineribus varij generis, aquiſq. ardentibus permixtæ, tot portentoſa euenta, totq. infanda damna inferre conſueuerunt. Vt itaque terræ motus tam præſentis, quàm cæterorum naturam per modum generationis, & cauſas omnibus communes delineare valeamus, cùm cæli tonitrus tantam habeat cum terræ motu affinitatem, ac ſimilitudinem, vt vnum, & idem eſſe videantur, ſi loci ſolùm adhibeatur diſcrimen, ea propter nunc notandum breuiter prius eſt quidquid tonitrui naturæ, & modo generationis eius congruere iudicabo, & mox ſtylum ad terræ motum conuertam. Prætermiſſis igitur multis opinionibus, quæ ſunt apud Ariſtotelem 2.Meteor.cap.vlt.apud Senecam lib.2.cap.7. Quæſt. Natur. & Plutarchum lib. 3. de Placit. cap. 3. tantummodò referam Empedoclis, & Anaxagoræ opinionem, quæ fuit, tonitrum fieri extinctione ignis nubibus intercepti, non aliter, ac dum candens ferrum in aquam demergitur, quia tunc fumidus vortex voluitur, ſonituſq. auditur; Quæ tamen amborum Philoſophorum opinio conuellitur ex eo, quòd ſi tonitrus fieret extinctione ignis in nube, non cerneretur à nobis ignita coruſcatio, ſed fumida ſemper, & atra, cui rei obſtat experientia: Quare paucis dicamus de mente Ariſtotelis, ſi exhalatio (de cuius eſſentia non multò poſt agemus) ad mediam aeris regionem eleuata, ibi à magnis, & ad latera craſſis, denſiſq. nubibus, velut frigido indumento, ſuæq. naturæ contrario circundatur, in ſeſe colligitur, fortiorq. euadit, ratione antiperiſtaſis, quæ per denſa nubium coria diffugere dum nititur, iam vel ipſa antiperiſtaſi, vel motu, vel vtraque cauſa magis calefacta, & rarior reddita, necnon ob id amplio-

Empedoclis, & Anaxagoræ opinio de tonitrui cauſa, ac generationis modo.

Confutatio.

Ariſtotelica.

ampliori ſpacio indigens, cum exitum non inueniat, quia nubes magis,magiſq. frigore coarctatæ ſunt,ictu vehementi in inferiorem illarum partem, quæ debilior eſt, impingit, eamq. diſrumpit, in qua nubium agitatione, confractioneq.ingens ille ſonitus emittitur, quem tonitrum appellamus. Quæ pauca de tonitrui cauſa clariora apparebunt ex adducendis, ac examinandis in hoc, & alijs ſubſequentibus capitulis, de cauſis terræmotuum,quæ interim lumen & ipſæ aliquod accipiunt ab eadem tonitrus cauſa breuibus explicita. Acturi itaq. de terræ motuum cauſis, & id iuxtà Ariſtotelis potiſſimum ſententiam, atque doctrinam, antequàm ad hanc accedamus, pro tantæ rei clariori intelligentia,neceſſarium iudicamus, nonnullorum veterum Philoſophorum opiniones breuiùs, quàm fieri poterit, annotare, & ad penſum ſimiliter adducere,vt omnis (ſi fieri poterit) dubitandi occaſio de medio tollatur, & Ariſtotelica ſententia in dies magis, magiſq. effulgeat. Anaxagoras ergò in ea fuit ſententia, quòd terra amplam ſimul, & latam faciem, figuramuè obtinens, talis formæ beneficio,ſuſtentetur ab aere, & aqua, eo prorſùs modo, quo in latitudinem protenſa corpora in aquis præcipuè ſupernatant. Inſuper quòd terræ pars, quam nos inhabimus, ſuperior ſit, & huic oppoſita,inferior, nec non pariter affirmabat,partem hanc noſtram congeſtam eſſe, & ſolidam redditam à pluuijs perennibus, quæ illam in vnum denſant,ac firmant, alteram verò, nempè inferiorem, foraminulentam, & cauernoſam eſſe, ex quo ipſe dicebat, cum ignea ſubſtantia in aere terræ inferioris reperiatur, cumq. ſuaptè natura ſemper ignis ſurſum migret, dum eam ſubire, ac penetrare ab infima regione per partes fungoſas, & foraminibus peruias inceſſum ſubinde tentat, quòd terræ corpus denſum nimis, & conſtipatum inueniat, in eo niſu,in ea lucta cum terra, hanc dimouere, & concutere eo violento motu,quem terræ motum dicimus. Veruntamen hæ omnes poſitiones abſurdæ habentur, &

Anaxagoræ opinio, ac variæ, poſitiones de cauſis terræmotuum.

vanæ, Ideò prior ex eo refellitur, quòd terra non lata, ſed rotunda exiſtit, iuxtà ſcilicet phyſica illa Ouidij carmina lib. 6. Faſt.

Terra pila ſimilis nullo fulcimine nixa
Aere ſubiecto tam graue pendet onus
Ipſa volubilitas libratum ſuſtinet Orbem,
Quique premat partes angulus omnis abeſt;
Cumque ſit in media rerum regione locata
Et tangat nullum, pluſuè, minuſuè latus;
Ni conuexa foret, parti vicinior eſſet,
Nec medium terra mundus haberet onus.
Arte Syracuſia ſuſpenſus in aere clauſo
Stat globus immenſi parua figura Poli,
Et quantum à ſummis, tantum ſeceſſit ab imis
Terra, quod vt fiat, forma rotunda facit.

Refutatio ex terræ rotunditate per Phyſica Ouidij carmina, hauſta inprimis è melliſluo Platonis fonte.

Quam doctrinam neutiquam vereor, quin Poeta hauſerit à diuino Platone, qui in Phædone ſcribit, perſuaſum ſibi eſſe, primò ſi eſt terra in Cæli medio rotunda, nihil ei opus eſſe, vel aere, vel alia neceſſitate eiuſmodi, ad hoc vt nunquam decidat; Sed ad eam ſuſtinendam ſatis id eſſe, quòd & Cælum vndique ſibi ipſi ſimillimum eſt omninò, & terra vndique æquilibris. Res enim æquilibris in ſimilis alicuius medio poſita, nec magis, nec minùs poteſt in partem aliquam inclinari: Cumq. ſimiliter ſe habeat, ab inclinatione permanet aliena. Vt vanum ſit cogitare, eam ſuſpenſam in aere, & aquis manere, beneficio formæ, aut figuræ latæ, & expanſæ; Quinimò dato etiam, quòd terra lata eſſet, quis tantum eius pondus ab aere, & aqua teneri credet, ne ad ima ſubſideat? Rotundam verò eſſe terram iam receptum eſt ferè apud omnes, ſed ea rotunditate, quam alibi diximus, non vndequaque perfecta, & ad mathematicam ſubtilitatem exquiſita, propter valles, & montes, quæ ambo exactam rotunditatem in ea impedire videntur; Cuiuſmodi rotunditas conuenit corpori depreſſiones, & eminentias habenti, quæq. nihilominus, præ

Rotunditas terræ quomodo accipienda.

illius

illius magnitudine, nihil momenti habent, vti nec cenſentur rotunditatem eius præpedire. Sphæricam verò terræ figuram præ cæteris adſtruit, quòd longum nos iter facientes, locaq. mutantes, non eundem ſemper obſeruamus Horyzontem, non eundem habemus Polum, vt nec illam Stellam, quam Nauigantes *tramontana* vocant; quemadmodum etiam magnoperè confirmat Solis, ac Lunæ Eclipſis, quæ cùm aſpectui priùs populorum plagæ Orientalis, quàm Occidentalis exhibeatur, demonſtrat nobis id non aliunde contingere, niſi quia terra ſphærica eſt, quamuis non adeò exacta rotunditate, quanta cæleſtes præditi ſunt orbes (tametſi aliter ſentire videantur grauiſſimi Scriptores apud ſuperiùs citatum, imò confutatum Cæſarium) quippè qui, vt præſtantiſſima, mirandumq. in modum ordinata natura à ſummo Deo fabrefacti, ità quoque figura exquiſitiſſima, omniumq. perfectiſſima, qualis eſt verè ſphærica, circumornati fuerunt; qua excellentiori rotunditate terra caret, quia infimum eſt elementum, & veluti mundi fex. Neque contrà de Orbium cæleſtium ſphærica forma aſſertionem facit obiectio locorum Eſaiæ, quorum facta mentio lib. 1. cap. 1. quibus, præ alijs, Cæſarius, frater D. Greg. Nazianzeni, ſuffultus, nõ dubitauit aſſerere Cælum, nec globo ſimile eſſe, nec motu agitari; Quippè Eſaias ait, Cælum præſeferre ſpeciem, vel formam magni fornicis, aut laquearis, reſpiciens tantùm partem illam, quæ ſemper ad noſtrum apparet Hemiſphærium; qui ſimiliter dixit, Cælum immotum, ac fixum ſtare, quoniam, ſecundùm ſe totum ſi conſideratur, rectè nunquam locum mutare traditur. Inſuper negligenda altera obiectio nonnullorum, qui dicunt, ſi terra ſphærica eſt, & quaquauerſum aere, & aqua (quæ ſunt admodum rara corpora) circumdatur, quomodò ſtat ſic immobilis in Mundi centro, vt non in vnam magis, quàm in aliam partem inclinet, & tota in profundum abeat? Quandoquidem, ſicut quæuis terræ portio

Vnde dignoſcatur.

Cæleſtes orbes exactiſſimè ſphærici.

Reſponſio ad loca Eſaiæ quibus, & rotunditatem, & motum Cælo denegare videtur.

Terra non item, ſed tamen rotunda.

Obiectio in oppoſitũ diluitur.

Z 2 quan-

quantumuis minima deorſum ſemper vergit, ac tendit; abſque eo, quòd ab aere, aut aqua ſiſtatur, item hoc facere deberet vniuerſa hæc terræ moles; Siquidem terra immobilis perſtat in medio omnium elementorum, quia cum ſit motus totius corporis eius, vti eſt ſingularum eiuſdem partium, quæ petunt centrum, pari ratione terra tota ſuum verſus centrum tendat oportet; At quoniam in eodem illo loco, ad quem quodlibet corpus inclinat, libenter etiam ex propria natura moram facit, ac reſidet, idcircò terræ corpus naturaliter centrum petens, in eodem pariter ſuoptè ingenio quieſcit, atque moratur. Sed inſuper dato, quòd terra non quieſcat, & moueri debeat, quæret hic aliquis, quonam motu cieatur, & verſus quam mundi partem. Certè non motu recto, quia euenirent in primis omnia illa incommoda, quæ Philoſophi ponunt, ſi alius eſſet terræ ſitus, præterquàm in medio, deinceps ſequeretur, vt Cælum verſus, & aerem, quæ ſupra nos ſunt, moueretur, & hoc pacto aſcenderet, cum omne, quod à centro diſcedit, aſcendat, ſed id repugnat terræ naturæ, cùm, vt grauis, deorſum feratur. Nec circulari prætereà motu terra cietur, vt potiſſimùm ex eo patet, quòd ſi à Septentrione ad Meridiem circulum faceret, ſequeretur aduerſus quotidianam animaduerſionem, vrbes ſingulis horis mutare diſtantiam ad Polos, nec non eos, qui modò Arcticum aſpiciunt, deinde Antarcticum intueri, ſicut eũdem terræ tractum nunc ſub Polo algere pruinis, nunc ſub Aequinoctiali ardoribus torreri. Ne ſileam, quòd ab Aſtronomiæ peritis certò tradi minimè poſſet, qua hora in Italia, aut alia Regione Solis, vel Lunæ Eclipſis exhibenda eſſet, cùm Planetarum, Syderumq. aſpectus pro Hemiſphęriorum diuerſitate varientur. Quod ſi terra circumageretur, aſſiduè incolæ eius Hemiſphęria commutarent. Prætereà dato Anaxagoræ, quòd terra moueri deberet, profectò, vt non valdè antę dicebam, nec Cælum, nec aerem verſus cieretur, quoniam ità ſurſum conſcenderet, id quod natu-

Terram motu recto non moueri, & cur.

Non circulari, aut in orbem, & quã ob cauſam.

naturali eius repugnat grauitati. Vnde ſic dicò, quòd à parte nobis oppoſita, aut quauis alia, cùm terra ſphęrica ſit, & circum ambiatur ab aere, & aqua, ſi moueri deberet, ſanè Cælum verſus ſemper moueretur; At hoc impoſſibile eſt; Ergò etiam impoſſibile quòd moueatur, ideòq. in perpetua manet ſtabilitate, quam iuuare dicuntur duo mox ſignificata elementa vndicunque terram circumuallantia, quæ tam grande corpus, tamq. ingentem molem (vnde extrema ſibi ipſis pernicies accelerraretur) propria loca ingredi, & occupare non permittunt, vt idcircò neceſſe ei ſit, in medio illorum conſiſtere, & in meditullio immobilem quieſcere. Cùm igitur & ſtabilis, & ſphęrica terra ſit, dici nullo modo poteſt, quòd eius pars inferior ſit, quæ nobis eſt oppoſita, &, viceuerſa, ſuperior, quam incolimus, ſed inferior erit locus ille, quò ſuaptè natura vergunt grauia quæque, ibi quieſcendo, quod centrum terræ exiſtit, ſuperior autem eſt alter locus, quò pergunt, & vbi morantur ſuoptè ingenio quæcunque leuia ſunt, & hoc Cælum eſt. Quamobrem, ſi ignis ſubſtantia illius aeris, qui eſt è ſitu regionis terræ nobis oppoſitæ ſurſum proſilire contendet, quemadmodum volebat Anaxagoras, in Cælum profectò illud aſcendet, quod eſt nobis oppoſitum, non autem id id, quod ſuprà nos circumagitur, quia nimirum, ſi in hoc noſtrum aſſurgeret, neceſſe omninò foret, vt per medium terræ corpus, quaſi per diametrum tranſiret, neceſſarioq. prius ad eiuſdem centrum pertingeret; Qua ratione deorſum, & inferiùs deſcenderet, non autem in altum, & ſublime eleuaretur, quod illius naturæ penitùs contrariatur, pugnatq. aduerſus Anaxagoræ ſuppoſitum. Ad hæc, ſi verum eſt, quòd concutiatur, dimoueaturuè terra à magis ignea aeris ſubſtantia, quæ cauernoſa eius loca ſubintrat, cùm aer ipſe ſemper terram circiter moueatur, ſurſumq. petat, terra verò, vt idem opinatur, perpetuò ſuprà aerem perſiſtat, continuò ergò dimoueretur, vel ſaltem tota ſimul, nec magis in vna, quàm in alia parte,

Terræ ſtabilitatem quomodo iuuare dicuntur aer, & aqua.

præ-

præterquàm quòd, ſi talis vera foret opinio, occultaretur omnis accidentium terræ motus cognitio, velut cur in vno magis, quàm in alio contingat loco, & cur potiùs hoc in anni tempore, quàm in illo. Conſtat enim nō ſolùm Ariſtotelis auctoritate, ſed experimento ipſo, quædam loca eſſe magis, aut minùs terræ motibus expoſita; nec non huiuſmodi motus, licèt fieri, vt de morbis narrat Hipp. in cunctis poſſint anni temporibus, in quibuſdam nihilominus, vt Vere, & Autumno, frequentiùs, & vehementiùs gigni, ac deſæuire. Relicto itaque Anaxagora, tranſeamus ad alios. Thales Mileſius, qui rerum omnium primordia in aquam refundebat, & ab eius elemento cuncta manare credidit, in qua opinione etiam Homerus fuit, cauſam terræ motuum in aquam referebat, dicens, terram quaſi nauigium aquis innatare, & tunc tremere, cùm procellis, ac tempeſtatibus quoquouerſum, iactante ſalo, rapitur, vtque nauis in alterutram partem decumbens aquam excipit, ac intrò haurit, ſic terram motam, & concuſſam magnam laticum vim ſorbere; quod in cauſa eſſe dicebat, vt vehementiores terræ motus nouas fontium ſcaturigines aperiant, & inundationes, reſeratis ſpecubus, erumpant.

Thaletis Mileſij opinio.

Quæ Thaletis opinio & ipſa fuit iampridem reiecta, quippè quæ Poeſim magis olet, quàm Philoſophiam. Dum enim ipſe vult, idcircò terræ molem non ruere, quòd aquis fulciatur, liceat nobis quærere, ac petere ab eo, quidnam aquas ipſas ſuſtentet, & quonam pacto terra, quæ multò grauior, & ponderoſior eſt, fluido aquæ elemento fulciri queat. Vnde receptum apud omnes, terram aquis neutiquam ſupernatare, cum ſit aquis valdè grauior, ac mundi centrum occupet; ne taceam, quòd, ſi motu maris & innatatione agitaretur, neceſſe foret, vt crebrioribus motibus quateretur, nec eſſet in mari tempeſtas, cui terræ tremor non aſſociaretur, vel ſuccederet, cui tamen rei experientia non reſpondet. Quæ pro hoc Capit. ſatis dicta ſint.

Eadem reiecta.

De

De eadem materia aliæ Philoſophorum opiniones, & in primis exiſtimantium Terram eſſe animatam: deq; eius cum Humani corporis effigie ſimilitudine, apud Senecam. Deinceps Democriti, Anaximeniſq; necnon Auctoris Zodiaci vitæ hum. quarum aliæ prorsùs refelluntur, aliæ non vndequaque damnandæ videntur, poſtrema verò commendatur. Vbi an Lucretius de Veſuuij montis motionis, & flagrantiæ cauſis locutus fuerit, contrà eruditiſſimum Capacium diſſeritur.

CAP. IV.

ALII fuere antiqui Philoſophi, qui terram animatam eſſe autumantes, hanc habuerunt opinionem, quemadmodum in humano corpore, dum nullam patitur intemperiem, imò vndique bona, & integra fruitur valetudine, arteriarum imperturbata mobilitas, rythmum omnem, & harmoniam ſeruat, & venæ, quibus tanquam tubis, & canalibus ſanguis vehitur, & quoquouerſum deerrat, nullam ſentiunt turbationem; vbi verò aliquid aduerſi, ac præter naturam corpori accidit, oppoſito modo res habet; ſic terram, dum in naturali manet poſitione, & ſpiritus intrà eam inditus, & cluſus hùc illùc æquabiliter funditur, nullis commotionibus obnoxiam eſſe, nulliſq. motibus concuti; At ſi ingenitum illi ſitum, locumq. amittat, permutetuè, & ſpiritus, arterijs, vel meatibus occluſis, nequeat vltrò, citroq; commeare, tunc reuerberatam contremiſcere. Quod placitum, cuius gratia Terræ vitam adſtrui-

adſtruitur, ſcio equidem iam exploſum, & à Philoſophorũ Scholis eliminatum; attamen non poſſum non affirmare concinnam admodùm, & accommodatam eſſe rationem, quæ à noſtri viuentis corporis ſimilitudine depromitur; quippè quæ meo hac in Exercitatione argumento mirum in modum correſpondet. Vnde corde laborante, vel febri, vel tremore, dictauè palpitatione, tam ſyſtoles, quàm diaſtoles ordo peruertitur, crebritate, frequentia, inæqualitate tum febrili nuncupata, tum ſiſtematica, & interdum tremore percitis arterijs. De ità cenſentibus Orpheus quóque fuiſſe legitur, qui & ipſe ſuſpicabatur fieri haud quaquam poſſe, quin terra ſpiritum haberet vitalem, cum ex ipſa naſcentia, vti plantæ, arbores, & animantia, vitam ſortiantur. Neque enim, dicebat, illam poſſe cæteris actum vitæ præbere, niſi prius in ſe vitalem ſpiritum contineret.

Corde laborante, mutatio in ſyſtole atque diaſtole.

Orpheus vitalem ſpiritũ cur terræ nõ denegabat.

Illuſtratur doctrina hæc ex ijs, quæ leguntur apud Senecam lib. 3. Nat. Quæſt. cap. 15. oſtendentia, in elemento terræ adumbratam quandam humani corporis effigiem; quæ pariter inuenitur in lib. de Elem. quem Carpentarius latinitate donauit; Ante omnia ſiquidem, velut in noſtro corpore venæ ſunt, & arteriæ, illæ ſanguinis, hæ ſpiritus conceptacula, ſic in terra aliæ videntur eſſe viæ, per quas latices, & aliæ per quas ſpiritus, nempe aer excurrunt. Prætereà, vt in nobis cruor, pertuſa vena, tamdiu manat, quamdiù totus effluxit, aut vena intercluſa eſt, aut ſanguis ipſe retrò pulſus; Sic in terra, patefactis venis, riuus, aut fluuius effunditur, vſquequo aqua conſumpta ſit, ſeu aliquo obſtaculo iter præpeditum. Inſuper, vt noſtro in corpore aliquæ partes duriores ſunt, velut oſſa, quædam molliores, vti cerebrum, vti medullæ, ſic in terra quædam natura durantur, vt metalla, & lapides, quædam liquefiunt, ſicut Sulphur, Bitumen, cæteraq. huius cenſus. Tandem, vt in nobis tertiana, quartana, quotidianaq. ex morbidis humoribus, ſtatis periodis, & ad horas veniunt; vtq. Aſthma, & Podagra ad tempus reſpondent, ſic aquæ terræ viſce-

In elemento terræ adumbrata quædam humani corporis effigies.

viſceribus delitefcentes quodam tempore ſe reddunt, alio retrahunt; nunc ſcaturiunt, nunc reconduntur. E quibus omnibus nemo eſt, qui non videat, quanta ſaltem ſit terræ cum noſtro corpore ſimilitudo. Democriti verò opinio fuit, cùm aqua pluuia terram ſubintrat, & eius crateribus, atque cauernis capi non poteſt, vi repulſam, terræ motum facere, vel cùm terra ſit in ſuis cauernis, & ſpecubus interioribus multùm arida, ſuperueniente aqua, dum partes ſinuoſæ, & laticum expertes, aquas pluuias ab extrinſecis locis pertrahunt, ad infernas cauitates illa defluens magno cum impetu, terræmotum efficit. Quæ Democriti opinio minimè probatur, quòd nulla ſit ratio, cur ille aquarum fluxus tam vehemens exiſtat, vt terram tantis motibus conquaſſare valeat, cum videamus non rarò mare, & flumina, aquarum illuuiem in terram, quam incolimus, euomere, indeq. percuti terram ad oras maritimas, & littora exiſtentem, ſed citrà vllum penitùs tremorem. Quinimò conſtat fluctuantis Oceani reciprocationem, atque procellas, quantolibet impetu terram verberent, minimè eam dimouere; tantò minùs ergò eam demouebunt aquæ minori cum impetu, & per anguſtiores ductus in eiuſdem cauernulas dilabentes, quemadmodum nec copioſæ, largæq. pluuiæ, licet confertim, ac impetuosè de Cælo emiſſæ, vllam in terra pariunt commotionem. Ideò neque hæc ſententia Philoſophis arridet. Anaximenes Thaletis conciuis probabiliorem, ni fallor, cauſam in medium affert, quam argutè, ac luculenter ediſſerit Seneca lib. *6.* Natur. Quæſt. cap. 10. nec non Lucretius lib. *6.* de Natura. Et eſt, quòd terra ipſa ſuæ commotionis cauſa exiſtat, quatenus videlicèt intra ſe exeſa, & labefactata præceps voluitur, & in profundas decidit cauernas; vnde ſic loquitur Lucretius.

Democriti opinio proponitur.

Refellitur.

Anaximenis opinio à Seneca laudata.

à Lucretio.

Terra ſuperna tremit magnis concuſſa ruinis
Subter vbi ingentes ſpeluncas ſubruit ætas,
Quippè cadunt toti montes, magnoq; repentè

Concuſſu latè diſcerpunt; inde tremores,
Et meritò, quoniam plauſtris concuſſa tremiſcunt
Tecta viam propter, non magno pondere tota.

Ab Auctore non penitus damnata, & cur.

Quæ opinio non videtur adeò criminanda, cum non ſit à ratione alienum, terram interdum quati, ſi intrà ipſam aliqua ingens moles præceps deuoluatur, ex ſubitaria ruina; Quam cauſam crediderim ego in his maximè igniuomis montibus locum aliquandò habere, quia cum intùs foueant ſiccas exhalationes, imò & igneas flammas, licèt non ſemper extrà micent, ac noſtris pateant oculis, hæ ſenſim, perenniterq́. terreas, & lapideas moles, velut ad latera, ſeu partes quaſdam non adeò compactas, nec adeò reſiſtentes exedendo, & earum compagem aduſtione ſoluendo, caſum illis ad pręcipitium moliuntur, quarum verberatu mox concauus mons concutitur, cui & vicina loca partium cõtinuitate compatiendo, ſimul tremunt, & conquaſſantur. Quam rem mirè delineat, & elegantiſſimè explicat paulò antè adducto loco Seneca cum ait: *Ex terra quædam partes decidunt, quas aut humor ſoluerit, aut ignis exederit, aut ſpiritus violentia excuſſerit; Sed his quoque ceſſantibus non deeſt propter quod aliquid abſcedat, aut reuellatur. Nam primùm omnia vetuſtate labuntur, nec quidquam tutum à ſenectute eſt. Hæc ſolida quoque, & magni roboris carpit.* & paulò poſt. *Primùm dum abſcedunt, deinde cùm deciderunt, ſolido exceptæ reſiliunt, pilæ more, quæ cùm cecidit exſultat, ac ſæpiùs pellitur toties à ſolo in nouum impetum miſſa, &c.* Verùm tamen & hæc opinio minimè admittitur, multis de cauſis;

Senecæ verba.

Quare eiuſmodi opinio non admittitur.

Primùm, quia terræ motus cauſa ab Anaximene tradita non omnibus quadrat terræ motibus, vt per ſe abundè patet; Deinceps, quia ſi terræ motus fit à terræ agitatione facta propter ſiccarum partium, quæ in profundo ſubſident, caſum, cùm delapſæ molis ſonitus, & fragor remotiùs perſentiatur, quàm commotio, eo quòd ſonus locali motu ſpiritalior eſt, hinc ideò ſequeretur, quòd ſemper in terræ

motu, vehementior, & longinquiores in partes audiretur ſonitus, & bombus, quàm ſentiatur motio. Quod falſum cum ſit, quia multis in locis ſentitur terræ motus, nec vllus auditur ſonus, vel ſtrepitus; Ergò. Præthereà, ſi hæc opinio vera foret, vt, quemadmodum colligitur ex Seneca, partes in ſe concidant, nimia nunc ſiccitate, nunc humiditate præcipitium moliente, & inde terræ motionem, dicendum eſſet, quòd in omni immodica cùm ſiccitate, tùm humiditate perpetuò oriretur terræ motus, &, vbicumq. is contingeret, terra hiatibus abſorpta appareret, quod ſanè minimè obſeruatur. Attamen, dato etiam, quòd huiuſmodi cauſa, vel ratio veritatem in ſe habeat, non eius tamen roboris eſt, quod omnibus accidentibus ſatisfacere valeat, cum per talem opinionem minimè poſſit aſſignari cauſa, quamobrem locus aliquis magis ſit terrę motui obnoxius, quàm ſit alter, tametſi eandem ſiccitatem, & humiditatem patiatur. Item, ſi terra aſſiduè propter pluuias, & ſiccitates dehiſcit, & cadit, cùm, ob huiuſmodi caſum perennem, neceſſe ſit alteram è partibus ſuper alteram corruere, iunctimq. inter ſe coaleſcere, atque denſari, hinc inferendum aliquando terræ motum ceſſaturum, &, vbi ſæpiùs accidit, ampliùs ibi ſentiri non debere: Verùm hoc quotidianæ eſt contrarium obſeruationi, imò & impoſſibile cenſetur; igitur etiam impoſſibile erit, quòd ab huiuſmodi cauſa terræ motus oboriatur, idq. eo magis, quò falſum eſſe ſcimus, eum propter pluuias, & ſiccitates ſimpliciter naſci; quoniam, ſi hoc verum eſſet, ſequeretur, per Aeſtatem, & Hyemem frequentiores, & maiores fieri terræ motus, quàm in alijs anni temporibus, & nihilominùs abundè conſtat, cùm Ariſtotelis auctoritate, tum experientia, eos maiori ex parte in Autumno, & Vere perſentiri. Quamobrem hæc, & aliæ huiuſcemodi Philoſophorum opiniones longiùs à nobis ablegentur, & ad Ariſtotelica fundamenta, quæ, omnium melioris notæ conſenſu, ſtabiliora, & probabiliora iudicantur, deſcendamus: Sed interim nolo hoc in

Propter pluuias, & ſiccitates terræmotum non gigni.

loco prætermittere ſententiam Auctoris Zodiaci vitæ

Auctoris Zodiaci vitæ hum. opinio cōmendata.

hum. qui ſanè inter Poetas hac ſuper re propiùs ad Ariſtotelis mentem accedit, lib. 11. in Aquar. quibuſdam in carminibus elegantiſſimis, quæ tamen miror Capacium, aliòqui eruditiſſimum, attribuere Lucretio, qui de Veſuuiani terræmotus, & incendij cauſis ne verbum quidem fecit; & apud quem talia carmina alicubi exarata non adinueniuntur, licèt quæ de Aetna, aut potiùs de toto Auernorum genere ab eo ſcribuntur, Veſuuio pariter conueniāt; Quippè qui (ni fallor) in ea floruit ætate, in qua huiuſmodi Mons omninò quieſcebat, & nullum flagrantiæ ſignum edebat, præſeferens tantùm indicia antiquæ ſuæ inflammationis à Diodoro Siculo, & Strabone literis tradita, & à me alibi relata; Vixit enim Lucretius paulò antè Ciceronem, & Hiſtorici nominati, Auguſto, ac Tiberio imperantibus; qui dum ambo ſcribunt quondam arſiſſe Veſuuium, clarè monſtrant nobis, niſi à plurimis retrò annis incendia in eo minimè facta fuiſſe. In qua ſententia eo magis confirmor, quò verſus ille, qui ad extremum habet.

Capacij error, in quem poſteà multi tanti viri teſtimonio ſolummodò credentes lapſi fuerunt.

Quare Lucretius ſpeciatim non meminerit cauſarum incendij, ac terræmotus Veſuuij.

Aetas eiuſdē.

Correctio loci Lucretiani.

------------------------ *Montemq. Veſeuum.*

Ex Lambino.

pro Lucretiano non habetur à Lambino, ideoq. vel pro *Veſeuum* reponendum *Miſenum*; vel etiam ità legendum.

Qualis apud Cumas eſt Ocris vipera montis.

Ex Turnebo.

Quà pariter in re legi poteſt Hadrianus Turnebus in Aduer. lib. 22. cap. 19. Et nos interim recolamus carmina, in quibus terræ motus cauſam argutè, & iuxtà Phyſicorum placita prædictus Auctor, cuius nomini dignis de cauſis libenter parco, ità breuiter delineat.

Stellati Poetæ carmina de terræmotus cauſa.

Siue igitur licet innumeras, vaſtaſq. cauernas
Sub terris eſſe atque illic quandoque creari
Ingentes ventos, qui dum crudelia miſcent
Prælia, concutiunt terram, nimioq. furore
Congreſſi euertunt totis cum mœnibus vrbes
Donec parte aliqua erumpant facto agmine, & auras

Diffuſi

Diffuſi in vatuas non longa pace quieſcant:
Quibus alia ſubnectit talium ventorum originem, ſicut & ignium, qui intrà terræ ſpecus latitant, atque fouentur; continentia, quæ inferiùs opportuniori loco adducam. Intereà verò in ſubſequenti ad Ariſtotelis doctrinam, & iacta ab eo in Meteωron libris fundamenta, quibus terræ motuum cauſam, & probabiliorem generationis modum argutiſſimè more ſuo ediſſerit, vertendus calamus erit. Licèt enim ſuperiùs in deſcriptione terræ motus, & eiuſdem comparatione cum tonitruo aliquot de cauſa, & generationis amborum modo attulerim, nunc tamen loco proprio, taliq; materiei dicato, ampliori & exactiori oratione percurrenda ſunt.

Quomodò fiat terræ motus, & quòd à nullo è quatuor elementis generari poſſit, præter quàm interdùm ab exhalationibus ignitis, vti nunc in Veſuuiano; olim in Puteolano, & Ferrarienſi contigit. Vbi præterea de montium, & præſertim Olympi, & Athonis controuerſa celſitudine aduersùs Plutarchum, & alios agitur. Cur in editiſſimis montibus aer tranquillus, & eos venti non tranſcendant. Quæ mixta corpora ſint perfecta, vel imperfecta.

CAP. V.

HACTENVS examinaui pro viribus veterum quorundam celebriorum Philoſophorum, de terræ motus cauſis, & generationis modo, opiniones; Super quibus meum quoque liberè ſenſum attuli, aliquas omninò reijciens, nonnullas ex parte laudans, & ex parte

non

non laudans, vltimam verò denique tanquam Ariſtotelicis fundamentis ſuffultam apertè commendans. Quare, vt rei tantoperè arduæ, & caliginoſæ via planior ſternatur, & ſplendidior probabilitatis, aut veriſimilitudinis lux affulgeat, quidnam ſentiat de ea Ariſtoteles, & quibuſnam principijs hic ſuam fulciat ſententiam, nunc oſtendere aggredior. Cum ſit itaque terræ motus, motio terræ paſſiua, hæc producatur oportet ab agente quopiam; quod non agit, niſi patiens tangat, quandò omnis actio phyſica per contactum fieri ſolet; vnde quod re vera tangit, dum mouet, & agit, ipſum quoque mouetur, & patitur, id autem corpus eſt, vt propterea agens, quo terra dimouetur, corpus exiſtat. Sed quodnam corpus? Simplex, an mixtũ? ſi etenim ſimplex, neceſſariò vnum de illis quatuor erit, quæ elementa vocantur, vel terra, vel aer, vel aqua, vel ignis; Sed terra ab horum neutro dimouetur, Ergò non à ſimplici corpore. Probatur verò primum de terra, quoniam ſi hæc illa foret, quæ moueret, id contingeret iuxtà Anaximenis ſententiam, quam non valdè antè notaui aliquam habere probabilitatem Senecæ encomio, velut etiam Lucretij teſtimonio multùm celebrari; attamen pluribus nominibus vt erroneam è Scholis Peripateticorum iampridem longè ablegatam iuremerito fuiſſe conſtat. Item, aquæ elementum terræ motus cauſa eſſe non poteſt, cuiuſmodi erat Democriti opinio, quæ ſimiliter ſuprà reiecta fuit; vt in ſumma nec aqua, nec terra parere terræ motum poſſint, eo quòd ambo hæc corpora veluti ponderoſa, & grauia deorſum perpetuò ferantur, & vnà ſecum vehant quęcumq. ſimilis naturę ſunt, nec illa vnquam ſurſum, aut in ſublime iaciant, ſeu repellant, & tamen ex alia parte, quoties viſum, & obſeruatum eſt, violentia terræ motuum, Inſulas quaſdam repentè enatas apparuiſſe, monteſq. & ingentes terræ moles ex ipſa met terra oculorum obtutu excitas eſſe? *Ante nos* (ait Plinius) *& iuxtà Italiam inter Aeolias Inſulas, itemque iuxtà Cretam emerſit*

è mari

Terræ motus quid ſit, & quomodo fiat.

Agens, quod terram mouet, corpus eſt.

Cur non ſimplex, nec vllum è quatuor Elementis.

Cur non terra.

Cur non aqua.

Inſulæ quædam violentia terræmotuum de repentè ſubortæ.

è mari Inſula mille quingentorum paſſuum vnà cum calidis fontibus; ſic & Pithecuſas ferunt ortas. Quare patet nec aquam, nec terram eſſe, quæ tales progignant motus. An ergo aer? neque hic, tùm quia id vtique conueniret cum Anaxagoræ opinione non valdè antè reprobata, tùm quia aer ſecundùm ſui naturam quietus manere ſolet, hoc eſt, nulla motus violentia dimouetur, niſi à ventis impellatur; cuius in aere conditionis veritatem duo nobis palam faciunt: Primum, quòd tranquillis anni temporibus, & nullo flatu conturbatis, vt in media ſæpè Aeſtate experimur, quo tempore anenemiæ fiunt, ne leuiſſima quidem arborum folia in campis latiſſimis, vel tantillum dimoueri haud cernuntur, ſecundum quod experientia, è qua fidem capit opinio, conſtat in editiſſimis montibus, qui nubium regionem ſuperant, vbi propterea nec pluuiæ cadunt, nec venti flant, aerem vſque adeò eſſe quietum, vt quædam litteræ, vel notæ in puluere, aut cinere, peractis neſcio quibus ſacris, fieri ſolitæ, poſt annum, ab ijs, qui ſolemniter illùc conſcendebant, integræ, atque illæſæ inuenirentur, id quod præcipuè fertur de Olympo Macedoniæ mōte, de quo ità Solinus cap. 14. *Olympus mons excellenti vertice tantus attollitur, vt Summa eius Cælum accolæ vocent. Ara eſt in cacumine, cuius altaribus ſi qua inferuntur, nec diſflantur ventoſis ſpiritibus, nec pluuijs diluuntur, ſed voluente anno altero, cuiuſmodi relicta fuerint, eiuſmodi reperiuntur, litteræ in cinerem ſcriptæ ad alteram anni cæremoniam permanent.* Quam de Olympo hiſtoriam recolit poſt Solinum D. Auguſtinus lib. 1. de Geneſi contra Manichæos cap. 15. & lib. 13. de Geneſ. ad lit. cap. 2. & de Ciuit. Dei lib. 15. cap. 17. atque alibi; Nec non Iſidorus lib. 14. cap. 4. vt alios nunc taceam grauiſſimos Auctores, qui eadem, & plura de monte hoc memoriæ prodita reliquerunt. Vnde nequeo intelligere, cur Ludouicus Viues in Scholio ad D. Auguſt. loc. cit. de Ciuitate Dei, hæc, quæ de Olympo traduntur, fabuloſa eſſe ſcripſe-

Cur non aer.

In editiſſimis montibus aer quietiſſimus eſt.

In Olympo præſertim ex Solino.

Ex D. Aug.

Ex Iſidoro.

Ludou. Viues vbi notatus.

ſcripſerit, niſi maiorem fidem præſtare voluerit Franciſco Philelpho quadam ſua in Epiſtola affirmanti, ſe montem hunc aſcendiſſe ad rei tantæ explorationem, & quæ à Solino relata de illo ſunt, commentita eſſe. Quem veriſimile eſt, aut alium montem, non tantoperè celebratum, Olympum conſcendiſſe, aut non hunc, ſed alium Olympum, quando tres alij cõmemorantur Olympi Straboni, Boccatio, & alijs celeberrimis Scriptoribus, in Peloponneſo, Aſia, & Aegypto. Vnde alij ſcribunt Olympum eſſe in Theſſalia, Athonem verò, cuius meminit Mela, & Statius S. Thebaid. in Macedonia; cuius montis vmbram ad Inſulam vſque Lemnum, ab eo ſex, & octoginta millibus paſſuum diſtantem iaci, Plinius & Solinus affirmant. Ex quo deducitur, eius celſitudinem multò maiorem eſſe, quàm ponat ex Geometris Plutarchus. Sed his relictis, quæ tamen etiam de alijs nonnullis erectiſſimis montibus recenſentur, ad ſermonem, vnde digreſſus, reuertens, aſſero in huiuſmodi montium faſtigijs, & decantati potiſſimum Olympi vertice, nullam aeris, aut ventorum agitationem percipi, quinimò effatu dignam tranquillitatem adeſſe. Nam quod ad Philadelphi experimentum, opponam ei ego alterum ex Philopono referente, ſe locutum eſſe cum homine, qui Olympi montis cacumen conſcendit, & ſubter ſe vidit nubes, fulgetras, & fulmina. Atqui non abs re Philoſophus 1. Meteor. ſcripſit: καὶ οὐχ ὑπερβάλλει τὰ πνεύματα τῶν ὑψηλοτάτων ὀρῶν. *Venti non tranſcendunt editiſſimos montes*. Impoſſibile etenim eſt, nubes in ſublimiori aeris regione, in qua aer ipſe ad orbium cæleſtium vertiginem rapitur, denſari poſſe, quæ, pro condenſatione, quietum, & penitùs ſtabile aereum corpus expoſtulant. Vnde in ſumma, & auctoritatibus, & rationibus puto eſſe veriſſimum, quod Claudianus in Conſ. Manlij Theod. de Olympo in hunc modum cecinit:

> ---------------- *vt altus Olympi*
> *Vertex, qui ſpatio ventos, imbreſq. relinquit*,

Per-

Et Franc. Philelphus.

Quatuor sũt mõtes Olympi nũcupati.

Cur altiſſimos montes, vt Olympũ, & Athonem venti, non tranſcendant ex Ariſtot. Claud. Luc. & Dante. Amborum montium celſitudo valde maior quàm putat Plutarchus.

Perpetuum nulla temeratus nube ſerenum,
Celſior exurgit pluuijs, auditq. ruentes
Sub pedibus nimbos, & rauca tonitrua calcat.

Et Lucanus lib. 2.

Nubes excedit Olympus.

Nec non lib. 7.

Vnde procul nubes, quo nulla tonitrua durant.

Cum quibus concordant illa Dantis carmina Hetruſca:

Libero è quì da ogni alteratione,
Di quel, che'l Cielo in ſe da ſe riceue,
Eſſer ſi puote, & non d'altro cagione.
Perche non pioggia, non grando, non neue,
Non rugiada, non brina più sù cade,
Che la ſcaletta di tre gradi breue.
Nuuole ſpeſſe non paion, ne rade,
Nè corruſcar, nè figlia di Thaumante,
Che di là cangia ſouente contrade.
Secco vapor non ſurge più auante,
Ch'al ſommo de tre gradi, ch'io parlai
Ou'hà 'l Vicario di Pietro le piante.

Licèt non me lateat Plutarchum de Geometrarum obſeruatione tradere in vita P. Aemilij, nec montis altitudinem, nec profunditatem maris 10. ſtadia excedere. Vbi nihilominus refert Olympum ſuprà talem dimenſionem aſſurgere, ſed valde maior eſt huius, aliorumq. ſimilium montium altitudo, nubium regionem excedens. Quare, ne longiùs, quàm par ſit, digrediamur, hinc manifeſtum cuique eſſe poteſt, aerem tàm violento motu neutiquam cieri, quo terram dimouere queat. Nec aliquis obijciat, aerem ibi non moueri, quia in proprio, & naturali loco conſiſtit, nec ità facere vbi extrà proprium reperitur: Siquidem dixerim, neque extrà talem locum naturalem, habere aerem magnum, & impetuoſum motum, quemadmodum cernere eſt in antris, atque ſpeluncis, in quibus manet quietiſſimus, dum eo natura, quæ vacuum odit, ad inania illa ſpatia

Obiectio ſoluitur.

opplenda vtitur, vtpotè qui ſua tenuitate cuncta permeans, Platone auctore in Timæo, facillimè illac penetrare, ſubireq. valet, vbi etiam abſque vlla, aut, nonniſi modica obluctatione, vel renitentia moratur. Aer itaque non eſt terræ motus cauſa. Sed neque ignis, quantumuis maximæ actiuitatis elementum, quem Ariſtot. 2. Metha. t. 4. vt omnium calidiſſimum, maximeq. alteratiuum, ità minimè alterabilem eſſe tradit, hoc vno argumento, quòd non ſemper, imò perquàm rarò in terræ motibus ignis ipſe, aut eius nota aliqua è terra erumpat. Vnde & in Veſuuiano motu, in quo manifeſtiſſimè viſi ſunt ignei vortices, & flammeæ nubes coruſcantes; ante, & poſt flagrationem, perſentiti ſunt motus magni cum internis bombis horrificis, quibus temporibus nullum prorſus igneum emittebatur ſignum, vt, ſi terræ motui aliquando ignis ſuperueniat euomitio, velut in præſenti, & olim in Puteolano, ac Ferrarienſi, de quibus ſuprà, ex accidenti id contingat, non autem ex ſui natura; alioqui enim in quolibet terræ motu, vel ignis, vel ſaltem ignis veſtigia apparerent. Contrà nihilominus ſtare videtur, quòd ſuprà alicubi ſcripſi, & eſt apud Meteorologos receptum, exhalationem, ſeu ſpiritum ſiccum, quem cuncti cum Ariſtotele pro efficienti terræ motus cauſa ponunt, dum intrà terræ latebras, atque ſpeluncas ità cohibetur, vt exitum liberum non inueniat, & modò in hanc, modò in illam terræ partem impingit, verberandoq. reuerberatur, incendi, foraſq. ex huiuſmodi interaneis antris, aut flammas eructare, aut ea, quæ ignem ſubſequi ſolent. Ideò namque non ſolùm in hac Veſuuij commotione, ſed etiam alijs multis in locis, quæ tali motu concuſſa interdum fuerunt, flammæ viſæ ſunt erumpere, & excreari cineres tàm profusè, vt infinita loca etiam longè remota oppleuerint, quinimò & Ariſtoteles ipſe in Meteor. tradit, quòd ab Inſula Hiera terræ motu quaſſata, poſt telluris extuberantiam, vnà cum impetuoſo flatu ingens cinerum cumulus, montem æmulans, excitus Vrbem Lipa-

Cur non ignis.

Exemplũ Veſuuiani terræ motus, ſicut Puteolani, ac Ferrarienſis.

Obiectio.

Ex terræmotu Hieræ Inſulæ Vrbs Liparis cineribus vndique oppleta.

Liparim, tametſi procul diſſitam, repleuerit. Attamen neque id conuincit ignem, aut exhalationem ignitam, vel accenſam perpetuò terræ motum efficere, licèt nonnunquam à tali cauſa poſſe fieri minimè denegetur, ſed raró admodum, vt dicebam. Etenim hoc ex accidenti euenit, nempè dum, occaſione terræmotus, exhalatio ipſa inflammatur ex concitatiori motu, & reciproco verberatu. Plerumque etenim fit ab exhalatione minimè accenſa, ſed à calore Solis, ſicut interdum quoque ignium ſubterraneorum promota, & è profundis terræ cauernis euocata, ſed neutiquàm in flammam conuerſa. Vnde ſi quandoque terræmotus ab igne, aut ignita exhalatione ortum ducet, id per accidens, non ex rei natura erit, ſiquidem illud, quod vni rei per ſe competit, omnibus etiam rebus conuenire ſolet, quæ in eodem conueniunt genere, & ideò neceſſe foret, vt in omnibus, & ſingulis terræ motibus eruptio è terra obſeruaretur ignis, vel eorum, quæ ignem concomitantur, vti cineres, pumices, & alia hodie, ſi non ſemper, magna ſaltem ex parte, per initia potiſſimùm, in tremente ſimul, atque flagrante Veſuuio animaduerſa: Adeò vt non ſimplices tantùm, ſed vnà quoque ignitæ, & accenſæ in eo exhalationes adfuerint; Sed quæ raró accidunt, placitis ſuum robur non adimunt. Quæ res iterùm infrà in exhalatione ventilabitur, de cuius, velut etiam vaporis natura, ac generationis modo ad initium ſubſequentis Capituli verba faciemus. Concluſio itaque hæc ſit, cum nullum è quatuor elementis terram violento motu ciere, aut dimouere queat, ex iacta poſitione, terræ motum acceptum referendum eſſe alteri corpori, quod tangat, moueat, & agat, ſed quod non ſimplex, imò compoſitum, & mixtum exiſtat. Verùm quia mixtorum corporum alia à Philoſophis dicuntur perfecta, & alia imperfecta, quodnam terræ molem perſæpè immenſam tam vehementer, ac terribiliter dimouebit? A mixto corpore perfecto ſanè tanta commotio fieri haud quaquam poſſe

Dilutio.

Terræ motus fit quidem ab exhalatione ſed minimè incenſa, niſi rariſſimè.

Concluſio quòd terræ motus à ſimplici corpore fieri nequeat, ſed ſolùm à mixto.

Mixta corpora Philoſophis alia ſũt perfecta, alia imperfecta.

A perfectis mixtis quare non fiat terræ motio.

videtur, quoniam cùm in quolibet peragendo motu, princeps, quæ requiritur, conditio hæc ſit, vt vis mouentis euincat mobilis corporis renitentiam, & cum in natura nullum vel minerale, vel planta, vel animal tanti roboris, tantæq́. virtutis reperiatur, quod tàm magnam, tamq́. amplam, & ſpatioſam terræ molem (aliquando enim vltrà CC. milliaria terræ motum extendi ſuprà oſtendimus) commouere poſſit, neceſſariò dicendum eſt, ſi à nullo mixto corpore perfecto idipſum effici haud poteſt, ab aliquo alio de imperfectorum numero fieri. Sed, vt res meliùs intelligatur, per mixtum corpus imperfectum hoc in loco accipimus corpus, quod ſimplex non eſt, nec perfectè miſtum, ſed tamen ità miſtum, vt parùm à ſimplici diſtet, cuiuſmodi ſunt imber, nix, grando, quæ ab aqueo elemento vix abſunt, vt vnicuique patet. Et quia mixtorum corporum imperfectorum, multa quoque in aere generantur, non eſt cur in præſenti loco de his ſermo habeatur, tùm ad prolixitatem euitandam, tùm quòd cum in remota illa, & ſublimi regione oriantur, nec profunda terræ loca penetrando tangant, eam mouere nullo modo poſſunt, vt propterea terræ motus cauſa ſtatuendum ſit aliquod ex mixtis corporibus imperfectis, quæ in terra ipſa gignuntur; vti ex iam iam adducendis manifeſtum omnibus fiet.

Mixtum corpus imperfectum quale nam ſit.

Mixta corpora imperfecta multa in aere, quæ hic omittuntur.

De his ſolùm, quæ in terra, & ad rem noſtram faciunt, fiet ſermo.

De natura, & modo generationis exhalationis, vaporis, & venti, eorumq́. effectibus: Ignis ad Lunæ globum cuiuſmodi ſit; vbi Hippocr. & Ariſt. loca dilucidantur: Aeris natura iuxtà trium eius regionum diuerſitatem: Meteoron ignitum, Stellæ inſtar crinitæ coruſcans, ſupra Veſuuij apicem obſeruatum vnde fieret. Terræ motuum cauſa cur exhalationibus, & ventis,

ventis, non autem vaporibus attribuenda, & quare nunc magni, nunc parui, vt etiam obſeruati fuerunt in Veſuuio, terræ motus edantur.

CAP. VI.

CVM nec ſimplicia corpora, cuiuſmodi ſunt quatuor dicta elementa, nec mixta perfecta, vt paulò antè ſcripſi, terræ motum efficiant, ſupereſt, vt aliquod de cenſu mixtorum imperfectorum, quæ non aer, ſed terra gignit, illud ſit, cui eiuſdem terræ motio violenta attribui, acceptaq́. referri debeat. Pro cuius rei intellectione, confugiendum ad generationem corporum mixtorum imperfectorum, quæ ſub exhalationis, ſpiritusuè (vnde etiam venti) nec non vaporis, apud Ariſtotelem, & alios eiuſdem ſententiæ, vocabulis circumferuntur. Sol etenim in terram, quæ non eſt vndique humoris expers, vt indicant tot humida, quæ in ea ſunt, & ab ea proferuntur, agens, quemadmodum & calor intrà eandem cluſus, & in abſcondito flagrans, teporemq́. eructans, ſpiritalem quandam ab illa euocat, ac educit duplicis generis ſubſtantiam, cuius quæ craſſior eſt, atque humidior, Ariſtoteli vapor dicitur, qui nimirum humidarum impreſſionum, vti nubium, imbrium, aquarumq́. perenniũ parens cenſetur: altera verò tenuior, & ſiccior eidẽ ſpiritus eſt, ſeu fumus, vel exhalatio, ſiccarum, & aridarum impreſſionum genitrix. Quem nihilominùs ſermonem ità accipi velim, vt nullus ſimpliciter ſit vapor, qui omni prorsùs careat ſiccitate, velut nulla exhalatio, omni penitùs humiditate carens, ſed vbi qualitas humida prædominatur, vaporem, vbi contraria, exhalationem vocabimus. Vtriuſq́. mixti huius in terra perennis generatio non eſt pluribus comprobanda, cùm ſenſibus apertiſſimè pateat. Vapor ſiquidem eſt humida, craſſaq́. illa ſubſtantia, quæ ab aqua, aquoſis locis, & madefacta terra

Modus generationis vaporis.

Exhalationis.

Vtriuſque conditiones.

Perennis generatio vnde dignoſcatur.

terra ſubleuatur, dum Solis, aut etiam genuino terræ calore tepeſiunt, ſimilis profectò illi euaporationi, quæ è terræ locis, in quibus thermales aquæ ſulphureæ, aut bituminoſæ ebulliunt, euidenter emanat, aut etiam halituoſæ ſubſtantiæ, quæ ex aqua intrà lebetem ferueſcente; id quod comprobat manifeſtè guttarum ad vaſculi operculum adhæreſcentium irroratio; ſicut exhalatio tenui, ſiccæq. illi adſimilis fumoſitati, quæ æſtiuis temporibus, Sirio feruente calore, è torrefacto ſolo tranſpirat, vſque adeò ſubtilis, raræq. ſubſtantiæ, vt ſenſu viſus, qui ab eiuſdem actuoſitate diſgregatur, vix comprehendi poſſit, ſimilitudine illius tenuiſſimi fumi, qui è fornacibus, quo tempore maximoperè ardent, ſuprà ferè omnem oculorum obtutum exſpirat; quæ ambo mixta cenſentur imperfecta, quoniam vapor ab aqua accidentaliter differt, vti ſimiliter exhalatio à terra, quòd hæc eſt tenuiſſima terræ pars calore Solis attenuata, atque elata, ille verò ſubtilior aquæ portio eiuſdem caloris beneficio à craſſioribus aquæ partibus ſeiuncta, & in altum euocata, & ad frigidas impreſſiones proximè diſpoſita, vti exhalatio eſt cum Ariſtot. potentia ignis. A quibus quidem corporibus imperfectis variæ generantur intrà, & ſuprà terram, velut in aere etiam, impreſſiones, quæ exactè nequeunt intelligi, niſi priùs pauca quædam breuiter prælibentur. Iam itaque conſtat omnibus, vniuerſum Orbem conflatum eſſe ex cæleſtibus corporibus, & quatuor elementis, & quemadmodum illa corpora inuicem ſe ſingula continent, ità elementa contigua eſſe ſibi, vnumq. ab altero contineri. Vnde iuxtà hanc rationem, Philoſophi melioris notæ ad Cæli concaua, prope Lunæ globum, dari ignis elementum affirmant, quidquid contrà cenſeant neoterici multi, præcipuè verò Cardanus 1. de Subt. à Scaligero tamen confutatus, etiamſi non propriè ignem eſſe contendant, vti materialis hic noſter exiſtit, quo ad plura opificia quotidiè vtimur, qui flamma, ſeu carbo eſt accenſus, quæ ambo exceſſum

Ignis elemẽtum vbi.

Non eſſe propriè ignẽ, vt noſter eſt.

magis

magis præ ſeferunt caloris, vt glacies immoderantiam frigoris, quemadmodum colligitur etiam ex Ariſt. 2. de Gener. t. 21. cum ait: ***Ignis eſt ſuperabundantia caliditatis, veluti & glacies frigiditatis. Congelatio enim, & exarſio ſuperabundantia quadam ſunt:*** Sed cenſent eſſe igneam quidem ſubſtantiam, tenuiſſimam, materialium condicionum expertem, pabulo vel fomite non indigentem, cum in regione propria conſeruetur, ac velociſſimi raptus, & hanc nos ex conſuetudine, vulgariq. vocabulo, non propriè, ignem appellare, quod optimè aduertit Ariſt. 1. Met. c. 1. ſum. 2. vbi, poſtquam ignem ſub circulari latione conſtituit, innominatum eſſe tradit illis in verbis: ***Primò enim ſub circulari latione eſt calidum, & ſiccum, quod dicimus ignem, innominatum enim eſt, & commune in omni famoſa diſgregatione, &c.*** Iuxtà quam doctrinam puto poſſe reſponderi nonnullorum argumento, ex Hippocratis, & Ariſtotelis auctoritate deſumpto, quo nimirum exiſtimant ſub Lunæ concauo ignem minimè dari, quandoquidem Hippocrates in lib. de flat. totum ſpatium, quod Cælum inter, ac Terram funditur, aere plenum eſſe tradit, quaſi ignem ad Cæli concaua denegans: Ariſtoteles verò 1. Meteor. 4. affirmat, ſuprà aquam, aerem eſſe, & id, quod quamuis ignem nuncupare ſolemus, ignis tamen non eſt:

Hippocr. & Ariſt. loca, quorũ teſtimonio, ignẽ ſub Lunæ concauo nõ dari, adſtrui poſſe videtur.

Quomodo ſint ambo accipienda.

Hippocrates enim conſiderans ignem illum ſublimem non eſſe ità corporeum, & adeò denſæ materiæ, vt hic noſter, ſub nomine πνεύματος, ideſt, ſpiritalis, tenuiſq. ſubſtantiæ, quo tam aer, quàm ignis, qui ambo dicto ſpatio continentur, nobis illum deſignare voluit, ſicut & Ariſtoteles, cenſens ignem hunc inferiorem ob denſitatem materiæ, cui ineſt, & partium inter ſe cohæſionem, validiſſimum eſſe, & acerrimè vrere, obuia quæque abſumendo, & in propriam ſubſtantiam conuertendo, ſecus ac faciat qui ſuprà aerem conſiſtit, dum inibi in ſua ſede manet, ac ſe ſe amplitudine propria tuetur, nullo propterea ibi paſtu egens, ideò vult non propriè ignem dici, ſed ex conſuetudine

tantùm

tantùm tali vocabulo notari:nihil aliud innuens,quàm hoc nomine πῦρ ſignificari ignem inferiorem,& materialem, feruore æſtuantem, vtpotè qui carbonibus continetur, non elementarem, quaſi dicat, vt ibidem explicat D.Thomas, ſic ſe habere ignem ad quartum elementum, vt glacies ad aquam, proindeque, vt glacies eſt non quælibet aqua, ſed concreta,ità ignem,propriè,non quemuis ignem vocari, ſed qui craſſæ, vel denſæ materiæ inhæret, cuiuſmodi noſter, & communis eſt. Qui quidem elementaris ignis id prætere habet, vt in ſua ſphæra, vbi in genuino loco eſt, & conſeruatur, ſit admodum tenuis, rarus, ac vniformis, cui in ordine ſuccedit aer, deinde aqua, & denique terra, quæ in medio illorum tanquàm punctum, aut centrum in circulo perſtat. Vbi annotanda tamen eſt diuerſitas aeris, & ignis, quoniam hic in ſua regione eſt illius prorsùs naturæ, quam modò dicebam, ſed non ità aer, in quo,iuxtà varium eius ſitum, magna obſeruatur in diuerſarum affectionum generatione diſſimilitudo. Quare licèt aeris elementum ſuaptè natura calidum in excellenti, ſed non in ſummo gradu à Philoſophis ſtatuatur (Galenus adeò exiliter calidum eſſe ait lib. Quod an. mor. cap.4. vt frigidus ab eo, & à Stoicis exiſtimetur) attamen ex accidenti variè immutatur circà has, aliaſq. ipſius affectiones; Suprema etenim regio calidior eſt, quàm eius poſtulet natura, idq. non vnis, ſed multis de cauſis: Primùm,ob ignis propinquitatem; Secundò, ob flammulas ab igne, de quorundam mente,aliquando cadentes; Tertiò, quia calidis exhalationibus eò ſubeuntibus aſſiduè conſpergitur.Quartò, quia Cæli, & ignis irrequieta circumuectione, quæ calorem gignit, continenter rapitur; Hæc autem eſt illa aeris regio, in qua ipſemet aer quietior, & tranquillior eſt, ad quam vſque editiſſimi quidam montes pertingere dicuntur; quorum aliquos ſuprà retulimus.Infima verò aeris regio calida eſt etiam magis, quàm natiua eius conditio poſtulet, ſed minùs, quàm ſuprema; Incaleſcentiæ autem

[Margin notes: Explicatio D.Thomæ. — Diuerſitas naturę,& effectuum aeris vnde naſcatur. — Suprema regio quot & quibuſnam de cauſis calida eſt.]

cauſam obtinet tùm à vaporibus, & exhalationibus, quas è terra, & aqua prodeuntes excipit, tùm à reflexione radiorum, qui in ſe geminati impenſiùs calefaciunt, magiſque, ac minùs, prout ijdem nos vel recti, vel obliqui feriunt, vt per Aeſtatem, & Hyemem experimur; tùm denique propter ignes non manufactos tantùm, ſed opertos terris, quorum aliqui eruperunt, alij in abſcondito flagrant, atque inde teporem eructant, Seneca auctore lib. 2. Quæſt. Natur. cap. 10. Et hæc eſt aeris regio, quam inhabitamus. Alia demùm eſt, quæ locum inter ſupremam & infimam medium poſſidet, admodùm frigida multis nominibus; Primùm propter vapores, qui cùm illùc perueniunt, ſublatis iam impedimentis, vltrò ſeſe ad natiuam frigiditatem reuocant, aeremq. circumfuſum perfrigerant. Secundò, quia aer ſic refrigeratus, dum è ſuperiori, & inferiori parte calida obſidetur per antiperiſtaſim algeſcit (ſiquidem in alieno etiam ſubiecto intenditur qualitas, circumſtante aduerſatio, vt ex calore in aquis Ciſternarum hyemali tempore conſtat.) Tertiò, quia nec repercuſſio ſolarium radiorum, nec elementaris ignis feruor, nec impetus, quo ſuperior pars circumagitur, eò pertingunt. Quæ cum ità ſe habeant de natura exhalationis, & vaporis, nec non trium aeris regionum, ſciendum modò eſt, quòd vbi exhalatio è terra vi caloris interanei, & maximè Solis excita ad ſupremam aeris partem pertingit, nonnunquam præ intenſo nimis calore ibi incenditur, ex quo variæ Cometarum ſpecies gignuntur, de quarum genere fuiſſe hodie ſuſpicari quis poſſet Meteωron ſatis magnũ, & Stellę inſtar crinitę ſcintillans, quod non valdè ſuprà caliginoſam nubem è Veſuuij apice iugiter aſcendentem, per integram hebdomadam apparuiſſe refert Fr. Iacob. Mileſius Hibernenſis, Ordin. Minor. Obſeru. Reform. in Relatione edita Neapoli per Octauium Beltranum, cuius verba talia ſunt, *Vn'hora auanti giorno compariua nell'aere vna Stella grande di eſtrema bellezza, li ſuoi bei raggi aſſai più*

Infima eiuſdem regio cur item calida ſit.

Media quot nominibus frigida.

Aquæ Ciſternarum Hyemæ cur calidæ.

Cometarum generatio vnde.

De Cometa ſupra Veſuuij apices.

longhi dell'ordinario, mi parue, che guardando la miſera Città di Napoli per conſolarla, che ſtaua ogn'hora aſpettando la ſua ruina. La Stella ſtaua giuſto ſopra il caliginoſo nubbe. Ad extremum enim eiuſdem narrationis dicit, quòd die Martis ſubſequentis hebdomadæ, in nocte diem Mercurij præeunte, Stella in aere cerni conſueta diſparuit, vel vt idem ſcribit, *Queſta notte non comparue Stella nell'aria*. Idem legi in Lib. de hoc Incendio Abbatis Braccini Lucenſis variæ eruditionis viri; quem nuperrimè ad me miſit Lælius Guiditionius nobilis Lucenſis, ingenij acumine præditus, vtraque lingua Latina, & Hetruſca apprimè doctus, ac, ob multiplicem eruditionem, in Vrbe conſpicuus. Interdum verò eadem exhalatio ſic accenſa deſcendit, impreſſiones illas generans; quæ Stellæ cadentes appellantur, quæ tanta cũ celeritate ex alto decidunt, vt noſtro aſpectui videantur ſidera è firmamento Cæli in terram delabentia, vt in ſumma, prout hæc nunc vno, nunc alio modo inflammatur, ità diuerſæ fiant ignitæ impreſſiones, quas in aere cernimus, cuiuſmodi ſunt capræ vocatæ ſaltantes, lancea, trabs, iaculumuè, draco volans, & vniuerſim cuncta ignita Meteora. Verùm ſi hæc eadem exhalatio non eſt adeò tenuis, nec ignitioni parata, & non adeò promptè ad ſublimiorem aeris regionẽ conſcendere valet, id quod ei accidit quotieſcumque humidis, craſſiſq. terræ vaporibus intermiſcetur, quorum nexu in media regione tenetur, ab huius frigore denſatur, & ad infimiorem hanc noſtram retropellitur ità vehementer, vt aereum corpus à parte poſt partem impetuosè nimis moueat, atq. impellat, deorſumq. contra inſitam naturam deſcendens, & obice ſimul intrà ſolidas terræ partes minimè reperto, motu cogitur moueri obliquo, & terram circiter verſari, vehementia cunctis notiſſima. Tunc enim fit, vt ad extremum Cap. ex Ariſtotele oſtendam, cauſa ventorum, qui à varijs Mundi plagis, è quibus perflant, denominationem ſortiuntur. At ſi exhalatio ad mediam expirat aeris regionem,

Lælius Guiditionius.

Stellæ cadentes vnde fiant.

Capræ ſaltantes, Lancea, Trabs, & Draco volans.

Exhalatio quando ventorum cauſa.

nem, cum ibi à nubium denſo corio tanquam indumento frigido, & ſuæ naturæ contrario circumducatur, viq. magna teneatur, tunc in ſeſe præ antiperiſtaſi cogitur, & maiorem ex adaucto calore potentiam nanciſcens, nec aperturam inueniens, niſi ab inferiori parte tanquàm debiliori, hanc agitat, & infringit, per quam fractam poſtmodum exſilit eo clangore, quem tonitruum dicimus, ſi hæc exhalatio in aere deſinat, & extinguatur, vt ſuprà quoque ſcripſimus. Quòd ſi ità incenſa, & inflammata in aere minimè deferueat, ac diſſoluatur, ſed in terram vſque impetuosè proteletur, fulmina parit, quæ obuia quæque aut cum cuneo, aut ſine cuneo, vel alia quauis ferrea, ſulphureauè craſsefacta ſubſtantia iaculata deſtruunt, ac dedolant; qui omnes effectus exhalationi attribuuntur. Alios autem, qui vapori aſſignantur, vt generatio roris, pruinæ, pluuiæ, grandinis, niuis, iridis, & aliarum impreſſionum, libenter omitto; quia ad rem noſtram vel nihil, vel parùm pertinere videntur, &, vt præſens ſermo ad finem citiùs perueniat. Cum ergò ex aqua, & terra, vapor humidus, & exhalatio ſicca eleuentur, quæ ambo mixta corpora imperfecta eſſe dicebam, ad quorum vnum neceſſe eſt redigere terræ motus excitationem, breuibus nunc indagandum, vtri debeat terræ motus adſcribi. Magna hæc, & ponderoſa admodum terræ moles neutiquàm moueri poteſt, niſi à corpore mirè valido, & cui agendi, atque mouendi facultas præ alijs inſit; Tale autem illud eſt, quod velociſſimum, & tenuiſſimum, & vehementiſſimum exiſtit, quodque longo, diuturnoq. curſu indefeſsè penetrare valet, alioqui terræ corpus tàm graue, ponderoſum, ac ſtabile haud quaquàm dimouebitur. Sed cur velociſſimum, ſubtiliſſimumq. corpus id operis præſtabit? Quia ratione velocitatis, impetuoſam quoque vim ad id rei peragendæ neceſſariam acquirit, ob tenuitatem verò facillimè quaquauerſum permeat, &, omni poſthabito obſtaculo, intima quæuis penetrat, & per amplam vagatur diſtantiam. Huiuſmodi autem con-

Eadem quando, & quomodo tonitrua pariat.

Fulmina.

Vaporis effectus.

Terræ motus cur exhalatio ni, non vapori refertur acceptus.

conditiones cum manifeſtè vapori denegatæ ſint, vtpotè qui præ humiditate ſubſtantiam obtinet craſſiorem, & præ craſſitie tarditatem, contrà in exhalatione clarè appareant; Ergò exhalatio corpus illud erit, à quo immediatè Terra dimouetur, & quod in ea motum violentum, & concuſſiuũ progignit: Quippè hæc eſt eiuſdem naturæ cum vento, cuius corpus ſubtiliſſimum, vehementiſſimum, velociſſimumq́. eſſe nemo non in dies videt; Ità vt etiam ignis ipſe, tantæ cæteròqui efficaciæ, eò velocior, vehementiorq́. euadat, quò ventorum ſpiraminibus aſſociatus eſt. Addo, virtutem hanc præualidam in exhalatione, qua mediante terræ motum facilè concitat, indicari nobis quoque à vi tàm magna, quæ in fulmine viget, cuius ope tot ſæpè horrenda, & indicibilia euenta, ac damna in terra edit, ſiquidem & fulmen exhalatio ignita eſt, vt alibi diximus. Vnde hæc tria, exhalatio, ventus, & fulmen, eandem videntur habere eſſentiam, & conſequenter ſimilem vim, atque potentiam, quod nos docere volens Ariſtoteles 2. Meteor. poſtquàm finem impoſuit ſermoni de ventis, ſubnectit, ex conſequenti ſupereſſe, vt de terræ motu agatur. Quod ideò ſcribit, quia quando res duæ ſunt ſibi inuicem in eadem materia correſpondentes, meritò, poſtquàm de altera actum eſt, mox ad alterius enarrationem deuenitur; qui idcircò etiam, poſt ſermonem de terræ motibus, ſtatim eadem de cauſa tractare aggreditur de tonitruo, fulgure, & fulmine, tanquàm ſcilicèt de rebus eandem habentibus naturam. Quæ veritas corroboratur ſimiliter teſtimonio Lucretij, ſi diligenter attendantur, quæ de prædictorum effectibus, & cauſis in lib. de Nat. ab eo memoriæ tradita leguntur. Tandem pro exhalatione omitti hoc in loco minimè debet quod ex Ariſtotele colligitur, nempè mixtum hoc ſpirituoſum, in terræ ſpecubus, & antris vi ſolaris, & ſubterranei caloris progenitum, aliquandò inde totum efflari, aut totum ibidem coerceri, ſeu partim quidem exhalare, partim in intimis cohiberi. Si tota ſimul exhala-

Exhalationis, & venti cognatio.

Amborum cum fulmine affinitas.

Ariſtot. locus enarratus.

Varij flatus exhalationis conſideratio, & operatio.

tio expirat, vi inſita aerem propellit, & ità ventos efficit, at ſi coerceatur tota (quod ei contingit, vel à terræ meatibus, rimiſq́. carentis ſoliditate, vel à crebrioribus imbribus terræ meatus occludentibus, vel, ſicut præſertim in caſu noſtro, à mari contiguo, quod ſuo cùm frigore ob antiperiſtaſim, tum fluctu aſſiduè illùc impingente, ſpiritus in terræ viſcera repellit) igneæ naturæ cum ſit, & ei tranſpirationis aditus, quem more turgentium intrà venas humorum calidiorum velociſſimo curſu quæritat, denegetur, terram commouens, ingentes efficit terræ motus. Si verò partim egrediatur, & partim cohibeatur, leuiores tunc parit terræ motiones, quæ diuerſitas manifeſtè hodie in Veſuuij tremoribus obſeruata fuit. Virtute namque diuiſa, ac imminuta, quæ effluit pars, aerem, quæ coarctata eſt, ſolum mouet, & concutit. Verùm cur dum tota intrà terram detinetur tam magnos concitat terræ motus? Quia ibi multiplicata locum ſuæ copiæ recipiendæ, & continendæ idoneum non inueniens, veluti nec exitum, quoniam pars terræ ſuperior denſata eſt, hùc illùc tota impetuosè propellitur, ſicq́. terram obſtantem, & exitum denegantem vehementiſſimè conquaſſat. Quæ doctrina ex Ariſtotelico fonte hauſta adhùc magis confirmabitur per ea, quæ in duobus ſubſequentibus capitulis de eiuſdem Philoſophi mente ediſſeram; vbi etiam eiuſmodi terræ motuum cauſas abſoluam. Quæſitum ſoluitur.

De eadem materia ad terræ motuum cauſas ſpectante, deq́. ventorum in aere, & ſpirituum in animantibus potentia, Hiſtoricorum experimentis, & Phreniticorum exemplo: Cur cum in omnibus anni temporibus fieri conſtet terræ motus, Vere tamen, & Autumno magis ſentiri dicat Ariſtoteles, definitur ex

Hip-

Hippocr. Aphoriſmo, & ratio quoque aſſertur, ſicut etiam cur noctu magis, quàm interdiu, cur diluculò, & in meridie, iuxtà Medicorum, de generatione flatuum in noſtro corpore, doctrinam.

CAP. VII.

VT ſuprà dictorum, ad terræ motuum cauſas, & generationis modum pertinentium, veritas magis, magiſq. confirmetur, & Ariſtotelicis fundamentis ſtabilita prodeat, adeamus nunc Ariſtotelem ipſum, cuius opinioni maior Philoſophorum pars acquieſcit. Hic ergò 2. Meteor. cap. 7. manifeſtè tradit, terræ motum eandem habere cauſam, & eundem generationis modum, prout hactenus ſuprà non ſemel, ſed data opera, in antecedenti Capitulo, aſſeruimus; itaut velit, fieri terræ tremorem à ſpiritu, ſeu exhalatione terræ viſceribus incluſa, & foras proſilire contendente, quippè cùm ei via, per quam tranſeat, intercluditur, retroagitur, & in ſe reuoluitur, ac exitu peruio aliquandiù quæſito, & minimè inuento, omnes dimouet anguſtias, & clauſtra conuellere nititur, quæ dum effringit, motum, atque tumultum excitat. Sed quoniam alicui parùm credibile videri potuiſſet, à tali ſpiritu, quem nos etiam ſuperiùs, de illius mente, corpus leuiſſimum, ac tenuiſſimum eſſe dicebamus, tàm vaſtum terræ pondus dimoueri, & agitari, idcircò probat ibidem, miram, & indicibilem ineſſe ſpiritibus potentiam, vt patet ex obſeruatione facta in aere, & animantium corporibus; Cui etenim compertum non eſt, à turbine ventorum ab vno loco ad alium quamuis longè diſſitum protelari ſaxa ingentis magnitudinis, arboreſq. vaſtiſſimas, nec non Villas integras conuelli, & ſolo æquari? Habemus quippè, præter allata ab Ariſtotele, tantæ rei exempla non pauca; vnde tempo-

Ariſtotelis opinio de generatione terræmotus.

De mira exhalationũ, ac ſpirituum potentia.

Quando ventorum turbi- [illegible] vaſtata [illegible] fuit.

tempore Neronis, vt ex Tacito colligitur, & alibi etiam recolui, vaſtata Campania turbine ventorum, qui arbuſta, ſegetes, & villas deiecit, pertulitq́. violentiam vſque ad vicina Vrbi; de quo admirando euentu ità Plinius lib. 2. cap. 83. *Non minùs mirum oſtentum hac noſtra cognouit ætas anno Neronis principis ſupremo, pratis, oleiſq (intercedente via publica) in contrarias ſedes tranſgreſſis, in agro Marrucino, prædijs Vexij Marcelli Equitis Romani res Neronis procurantis*. Cuius etiam meminit lib. 17. cap. 5. Id totum verò accidit, cùm ſubterranei venti, ſeu eorundem turbo terram in contrarias partes conuertit, ac torquet. Sed & ibidem quod narrat de duobus montibus in agro Mutinenſi valdè memorabile cenſendum, qui ambo inter ſe corruerunt crepitu maximo aſſultantes, receдentesq́. inter eos flamma, fumoq́. in Cælum exeunte interdiu ſpectante è via Aemilia magna Equitum Romanorum, familiarumq́. & viatorum multitudine; quo concurſu Villas omnes eliſas ait, animaliaq́. permulta, quæ intrà fuerant, exanimata fuiſſe; Surius in commentar. ann. 1507. *Tertio* (inquit) *Kalendas Iulij intempeſtæ noctis ſilentio turbo vehemens tantam excitauit tempeſtatem, vt & arbores radicitus euulſæ, atque procul disiectæ, & ædificiorum tecta, ac tegulæ abreptæ, domus, & horrea concuſſa, pluribus arboribus damna illata ſint*. Id in Germania; ſed & in Italia Anno Domini 1456. venti multas Villas agri Florentini, ac Volaterrani, præcipuè verò Caſſianum Oppidum diruerunt, vt eſt apud Palmerium. Verùm tàm clara, & certa eſt omnibus ventorum potentia, vt ad eam comprobandam opus non ſit vlteriori ſermone: Menſe Iulio præterito, quanta ſit hæc ventorum vis, ærumnabili clade expertum eſt Mediolanenſe territorium, poſt peſtilentiam, & bellum. Quare ego capere neſcio, cur Georgius Agricola lib. 2. de Ortu ſubterr. ſcripſerit, quòd ventus externus in terræ concaua intimiùs irrumpens terræ motum gignere non poſ-

Montes duo in Mutinenſi agro quando & cur inter ſe aſſultantes corruere.

Damna illata à ventorum turbine, tam in Germania, quàm in Italia.

Agricola in quo notatus.

ſit,

ſit, cuius opinioni non modò contrariatur Auctor lib. de Mundo ad Alex. & cum eo alij ferè omnes, ſed ratio etiam à natura rei deprompta penitùs reclamat; Neque enim refert, ſi ſpiritus, aut ventus in terræ mæandris progenitus ſit, ſeu à ſuperficie, & externo ambitu ex aere terram ſubeat, dummodò contrà inſitam naturam intrà terræ viſcera ità cohibeatur, vt liberè quoquouerſum ſpatiari nequeat, quippè tunc, dum nititur erumpere, terram concutit: Vnde Plinius lib. 2. cap. 79. *ventos* (ait) *in cauſa eſſe terræ motuum, non dubium reor, neque enim vnquam intremiſcunt terræ, niſi ſopito mari, Cæloq. adeò tranquillo, vt volatus auium non pendeant ſubtracto omni ſpiritu, qui vehit, nec vnquam, niſi poſt ventos conditos, ſcilicet in venas, & cauernas eius occulto afflatu. Neque aliud eſt in terra tremor, quàm cùm fulmen erumpit, incluſo ſpiritu luctante, & ad libertatem exire nitente.* Quæ Plinij verba elegantiſſima tantò libentiùs adduxi, quantò eorum vi fulciuntur cuncta, quæ ante tum de Veſuuiani motus, & flagrantiæ ſimilitudine cum tonitruo, & fulmine, tum de probabiliori terræ motuum cauſa, ex Ariſtotelis ſententia afferebam, è quo & ipſe Plinius doctrinam hanc hauſit, nimirùm 2. Meteor. & de Plant. cap. 1. lib. 2. & de Mundo cap. 4. veluti etiam fortaſſe ex Seneca Quæſt. Natur. lib. 6. cap. 9. Quæ ſufficiant de vi, & energia ſpiritus, ac venti quoad aerem, facta nimirùm in eo obſeruatione iuxtà mentem Ariſtotelis. Quantùm autem ad aliam experientiam, ſenſibilemq. demonſtrationem, ab animantium corporibus elicitam, quæ noſtro argumento mirè conuenit, nemini è Medicis, vel merè Pragmaticis, ne dicam, Empiricis, non patet, concitatione calefactorum ſpirituum, qui vitalium, animaliumq. functionum inſtrumenta eſſe perhibentur, vnum aliquandò ægrum ea præſtare, quæ à pluribus benè valentibus, atque robuſtis effici neutiquàm poſſent; id quod ſubinde in Phreneſi detentis animaduertitur, qui, ſpiritibus in eis animalibus, & ab ijs vitalibus ex cere-

Plinij locus pulcherrimus quo vniuerſa doctrina de ventis, exhalationibus, terræ motibus, tonitruis, ac fulminibus, huc uſq. allata confirmatur.

Quanta ſit ſpirituum vis in humano corpore.

Exemplo Phreneticorum.

cerebri, ac menyngum eius inflammatione incenſis, è lecto impetuoſè exſilientes, ab aſſiſtentibus etiam prævalidis, teneri, & ſiſti minimè queunt, nec aliquandò prohiberi, quin ad feneſtras concitato curſu aduolent, inde etiam ſe deiecturi, niſi, adhùc plurium adſtantium inſimul concurrentium renixu tãtus impetus coerceretur, cuius vi pariter fit, vt vincula interdũ è chordis, quibus lacerta, ac pedes vinciuntur, & quæ multi ſimul frangere nequirent, diuellant, ac rumpant, breui tamen pòſt mora, deferueſcente ſpiritu, cordeq́. dehiſcente, anima efflata, corruentes. Cuius tamen euentus in Phreneticis, aliæ quoque cauſæ aſſignantur à Galeno, Caſſio, & alijs, de quibus ego in lib. de Morb. cap. frequent. in Phrenitide. Prætereà non eſt cur aliquis miretur, ſimulq́. dubitet de ventorum, aut ſpirituum generatione intrà penitiora terræ loca, vbi ſcatebræ quoque ſunt diuerſarum aquarum, præſertim verò, vbi montes ad mare extuberant, cuiuſmodi tellus cùm motibus, tum incendijs frequenter ſolet eſſe obnoxia, quippè tam à Sole, quàm ab ignibus ſubterraneis calefacta, & halitus, & ſpiritus, & ventos continuè generat, ac emittit, nam, vt Ariſtoteles lib. de Mundo, ſi libri illius eſt auctor, nos edocet: *Terra continet in ſe multos, vt aquæ, ità flatus, & ignis fomites.* Quorum è terra generationi non paruam præbet occaſionem facta in ea hyemali tempore antiperiſtaſis, præ qua calor eius ad ima ſe cogit, qui antea in ſuperficie tantùm vigebat; Cuius rei teſtes ſunt aquę puteorum altorum, quæ brumali tempore ferè æſtuant, ac fumant. Sed neque his contentus Ariſtoteles, ad probandam terrę motuum originem ab introcluſis ſpiritibus fruſtrà exire nitentibus prodeuntem, alijs quoque rationibus, & fundamentis vtitur, quæ non ſunt hoc in loco prætermittenda. Primùm itaque ſuam hanc opinionem cõfirmat ab anni temporibus, quibus tales motus ſentiri ſolent, & à locis, vbi ſuſcitantur: A temporibus, quia tunc ait maximè fieri terræ motus, cùm magna ſpirituum, vel exhalationum copia

Spirituum, ac Ventorũ generatio intrà terræ latebras.

Ex Auct. Libri de Mundo.

Antiperiſtaſis hyemalis originis exhalationum cauſa.

Comprobatio Ariſtotelicæ opinionis ab anni temporibus.

Cur terræ motus crebriores ſint in Autumno, & Vere.

pia terræ latebris incluſa eſt, id quod Vere, & Autumno potiſſimùm accidit, vt rectè hinc deducat huiuſmodi motus terræ, plerumq. illis temporibus contingere, quæ media ſunt inter Hyemem, & Aeſtatem; Ex quo Plinius lib. 2. cap. 79. ait: *Et Autumno, ac Vere terræ crebrius mouentur, ſicut fiunt fulmina*. E quibus tamen verbis colligi poteſt, extrà etiam media tempora terræ motus oriri, vti ſignificare ſimiliter voluit Seneca lib. 6. cap. 2. Quæſt. Natur. vbi de terræ motu agens Februario menſe facto: *Et quidem* (ait) *diebus hybernis, quos vacare à tali periculo maiores noſtri ſolebant promittere*, intelligit autem (ni fallor) Ariſtotelem, cuius propterea ſermo non eſt ità accipiendus, vt ſignificet terræ motiones per Autumnum, & Ver tantummodo fieri, nam & id perpetuæ veritatis non eſſe idem Philoſophus ſenſu didicerat, ſed quòd plerumque, & maiori ex parte per ea tempora excitentur, nec non ſæuiores, & crebriores exiſtant. Quare huiuſmodi res definiri, me iudice, debet, iuxtà id quod Hippocrates quodam in Aphoriſmo de morbis vniuersè pronunciauit: *Morbi omnes in omnibus fiunt temporibus, ſed quidam magis in quibuſdam*. Febres à bile pendentes Aeſtate maximè oriũtur: à pituita Hyeme, à melancholia Autumno, à ſanguine Vere, ob analogiam, ſi tamen hæc tempora ſuas ſeruant qualitates. Sed quinam eſt è Medicis, vel à breui retrò ſpatio artem ſolitus exercere, qui interdum non obſeruauerit Tertianas in Hyeme, Quotidianas in Aeſtate, Synochas in Autumno, & Quartanas in Vere? Idem ergò de terræ motibus aſſerendum, ſcilicèt eos in omnibus anni temporibus poſſe excitari, ſed valdè crebriùs, valdeq. terribiliùs oriri in Vere, & Autumno, vltrà quæ tempora facti terræ tremores commemorantur non pauci, cuiuſmodi Aeſtate fuit in Milena anno xx. Caroli Quinti, Kal. Iulij. Hyeme, ætate Alberti, in Longobardia, in Italia, Bononiæ 3. Kal. Ianuarij. Idipſum præterea ſtatuendum puto de particularibus diei, & noctis temporibus, quæ horæ dicuntur,

Ariſt. ſermo quomodo à tacita Senecæ nota ſit vindicandus.

Teſtimonio Hipp. non incongruo.

Terræ motus tanquam corporis morbi in omnibus poſſunt fieri temporibus, ſed magis in quibuſdam.

Terræ motus Aeſtate, ac Hyeme editi.

tur, quando noctu ſæpiùs, quàm interdiu terram moueri omnes affirmant, & maximos motus exiſtere matutinos; veſpertinoſquè, ſicut propinqua luce crebriores, interdum autem circà meridiem. Cuius aſſertionis veritatem, vel in hodierno Veſuuij terræ motu agnouerunt montis accolæ, veluti Nolani, Neapolitaniq́. apud quos audio, & notatum etiam obſeruo in neſcio quibuſdam impreſſis narrationibus, licèt nonnunquam confuſo tempore tam diurno, quàm nocturno, tamq́. matutino, quàm veſpertino, attamen noctu, & duluculò, meridieq́. velut ſub ingruentis noctis atrorem, tum crebriores, tum vehementiores editos fuiſſe terræ motus. Quare verum eſſe credo, quod Georgius Agricola ſæpè citatus affirmat, omnibus horis diurnis, nocturniſq́. eos fieri, multis rem hanc exemplis, & hiſtorijs corroborans. Sed antequàm ad alterum Ariſtotelis fundamentũ à locis, in quibus terræ tremores fiunt, depromptum me conferam, ſatisfaciendum nunc eſt curioſo Lectori, cui non iniucundum erit, noſſe cauſam, cur in certis tam anni, quàm diei, & noctis temporibus terræ motus & crebriores, & vehementiores ſentiantur. Qua in re cum Ariſtotele Medici quoque concordant, Hippocratica, & Galenica ſimul doctrina imbuti, ac perornati, qui aſſenſu vniformi ſtatuunt, intrà animantis tabernaculum, flatuum generationem valdè minùs celebrari, vbi ſubiecta, & ex qua dicta materia, impensè frigida ſtabulatur, & in eam agens calor debilis, ac perexiguus eſt, cuius ignauia minimè alterata, nec commota materia ſpirationem non efflat, quemadmodum eiuſdem nimio vigore, nimiaq́. intenſione, quæ mouetur, ſubleuaturq́. ex ſuccis frigidis, & humidis halituoſa vaporatio illicò diſſipatur, atque reſoluitur; Ità ſiquidem etiam hoc de magno Mundo adſtruit Ariſtoteles, ſæuiente æſtu, vel algore, aninemias, ſeu inuentoſitates, non è contrà aeris agitationes, ventis mediantibus, fieri, quoniam videlicet, per Aeſtatem calor, qui ingens viget, ſpirationes diſſoluit, per Hyemem inten-

Idem noctu ſæpiùs quàm interdiu, & matutinis, ac veſpertinis horis, velut circà meridiem. An hoc ordine proceſſerint in Veſuuio, ac locis vicinis.

Agricolæ de Terræmotuũ temporibus opinio laudatur.

Eadem doctrina confirmatur Medicorum placitis.

Flatuum generatio in humano corpore vnde.

In magno Mundo.

ſus rigor, eaſdem cohibendo, non euocat. Non diſſimiliter terræ motus per Aeſtatem, & Hyemem ſopiuntur, raroq́. excitantur, ſed exaduerſo magis Vere, & Autumno, quòd in illis temporibus ceſſent, in his verò augeantur exhalationes; vt, quod de fulminibus cecinit in hunc ſenſum Lucretius lib.6. mirè quoque quadret Ariſtot.ſermoni de terræ motibus:

Ex Lucretio, vbi de fulminibus.

Ex Ariſtot.

Autumnoq. magis Stellis fulgentibus alta
Concutitur Cæli domus vndique, totaq. tellus,
Et cùm tempora ſeueris florentia pandunt.
Frigore enim deſunt ignes, ventique calore
Deficiunt.

Et paulò poſt:

Prima caloris enim pars, & poſtrema rigoris
Tempus id eſt vernum, quare pugnare neceſſe eſt
Diſſimiles inter ſe res, turbareq. miſtas.
Et calor eſtremus primo cum frigore miſtus
Voluitur Autumni quod fertur nomine tempus.

Ex Galeno.

Ponamus quæſo Gal. verba de flatuum generatione 3. de Sympt. cauſ.3. quibus promiſcua hæc doctrina medica, & meteorologica inſimul dilucidatur: *Flatuum generatio eſt in ijs locis, qui in ventre ſunt, ſuccis quibuſdam pituitoſis, vel alimentis à deficiente calore in halitum ſolutis, quippè ſincera frigiditas prorsùs halitum non facit, quod ſcilicet ea non attenuat, neque alimentum diſſoluit; fortis autem calor cùm longo interuallo nutrimentum ſaperet ampliùs quàm pro generando balitu, id attenuat, niſi tandem id flatuoſum ſit natura; quod idem in rebus externis fieri videmus: ſi quidem Cæli conſtitutio tum frigidiſſima, tum càlidiſſima aerem purum efficit; mediæ verò conſtitutiones nebulas pariunt.* Ità etiam crebriùs ſentiuntur terræ motus noctu, quia, præ antiperiſtaſi tunc frigoris vi facta, ſpiritus in vnum collectus, & in anguſto poſitus, dum ſui expanſionem tentat, obnitentem terram mouet, & quaſſat. Sed cur in meridie, ſi hæc diei hora Aeſtati correſpondet?

Terræ motus cur noctu ingruunt magis.

Cur in meridie cũ dubij ſolutione.

det? An quia Solis calor magnam tunc vim obtinens, exhalationes ſuſcitat, & in maiorem raritatem diſtrahit, ſed tamen non diſſipat, magis valens ad mouendum, quàm ad reſoluendum. Neque enim par ratio eſt de exhalationibus ſubterraneis, ac de extrinſecis, & ſuperficialibus, quippè has Sol diſijcit, ſed illas euocat magis, & ſuſcitat, quàm diſſipet, quæ ideò terram ſubindè mouent, vt idem met Sol in ſuperficie ſit cauſa tranquillitatis, intrà cauernas, & viſcera ſeditionem promoueat. Ideò etiam ab eodem Ariſtot. Sol dicitur ventos excitare, & diſcutere, vt potè qui eorum materiam oriens, & occidens è terris ſuſcitet, eoſdem verò ſedat, quia, meridianus præſertim media Aeſtate, eorum materiam abſumit. Quoniam verò etiam propinqua luce, & circà diluculum, tum Plinius docet, tũ experientia monſtrat, crebros eſſe terræ tremores, hoc inde fieri poteſt, quia Sol ad nos rediens terræ cogit frigiditatem, quæ naturali ſtipatione rimas obturans exhalationibus, in cauſa eſt, vt hæ poſtmodùm magna vi, magnaq́. celeritate commotæ terram concutiant.

Quomodo Sol dicatur ventos gignere, & diſſipare.

Cur circà diluculum.

Ariſt. ſententia de Terræ motuum cauſis vlteriùs comprobatur: Cur loca montoſa magis, campeſtria verò minùs; item cur minùs Septentrionalia, quàm ad Aequatorem poſita contremiſcant. Vtrum in Veſuuio hodie alij, præter vetuſtos, noui facti ſint hiatus, &, ſi facti, cur nunc, iuxtà quorundam relationem, minimè appareant: Aegyptus cur nunquam, vel rarò tremat; Ac demùm quatuor ſoluuntur Quæſita; Primum, quot modi potiores ſint terræ motuum. Secundum, quomodò hi per conſenſum longinquioribus locis communicentur, vti nunc Maiellæ monti, Narnenſi Vrbi,

Vrbi, atque alibi, vbi de triplici Simpathia in morbis è Medicorum placitis agitur. Tertium, Vnde tanta aquarum è Veſuuij faucibus eructatio. Quartum denique; Cur mare retroceſſerit, & piſces ad littus mortui ſint. Vbi de ſubterraneis torrentibus, ampliſſimiſq. tum frigidis, tum calidis fluminibus, deq. eorum origine diſſeritur, & hiſtoria de Alphæo ex Achaia in Siciliam ad Arethuſam deſinente, contrà opinionem Strabonis, confirmatur.

CAP. VIII.

PROSEQVITVR magnus Stagyrita ſuam de terræ motuum origine ſententiam ſuperiùs relatam valentiùs adhùc comprobare, & firmiùs fulcire, argumento elicito ab altero fundamento, iacto ſuper locis, & regionibus, in quibus terræ motus magis fiunt, quoniam quæ loca intùs fungoſa ſunt, foraminulenta, & concaua, cum proindè in ipſis magna exhalationum copia, & ventorum quoque multitudo gignatur, concipiaturq. crebrioribus motibus conquaſſari ſolita ſunt, quod item non euenit in locis campeſtribus; In exemplum nobis ſint, pro vna parte, montoſa loca, ſicut, pro aduerſa, campeſtria, & plana; quippè in montibus, cùm tumores quidam ſint terræ, & velut in hominibus capita, quæ, medicarum cucurbitularum inſtar, ad ſeſe humores, halituſq. alliciunt, plures exiſtunt ſpecus, pluresq. cauernæ, cuiuſmodi etiam in capite ſunt, quàm re vera ſint in plano ſolo, neceſſe ob id eſt, in eis copioſiores gigni, ac introcludi ventoſos ſpiritus, qui dum egredi luctantur, terram contremiſcere faciunt. Comprobatur hoc Medicorum doctrina, & facta in humanis corporibus obſeruatione, intrà quæ, vbi loca per-ſtant

Quænam loca ſint magis obnoxia terræmotibus.

Comparatione humani corporis.

ſtant concaua, veluti in ſtomacho, ventre, inteſtinis, vtero, pectore, & capite, magniſoni rugitus, ſtrepitus, ſtertores, crepituſq́. vel etiam à quoquopacto diſtantibus auditi, qui ſcilicet ibidem partim ab aqueis humoribus, quibus aqua in terræ cuniculis cum fragore decurrens correſpondet, partim verò à concluſis flatibus hùc illùc ſpatiantibus, & inter ſe colluctantibus, partiumq́. illarum continuitatem extenſione ſcindere nitentibus, quaſi & hi viam, vnde egreſſus pateat, quæritare videantur, quemadmodum in terra, venti agitati, & commoti à lucta non quieſcunt, donec hiatum, aperturamuè per continui ſolutionem fecerint: Quæ cauſa eſt, cur, poſt terræ motum, ſubindè in partibus terræ patentes hiatus relicti demonſtrentur, quòd terra, excitato in viſceribus, & in interaneis mæandris ventorum turbine, atque tumultu, dirumpatur, ſicq́. nonnunquam euidens remaneat fractura, quę, ſi aliquoties poſt vehementiſſimum terræ concuſſum non apparet, id fortè contingit, quia ſemel motu illo diſſoluta, rursùm in ſeipſam, partibus coeuntibus, recluditur. Vnde cogitaui aliquandò, an idem in motu, & incendio Veſuuiano accidere potuerit, cum in narrationibus, & litteris impreſſis, & exaratis notatum à quibuſdam fuerit, tam globos igneos, quàm ardentium aquarum gurgites, non omnes à ſummo montis vertice, & à magno eiuſdem cratere erupiſſe, ſed à diuerſis infrà locis, cuiuſcunque lateris, ex varijs terræ aperturis violentèr, ac repentè natis promanaſſe, adeò furente, adeoq́. tremiſcente Veſuuio toto. Quod ideò dico, quoniam nunc à multis, qui diligenter, & accuratè omnia, & ſingula in monte ipſo rimati ſunt, partim ſcribitur, partim etiam oretenus refertur, tales hiatus, taleſq́. aperturas minimè cerni, præter antiquam ampliſſimè hodie dilatatam voraginem, nam licèt paulò ſubter ſitum eius ab exordio incendij, fumi, & ignis nubes denſiſſimæ eructari incęperint, attamen non valdè poſt, conſumptis, & exeſis ſupereminentibus terræ partibus, fumariola illa in eandem met

Poſt terræ motus cur terræ hiatus apparent.

An varij in Veſuuio hiatus facti ſint, & cauſa cur multi non cernuntur.

aperturam velùt in immanem caminum conceſſere. A quibuſdam tamen ſcriptum eſt tractatibus impreſſis, in ambitu montis inferiori aperturas inueniri, è quibus calidi efflantur halitus. Accedit pro Ariſtotelis ſententia, quòd in Septentrionali plaga terræ motus rariùs ſentiuntur, quàm in plagis ad Aequatorem vergentibus, cuius rei teſtes ſunt Albertus lib. 3. tract. 2. cap. 20. & Olaus Magnus lib. 10. cap. 13. Cuius euentus rarioris cauſa congruit cum non multò ante allata de anni, ac diei temporibus, quandoquidem in frigidiori illa regione ob nimij frigoris exceſſum difficillimè in terræ latebris gignuntur exhalationes, quæ in alijs diuerſa ex cauſa faciliùs excitantur, præterquàm in locis, aut regionibus impensè calidis, quæ & ipſæ carent terræ motibus, ſaltem magnis, & crebris; inter quas Plinius lib. 2. cap. 80. Aegyptum connumerat, ſicut diuerſam ob rationem Gallias, quas ait minimè quati, quòd in his Hyemis cauſa obſtet, in Aegypto Aeſtatis: Attamen, & Aegypti terram contremuiſſe interdum Seneca teſtatur. Rariùs autem cur tremit, non ea ſolùm cauſa eſſe videtur, quam ex Plinio aſſignauimus, quòd nimirùm ſpirationes ibi genitæ, cum tenuioris, leuioriſq. ſubſtantiæ ſint, vix enatæ, & pullulantes æſtu nimio diſgregentur, & abſumantur, quam quidem cauſam cõmunem habet Aegyptus cum Aethiopia, alijſq. plagis feruidiſſimis, verùm etiam alijs magis proprijs, & ſpecialibus accepta eſt referenda; in primis verò, quòd regio illa ſit plana, & campeſtris, non alta, & montoſa, quippè huiuſmodi erectum ſolum vti fiſtuloſum, & cauitatibus refertum ad concipiendas, gignendaſq. exhalationes, nec non ad ventos interiùs cludendos, maximam obtinet commoditatem. Quibus iſtiuſmodi ſtructuræ locis niſi Cælum pateat, quo liberè præconceptum ſpiritum expandere, & efflare valeant, ingentes profectò, & crebros patiuntur terræ motus, qui non antè ceſſant, quàm ſpiritus, & venti colluctantes, rimas & ſciſſuras terræ inuenerint, è quibus proſiliant, quemadmodum

Septentrionalis Regio cur ſit minus obnoxia terræ motibus, quàm ad Aequatorem vergens.

Aegypti, & Galliarum Regio cur rariùs tremat.

De Aegypto quatuor aſſignantur rationes.

I.

II.

ſimi-

ſimiliter non ante abeunt, ac euaneſcunt in ſtomacho, vẽtre,& hypochondrijs dolores,quàm flatus, aut per crebras eructationes, aut per crepitus tam obſcuros, aut ſilentes, quàm ſonoros, (ità namque eos nominat Hippocrates) erumpant,ac diſſoluantur. Alia tamen inſuper de III.
Aegypti regione afferri poteſt ratio, quia ſcilicèt mediterranea eſt, nec prope mare ſita vt plurimùm, nam loca quæ ad mare perſtant, quæque vndique à ſalo circumaluuntur, vt pro exemplo Sicilia eſt cum Vulcanijs Inſulis ab ea non valdè ſeiunctis, cæteris paribus terræmotum crebriùs patiuntur, quoniam in illa faciliùs ventorum ſpiramina ſubintrant; Vnde Plinius lib.2. cap. 80. *Maritima*, inquit, *maxime quatiuntur*, & Homero Neptunus vocatur
IV. Super qua Auctor dubitat,& cur.
ἐνοσίγαιος Demùm de Aegypto alia etiam affertur ratio,in qua ego hæſito, quia nimirum plaga eius dicitur eſſe partim à nonnullis arenoſa,partim ab alijs limoſa,at ſi primum verum eſt, ergò, vt reor, non ſecundum; quandoquidem aliud eſt aliquod ſolum arenoſum eſſe, & aliud limo eſſe concretum, & veluti compactum; vt veriſimile eſt eſſe Aegyptium, præter Senecæ teſtimonium,propter limum, quem turbido affluxu Nilus affert,ſed qualiſqualis ſit,vbiq́.
Dubitatio quomodo ſolui poſſit.
expedita ratio adeſt. Nam loca arenoſa vel nunquàm, vel rariſſimè terræ quatiuntur motu, quoniam ſub eis, vt putà non continuatis, ſed ſeiunctis,ſpiritus abſque renitentia, & obice,libertate inuenta,vltrò, citroq́. commeat; limoſa verò à tali motu præſeruantur,tum quia cauernis, & fiſtuloſis meatibus carent, quòd continuata ſint, minimèq́. intermiſſa, vnde ventorum, & ſpirituum receptacula non habent, ex quo Seneca lib.6. cap.26. Quæſt. Nat. *Aegypti terra* (inquit) *nulla interualla habet,accreſcente in ſolidum limo, nihil inane, quod interueniat, & ſpiritum includat*. Tum etiã quia iſtiuſmodi terra ſpiritui ſubtercurrenti, exilireq́. tentanti non admodum obſiſtit, imò tanquàm minùs ſolida, aut lapidea, minuſq́. ponderoſa,ventorum, & ſpirituum inſultibus facillimè cedit. Ità ergò de mente Ari-

Ee ſtote-

ſtotelis, cui & Peripatetici, ac Medici propè omnes aſſentiuntur, terræ motuum generatio contingit ab exhalationibus, aut ſpiritibus iuxtà modum, & rationem abundè hactenùs expoſitam. Vbi tamen animaduerſione dignum cenſeo, quòd & ignes ſubterranei, vt in Veſuuio, Aetna, cæteriſq. flammiuomis montibus clarè cernitur, nec non ſimiliter ventus, ſeu is à ſuperficie terram ſubintret, ſeu in antris eius, & ſpecubus gignatur, terræ motum edunt, vt tria ſignificata æqualem ferè vim, & facultatem ad mouendam terram obtineant, dum quodlibet eorum aduerſus propriam, quæ repugnat, naturam motui inhiantem, intrà anguſta terræ viſcera coercetur, & extrà proſilire incaſſum obnititur, illam propterea quaquauerſum mouet, & concutit: Quibus omnibus, quaſi coronidis loco, quatuor addenda remanent ſoluenda Quæſita, quæ hoc in loco promoueri ſolent, huic, de qua agitur materiæ, mirum in modum conferentia: Primum eſt de modis potioribus, quibus terræ motus eueniunt. Secundum, quomodò eodem tempore per conſenſum fiant in locis longè remotis ab eo, in quo per eſſentiam, & primariò generantur. Tertium, quomodò ex profundo Veſuuij tot aquarum gurgites, ijq. feruentiſsimi emerſerint. Quartum, de maris à terra retroceſſione. Quoad primum tres eſſe modos potiores inuenio, quibus contingunt terræ motus: Alius quando magna exhalationum copia extemplò gignitur, vel antè genitæ recens & noua portio ſub ea qualitate adiungitur, vt loci preſſuris contineri non valeat, quippè tunc exhalatio faucium meatu per quem expiret, intercepto, & pro arbitrio foras erumpere non valens, reuoluta in ſe ſe, & inde fortior reddita, pugnam cum obnitente terra aggreditur, eamq. quaſſat, ac ſæpè ſæpiùs verberando vulnerat, atque diſcindit: Alius, cùm terra vi frigoris aſtringentis conſtipata, exhalationem ipſam ab vno loco ad alium exprimit, quæ, dum hac illac refugit, terram identidem ferit; Alius demùm, quando pariter exhalatio, oppo-

nente

Margin notes: Quæſita IV. proponuntur ac enodantur. — I. — II. — III. — IV. — Solutio primi.

nente ſe frigore, per antiperiſtaſim inſimul intrà loculos coacta, adhùc fortior euadit, & mox rareſcit. Quoad ſecundum, ſciunt Medici, in malis noſtri corporis multum referre, pro futuri euentus iudicio, & curatione ritè peragenda, non ignorare, vtrum pars laborans re vera ex ſe laboret protopathico, vel idiopathico affectu, an conſenſus nomine, & per ſimpathiam vocatam. Nam conſtat experimento, partem conſenſus gratia malè affectam non difficulter liberari, & vbi parti primò laboranti primùm ſuccurritur, quæ condolebant, illa percurata, conualeſcere. In exemplum ſumatur epilepticus inſultus, qui concuſſiui motus gratia cùm terræ tremore magnoperè conſentit. Hic à varijs infernis partibus ortum ducere ſolet, per mediam quandam auram venenata præditam qualitate, quæ ex illis ſurſum in cerebri ventriculos expirans, facultatem irritat animalem, quæ, ad rei noxiæ excluſionem inſurgens, motum illum deprauatum efficit, quem caput inprimis, & poſteà, per neruos, & muſculos, totum corpus incurrit: Repulſa autem, vel quomodolibet intercepta, aut etiam diſſipata ſpiritali illa ſubſtantia, nihil ampliùs incommodi cerebrum patitur, quòd ſi ex primaria, & idiopathica affectione tam diro ſymptomate laboret, res aliter procedit, quia per interualla quædam, vti per Lunæ quadraturas, & in interclunio maximè, infandum id mali genus recurrit, ægrumq. identidem miſerrimè affligit. Sed vnde hæc conſenſio, hæc mali communicatio, quandò idiopathicè non fit? Si confugiamus ad Hipp. ſententiam in lib. de Alim. *Conſenſus vnus, conſpiratio vna, conſentientia omnia*, nimis genericum reſponſum erit, prætérquàmquòd ità multò plura loca concuti ſimul oporteret. Dicamus itaque tribus modis vnam partem alteri compati, vicinia, operis, vel generis ſocietate, & communione vaſorum; ob vicinitatem veſica, & rectum inteſtinum condolent vtero, viciſſimq. hic illis, vnde Teneſmi, Stranguriæ, & Iſchuriæ conſenſus nomine. Ab inflammato recto inte-

Solutio Secundi.

Comparatio medica, & præſertim ci: Epilepſia.

Epilepſiæ per conſenſu ab aura venenata generationis modus.

Eiuſdem per eſſentiam generatio.

De triplici partiũ noſtri corporis cõſenſu, quo mediante ſibi ipſis compati ſolent, qui

etiam Veſuuiano malo adpta tur.

inteſtino, & vtero Stanguria, inquit Hipp. compatiente vesica. Læditur quoque reſpiratio, ſtomacho, liene, vel hepate laborantibus, quòd hæ partes ſint ſpetotranſuerſo connexæ. Stomachus verò compatitur inteſtinis, & gulę propter continuitatem. Vt hinc conſtet, ad viciniam ſpectare contiguitatem, continuitatem, cohæſionem, quæq. medio aliquo copulantur. Hac ratione cerebrum conſentit vtero per ſpinam cui alligatur, inde occipitis dolor mulieribus frequentiſſimus, quo modo & inguina vtero condolent. Operis ſocietas eſt, quando mammæ vtero conſentiunt, & pulmo auribus; inde Peripneumonia parotide ſalutariter terminatur. Generis ſocietate, ſeu materiæ ſimilitudine fit conſenſus, vt cùm venoſum venoſo, neruoſum neruoſo generi condolet. Ob vaſorum denique communionem, cùm ventriculus cordi conſentit, per aortam, & venam cauam, vnde ſyncope ſtomachica, cerebro per neruos non exiles ſextæ coniugationis, inde capitis dolor per conſenſum ventriculi, & non rarò epilepticus inſultus, ſicut etiam vomitus cerebro vulnerato, aut læſis meningibus; iecinori per portam, lieni per venam melancholici humoris vectricem. Omnis autem compaſſio, aut poſitiuè fit, aut priuatiuè. Poſitiuè, re aliqua ex vna parte ad alteram delata, vt ſpiritu, vapore, qualitate, facultate. Ità cerebrum fumanti ventriculo compatitur. Priuatiuè autem, non affluente eo, quod affluere debet, quæ ſimpathia incompleta ab Auicenna dicitur. Terræ motuum igitur ſimpathiam hanc viciniæ primùm ratione factam nos dicere poſſumus, ſi Nolanos, ac Neapolitanos tremores conſideramus; At ſi longinquioribus in partibus eodem tempore, quo in Veſuuio, editos, vti ad montem *Maiella* vocatum, ad Narnenſem Vrbem, apud Camertes, alia de cauſa, quàm ob vicinitatem factos dicere neceſſe eſt. Vtrum ob generis ſimilitudinem? nam & illa editiſſima loca fiſtuloſa ſunt, & cauernoſa, ſpiritibuſq. internis referta, imò *Maiella* mõtem flãmas, & ignes interdùm

Occipitis dolor in fœminis vnde frequens.

Peripneumoniæ cur ſalubriter paroitis ſuperueniat.

Syncope ſtomachica quomodo à ſtomacho ſuboriatur, velut.

Capitis dolor eiuſdem culpa, & epilepſia, ac vomitus ex cerebri vulnere.

Simpathia incompleta quæ dicatur Auicennæ.

dùm eructaſſe dictũ mihi fuit. Quid ſi pariter ad ſocietatem operis id cauſæ redigatur, cũ ob vnum, idemq́. opus montes conſtructos eſſe ſuprà oſtenderim? Quòd ſi non in omnibus, ſed in nonnullis tantùm contremiſcentia facta fuit, id fortè contigit, quia illac ob reſeratum aditum, & patentiores fiſtulas ſubterraneas ſibi conſentientes, ſpirituoſa materia commota in Veſuuianis antris, indeq́. motus principium adepta, per continuatos cuniculos permeabat. Quare ad communionem, continuitatemq́. vaſorum, ideſt cauernarum internarum, quibus mediantibus loca longè diſſita, & mari etiam diuiſa, per latentes anfractus tam ſubter mare ipſum, quàm terram excurrentes, ſibi inuicem, vt partes in noſtro corpore, compatiuntur. Quantum ad tertium, mirantur ſanè multi, & non temerè, vnde tanta aquarum, & frigidarum, & feruidarum illuuies in hoc Veſuuij tum motu, tum incendio, vt per campos illos ab omni montis latere non flumina, non lacus, ſed & maria vagari viſa ſint, & modò videantur. Vnde etiam Seneca in Natur. Quæſt. teſtatur, cùm terræ motus inualeſcunt, flumina noua emergere, vbi anteà non erant, & ſpeciatim lib. 6. cap. 25. *Ladon*, inquit, *flumen inter Elim, & Megalempolim medius eſt, quem terræ motus effudit.* Pro cuius Quæſiti ſolutione ſupponendum eſt antè omnia, terram vbique locorum, non modò vbi montes velut extuberantiæ quædam perſtant, erectiq́. quaſi neſcio quæ cucurbitulæ cacuminantur, excauatam intùs eſſe, & multa cõtinere flumina, ac lacus, vt inter alios nos docet Plato in Phędone, ſcribens, quòd perennia flumina, & perpetuo curſu perindè ac ſuprà terram videmus, ſub ima terra manare, addens eſſe ampliſſima, latiſſima, inſigniq́. longitudine non ſolùm ex frigidis, ſed & ex calidis, quin igneos eſſe amnes humoris quoque lutulenti, præcipuè ſub ſolo Siciliæ, exiſtimat. Quod item de Veſuuiano ſolo aſſeri cum ratione poſſe tot eius effectus nunc, & aliàs obſeruati, & à me ſuprà cum Aetnæ euentis comparati, apertè nimis indicant. Quibus fidem

Solutio Tertij.

Intra terræ ſpecus, & cauitates flumina eſſe ingentia aquarum tam calidarũ, quàm frigidarum ex Platone.

Cryptas olim in Veſuuio animaduerſas fuiſſe varijs aquis refertas.

fidem adſtruunt oculatæ obſeruationes intrà cauum montem aliàs quaquauerſum factæ etiam à Medicis doctiſſimis, ſingula in eo, vt per Anatomicos fit in cadaueribus, diligentiſſimè rimantibus, qui,inter alia multa,referunt in neſcio quadam parte ad mare,vidiſſe fiſtuloſa quædam loca,è quibus venti perquam frigidi ſibilando, aſſiduè exiliebant, deindè in eodem ſitu balneum quoddam aquæ adeò ſalſæ, vt coniecturam inierint, nil aliud eſſe, quàm venam ſalis. Inſuper ab alia parte,Auſtrum verſus,alterum balneum eiuſdem amplitudinis aqua plenum egelida, ſed inſulſum, inſtar iuſculi non ſaliti,ſicut,verſus plagam orientalem,tertium vidiſſe balneum alijs aliquantò maius, & ipſum tepidiuſculum, ſed cuius aqua guſtata inſignem præſeferebat amarorem cum ingenti mordacitate, qualis eſt ſynceri nitri, cuius in eo itinere magnam vbique locorum illorum ſubterraneorum copiam obſeruaſſe affirmant, ſicut denique in infima illius Barathri planitie copioſiſſimam arenam maiori è parte atram, alicubi verò lucidam, miſtamq. cum paruis laminibus Talcis,Salis,aut Vitri,eamque vbique grauem, ac ponderoſam, cuiuſmodi eſt ea, quam hodie eructauit. Turbatis etenim & ſubuerſis intimis eius crateribus, atque ſpeluncis,præ terræ commotione facta à ventorum turbinibus, ab exhalationibus aliquandò non incenſis, ſed impetuosè ſolùm concitatis, aliquandò autem, & maiori ex parte,ibidem,per mali videlicet initia,ignitis, ac inflammatis ob ſulphureas, & bituminoſas mineras,ſurſumq. ad patentes meatus, & ad antegreſſæ inflammationis veſtigia retinentem apicem, manifeſtamq. voraginem copioſiſſimæ aquæ regurgitatæ fuerunt, indeque in ſubiecta loca, quemadmodum & viciniæ conſenſus nomine à proximis Auellæ montibus,iiſdem met terræ motibus conquaſſatis;

Quæ opinio non approbetur.

Vt hinc opinio eorum minimè ſit admittenda, qui ex profundo cratere montis Veſuuij aquis pluuijs tantùm repleto dictas aquas fuiſſe eructatas arbitrantur:Verùm,vt hanc doctrinam vberiùs adhùc enarremus, terræ antra, & hiatus

tus ſubterranei intimiores inde nobis manifeſtantur, quòd ingentes fluuiorum aquæ abſorbeantur maiore impetu, ac fremitu, quàm ſi ſuper terram fluant, quodque interdum eiuſdemmet terræ cuniculis coeant, & in alia loca hominibus incognita, aut in fluuios alios, aut lacus, aut etiam maria emergant. Quæ conſentanea videntur eſſe ijs, quæ Ariſt. 2. Meteor. tex. 9. ſcribit, cui & Alexander in comment. aſſentitur. Vnde Surius cõment. ann. Domini 1501. de Rheno in Germania flumine ampliſſimo loquens ait. *Is non longè ab Schafhuſia Vrbe Germaniæ obtinens altitudinem quadraginta, aut quinquaginta cubitorum ruit præceps in imum; itaut aqua omnis in ſpumam, & nebulam reſoluatur, quod ſanè eſt aſpectu horrendum.* Quanquam autem ibi abſcondi videatur, mox nihilominùs denuò inſurgit amœnus, nitiduſq. aſpicitur fluere vſque in Oceanũ.

Rhenus in Germania vbi delitescit, & poſteà reſurgit ex Surio.

Sic Strabo lib. 8. in fine. Auiam fluuium, iuxtà Pheneum, diù ſubterraneo curſu latere, deinde emergere, ampliſſimeq. ſeſe in campos diffundere memorat, quemadmodùm etiam lib. 9. tradit Cephiſum ſubterraneis meatibus fluere ad ſtadia triginta, poſteà reſurgere.

Item vb Auia fluuius apud Strabonem.

Idem affirmat Plinius lib. 31. cap. 3. de aqua Martia, nam poſt longos excurſus ex vltimis Pelignorum montibus tranſiens Martium, & Fucinum lacum, in ſpecum demergitur, tandemq. in Tiburtina ſe aperit, nouem millia paſſuum fornicibus ſtructis in Vrbem etiam ipſam Romam perducta eſt.

Aqua ſimiliter Martia apud Pliniũ.

Verùm, quod mirabilius eſt, & ſermonem de cuniculis ſubter mare magis confirmat, narrat Pauſanias lib. 5. Alphæum flumen occultis meatibus ſubter labi vſque in Siciliam in Arethuſam fontem, ibiq. deſinere. Et ne quis de rei iſtius fide maneat in ancipiti, præſertim quia contrà ſtat idem Strabo, ea ſolùm permotus ratione, quòd talis fluuius nunquàm abſorbeatur, & eius oſtium pateat, præter Senecæ teſtimonium Natur. Quæſt. lib. 3. cap. 26. & lib. 6. cap. 8. vbi Alphæon agere ſub mare curſum ex Achaia vſque in Syracuſanum littus in Arethuſam fontem, teſtatur, Stobæum

Hiſtoria Alphæi fluminis ex Pauſania.

Ex Seneca.

Stobæo.

ſerm. 62.

Solino, & Vbio. Ex Plinio, & Gregorio Nazianzeno.

ſerm.61. Solin.cap.9. Vbium ſequeſtr.de flum. Plinlus inſuper,& B. Gregorius Nazianzenus idipſum ſimiliter comprobant, quorum primus lib.2.cap.103. ſic loquitur. *Si quid iactum fuerit in Alphæum,hoc in Sicilia redditur in Arethuſa; nam per Olympum fluens Alphæus Peloponneſiaco littori infunditur,& in Arethuſam peruenit*. Alter in Monodia ſic ſcribit. *Alphæus fluuius, qui ex Archadia Peloponnenſi ad amarum Arethuſæ fontem in Siciliam per aquas marinas ingreditur, nec propterea ex eius dulcedine quidquam (mari ſe ſe commiſcendo) amittit*. Quoniam

Solutio Quarti.

verò etiam (& hæc erit quarti Quæſiti ſolutio) tantarum aquarũ in cauernoſis mõtibus ad mare poſitis copia ſalſis aquis illùc per continuatos in imo ductus non abſurdè attribuitur, ideò cauſa retroceſſionis, (niſi quis malit appellare defectum) maris ad Veſuuij, & vniuerſæ illius oræ maritimæ ſitum referri debet accepta, non tantum maximo incendio, maximæq. internæ flagrantiæ per aliquod ſpatium aquas ipſas marinas pingues, & inflammabiles deurenti, & abſumenti, ſed etiam abſorptioni intrà canales cum mari continuatos, qui,ex tanta laticum propriorum euomitione, per montis fauces ad apicem præcipuè effecta,exinaniti, ne vacui perſiſterent, è mari aquæ vehementi vi impertitæ, ac ſuppeditatæ fuerunt, quibus repletis,exiguò pòſt mare iterum vada occupauit, & quæ circumcirciter littus illius tractus loca inania, & ferè arida

Piſcium mortalitatis cauſa. Fontium, & fluuiorũ origo vnde.

cum ingenti piſcium mortalitate reliquerat, rursùm alluit, piſceſq. vitæ capaces animauit. Vnde hinc obiter colligamus, latices fontium, fluminum, puteorumq. non modò generari intrà terræ ſpecus à vaporibus, & halitibus elatis, & in ſuperiori parte frigidiori denſatis, ac in paruulas guttulas degeneratis, quæ ſucceſſiuo quodam modo profundiores terræ meatus ſubeuntes, multumq. in ea adauctæ, fontes, & fluuios tandem progignunt, ſimili prorsùs ratione, qua producuntur aquæ per Alambicum diſtillatæ, quippè aſcendens vapor à materialibus ad frigidam partem,

tem, & in guttas concreſcens, ſtillatus in vas recipiens appellatum, quomodo fontes, & fluuij oriuntur à montibus tanquam ab Alambicis, quorum vaporum generationis intrà terram occaſio partim ab aquis pluuijs, partim ab aere etiam ſubminiſtratur, non ſolùm inquam tot fontes, putei, fluminaq. in terræ latebris modo dicto naſcuntur, & augentur, ſed a marinis quoque aquis originem, & incrementum ſumunt, quæ continuè per ſubterraneos ductus, atque cuniculos ſenſum noſtrum fugientes in intimas terræ ſpecus ſe ſe indunt, ac inſinuant, cui rei argumento ſit, quòd ſi putei ad mare ſiti fundum effodiamus, ſalſam aquam inuenimus, ſed quò magis à mari puteus diſtans eſt, dulcem, non aliam ob cauſam, niſi quia prope mare adhùc illa aqua non tam longè penetrauit, vt attenuari, purificariq. potuerit, ſicut eidem contrà euenit, cùm per extenſum ſpatium terræ anguſtos meatus ſubintrat, quo itinere craſſiorem ſui ſubſtantiam deponit, & conſequenter genuinam ſalſedinem, dulciori, ac tenuiori retenta. Hinc ceſſat omnis prorsùs admiratio, cur apud Venetos Puteus ſatis amplus, & altus in littore ad D. Nicolaî templum, qui vndique, & à ſinus maris Adriatici, & ab appellatarum Lacunarum aquis ſalſis circumdatus mediocri interſtitio, dulciſſimis aquis perpetuò in communem nauigantium vtilitatem ſcateat. Sed, ne à propoſita re procul nimis abſcedam, Simon Portius in Puteolana flagrantia, in qua mare paſſibus ferè C C. tam ex eo, quàm ex alijs Scriptoribus receſſiſſe conſtat, huius euentus cauſam fuiſſe refert, quòd exhalationes exitum quærentes, terram rarefecerunt, quæ gliſcens, & veluti ſitiens aquam per ſuas ſciſſuras, ac rimulas hauſit, vnde factum eſt, vt pars illa terræ, quæ priùs abluebatur, ſicca remanſerit. Suprà autem ex D. Auguſtino dixi, quòd vnà marinæ aquæ abſumuntur per combuſtionem, vi torrentium aquarum ignitarum, quæ cum illis commiſcentur, in quam pariter calorificam, imò adurentem aquarum vim retuli piſcium

Fontium, & fluminum generationis modus.

Putei apud Venetos aquis marinis circumdati aqua dulcis vnde.

Receſſus maris cauſa ex opinione Simonis Portij.

& D. Auguſt.

Piſcium mortalitatis cauſa.

mortalitatem. Tanta enim alteratio ad contrarium de repentè facta, dico à frigido & humido, ad calidum, & ſiccum, & è contra, ſubitariam necem inferre poteſt animantibus fortioribus; cuius rei exempla non deſunt, ſed breuitatis ergo omittuntur. Refert verò Georg. Vernherus Tranſiluanus de Baln. Pann. dum verba facit de Balneis Budæ, in his videlicet calidis piſces naſci, nutriri, & conſeruari, qui ſi tranſportentur ab illis thermalibus aquis in frigidas, ſtatim eos interire teſtatur. Quid ni ergò etiam, & multò magis, ſi in contrariarum qualitatum aquas ſubita fiat tranſmigratio? Quæ inſuper tot prauis diuerſorum mineralium qualitatibus amaris, acribus, & auſteris, nec non fœtidis odoribus infectæ, & contaminatæ ſunt? Et hic finis Aetiologiæ Terræ motuum. Cui mox ſuccedet altera breuior, flagrantiæ, ſeu incendio Veſuuij conueniens.

Aetiologia Flagrantiæ, vel Incendij montis Veſuuij, & primùm de cauſa, & modo generationis fulminis aerei, mox de cauſis intrinſecis, & extrinſecis Veſuuiani incendij, quod priùs iterùm definitur, aut circumſcribitur. Vbi de Igne ſubterraneo, eiuſq; continuitate diſſeritur, & cur tamen incendia deforis non continua, ſed extemporanea ſint; Atque cur, & quomodo mare ad incendia locorum maritimorum concurrat.

CAP.

CAP. IX.

QVONIAM ſuperiùs, occaſione Aetiologiæ Terræ motuum, plenè, vt puto, ſatisfactum eſt etiam ſermoni de cauſis diuinis, quæ identidem, Deo itâ mandante, cùm ad commouendam, & aperiendam, tùm ad accendendam, & inflammandam terram extemplò, terrificè, ac portentosè ſuſcitantur, aut in ſcelerum vindictam, aut in noſtram commonefactionem, vt à profundo veterno expergefacti, tot vitiorum generibus vel à mentis cogitatione procul ablegatis, ad ea, quæ in Cælis ſunt, vnde migrauimus, non quæ in terris, è quarum fraudolenta amænitate, vt herbis, floribuſq. aſpectu quidem iucundiſſimis, ſed citò occiduis, imò venenato chymo imbutis, præſentanea mors continuè imminet, ſeriò quærenda, ſtrictoq. lacertorum cordis vinculo complectenda, libenti, ac ſincero animo confugiamus, proptereà ſtatui illicò ſermonem ad naturales cauſas dirigere, quatenùs hæ nimirùm è phyſicis, ac meteorologicis principijs depromi ſolent. Quemadmodum igitur in anteactis, priuſquàm ſermo inchoaretur de cauſis terræ motuum, allata à me fuit cauſa, & ratio generationis tonitruum, quæ cum terræ motibus mirum in modum congruunt, vt hinc patentior illis via planaretur, itâ nunc de cauſa, & modo generationis fulminis, cum quo terrena hæc in Veſuuio edita coruſcatio, & ignis, atque flammarum eructatio tantoperè conuenit, quàm breuiſſimè agam, moxq. de Veſuuiani Incendij cauſis potioribus orationem exordiar.

Cur Deus portentoſa ſigna aliquãdo immittat, inter quę tremor terrę eſt & incendiũ.

Suprà igitur loquens de comparatione fulminis cæleſtis cum incendio terreno, & coruſcatione de repentè ab aliquo loco, vt hodie è Veſuuio, emiſſa, dixi, fulmen nihil eſſe aliud, niſi exhalationem, non ſimplicem, ſed ignitam è nube magno impetu excuſſam; Cui quidem exhalationi non-

Fulmen quid ſit.

Exhalationi vnde incenſionis præbetur occaſio.

nondum accenſæ, ſed tenui admodum, ac ſiccæ, ideoq; facilè inflammabili, incenſionis occaſio præbetur, ac ſuppeditatur vel à motu, quo ipſa velociſſimè rapitur, vel ab antiperiſtaſi, vnde in ſeſe magis, contrarium fugiens, collecta, calidior, fortiorq; euadit; Et quoniam, vbi accenſa eſt, vnà quoque rareſcit, ac dilatatur magis, omni conatu in nube frigida, denſa, diuq; reluctante aperturam quæritat, dumq; poſt luctam, nubem tandem diſrumpit, tonitru edit horrendum, ſed, ſi nubem ipſam ad inferiorem partem tanquàm tenuiorem ibi, ac debiliorem frangat, eodem met impetu, quo eam ſcindit, ad terras vibratur, nec in aere mox diffluit, & diſſipatur, vt pleræque omnes exhalationes ignitæ, tum quia velociſſimè erumpit, tum quia partibus benè coagmentatis, & inter ſe cohærentibus compaginatur, fulmen illud efficit, quod vel cum cuneo, vel ſine cuneo tot damna ſæpè ædificijs, arboribus, pecoribus, & hominibus infert, quot hodie Veſuuiana fulmina. Interdum verò fulmen, languidiori ictu iaculatum, non peruenit ad terras, ſed in aere eneruatur, ac moritur. Quæ pauca de fulminis generationis modo in aere, ad faciliorem intelligentiam eorum, quæ facta ſunt in terra montis Veſuuij. Licèt igitur ad terræ motuum generationem plerumq; exhalationes minimè accenſæ, aut ignitæ concurrant, vt ex eo abundè patet, quòd ignium eructatio in quibuſdam ſolummodò terræ motibus conſpicitur, attamen in Veſuuiano motu apertè nimis viſum, & obſeruatum ab omnibus eſt, non ſimplices tantùm, ſed & inflammatas, prorſùsq; igneas adfuiſſe è montis faucibus tanquam fornacibus, & caminis, inſtar fulminum è nubium fracturis iaculatorum, impetuosè vibratas, cum flammeis torrentibus, ſaxis varij generis torrefactis, ac exuſtis cineribus ferream, plumbeam, nitroſam, ſulphuream, & bituminoſam ſubſtantiam ſingulorum ſenſui offerentibus, vt nulli dubium eſſe poſſit, quin Veſuuianus ardor ab exhalatione accenſa, inq; flammam verſa, velut etiam à dictis mineris terræ

Quomodo tonitru edit.

Quomodo fulmen.

montis

montis ſpecubus occultatis, & ad concipiendum ignem ſuoptè ingenio diſpoſitis, inardeſcentibus, primariam cauſam è naturalibus intrinſecis, proximis, aut immediatis habuerit, ſuppeditata etiam interim prophaſi, ſeu extrinſeca, & procatarctica occaſione ab aquilonaribus ventis frigidiſſimis, qui Octobri menſe vertente ad plures dies, ante incendium, ſpirauere, ſuccedentibus mox è maritima plaga cùm alijs, tum præcipuè Auſtris, & Africis vehementiſſimis, quæ cuncta ad Veſuuij terram concutiendam, patefaciendamq. & ad ignium, fumorum, ſaxorum, cinerumq. denſiſſimas nubes inde euomendas, quantam vim habere potuerint, ex infrà differendis vnicuique manifeſtum fiet, præterquàmquòd ſuperiùs etiam idipſum breuiter notatum à me fuit. Circumſcribamus ergò nunc, (ſi non exactæ definitioni ſubijcere nos volumus) Incendium hoc Veſuuianum, dicentes, nihil eſſe aliud, niſi magnum quoddam in Natura accidens, per longa, vt plurimùm, exurgens interualla, nimirùm, immenſum quendam ignis exceſſum, qui ab illius montis barathro ignium ſubterraneorum erumpens, ac pinguem, & combuſtibilem eiuſdem terræ materiam perſequens, per violentiam diruptis antiquis, & nouis quoque ab illi, non longè ſemotis terrę hiatibus, ac fumariolis, miras vnà & horrendas mortalibus ſuper terram ipſam flammas eiaculatur. Pro cuius deſcriptionis enarratione, vt cauſæ in primis materiales, & efficientes, mox verò etiam coadiuuantes iſtius flagrantiæ indagentur, ſupponendum eſt cum meliori philoſophantium ſchola, in totius terræ mę andris, & præſertim montoſorum locorum, quæ ſpecubus, & antris abundant, mineralibus varijs, & copioſis exhalationibus refertis, quæq. maximè ad maris oras perſtant, ad quæ fluctus ſalſarum ſimul, & pinguium aquarum, nec rarò procelloſæ tempeſtates illiduntur, igneam latitare ſubſtantiam, in perpetuo fomite minerarum combuſtibilium, ſeu ſit carbo, vel pruna, ſeu vapor feruidus, aut etiam flamma, vbi conflagrandi

Incendij Veſuuiani definitio.

Vbinam terrę mę andris ignis potiſſimum latitet.

di ſpatio priuata non eſt. Et licèt incendia ipſa terrarum velut Veſuuij hodie, extrinſecùs ſemper non emicent, ſed extemporanea ſint, non hinc propterea eſt deducendum, ignem in ſubiectis terræ latebris, & caminis, cuiuſmodi nunc, poſt ceſſatum incendij paroxyſmum, in intimo Veſuuij barathro à viris fide dignis notati ſunt, perpetuum minimè ſubſiſtere. Cuius ſanè ignis continuati techmeria ſigna habemus quàm plurima, iuxtà Galeni teſtimonium lib. 5. Meth. vbi Veſuuij naturam affabrè delineat, dico fumũ, vaporem, & aeris montis teporem, præter aquas, quæ inde feruidiſſimæ eruperunt; Quales aquæ, paſſim thermales nuncupatæ, ex alijs multis Orbis terrarum locis citrà incendiũ ſcaturire ſolitę, eandem ignis continuitatem, ſatis ſuperq́. demonſtrant. Vnde experimento domeſtico, & cunctis accolis noto, atque vulgato conſtat, apud Patauinos, in Thermis Aponitanis, mulieres ad pullos gallinaceos, & columbinos deplumandos huiuſmodi aquis vti ſolere, vbi primùm è terræ meatibus pullulant: ità etiam, vt infinita alia loca taceam, ad Cimini montis radices ſitu boreali (vbi Viterbium) vis ignea ſub antris abſcondita aſſiduè manans manifeſtatur, dum in totam illam planitiem diffunditur, moleſtiſſimo Sulphuris halitu plena, nec non glebis paſſim aridis, & ſpongioſis, innumeriſq́. fontibus pręcalidis circumalluta, quos inter Bullicanũ recenſent famoſiſſimum, ob feruorem intolerabilem. Verùm cur longè ſemota loca ad id comprobandum quærito? An non refert Ambroſius Nolanus vaporaria in Veſuuij montis vertice fieri, quò plerique valetudine affecti menſe Auguſto aſcendunt, vt per nimias curentur deſudationes? Qua de re ſcio etiam me eſſe locutum, dum montis huius naturam, & qualitates venabar. Calorem verò hunc talibus aquis thermalibus inſitum, nemo vnquam ſanæ mentis dixerit, à ſolari, aut ab interaneo calore vi Solis impertito telluri, communicatum eſſe, ſed ab ardeſcenti igne, qualis eſt vel in accenſo carbone, vel in flamma: quoniam ſcilicèt Sol nun-

Continui ignis intrà Veſuuij barathrũ ſigna.

Experimentum apud Patauinos in Thermis Aponitanis.

Apud Ciminum mõtem prope Viterbium.

Et Bullicanũ.

Vaporaria in Veſuuij cacumine deſudationis gratia.

Thermales aquæ vnde nam calorem acquirant.

nunquam ſtagnantium lacuum latices, quos ſæpè recta, & nullo interiecto impedimento, ſuis radijs ferit, adeò calefacit, nec interaneus calor tanti eſt roboris, vt aquas ſuaptè natura gelidas illac excurrentes, ad tàm magnum caliditatis gradum redigere valeat. Quòd ſi externa coruſcatio, aut incendium variare videtur, modò ſcilicèt ceſſans, modò reuertens, non eſt cur miremur, quoniam flamma, ſeu incenſa illa exhalatio foras ad tempus eructata, de natura accidentis eſt, tandiuq. durat, ac perſiſtit, quandiù combuſtibile adfuerit, quo ceſſante & ipſa ceſſat, donec noua, & recens, ex iugi intùs feruido vapore, feruidaq. caligine, materia repullulando proſiliat ad ſupernas cauernulas, quæ ceu fuligo in caminis terræ craſſiſſima ab exſuflante intùs ſpiritu, vel flatu concitatum ignem corripiat, ſicq. flammas iterùm nouas edat, ſed non homotonè i. eodem ſemper, & continuato tenore, vt ſenſus indicat, & olim fuit in Veſuuio obſeruatum, poſt decantatiſſimum incendium Titi Veſpaſiani Imperio editum, quippè Dionis, & Vitruuij teſtimonio, vel quotannis, vel paucorum ſanè interſtitio annorum, Veſuuius ipſe incendebatur, nunc intenſiori, nunc remiſſiori flamma; nunquam tamen tam vehementi, tamq. terrifica, quàm Titi, & noſtra hac ætate. Siquidem natura tota in motu continuo perſiſtit, maioraq. vel minora promit id genus accidentia, pro diuerſitate diſpoſitionum, tum loci, tum materiæ accendibilis, tum & Ventorum in eam vrgentium, vt ante nos doctiſſimus Baccius annotauit. Tres namque hæ ſunt principales cauſæ, penitùſq. neceſſariæ ad huiuſmodi progignenda accidentia. Cuius doctrinæ veritas ex ſuprà non ſemel traditis, & enarratis nemini patere non poteſt. Et quoad locum, hic non vbique idem, eiuſdemq. diſpoſitionis eſt, ſed diuerſus, & vagæ, cum meatus, & cuniculi ſubterranei inæquales exiſtant, ac diuerſimodè labyrinthæis gyris fatiſcant, imò, vt non valdè antè probaui, ſub mare quoque certis in partibus ad loca non adeò longè diſſita, & proximiores Inſulas ſubten-

Coruſcatio, vel incendiũ cur modò ceſſet, modò repullulet.

Quot, & quę nam cauſæ concurrant ad diuerſitatem faciendam in Incẽdio.

Ratione loci.

ſubtendantur, vimq́. ignis exinde communicent, perindè ac terræ motiones, per eoſdem met ductus proſilientibus exhalationibus. An non in Puteolano ſinu, aſſertore Plinio, & duce experimento, aquæ miro feruore exiliunt, & non multos ante annos medijs eius fluctibus viſa ſunt erũpere incendia? Ad quam locorum diſpoſitionem, diuerſitatem magnam in cunctis incendijs generantem, reſpiciens ſæpè citatus Agricola ait, manifeſta montium incendia ſi perpetua ſint, intelligere nos nullam eſſe obſtructionem viarum, per quas modò quaſi fluuium quendam ignis, modò flammas, nunc verò tantùm fumum euomant. Sin per temporum interualla increſcunt, internis vijs occluſis, eius viſcera nihilominùs ardere; Superioris autem partis incendia, propter fomitis inopiam, nonnihil ad tempus remittere. At vbi ſpiritus vehementior rursùs, recluſis vijs ijſdem, vel alijs, è carcere magna vi erumpit, cineres, arenam, Sulphur, pumices, maſſas, quæ ferri habent ſpeciem, ſaxa, aliaſq́. materias foras eijcere. Cuius rei exemplum ſit non modò, vt idem notat, montis Aetnæ, & montis noui, qui ad Auernum, ſed & Veſuuij omnibus patentiſſimum hodiernum incendium. Quoad materiam, hæc profectò neceſſaria eſt cauſa, ſed nec ipſa ſemper vnum, & eundem tenorem ſeruat, vt nec eadem qualitate, ac quantitate perpetuò diſpoſita eſt, nec etiam ità vegeta, vt excitare incendium valeat æquè in vna, ac in alia parte. Pro efficienti denique cauſa ponuntur exhalationes, ac venti (quæ ambo eandem cum Ariſtotele, non item cum Hipp. obtinent naturam, & ſub eadem comprehenduntur ſpecie) agentes, mouentes, excitanteſq́. in propinquo, ac benè diſpoſito fomite flammas; Quinimò, vti ſine huiuſmodi ſpiritibus nequeunt terræ motus fieri, ità nec conflagrationes, vel incendia. Quod inde lucidiſſimè patet, quoniam ſigna, & effectus incendia ipſa anteire, & ſubſequi ſoliti, ab exhalationibus, & ventis manifeſtè gignuntur, quales in Veſuuiano monte conſpecti ſunt antè, & pòſt eius flagran-

Agricolæ teſtimonio.

Ratione materiæ.

Efficiens cauſa terræ motus, & incendij,

grantiam. Subterranei quippè mugitus aliquandiù anticipare ſolent, vt olim apud Puteolos, & Ferrariam, prius quàm ignei globi è pateſacta terra euomantur (ſicut neſcio quot retrò diebus, antequàm arderet Veſuuius) A quibus mugitibus exiguo pòſt tempore terræ motus varij, & inæquales edi conſueuerunt, deinceps fractis, quò maximè impetunt, rimoſis terræ locis, fumus, & ab eo mox craſſa emitti caligo incipit, tandemq. flammarum, ac cinerum vortices horrificis modis in aera iaculantur. Quæ omnia ignitæ exhalationis, & venti impetuosè iactati manifeſti ſunt effectus, cùm ſæpiſſimè alijs in locis, tum hodie maximè in Veſuuio calamitosè editi. Verùm quia ſuprà loquens de Aetna potiſſimùm, & Inſulis, de quorundam mente, ac ſententia dixi, loca ad mare ſita valdè crebriùs tentari incendijs; vnde in Sicilia, præter Aetnam ipſum, ei quoque conterminæ Aeoliæ omnes, Iſchia, & Prochyta ad Neapolitanorum conſpectum in Campania, & præ cæteris, Veſuuius; extrà Italiam verò vna Cycladum in Aegæo mari, Inſula Islandia, & præſertim in ea mons Hecla, flagrantijs, ac tremoribus ſubiacent; ex qua obſeruatione deducitur, mare etiam concurrere ad ſuſcitanda incendia, ipſumq. ſimul, ſi non re vera agentis, ſaltem coadiuuantis cauſæ nomine, ad id mali genus efficiendum conſpirare; idcircò, cum omnia ferè loca totius Orbis terrarum, ardoribus, vel incendijs obnoxia, à circumfluo mari alluantur, & præ hiatibus quoque, atque ſpeluncis ad illud patentibus, à procelloſis ventorum turbinibus ſubindè verberentur, nec non iugem inde, pro incendij nutricatu, alimoniam concipiant, nulli mirum eſſe debet, ſi & creberrimè, & vehementiſſimè ardent. Mare etenim, præter fluctuum ſuorum in ſubterraneas cauernas alliſum, quo vias illarum intimiores recludit, & ventis ab eo ſpirantibus aditum ad profundiores partes, in quibus exhalationes facilè inflammabiles, mineræ combuſtibiles, & fortaſsè etiam ignis ſcintillæ, aut flammulæ abſconditæ

Vndenam deducitur ad incendiorum generationẽ mare quoque concurrere.

Rationes.

ſunt, reſerat, atque dilatat, vt hac ratione velut principium quoddam ſtatui poſſe videatur incendiorum, initium motus præbens cæteris cauſis, quæ magis proximæ ſunt, pinguem quoque, & vnctuoſam ſui partem in propagatio-

Qualitates marinę aquę.

nẽ materię incendij ſubminiſtrans. Quòd enim maris aqua, præter craſſitiem, & ſalſedinem, pinguis etiã, & vnctuoſa ſit, ità vt eiuſmodi qualitatibus cùm mineras ſulphureas, ac bituminoſas adaugere, tũ vel accenſam iam in illis flammam fouere, & cõſeruare queat, nõ aliũde meliùs probari poteſt, quàm ab experimẽto Ariſtotelis, qui 23. ſect. Probl. ſcribit, tẽpore tepido ex mari oleum exudare: ἀπὸ γὰρ τῶν ἁλῶν ἔλαιον ἀφαιρεῖται. Et item oleum ſubſidere ſalſis: τοῖς ἁλασὶν ὑφιστάμενον τὸ ἔλαιον. 31. ſect. Sic de mare tanquam rerum omnium progenitore loquens 3. de Gen. anim. cap. 11. ait: *Multò corpulentius aqua potulenta eſt, atque etiam ſua natura calidum eſt, vt particeps omnium partiũ videlicet humoris, aeris, terræ*. Iuxtà hoc faciliùs in mari, quàm in fluuijs na-

Natatio cur in mari facilior, quàm in fluuijs.

tamus, vnde Gal. 3. de ſan. tuen. admonet eos, qui natationibus aſſuefieri volunt, à marinis incipere. Inſuper marinæ aquæ, ob ſui pinguedinem, linamenta, ac veſtes in eis immerſas, & lotas commaculant, non abluunt. Quam rem

Lauatio veſtium in aqua marina cur damnata etiã Homero.

docere nos volens Homerus, dum Vlyſſis naufragium ad Corcyram canit, introducit Nauſicaam Alcynoi filiam lauantem veſtes, cumq́. ad mare eſſet prope ripam fluuij, non in marina aqua eam fingit veſtimenta ad abluendũ immergere, ſed in fluuiali. Quæ cuncta magis adhùc in proximis, ac ſubſequentibus capitulis confirmabuntur.

Ignis elementaris natura, & locus: Ignem in mixtis, & ſubterraneum in primis vocatum, manifeſtè dari, contra quorundam opinionem; Differentiæ ignis elementaris, noſtratis, & ſubterranei; Vbi Conimbricen-

bricenſium, & Baccij opiniones ventilantur, & demùm, quæ de natura, & cauſis incendiorum Aetnæ, Veſuuijq́ ſuprà dicta fuere, auctoritate Pindari, Lucretij, Virgilij, Silij, & Auctoris Zodiaci vitæ hum. comprobatur.

CAP. X.

QVEMADMODVM ſuprà de communi Peripateticorum ſententia ſtatuimus, dari elementum ignis, quod vltrà cætera elementa, vt in proprio loco, ad Lunæ globum inſidet, tanquam corruptibilium corporum puriſſimum, plurimum formæ, & minimum materiei participans, & naturæ Cæli non longè diſſimile, vt idcircò inter puriſſimum ſimpliciter, quod eſt Cælum, & inter hæc noſtratia non pura, id quod eſt minùs impurum his, & minùs purum illo, quaſi medium quoddam corpus intercedere æquum fuerit, cenſeant quidquid lubet neoterici aliqui magni alioquin nominis, ſpectatæq́. doctrinæ, quorum dux videtur fuiſſe Cardanus, cuius tamen rationes, & argumenta ſubtiliſſimus Scaliger abundè refellit in ſuis contrà illum Exercitationibus, ſic cum Ariſtot. alijſq́. Philoſophis, ac ſenſu ipſo dubiarum rerum iudice aſſerendum eſt, intrà terræ viſcera ignem, imò ignis fontes, velut aquæ, & flatus contineri iuxtà Platonis mentem in Phęd. & Ariſtotelis dictum in lib. de Mundo, quorum alij occulti ſunt, & obſcuri, alij reſpirationes, & quaſi reflationes habent, vt Lypara, Aetna, Aeoliæ Inſulæ, eoſq́. ſubindè, & fluuiorum modo fluere, & maſſas, flammaſq́. candentes promouere. De qua re, dico de igne, vel inteſtino calore ad meum hunc ſenſum, doctè, & argutè peragit Eraſtus in ſuis Epiſt. præter Georg. Agricolam, cuius doctrina nihilominùs libenter, quàm frequenter vtimur. Neque enim

Ignis elementaris locus, & qualitates.

 audien-

Contra eos qui negant ignem dari in terræ ſpecubus.

audiendi ſunt ij, qui idcircò negant in intimis terræ cauernis talem igneam naturam adinueniri, quia diu ignis extrà ſui elementi regionem eſſe non poſſit. Nam terrenus ignis non eſt ignis elementaris, ſed, vt rectè determinat Ariſtot.

Ibidem cur à natura collocatus.

mixtum quoddam naturale igneum, quod eſt ibi à natura collocatum, cùm alijs, tum duabus præcipuè de cauſis. Sicut enim in quolibet elemento ſua reperiuntur mixta, animaliaq́. & in ſumma aeris parte fiunt meteorologica, ex determinata materia, ſic infrà terram mixta generantur terreſtria, quibus pro materia inſeruiunt vapor, fumus, ignis, aqua, totq́. varia ſuccorum genera, quæ ſponte cuncta è terris effluere cernuntur; Quorum ſanè terreſtris ignis partim materia exiſtit, vt in primis metallorum, ac mineralium, partim verò ceu aptiſſimum inſtrumentum videtur, maximèq́. actiuum ipſius naturæ; in tot eius à nobis non perſpectis, nec penetratis operibus. Quinimò eruditiſſimus

Neceſsitas ignis ſubterranei ex Baccij opinione.

Baccius, cuius doctrinæ hac in re præcipuè adhæreo, huius ignis neceſſitatem in tota natura inde argutè probat, quòd velut in artibus innumera ſunt opera, quæ non perficerentur ſine inſtrumento ignis tam neceſſario, ità prudentiſſima natura videtur hanc ignis ſobolem infrà terram conſtituiſſe, vnde diſſeminato per opportunas immēſi iſtius corporis venas calore, tot mira perficeret rerum terreſtrium mixta, vtq́. aquas ipſas, diuino fermè inſtituto, ad ſalutem hominum, vno perpetuo temperamento caloris afficeret.

De diſcrimine ignium inter ſe ſe.

Verùm, quod nam diſcrimen eſt inter ignem tam noſtratem, & familiarem, quàm ſubterraneum, ac inter elementarem? Id puto eſſe præcipuum, quia elementaris in ſua ſphæra vndique ſe à contrariorum damnis amplitudine ſua, inditaq́. energia tuetur, nec illorum iniurijs laceſſitur, vtpotè formæ plurimum continens, materiei verò minimum, vnde non tam regionis terminis, quàm propria natura Cælo affinis eſt, quippè qui & lucis vim, à noſtro tamen viſu, ob infrà adducendam rationem, minimè penetratam, in ſe continet, & multùm mobilis eſt, & corrupti-

bilium corporum puriſſimus, parùm abſens ab eſſentia formæ cuiuſpiam, adeò quoque vt pro vera forma ab antiquis fuerit acceptus, vt ex varijs Ariſtotelis locis colligi poteſt, quæ cauſa eſt cur inibi paſtu non egeat; alij verò ignes, nempè etiam nobis domeſticus, familiariſuè, & ſubterraneus, tanquam à primo illo diuerſi, & alligati materijs, aduerſariorum iniurijs patent, & niſi pabulo, aut nutrimento ſubinde inſtaurentur, quemadmodum & calor noſter natiuus, facillimè corrumpuntur, ac pereunt, cui tamen corruptioni neceſſariò ob id contingenti, ſi nutricatus denegetur, pluribus modis, de noſtrate intelligo, occurrere ſolemus, quos tum natura, tum ars adinuenit, vt ignis ipſe denuò regeneretur; Quandoquidem gignitur ignis ab alio igne, attritu quorundam corporum, & coitione radiorum ſolarium. Promouetur nihilominus hac in re dubitatio ſilentio minimè tranſigenda, vtrum omnes ignes eiuſdem infimæ ſpeciei ſint, &, quod eò etiam vergit, an ignis ſubterraneus ab elementari, ac noſtrate quoque formaliter, & toto genere differat. Conimbricenſes de ſententia D. Thomæ 4. ſent. d. 44. quæſt. 3. art. 2. reſpondent, quòd cùm ignis inter cætera elementa maximè actuoſus ſit, aliorum corporum ſublunarium materiam ſibi aſſumit, vt Ariſtot. 1. Meteor. cap. 3. docet. Itaque, aut in materia propria inuenitur, cùm nempè eſt in ſua ſphæra, aut alienam corripit, v. g. aeream, vt patet in flamma, vel terreſtrem, vt videre eſt in carbone. Quocunque verò modo ignis accipiatur, dummodò formam ignis habeat, eandem ſpecie naturam ſortitur, etſi ex parte corporum quæ abſumit diſcrimen ſit. Itaque etiam ignis inferorum cum noſtrate igne ſpecie conuenit; eſto ille neque adiectitia materia foueatur, neque luceat. Non enim iſtiuſmodi affectiones naturæ diuerſitatem arguunt, ſed accidentariam differentiam. Andræas verò Baccius doctiſſimus tum Medicus tum Philoſophus lib. 4. cap. 5. de Thermis rem hanc ità definit: *Hunc ignem ità conſtitutum in ventre terræ, ab elemen-*

Quot modis extinctus ignis ſuſcitetur.

Vtrum ignes omnes eiuſdem infimæ ſint ſpeciei.

Opinio Collegij Conimbricenſis de mente D. Thomæ.

Opinio Andræ Baccij.

elementari, ac etiam communi igne differentem ponimus, non regione ſolùm, ac mole coacta infra terram, vnde per varios hinc inde meatus exhalet, ad circumferentia, ac calores diffundat ſuos, verumetiam differre vtrumque forma dicimus, ac materia, & toto genere. Quippe differt hic ignis terreſtris ab elemento, vt compoſitum à ſuo ſimplici: illud enim materia communis, & pars vna componentium prima; hoc autem mixtum, & vel materia propinqua quorundam ſui generis mixtorum, quæ diximus metalla, mineralia, lapides, vel inſtrumentum. Differunt & formalibus differentijs, hic etenim terreſtris ignis feruens, ſed caliginoſus, ac expers luminis, ille verò luminoſus, ac expers incendij. Vtramque naturam, quaſi medius, participat communis ignis, quem artificialem vocamus, feruens incendio, ac luminoſus in aperto aere. Porrò hunc ipſum, pro ſubiectæ materiæ genere, miſtum, à prædominio ſulphureum videtur, ſed enim & etherogeneum dicendum, & de natura diuerſæ ſubſtantiæ combuſtibilium rerum. Tum quia talem putandum eſt eſſe terram, quæ vti foris, itá intùs, imò intùs maximè diuerſarum partium eſſe debet, vbi tota ſupponitur mineralis, & infinitè admiſta. Tum ratione exhalationum diuerſæ qualitatis in cauernas ipſas, vnde perpetuum habet ipſe fomes incrementum. Tum denique ob ignis vehementiã, qui in vnam congeriem, quò maiores ardendo acquirit vires, eò fortiùs quamque rem præuiam ſibi conuertit in fomitem, mineras, montes, immania ſaxa. Quorum vltimorum verborum veritas corroborata eſt hodie, dum glomeratio ignis è Veſuuio monte foràs exorbitauit ad incendium. Atqui pro Baccij opinione videtur pugnare magnus ille Aphrodiſæus, qui exiſtimat ignem de hoc inferiore, ac de illo ſuperiore, non vniuocè prædicari, quæ Alex. ſententia ſuauiter accipi debet; nam ſubſtantia eſt eadem (quod tamen Baccius negare videtur) licet actiones per accidens, ideſt, per miſtionem deprauatæ. Principium etenim, vt loquuntur,

Pro eadem an ſtet Aphrodiſæus. Baccius in quo notatus.

tur, eſſendi hoc, quod ſunt, vnum eſt, & vna ratio, quamuis modi diuerſi. Exemplo ſit Barbarus anthropophagus, qui homo tamen eſt, ſi ſubſtantiam ſpectemus. Eodem loquendi modo vtitur Auerroes in paraphraſi Ethicorum, dum ſcribit, hominem, vel inſipientem, ſeu indoctum, & hominem doctum,ità differre, vt de ipſis natura hominis non æqualiter prædicetur. Qua ratione D. Thomæ, & Conimbricenſium ſuprà notata doctrina magis probabilis eſſe videtur, ne taceam, quòd Baccius falſum aſſumit, dum vult elementarem ignem luminoſum eſſe. Cur etenim effugeret oculorũ aciem ſplendor eius, quam non effugiunt ſiderales radij adeò diſtantiores, & tot Cælorum inuolucris intercepti? Exiſtimo itaque talem ignem lucis quidem vim in ſe habere, quò ſi Baccius reſpicit minimè eſt arguendus, ſed præ ſumma raritate, quam ibi obtinet, neutiquam ſplendeſcere, id quod clarum facit vel ipſum lucernæ lumen, quod in ſuo acumine non fulget, vtpotè rarius, quò tamen elychnio proximius eſt, eò clariori fulgore coruſcat. At nihilominùs, ſi quid combuſtibile apici illi admoueatur, ſtatim accenditur, vel aduritur. Nos autem proſequamur oſtendere prædicta incendia, cùm in Aetna, & Veſuuio, tum in alijs quoque Auernis locis, iuxtà allatas cauſas excitata, affabrè à varijs Scriptoribus exprimi, atque deſcribi, præſertim verò à Poetis, qui vnà tamen etiam rem phyſicè pertractant, ſoluta oratione vt viliori neglecta. Inter quos, poſt Homerum, apud Græcos, Pindaro primum locũ attribuam, qui ſub fabulæ ſepulchri Typhonis, ſeu Typhoei cum eodem Homero, quod in Sicilia ſupra Cumas ponit, velato, ac mythologico ſermone, loci illius naturam denotat, cuius Lyricorum vatum principis hæc eſt μετάφρασις Pyth. Od. 1. *At quæ non amat Iupiter, turbantur cùm vocem Pieridum audiunt, per terram, atque per mare vaſtum. Quique in horrenda Tartaro iacet Deorum hoſtis Typhoeus centiceps, quem olim Cilicium educauit multi nominis antrum. At nunc & littora quæ*

Allata doctrina de cauſis phyſicis incendij Veſuuiani teſtimonio Pindari comprobata.

ſunt

ſunt ſuper Cumas mare coercentia, Siciliaq. eius premit pectora hiſpida, columnaq. cæleſtis cohibet niuoſa Aetna per totum annum niuis acutæ nutrix. Quippe, vt à Strabone traditur, vniuerſus tractus à Cumis in Siciliam vſque, Aetnamq. & Liparenſes Inſulas, Puteolanum, Neapolitanum, & Baianum agrum, Pithecuſaſq. Inſulas, quaſdam profundas, & in vnum coeuntes ſub ſe ſolitas habet cauernas, quæ in Græciam quoque porrigantur, in quibus multa vis ineſt Sulphuris. Quapropter quibuſdam temporibus, cùm, ſubterraneis ventis ſpirantibus, terræ motus in ijs locis frequenter fierent, & flammarum, feruentiumq. aquarum profluuia, igniſq. exhalationes, & cineres cum fauillis longiùs emitterentur, fabulati ſunt veteres Typhonem illum Aegypti Tyrannum perpetuo ſupplicio damnatum ſub ijs locis iacere; qui, quoties moueretur, ignes & cineres eructaret, terraſq. concuteret. *Cuius ex penetralibus* ſubditur in ſubſequentis ſtrophæ metaphraſi, *eructantur inacceſſi ignis puriſſimi fontes. Fluuij autem ignis interdiu quidem effundunt vorticem fumi ardentem: ſed noctu rutila flamma volutata ſaxa in profundam maris planitiem defert, cum vehementi ſtrepitu. Illud autem Vulcani reptile gurgites valde horrendos eiectat. Prodigium quidem admirabile viſu, miranda verò res & ijs, qui audiunt ab illis qui tranſierunt, &c.* Apud Latinos primus exurgat Lucretius cùm Poeta, tum Philoſophus commendatiſſimus, præterquàm in eo, quòd eſt naturæ nimiùm addictus, veri Dei, naturæ & cunctarum rerum quæ in ea ſunt opificis, oblitus. Hic igitur de Aetna, qui flammas eructauit Ser. Fuluio Flacco, & Q. Calphurnio Piſone Coſs. ſic cecinit lib. 6. de Nat.

Pindari ſenſus mythologicus per Strabonem dilucidatus.

Typhonis Ægypti Tyranni fabula, vt accipienda.

Alia Pindari verba eòdem ſpectantia.

Lucretij teſtimonio.

---------- primùm totius ſubcaua montis
Eſt natura ferè ſilicum ſubfulta cauernis.
Omnibus eſt porrò in ſpeluncis ventus, & aer.
Ventus enim fit vbi eſt agitando percitus aer.
Hic vbi percaluit, calefecitq. omnia circum

Saxa

Saxa furens quà contingit, terramq. & ab ollis
Excuſſit calidum flammis velocibus ignem;
Tollit ſe, ac rectis ità faucibus eÿcit altè
Funditq. ardorem longè, longèq. fauillam
Differt, & craſſa voluit caligine fumum,
Extruditq. ſimul mirando pondere ſaxa.

Poſt Lucretium Virgilius eadem euenta perbellè proſequitur lib. 3. Aen. carminibus ſuperiùs etiam à me citatis, & à Phauorini apud A. Gellium notis, & cauillationibus vindicatis, quæ in hoc loco ſunt iterùm decantanda. Auctoritate Virgilij.

--------ſed horrificis iuxtà tonat Aetna ruinis
Interdumq. atram prorumpit ad æthera nubem
Turbine fumantem piceo, & candente fauilla
Attollitq. globos flammarum, & ſidera lambit
Interdum ſcopulos, auulſaq. viſcera montis
Erigit eructans, liquefactaq. ſaxa ſub auras
Cum gemitu glomerat.

Quibus accedit Silius Italicus, quem meritò Capacius hoc loco inferiorem nulli exiſtimat, cum verborum, & ſententiarum ſcateat proprietate, & magnitudine, addo ego, pro re mea, quia cauſas etiam naturales breuiter innuit, ſi non diffuſè enarrat; Silij Italici.

------tellus atro exundante vapore
Suſpirans, vſtiſq. diu calefacta medullis
Aeſtuat, & Stygios exhalat in aera flatus,
Parturit, & tremulis metuendum exibilat antris,
Interdumq. cauas luctatus rumpere ſedes
Ante exire foras ſonitu lugubre minaci
Mulciber immugit, lacerataq. viſcera terræ
Mandit, & exeſos labefactat murmure montes.

Quibus omnibus, me iudice, neutiquam cedit hac in re Stellatus Poeta lib. 11. Zodiaci Vitæ humanæ in Aquario ad finem; itaut idem Capacius, licet in hoc parùm accuratus, oculatuſuè, iſtius carmina Lucretij eſſe crediderit, dum poſt Lucretiana de Aetna, illicò ſubnectit; *De vtroque* Stellati Poetæ. Capacij hallucinatio.

monte (nempe Aetna,& Veſuuio) *ſic eodem libro* ; idem ſcilicet Lucretius : Qui Capacij error plures alios in eandem foueam traxit, dum & ipſi teſtimonio decepti tanti viri Lucretio attribuunt Auctoris Zodiaci vitæ hum. carmina, quibus cauſas cùm terræ motus, tum incendij Aetnę, atque Veſuuij, quàm doctè, ac eleganter exprimat ex ſubſequentibus vnuſquiſque facillimè iudicabit: Qua in re lapſus etiam eſt alius Scriptor, qui Hieronymo Borgio eadem attribuit, &, quod magis miror, teſtimonio ipſius Capacij, qui id nullibi, quod ſciam, aſſerit, ſed tanquam Lucretij verſus ponit, ac citat.

Et aliorum quorundam.

Carmina Poetæ Stellati.

Propterea exponam paucis cur terra tremiſcat
Quauis tanta illam quatiat, cogatq. moueri.
Scire igitur licet innumeras, vaſtaſq. cauernas
Sub terris eſſe, atque illic quandoque creari
Ingentes ventos, qui dum crudelia miſcent
Prælia, concutiunt terram, nimioq. furore
Congreſſi euertunt totas cum mœnibus vrbes.
Donec parte aliqua erumpant facto agmine, & auras
Diffuſi in vacuas non longa pace quieſcant.
Gignuntur verò hi venti telluris in aluo
Ex fumis quos vicina trahit ignis ab vnda
Quippe igneſſe multos, magnoſq. perenni
Tempore nutrit humus (dictu mirabile) ſed non
Falſa tamen refero; credet qui viderit Aetnam,
Qui ſcatebras calidarum vſquam ſpectarit aquarum
Et qui vitiferi benè nouerit acta Veſeui.
Hos agitant ventos qui ſubterranea regna
Dij manes habitant, cæciſq. morantur in antris
Non etenim nugæ prorsùs, nec inania verba
Sunt, quæ de Stygij rebus memorantur Auerni
Nempe locus nullus fruſtrà eſt, habitatur vbique
Sub terris, ſupra terras, inq. aere, & igni
In Cælo, & ſuprà Cælum, eſt vbi regia ſummi
Induperatoris, mundum qui poſſidet omnem.

Qui

Qui duo ſoli poſtremi verſus abundè nimis omnibus indicant, quantum à Lucretij mente, falſiſq. dogmatis longè abſit eiuſcemodi aſſertio, qui cuncta & ſingula in naturæ maieſtate ponebat tanquam Atheus, ac Epicureus, præterquàmquòd etiam phraſis diſſimilis eſt. At non errare, aut dormitare interdùm, eſt ſuprà hominis captum, ſapitq. prorsùs naturam diuinam. Quàm aptè igitur, quàmq. ex rei natura, & Phyſicorum more, Poeta hic & terræ mõtus, & incendij Veſuuiani cauſas, generationiſq. modum delinearit, ſermone vix dici poteſt, quandò vniuerſam hanc materiam tam arduam, tamq. profundam duobus ſolùm ſuprà viginti verſibus exactiſſimè perſcripſit. Cum itaq. ex iam diſcuſſis de cõmunis, vel noſtratis ignis, ac ſubterranei, & elementaris diſcrimine conſtet quàm clariſſimè neceſſitas continuæ alimoniæ, & adiectitij fomitis, quibus priores ambo egent, perenniterq. (ſi ea non deſint) ſuſtentari ſolent, cçteròqui intrà anguſtũ tempus collapſuri, nunc ſupereſt, attentè videre, quidnam ſit eorum pabulum, & quinam fomes; Quod ſanè breuiùs quàm fieri poterit, in ſubſequenti capite perſtringam.

Lucretius, Atheus, ac Epicureus.

De pabulo, & fomite ignis in Aetna, atque Veſuuio, vbi variæ recenſentur opiniones, & probabiliores confirmantur Medicorum doctrina, & multa adducuntur de Sulphuris, Bituminis, Nitriq. natura, & ſingulorum energia in promouendis incendijs. In quo Sal, & Nitrum conueniant, & differant, Ariſt. & Plin. auctoritatibus. Cur Salomon in Prouerb. ait: Acetũ in nitro, qui cãtat carmina cordi peſſimo. *De ignis traiectione ad Naphtham. Quomodò ignes aliquandò per ſe, aliquandò ab externo principio ſu-*

ſcitentur, & augeantur. Demùmq́ vnde nam hodie cùm tremor, tum flagror in Veſuuio originariam occaſionem nacti fuerint.

CAP. XI.

SICVT in craſi, & ſtructura, nec non in variorum effectuum, & accidentium generatione plurimùm inter ſe ſe Aetnam, & Veſuuium conuenire ſuperiùs demonſtratum eſt, ità rationi conſonum ſit, in cauſis eorundem, velut fomite ignium, quos intùs alunt, & abſconditos plerùmq́. habent, per interualla verò etiam foràs impetuosè egerunt, magnam intercedere conuenientiam. Vnde acturus nunc de pabulo, & fomite huiuſmodi ignium, qui interdùm ad tam horrifica incendia exorbitant, in medium antè omnia proponam opinionem Auctoris Lib. de Aetna, quem alij volũt eſſe Corn. Seuerum, alij potiùs Quintil. Varum, teſte Scaligero 6. Poet. Qui quidem indagaturus propaginẽ materiæ tam vegetæ, quæ Aetnæ perpetuò ſuppeditet pabulum ad ſempiternum ignem, & quanam ratione materia iam ſemel combuſta inſtauret vires, & reuegetetur ad nouũ incendiũ, diuerſam ſanè cõgeriem pro cauſa affert Sulphuris, Bituminis, & quicquid ſucci in terris proritat ignem, ſed tamen id potiſſimùm lapidũ generi tribuendũ eſſe concludit, Molari nempè, aut Pyriti:

Auctoris Lib. de Aetna opinio de fomite ignis continui.

> ----------*quibus* (inquit) *cuſtodia flammæ*
> *Vera, tenaxq. data eſt, ſed maxima quippè molaris*
> *Illius incendij lapides, ſic vindicat Aetnam,*
> *Quem ſimul, ac ferro quæras, reſpondet, & ictu*
> *Scintillat calor*, &c.

Quam Baccius reijcit, & cur.

Cuius viri opinionem falſam, & erroneam eſſe inde probat Baccius, quòd illa lapidum genera non eam in ſe obtinent naturam ignium tenacem, & propriam; quippe Pyri-

tis

tis lapis inimiciſſimus ignibus eſt, nec vnquam incenditur, licèt ex eo tanquam duriſſimo excuti ignem attritione conſtet; Alterum verò genus, pumex quale eſt, ſemel exuſtum, ac omni prorsùs humore combuſtibili priuatum contrarios in Aetna, & extrà Aetnam effectus parere citatus Baccius ex Fazelo affirmat; ſiquidem extrà Aetnam, vt omninò expers omnis aptitudinis ad ignem, vbi aliquandiù ſenſerit æſtum, imbres, frigus, atque aerem, non ſolùm non ardet, immo etiam nouam aliam acquirit qualitatem, fatiſcitq́. in agris in genus cineris arenoſum quidem, ſed pingue, quod fęcundiſſimam reddit terram, & hoc eſt, quod ſuperiùs, teſtimonio Strabonis, quoad Aetnam, & Caſſiodori, quoad Veſuuium, cineres, & arenas ex amborum montium faucibus, tempore flagrantiæ, eructatas, (licet ab initio, &, dùm primò egeruntur, aridæ ſint, & vrentes, & ex conſequenti agris, & pecoribus, herbarum areſcentia, ac minerali qualitate infenſæ) tandem fertiles fieri, & ſoli fęcunditati, illius inſtar materiæ, quod letamen appellamus, conferre dictum eſt. Eiuſmodi autem lapides Aetnæ incendio combuſti, indeq́. eiecti, & iterùm intrà Aetnæ ſalebroſa loca delapſi, ad tempus ardendi vim rursùs concipiunt. Quod eſt illud, quod Virgilius (aut quiſquis fuerit auctor) miratur in Aetna, his in verſibus:

Cineres ab Aetna, & Veſuuio vibrati quãdo aridi nimis, & ſterilitatis cauſa, & quãdo pingues, ac fertiles.

Virgilij opinio de inſtauratione ignis in Aetna.

Cætera materies quæcunque eſt fertilis igni
Vt ſemel accenſa eſt, moritur, nec reſtat in illa
Quod repetas; tantùm cinis, & ſine ſemine terra eſt
Hic ſemel, atque iterùm patiens, ac mille perbauſtis
Ignibus, inſtaurat vires, &c.

Cuius euentus reddens rationem Baccius ait hanc eſſe, non quia eadem prorsùs materia ſemel igne abſumpta ardeat iterùm, quod mirandum eſſet, ac impoſſibile, ſed quia tam hi lapides, quàm pumices, ac reliqua materiæ congeries eius montis, quæ tota eſt poroſa & laxa, nouum ad tempus concipit incendij fomitem. Quem quidem fomitem nihil aliud eſſe ſubiungit, niſi naturalem fuliginem

Ratio ex Baccio.

ſulphu-

ſulphuroſiſſimam, quæ ex imis, immenſiſq. Aetnæ (adde & Veſuuij) barathris, vi ignium iugiter, ac flatuum eleuata, congeſtaq. in ſupernis veluti caminis, ideſt, in ea vaſtitate cinerũ, pumicũq. ac lapidum poris, ab igne ipſo vi flatuum ſubeunte incenditur, conflagratq. ingenti flamma, eodem planè loco, ac materia, qua viſum eſt conflagraſſe prius. Sic itaque ignis accenſus quam non ſibi ſubſternit pro pabulo materiã? qui vt in fornacibus crudos torrefacit lapides, & contumaciſſimum metallum eliquat in flammas, ità Aetnæ ignis vehementiſſimus vel exiguum nactus fomitem, in quamcunque rem præuiam, lapideſq. ac cineres ſęuit, imò etiam montis iuga conuertit in pabulũ, cõbuſtaq. ad ſummum egerit. An non pariter conſtat tantæ rei probabilitas exemplo noſtri corporis, iuxtà decantatiſſimum Hipp. Aphoriſmum:

Medica doctrina, Criſiq imperfecta, & Hipp. aphoriſmo res dilucidatur.

Quæ relinquuntur in morbis reciduare ſolent?

Criſi nimirum imperfecta, quam ſequi ſolet recidiua, quando portio tantùm humoris morbum facientis excernitur, non perfecta, quæ morbum omninò tollit, planè vacuata morbifica materia. Quippe poſt putrefactionem humorum, ac eorundem combuſtionem in febricitãribus ſæpe remanent, ac ſtabulantur in venis, aut extrà, cineres, quaſi mineræ fuliginoſæ intimè igniculos concludentes, qui, ſi purgatorijs pharmacis non extrà ducantur, quauis leui ſuppeditata occaſione, iterùm igneum concipiunt calorem, præſertim ſi noua ignitioni idonea, vel præ calore attrãhatur, vel ab irritata virtute tranſmittatur materia, ſimilitudine illorum cinerum, qui in furno, poſt omnem ceſſatam flagrantiam, depaſtamq. lignorum congeriem, ex ſolo in ijs durante empyreumate, ſi quid facilè combuſtibile indatur, vel approximetur, vti palea, ſeu fœnum, ignem rursùs accendunt, ac flammas promouent; Nam modico fermento maſſa tota aceſcit. Verùm de hac re non ità poſt, cùm ageturſi non de continuato incendio Aetnæ, ſaltem de interpollato, perq. vices redeunte in Veſuuio,

ſuuio, exemplo in primis febrium continuarum cùm proportionatarum, tum non, velut etiam reuera intermittentium, quæ certis diebus, ſtatiſq. circuitibus redintegrantur. Quoniam ergò tandem fuligo illa, quàm pro fomite ſtatuit Baccius, penitùs extingueretur, prorsùsq. euaneſceret, niſi à ſubſtrata minera foueretur, ſicut etiam calor in foco reliquus, quod empyreuma dicimus, ignem denuò minimè concipit, vel edit, niſi minutiſſima, & ariditiſſima ligna imponantur, in quæ tanquam in maximè idoneam, diſpoſitamq. materiam ſe inſinuans, & agens, flammam rursùs renouat, ea propter de alimonia, & pabulo ignitæ fuliginis, à qua ignis perpetuitas, &, per interualla quædam, excandeſcentia, atque vomitio extemporaneæ emergunt, paucis nunc agere neceſſe eſt. Notatum itaque litteris inuenio omnes fermè, qui hac de re conſcripſere, magis minùs, hanc habere ſententiam, quod terræ incendia duplicem pro nutricatu ſubſtantiam obtineant, nimirum Sulphur, atque Bitumen, ad quas materias ignes ipſi, aut eorum fuligines, vt in caminis cernitur, adhæreſcentes conſeruantur, & quibus deficientibus deſinunt, ac extinguuntur, non aliter ac noſter natiuus calor, qui humido vigente primigenio & ipſe vegetus perſiſtit, tabeſcente verò, ſtatim fatiſcit, ac deperit. Hac igitur de re loquens inter alios neotericos magni nominis, miræq. doctrinæ Georgius Agricola lib. 4. de Nat. *eorum*, *quæ effluunt è terra* ignium ſubterraneorum pabulum, ac fomitem ſtatuit, vt mox dicebam, Sulphur, atque Bitumen (ſed hoc magis quàm illud) quorum primum (loquor de foſſili, ſponteq. naſcente, quod ἄπυρον, & viuum cognominant) colorem præſefert ſubcineritium in ſuperficiali corpulentia, intrinſecùs verò, dum frangitur, ſubluteum, nitedulæ modo collucens, cuius ſapor ſubpinguis eſſe fertur, at iniucundus, quemadmodum eſt etiam odor. Nam halitum vſque adeò fætidum efflat, vt, niſi antris vnde effoditur Cælum pateat, foſſores ipſos repentè interimat. Effoditur autem

Fuligo in aceruo cinerum, & lapidum exuſtorum tãquam empyreuma, & fomes incendiorum.

De pabulo ignium in montium cauernis.

Quod Sulphur eſt, atq. Bitumen.

Quænam ſit Sulphuris foſſilis natura, calor, ſapor, & odor.

Vbi copioſè effoditur.

cuni-

cuniculis in Aeolijs præcipuè Inſulis, inter Italiam, & Siciliam ſitis, nobilius tamen in Melo inuenitur, & in Italia Neapolitano Campanoq́. agro, in collibus, qui vocantur Leucoglæi, vnde Ouid. 1. de Arte:

Quid referam Baias, prætextaq. littora velis,
Et quæ de calido Sulphure fumat aquam?

Eiuſdem cũ igne affinitas. Cuius craſis, vel natura magnam cum igne habet affinitatem, quoniam calore, & ſiccitate ſimul pollet, vt eius propterea fragmenta lignis, vel carbonibus inſperſa flammam ex interuallo ad ſe pelliciant. Quod ſanè tantò promptiùs Sulphur præſtat, ignem ſcilicet faciliùs concipiendo, ardeſcendoq́. luculentiùs, quantò minorem continet admixtionem; ideoq́. etiam eo vtuntur ad pyrium puluerem conficiendum, & multa componenda medicamenta, vt videre eſt apud Homerũ Odyſs. 22. ad finem, pro aeris peſtilentis miaſmatis, è corruptis cadaueribus ſubleuatis, abſumendis, ac diſſipandis, apud Dioſcoridem lib. 5. c. 83. atq́. Gal. lib. 9. Simpl. c. 36. qui in aſthmatica paſſione eo frequenter vtebatur; vnde etiam apud pharmacopæos diaſulphur ad frigidos, humidoſq́. debellandos affectus facillimè reperitur; & deniq́. apud Plinium lib. 35. cap. 15. vbi Sulphur terræ generibus aſſignat, quod alij inter metallica corpora enumerant.

Vſus in Medicina varius.

Bituminis qualitates. Secundum pabulum caloris ſubterranei, imò & materialis cauſa flagrantiæ partim ordinariæ, & perenniter in antris vigentis, partim foràs aliquandò validè erumpentis eſt Bitumen, cuius multa afferunt genera in præadductis locis Dioſcor. & Plinius, ſed id, quod ad rem noſtram facit, eſt ſuccus quidam pinguis admodùm, & calidus, ſubſtantiæ oleaceæ, & aereæ adeò, vt in Sicilia, Agragantino fonte inficiente riuum, incolæ vtantur ad lucernarum lumina, olei vice: vnde mirandum non eſt, ſi aquis innatet, in quibus compoſita ex eo tantum abeſt, vt extinguantur, vt potiores adquirant vires, vberioreſq́. flammas ex earum ſuperficie iaculẽtur, quod Sulphuri, & ex eo cõcinnatis minimè contingit, quia Sulphur ad ignem alendum, diuq́. ſer-

Vbi vice olei ad lucernarum lumina vſurpatur.

Eiuſdem proprietas Sulphuri denegata.

ſeruandum minorem, ac inferiorem vim obtinet, quàm Bitumen, quod ſuo pingui, lento, oleagineoq́. liquore, ſi non promptiorem, vberiorem certè, ac ſtabiliorem ſuppeditat fomitem, & alimoniam ad diuturniorem flammam vel in ipſiſmet aquis conſeruandam; vnde ignei globi, qui cum torrentibus aquarum è Veſuuio mouebantur, iure merito Bitumini potiùs quàm Sulphuri accepti referuntur. Sicut fuit ignis ille ſub Nerone in agro Oppidi Vbiorum exortus, agros & riuos exurens, cuius meminit Tacitus lib.13. Ann. qui nec pluuijs, nec fluuialibus aquis, nec alio quouis humore poterat extingui, ſed ſaxis, & pannis, videlicet quia materia erat bituminoſa, cuius hæc eſt natura, vt rebus ſiccis extinguatur, aquoſis alatur. Ità enim etiam qui artificioſos ignes præparant aduersùs hoſtes, eorumq́. naues, atque triremes, ne aquis langueant, & pereant, ſemper eis aliquid Bituminis intermiſcent, cuius ope reuiuiſcunt, fortioreſq́. euadunt; Contra Sulphur citò conſumitur, & accenſum, ſi ei aquam inſtilles, emoritur. Quod quidem Bitumen & ipſum valdè affine, cognatumuè exiſtit naturæ ignis, quam cognationē potiſſimùm atteſtatur, & aperit peculiaris quædam Bituminis ſpecies, quæ Naphtha vocatur circà Babyloniam, & in Auſtagenis Parthiæ, profluens Bituminis liquidi modo, in quam ignem è longinquo tranſilire affirmat Plinius lib. 2. cap. 105. *Huic magna* (inquit) *cognatio ignium, tranſiliuntq. protinus in eam vndecunque viſam. Ità ferunt à Medea pellicem crematam, poſtquam ſacrificatura ad aras acceſſerat, corona igne rapta.* Naphtha quippe tunc ignem concipit ex calore per medium aerem vniformiter diformiter, vt aiunt, excito, qui aerem priùs accendit, (tametſi id, ob raritatem medij, non ità oculis conſpicuum ſit) donec in denſiorem Naphthæ materiam impingat, quam mox cognatæ qualitatis calorificæ, & ſimpathiæ vi alterat, ac incendit. Ità quæ in verubus aſſantur, ab eo, quem videmus, igni non tanguntur; ſed ab eo tanguntur, quem non videmus; adeò

Ignei globi in torrentibus aquarum Veſuuij bitu minoſæ magis, quàm ſulphureæ mineræ accepti referendi cur ſint.

Ijdem, ſi ex Bitumine cur ſaxis, & pannis extincti pereant, non item, ſi ſulphurei.

De affinitate Bituminis cū igne & huius traiectione ad Naphthā.

verò tanguntur, vt ait Scaliger, & experimento conſtat, vt etiam crementur tandem. Concludatur itaque, quòd potiſſima, ordinariaq́. materia, qua in terræ inteſtinis ignes introcluſi fouentur, & aluntur, ſunt Sulphur, atque Bitumen, vt inde ſimiliter conuincitur, quòd loca, quæ iſtiuſmodi flagrantijs obnoxia iacent, bituminoſa, & ſulphuroſa eſſe deprehenduntur; Ideò rectè Cardanus ait lib. 2. de Subtil. *Fiunt hi ignes vbi Sulphur, aut Bitumen gignitur; plerunque autem iuxtà mare, quod Bitumen, & Sulphur à marinis ſordibus, ac calore fomentum accipiant*. Vnde etiam ſuprà auctoritate Surij annotaui, prope Heclam, vnum è decantatis montibus igniuomis in Islandia, quorum cacumina perpetuò niue albicant, & radices perenni æſtuant incendio, magnam vim Sulphuris adinueniri, quam inde in loca alia nauibus mercatores euehunt. Qui verò omnia tam in Italia, quæ multa ſunt, quàm extrà, noſſe cupit loca ignibus ſubterraneis ardere ſolita, adeat (poſt Plin. lib. 3. cap. 106.) inter neotericos Collegium Conimbricenſe com. ad Meteor. Ariſt. & Andræam Baccium de Thermis lib. 4. Verumtamen quia hoc in loco non modò quæritur, quodnam pabulum ſit ignis ſubterranei quietè ibi morantis, nullumq́. vicinis, imò nec accolis negotium faceſſentis, ſed vnde, & quanã ex cauſa ille tam impetuosè fuerit è Veſuuio, vt ſæpè ex Aetna, iaculatus, & quoniam pariter ex cinerum multiformium hiſtoria ſuperiùs enarrata, quaſi ab excretis in re medica obſeruatis, eorumq́. contemplatione, quæ ad ſcientificam ferè magis, quàm ad coniecturalem partem ſpectare videtur, manifeſtè cuique conſtat, mineras non vnas, ſed plures eſſe oportere, pro quarum diuerſitate tam in cineribus ipſis diuerſitas, quàm in igne violenta eruptio facta eſt, propterea non debemus eſſe contenti Sulphure tantùm, atque Bitumine, ſed etiam inueſtigandæ ſunt aliæ mineræ, quando harum quoque clara adſunt indicia, & quibus forſitan tam violentæ, impetuoſæq́. vorticum ignitorum vomitionis primaria cauſa aſſi-

Sulphur atq. Bitumen cur ad mare pręcipuè naſcũtur.

Impetuoſa ignis eruptio cuinam è mineris attribuenda ſit.

aſſignanda erit, non ſolis Sulphuri, atque Bitumini, quando hæc corpora, aut mixta, vel per ſe ſola,aut ſimul etiam copulata, & quàm maximè ardentia talem, tantumq́. impetũ parere haud poſſe videntur, eo quòd amborum totũ ſimul corpus minimè incẽdatur, ſed in ſola ſuperficie tãtũ; Licèt enim doctiſſimus Baccius non neget, imò apertè cõcedat,huiuſmodi ignes pro materia, & pabulo varias poſſe habere mineras, quando natura modò vno, modò alio cõbuſtibili mixto, quinimò ſubinde multis,vti aſſolet,ſic vt in hodierno Veſuuiano incendio eueniſſe conſtat,iuxtà nimirùm illud,quod hac eadem in re tradit Franciſcus Fabricius de Baln. Aquiſgr.c.2. *Materiæ in quibus ſubterranei ignes accenduntur,ſunt Sulphur, Alumen,Sal,Nitrũ,terra carbonaria, Bitumen, Chalcanthum, & idgenus metallica dicta*: attamen, propter allatas ſuprà rationes in Sulphure,huic principatum, & palmam libentiùs cõdonat per illa verba: *Porrò hoc ipſum pro ſubiectæ materiæ genere mixtum à prædominio ſulphureum eſſe videtur; ſed enim & eterogenum dicendum, & de natura diuerſæ ſubſtantiæ combuſtibilium rerum. Tum quia talem putandum eſt eſſe terram, quæ vti foris, ità intùs; imò intùs maximè diuerſarum partium eſſe debet, vbi tota ſupponitur mineralis, & infinitè admixta. Tum ratione exhalationum diuerſæ qualitatis in cauernas ipſas; vnde perpetuum habet ipſe fomes incrementum. Tum denique ob ignis vehementiam, qui in vnam congeriem,quò maiores ardendo acquirit vires,eò fortiùs quamque rem præuiam ſibi conuertit in fomitem,mineras,montes, immania ſaxa*. Contra quem nihilominus eruditiſſimi inſurgunt viri,Septalius, & Libauius, quorum primus conſtare tradit ex fide dignis hiſtorijs, ſubterraneos ignes carbones eſſe ignitos, non flammas; ſed Sulphur non carbones producit, verùm ſolas excitat flammas, præterquàmquòd Sulphur ipſum in tam magna copia, quæ continuè ſufficiat pro materia ingentis admodum flagrantiæ,gigni vix poteſt,cum Sulphur ſuoptè

Baccij opinio.

Franciſci Fabricij teſtimonium.

Septalij, & Libauij opiniones contrariæ.

genio promptiſſimè ignem excipiat, at quò faciliùs igneſcit, eò etiam citiùs conſumitur. Ità pariter Libauius tom. 3.Singul. lib. 1. de Bitum. in genere cap. 14. in Schol. contra eundem Baccium aſſerit, non modò ſolum Sulphur minimè eſſe principale pabulum ignium terreſtrium, ſed potiùs illud ab vnico Bitumine ſubminiſtrari, cuius opinionis eſt etiam præ cæteris Io: Langius lib. 2. Epiſt. 53. Surius in Hecla monte Islandiæ, vbi tot horrifica, immaniaq́. incendia, ſi non continua ſunt, ſaltem creberrimè excitantur, narrat loco à me alibi adducto, infinitam Sulphuris copiam reperiri, quam mercatores nauibus inde in longinquas tranſuehunt regiones, nulla de Bitumine facta mentione. Dalecamp. ad Plin. lib. 18. cap. 2. Phlegræi campi nominis ratione reddens, ſub quo vniuerſa Campaniæ regio continetur, tametſi inprimis Puteolana, ità ſcribit: *toto illo tractu paſſim ignis emicat, ſcaturiuntq. calidi fontes, Sulphurq. conficitur, & tanquam accenſo ſub terris Sulphure deflagrat ea regio*. Præterea pro parte Sulphuris ſtat Ariſtoteles ſect. 24. probl. vlt. thermalium aquarum cauſam indagans, quam vnà cum Aponenſi in Com. Sulphuri aſſignat, quemadmodum & Fallopius de Metall. cap. 5. quibus omnibus fauet quoquo pacto in caſu noſtro Plinius nepos epiſt. 16. dicens;

Pro parte Sulphuris hiſtoria Surij.

Imò & Ariſt. & Conciliator.

Fallopius, & Plin. nepos.

Flammarumq. prænuntius odor Sulphuris:

nec non iam dictum Surij experimentum: Quod ſi è longinquo nimis petitũ alicui videatur, adeat hic eũdem Baccium 4. de Thermis, vbi ad Puteolos, Viterbium, alioſq́. locos, Sulphur ardeſcere, è terra pullulare, ac veluti exſudare, & ad eius periphæriam à ſubiacente igni exciri affirmat. Rem puto ab euentis, ac locorum diuerſitate, eſſe dirimendam, quippe vbi ignei vortices in torrentibus, & fluuijs aquarum è montibus flammiuomis ſcaturientium, non ſolùm non extinguuntur, ſed fortiores, luculentioreſq́. fiunt, quis negare audebit Bitumen, ſi non ſuperiorem, certè non inferiorem locũ tali in incendio obtinere?

Differentiæ conciliatio.

re? Hæc ſiquidem eſt Bituminis proprietas, vt, accenſum, innatanſq.aquis calore ardeat intenſiori, Sulphur è contra aquis aſperſum ignem amittat, & ad extinctionem properet. Præſertim verò id eſt Bitumini aſſignandum, dum circumſita loca è multis faucibus inflammatum Bitumen, & in aquis ardeſcens eructant; iuxtà quod etiam ipſemet Baccius de Aetna loquens, ait bituminoſum flumen, non ſulphureum ab eo excerni, quod interdum euenire concedendum eſt, velut etiam narrat Plinius lib. 2. cap. 106. de Nymphæi cratere apud Apollionates, ſcribens;

Bituminis proprietas. Eadem Sulphuri denegata.

Augetur imbribus, egeritq. Bitumen, &c.

at ſi alij effectus conſiderentur, vti fumi, cineres, aquæ, & alia ſulphuream mineram teterrimo odore, ac ſapore redolentia, nequeo intelligere, quomodo Sulphur etiam pro pabulo, & fomite ignium ſubterraneorum non inſeruiat, & forſitan primo loco, vt præter Baccium, autumaſſe videtur Fallopius, qui conſiderans non omnes thermales aquas odorem, ſaporem, ac ſubſtantiam Bituminis poſſidere, concludit, non cunctos ignes, ſed nonnullos tantùm Bitumine ali, atque foueri. Quoad locorum varietatem, hinc ſimiliter naſcitur diſſidium, quoniam Agricola, Libauiuſq. de Germaniæ incendijs intelligunt, quæ paſſim ab omnibus in bituminoſo carbone ardeſcere cognoſcuntur, vbi neſcio quibuſdam in locis illud euenire audio, quod Plinius loco nuper citato recolit de campis quibuſdam Aethiopiæ iuxtà Heſperu montem, qui ſtellarum modo noctu nitent; niſi dicatur etiam, quod Agricola vniuersè loquitur, exiſtimans reuera omne ignis pabulum pingue, oleagineum, facileq. inflammabile eſſe debere, quas quidem qualitates ſoli Bitumini inditas putabat, quoniam in mineris Bitumen flammas valdè procul diſſitas ad ſe ſe attrahit, vt apparet in Naphtha, præſertim ad Babyloniam, & ſæpè obſeruatum eſt in Mutinenſi agro. Quinimò idem Agricola agens de cauſis calorum, ac feruore montium, & ignem ponens in terris, & in aquis actualem, ſcribit huic Bitumen pro pabulo,

Agricola in hac differentia primatum dat Bitumini.

Ignis traiectio ad Naphtham apud Babyloniam, & Mutinam.

bulo, & materia propria eſſe, quoniam Bitumen ſolum ignem ſimul cum aquis compatitur. Cuius opinio refellitur à Baccio lib.5.de Ther. Baccij verò ipſius ſermo eſt de igne in Aetna, atque Veſuuio connutrito, & vnde aliquando impetuosè nimis euomitur, cuius materialis, & alimentalis cauſa mentis aciem effugit, ſuper qua tamen argutè ſuam in medium profert ſententiam, primum locum Sulphuri attribuens, ſecundum Bitumini, alijſq. eterogeneis corporibus combuſtibilibus. Sanè Fazelus, quẽ idem ſæpè citat, in Aetnæ vaſtiſſimam voraginem introſpiciens, aliud ſe non vidiſſe teſtatur, niſi muros, aut parietes illius barathri copioſo Sulphure obductos, atque cruſtatos, cuius mixti Veſuuiano in incendio hodie veluti prædominantis certiſſima ſigna ex ſuprà allatis eliciuntur. Sed quoniam duplex hæc materia, ſulphurea, & bituminoſa, valet potiùs ad ignium perpetuitatem fouendam, & conſeruandam, quàm ad ignes ipſos impetuosè ex ſe vibrandos, cũ tot cinerum, fluuiorum ardentium, & immenſæ molis lapidum protelatione, ideò ſum & ego eiuſdem opinionis cum viris doctis, qui antè me ſuos de hac re libros ediderunt, minerale aliud intermiſceri, quod cum Sulphure, ac Bitumine mixtum, & accenſum, impetuoſa ſua actuitate incendia violenta producat in anfractuoſis montium ſpecubus, cum ſtrepitibus, bõbis, & clangoribus horrificis in exitu, quemadmodum euenire cernimus in eruptione accenſi ignis in pyrio puluere, intrà Bombardæ oblongam, ſed anguſtam cauitatem coacto, vbi ignis adhibitione incenſus, ac rarefactus, ampliоremq. ob id locum requirens, & non inueniens, foràs, qua data via, tanto cum fragore erumpit. Attribuitur autem inter mineras vis hæc potiſſimùm Salnitro appellato, aliter Salpetræ, quia igne cõcepto, alia puluerem illum componentia vehementer titillando, ad impetuoſum exitum impellit; vnde Lemnius de Occult.rer.mirac.lib.2. ad finem. *Huius* (inquit) *qualitas illum in bombardis ſtrepitum efficit: nullo autem ſonitu, nec tam validè explodi glandem*

Fazeli obſeruatio intrà Aetnæ ſpecus facta ſtat pro Sulphure.

Nitri, Salis ammoniaci, & Salnitri vires, ac differentiæ.

glandem contingit, ſi is eximatur. Non multùm enim diſtat Nitrum à Salis ammoniaci ſpecie, cuius calefacti, & incenſi potentia quanta ſit, pete à Chymicis, qui ad aquam ardentem diſtillandam eo vtuntur, nonnulliq́. exiſtimant Nitrum eſſe Salis genus. Sicut etenim Salem in littore maris feruor conficit Solis, durando in petram aquas marinas, ità in nitrarijs, vbi Aeſtate pluuiæ prolixiores telluri infunduntur, ardor nimius aquas excoquit in petram Sali ſimillimam, quæ, iuxtà naturam Salis, durare in caliditate, & nubiloſo aere fluere, ac liqueſcere ſolet. Ideò non deſunt, qui Salnitrum vulgò nuncupatum inter Nitri ſpecies numerandum cenſent, quo Pharmacopolæ pro Nitro vtuntur, decepti, vt quidam aiunt, corrupta Plinij lectione lib. 31. cap. 10. *Salnitrum Sulphuri concoctum in lapidem conuertitur*. Ità enim vulgò legitur, cum tamen caſtigatiora exemplaria ſic habeant: *Sal & Nitrum Sulphuri concoctum*. vnde veriſimilius eſſe putant, Salnitrum vocatum veteribus fuiſſe incognitum, nouitiumq́. eſſe inuentum, non ità pridem ad bellicorum tormentorum vſum èxcogitatum.

Plinij locus variè acceptus.

At Nitrum, cuius (ſicut & Salis ammoniaci, à quo vix differt) venæ intrà Veſuuij ſpeluncarum moles perreptant, eſt quod foſſile dicitur, quodq́. Dioſcorides magis celebrat, tanquam leuius, & ſine pondere, roſeo colore, aut albo, & ſpongiarum modo fiſtuloſum, cuius fragmenta è Veſuuiano monte ardeſcente Romam his temporibus perlata fuiſſe audiui.

Nitri venæ intrà Veſuuij ſpeluncas.

Verùm, ſi Sal, & Nitrum eiuſdem ferè naturæ ſunt, vt Plinius teſtatur lib. 31. cap. 10. vndenam obſecro fit, vt non ſemper fermè ſimiles promant effectus? Nam Sal ignem reprimit, & extinguit, Nitrum intenſiorem reddit, ac impetuoſiorem; ſed, vt arbitror, dum cluſum eſt; Plin. citato loco ait, Nitrum vri in teſta opertum, ne exultet, aliàs igni non exilire. Præterea ibidem ſubdit, nihil gignere, aut alere, cum tamen in ſalinis herbæ gignantur, & in mari tot animalia, non tantùm algæ. Vnde & apud Ariſt. ſect. 1. probl. 38. dum querit; cur αἱμωδίαν dentium

Dubitatio.

tiumuè ſtuporem Sal tollere poteſt,legitur,ſalem lentorem illum macerare, liquefacereq́. atque ità acorem quoque extrudere; ſed in ſubſequenti,quærens,cur hoc idem facere Nitrum nequeat,reſpondet, quòd ob ſuam acerbitatem adſtringit, non liquefacit. Ità namque acida illa humiditas imbibita potiùs compingitur intùs, & magis quàm antea retinetur, nedum extrà trahitur. Plinius tamen præaddu-ⅽto loco tradit maiorem acrimoniam ineſſe Nitro, quàm Sali, vt argumento eſt, quod nitrariæ calceamenta protinùs conſumunt, aliàs ſalubres, oculorumq́. claritati vtiles. *In medicinà*, ſubdit, *calfacit, extenuat, mordet, ſiccat, ſpiſſat, exulcerat. Vtile his, quæ euocanda ſint, aut diſcutienda, & leniùs mordenda, atque extenuanda*. Quare eo Medici ſalubriter vtuntur cum aceto miſto ad purulentas aures, & ſonitus earum, teſtimonio Dioſcor.lib.5.c.89. & Archig.apud Gal.3. de comp.med.ſec.loc. efficax ſanè remedium, ſed mordax, atque moleſtum. Quò alludens Salomon cap.25. Prouerb. *Acetum*, inquit, *in Nitro, qui cantat carmina cordi peſſimo:* proprijſſima comparatione. Quippe,vt Acetum in Nitro per initia mordet acriter exulceratas aures, ſed eas poſteà, deterſis ſordibus, & ſiccitate introducta, perſanat, ſic exhortationes, & increpationes, ei, qui corde eſt peſſimo, à principio moleſtæ nimis ſunt, tandem verò exterſis, & elutis animi ſordibus, illum conuertunt, & ſaluant. E quibus hactenùs examinatis facile eſt cognoſcere, quot & quænam ſint mineræ fouentes, alenteſq́. ſubterraneos calores, & ignes; & quænam præcipuè impetuoſæ flāmarū eruptionis,impetuoſiq́.incendij primaria cauſa exiſtat. Supereſt, vt breuiter cōnectamus principale agens incendiorū, quod principiū motus ad ardendū præſtat iam aſſignatis mineris. Acceptum id alij referunt calori à Sole, alijſuè ſyderibus,interuentu,lucis emiſſo, ſed quàm aptè viderint ipſi; quippe vltrà terræ ſuperficiem in abdita eius ſaxoſa antra non peruadunt procùl cæleſtes radij, nec calor ab ijſdem productus tam altè penetrat, aut

Vtrum maior Nitro,an Sali inſit acrimonia.

Topicū Medicis familiare ex Aceto, & Nitro, in purulentis auribus.

Salomonis locus dilucidatus.

Principale Agens Incendiorum.

tanta

tanta cum vi, & intenſione ad loca Sulphure, ac Bitumine ſcatentia peruenit, vt ignem excitare valeat, quandoq. experimento compertum eſt, vt ingenioſè monent Conimbricenſes, Sulphur nec in terræ ſuperficie poſitum, niſi rarò admodum, ex repercuſſu ſolarium radiorum inardeſcere. Quamobrem dicatur, tales ignes, vel per ſe ſolos intendi, & excandeſcere, vel aliunde ſuppeditato primordio; Per ſe tantùm, vigore antiperiſtaſis, (quam in Veſuuianis fornacibus vi Borealium Ventorum, menſe antè quàm flammas euomerent, permagnam extitiſſe reor) vt non raró apparet in fœno, quod intrà fœnilia non benè ſiccatum, ſed aliquantisper humidum aſſeruatum, intrinſecùs occluſis, ideòq. addauctis tum calore, tum vapore, exitium ſibi, & vicinis rebus ſubita flagrantia affert. Quò forſitan reſpexit Maro, cùm 3. Georg. cecinit:

Quomodo ex ſe ignes interdum oriantur, & mox adeò intendantur, & excandeſcát. Exemplo fœni.

---------- *nec tota claudas fœnilia bruma:*

Pari ratione in aceruo ſtercoris Columbini, quod cauſticum eſt, & vlcera in parte cui admouetur excitat, & ob id inter metasincritica poſitum medicamenta, ſicut in letaminis appellati congerie etiam aeri expoſita, tantò magis concluſa, per ſe igneus calor incenditur, abſque vllo penitùs imaginario fomite eum conſeruante, qui licèt imbecilliori inhæreat principio, ſæpè tamen verè igneſcit, ac in magnam mox latitudinem egerit flammam, ſi hæc venti flatu tanquam flabello agitata fuerit, velut in ſubterraneis ſpiritus internus, à vento, vel concitatis maris fluctibus expergefactus, in fuligines ſulphureas, bituminoſaſq. in vaſtitate cinerum, pumicum, ac lapidū poris abſconditas agens & inſufflans, ardorem, flammaſq. in ſubſtratis mineris repentinas, & magnas exſuſcitat. Ab accidentaria verò cauſa, & aliunde communicato principio huiuſmodi ignes, taliaq. immania incendia exorbitantur, non aliter, ac ſuprà in generatione coruſcationis aereæ, ſeu fulminis dicebatur, cum quibus terrena hæc veluti fulmina magnam habere congruentiam ibidem oſtendimus, nempè vt illa fiunt

Stercoris Columbini.

Fimi iumentorum.

Ignium ſubterraneorum accenſio à ſpiritibus internis quomodo fiat, & ab aliũde cómunicato principio.

ex violento denſarum nubium motu, vehementiq́. præ incluſis ſpiritibus hac illac exilire conantibus, colliſione, ſiue iſta ab internis exhalationibus magnoperè in terræ ſpecubus adauctis, valde nimis commotis, minerasq́. varias ignium feraces agitantibus,& cum ſolidiori ſolo colluctantibus; quaſi ex percuſſu duri illius lapidis, qui ſilentem intra ſe ignem ſeruat, qui attritu, colliſiuuè foras excutitur; πυρίτης Græcè dicitur;in quo lapidis genere multi etiam fomitem inteſtinorum terræ calorum, & incendiorum collocaſſe viſi ſunt, vt ſuprà notaui. Huiuſmodi verò exhalationes hodie in Veſuuij locis intimioribus tantò concitatiores factæ ſunt, quantò veriſimile eſt, præ antiperiſtaſi facta à ventis frigidiſſimis, qui ad finem Octobris per plures dies tam Neapoli, quàm Romæ ſpirauere, profundiùs fuiſſe repercuſſas, omni ad exteriora aditu intercluſo, cui extrinſecæ occaſioni acceptum refero hodiernum cùm tremorem, tum flagrorem terræ montis Veſuuij, perinde ac ſolent huiuſmodi Aquilonares Venti, ſi diù, validèq́. ſpirent, noſtro in corpore excitare Pleuritides, Peripneumonias, febresq́. Ardentes,ſtegnoſi, ac denſitate meatuum cutis, qui terræ hiatibus correſpondent, humorum, vaporumq́. effluuio præpedito ex internis adauctis obſtructionibus. Vnde humores ipſi magis incaleſcentes, magiſq́. efferi redditi, ſi è venarum cauitatibus non exorbitent, Ardentes tantùm febres promouent,at ſi extrà fluant,in locis, quæ occupant, Inflammationes,& Eriſypelata terræ incendijs non diſſimilia progignunt. Quibus quidem ventis ceſſantibus illicò ſuperuenerunt Euri, Noti, & Africi, impetuosè nimis cũ procelloſi maris fluctibus intrà montem per ſubterraneas cauernas ingruentes;Quorum quanta ſit potentia in ſubitarij incendij promotione, ſuperiùs Aetnæ exemplo, & ſummorum virorum teſtimonio demonſtratum eſt. Quinimò quod ad tremorem in primis,videor mihi poſſe aſſerere idem quod accidiſſe narrat in Meteor. Ariſtot. in Achaia, vbi inter ſe colluctantes Borea-

rea-

reales, & Auſtrini flatus, & his vincentibus, illis verò terram ſubingreſſis, ac penetratis, cum facta fuiſſet in aere tranquillitas, tremor terræ factus fuit, cuius Borealis ventus non ſimpliciter, aut per ſe cauſa fuiſſe dici poteſt, ſed per accidens, quatenus exhalationes ad profundiores partes commotæ, & magis adhùc ab exteriori vento repulſæ in intimiora loca, exiliendi aditu penitùs intercluſo, tremorem ipſæ effecerunt, & exterior ventus illud idem præſtitit, quod aqua, & fluxus maris, dum terræ meatus occludit, & exitum intercipit exhalationi, ſed, vt nõ dicimus aquam terræ motum facere, ità ſimiliter non dicemus ventum exteriorem, ſimpliciter eundem producere. Quæ & pauca & ruditer concinnata, ſatis amabo pro tempore ſint candido Lectori, in rem tam ardua, tantiq. momenti, cui ſubſequens nullatenùs cedit.

Quam ob cauſam Veſuuianum malum inchoatum modò intendatur, & modò remittatur, & de eiuſdem poſt multa ſacula periodicatione. Tremores terræ vnde nam ſiant longiores, vel breuiores, quemadmodum & morbi aliqui. Chronicorum, & acutorum morborum ſolutio quomodò ſiat. Veſuuij morbus aſſimilatur febribus acutis per decidentiam vocatis. Quænam ſymptomata acutas, & mali moris febres concomitentur. Dubitationum, & Quæſtionum trium ad tremorem, & ardorem Veſuuij pertinentium ſolutio. Mineræ Veſuuij multiformes quid pariant. An, & quæ finalis cauſa tam in Veſuuiano morbo, quàm in alijs detur.

CAP. XII.

AD caput nimis durum accidendum ſtylo nimiùm molli me accingo. Res etenim tam difficilis, prouinciaq́. tam ſalebroſa occurrit, quàm quæuis alia hactenùs in Veſuuio ardente pertractata, quæ nimirùm eſt de cauſis non dicam continuitatis incendij, vt in Aetna potiſſimùm cernitur, de quibus ſuprà nonnihil ex Baccij auctoritate, atque doctrina dictum fuit, & de quarum notitia plura ſi quis cupit eundem adire poteſt lib.4. de Thermis. Quippe continuitas aſpectui manifeſta, & euidens (ſi fides Capacio, & alijs præſtanda eſt) in Veſuuio monte minimè datur, quandò per annos antè præſens incendium nulla penitùs flamma, immo nec vllus omninò fumus ex intimis eius cuniculis, ac fumariolis proſilire, aut expirare viſus eſt; Verùm de cauſis malignæ ſuæ indulgentiæ, qua inquilinos decipit, cum quibus, poſt fictam diù pacem, iucundiſſimumq́. prouentum, rursùs excandeſcens, ex improuiſo bellum redintegrat, cuncta, & ſingula ſub ignis forma depaſcens, locorum faciem mutans, & immanis inſtar belluæ, ad maritimum littus exporrectæ frontis, intrà patentiſſimas fauces abſorbens, ac deuorans. Eſt autem hæc prouincia duplex: Vna, cur huiuſmodi Veſuuianum Incendium iam inchoatum, ac vehementiſſimè ſæuiens, interdum remittat impetum, & mitefactum appareat, ſed, non ità poſt, iterùm deſæuiat, ac intendatur, vt quieti, quam aliquandò præ ſe fert, nullo pacto fidendum ſit; Altera, cur periodicatione vtatur varia, iuxtà Hiſtoricorum notationem, interuallo ſcilicèt nonnunquàm facto multorum ſæculorum, velùt primis illis temporibus, antè Incendium, Titi Veſpaſiani Imperio, editum, aliquandò breuiori ſpatio recurrens; quandoquidem poſt illam ſub Tito flagrantiam, modò quotannis apud Dionem, modò aliqui-

Cur Veſuuianũ incendium iam inchoatum, & valdè ſęuiens interdum remittatur.

Cur varia vtatur periodicatione.

bus

bus interiectis, apud Vitruuium, excandeſcebat, identidem tremens, atque ardeſcens; Sed, vt reor, ac veriſimile ſit, imminutis, crebritate, & frequentia incendiorum, mineris, ac pabulis, valdè remiſſiùs, quorum tamen reliquias vel vſque ad Galeni ætatem, & alias ſubſequentes perduraſſe non dubito, tum per ea, quæ ipſius Galeni teſtimonio lib. 5. Meth. conſtant, tum per ea ſimiliter, quæ non ità pòſt à rei natura depromentur, iuxtà Medicorum placita, in paroxyſmorum febrium, ſtatis circuitibus, renouatione: Puto ſi quidem rem hanc adeò arduam, & intimis ſepultam receſſibus, non poſſe planam fieri, & dias in luminis oras exciri, abſque comparatione intenſionis, ac remiſſionis febrium, & repetitionis earundem, pòſt interuallum quoddam. Vbi tamen ſimilitudo interpretanda ſic erit, vt diſcrimen conſtituatur inter corpus animatum, quale noſtrum eſt, cui ſæpè (exemplo veterum Philoſophorum) Veſuuiana incendia non incongruè aſſimilamus, & inter corpus inanime, cuiuſmodi terræ moles exiſtit; Ideò laxa quadam ſignificatione talis ſumatur comparatio, quæ tamen ad tantæ rei difficultatem dilucidandam magnoperè (ni fallor) conducet. Reſpiciet autem eiuſmodi explicatio, qualiſcumq. futura ſit, cùm tremorem, tum ardorem, ambo hodie mala in terra Veſuuij mirum in modum furentia. Quapropter de vtroque nunc communiter agens, dico, quoſdam terræ motus, ſicut incendia quædam, longiùs, quoſdam verò breuiùs terminari, & alios continuato motu ad finem vſque, alios interciſo ſentiri, exemplo morborum corporis, quorum nonnulli chronici ſunt, ac tardi motus, nonnulli verò perbreues, & acuti, ſicut alij perpetuò affligentes, alij intercalares, & quidam erronei, vagiq. quidam ſtabiles, & homotoni. Quæ conditiones licèt in neſcio quibus alijs reperiantur morbis, attamen ad febriles quàm maximè pertinent, de quibus nos quoque potiſſimùm intelligi volumus. Pro natura itaque, copia, & exiguitate humorum, proq. vario diſcrimine, & ſtatu

Reliquiæ eiuſdem ſub Tito editi ad Galeni vſque ætatem, & ſubſequẽtes permanſere.

Similitudo intenſionis, & remiſſionis paroxyſmorum febrium cum Veſuuianis quomodo accipienda.

ſtatu partium tranſmittentium, quæ in febribus potiſſimùm eſſe ſolent ventriculus, iecur, lien, cerebrum,& ſuſcipientium, vbi fomes, aut aliqua relicta eſt intemperies, ſeu aliquod empyreuma, aut quiuis alius innominatus affectus, quò illi propterea in intercapedine accumulati confluunt, ſi non trahuntur, quaſi ſuppetias vnà cum ſanguine allatu-

Cur Galenus in febribus intermittentibus ſanguinis miſſionē commendet.

ri; Vnde Galen.lib.11. Meth.cap.15. vel in intermittentibus febribus miſſionem ſanguinis commendat,ad reuulſionem, ne ſcilicèt in foco illo, ſanguis detruſus, reliquijs putridis immixtus, & minimè difflatus, computreſcat; & demùm pro virium, ſpirituumq. vitalium ægrotantis robore, aut imbecillitate, diuerſitas in cunctis iam dictis enaſcitur. Ità ſiquidem pro multitudine, aut paucitate, nec non & qualitate ſpirituum agitantium,ac impellentium ſolent ter-

Tremores terræ vndenam fiant lōgiores, vel breuiores.

ræ tremores durare; Nam maior exhalatio ſeriùs abſumitur, quàm minor, & quæ tenuis eſt, citiùs craſſiori; Itemq. pro maiori, minoriuè terræ repugnantia, quæ exhalationibus obuiam facta,earum reprimit conatus; Hæ etenim interdum liberum, & patentem aditum confeſtim inueniunt, cedente ob raritatem, aut mollitudinem terra, vt de Aegypto traditur; interdùm verò in eius craſſitudine, ſoliditateq. perfringenda diù colluctando laborant. Vt plurimum autem,vnus continuatus motus breui deſinere ſolet, quamuis interpolatis vicibus nonnunquam diutiùs

Quinam morbi,& cur celeriùs mouētur, & citiùs deſinunt,& è contra.

perſeueret. Ità & in Medicina morbi,qui celeriter mouentur, celeriter etiam ſua tempora ſeu fęlici,ſeu infęlici euentu pertranſeunt; Cuiuſmodi ſunt febres Synochæ appellatæ, quæ celerrimè mouentur, ad exitum, & ſolutionem intrà quartam diem properantes: Sed qui tardè, ac ſegniter, in longum valdè tempus protrahuntur, quippè quia, vt Hippocrates ait in lib. de Præceptionibus: *Tranquillitas in morbis longitudinem portendit*. Nam morbi longi fi-

Morbi chronici,& acuti quomodo ſoluantar.

niuntur λύσει, aut cocta paulatim, aut vacuata, aut inſenſibiliter reſoluta materia, contrà acuti iudicantur κρίσει, nempè inſigni,& repentina aliqua euacuatione,vt Hęmor-

rhagia

rhagia ſuperueniente, Diarrhœa, Sudore, Vomitu critico, menſibus, hæmorrhoidibus; Aut aliò translata materia, vt à parte nobili ad ignobilem, quæ criſis perabſceſſum, ſeu κατὰ μετάστασιν, per translationem dicitur, ni potiùs per diadochin, illa verò κατὰ ἔκκρισιν, per excretionem. Bilioſas febres, ardentes, & peracutas accendit incenſa ex putredine bilis, (niſi etiam citrà putredinem, vt aliqui contendunt) humor in ſanguinea maſſa exæſtuans, quem meritò Hippocrates lib. 2. & 3. de Morbis comparat Sulphuri ignitarum exhalationum, quæ intrà terræ venas latitant, & magnam cum bilioſis febribus analogiam habent, fomiti, ac pabulo. A quo humore prodeuntes morbi citò fiunt, & citò etiam terminantur; nam bilis eſt eiuſdem naturæ cum Sulphure, quod (ſicut in antecedenti capite diximus) vt facilè ignem concipit, ità promptè, igneæ violentiæ cedendo, conſumitur. Sed contrà, qui ab humoribus pituitoſo, & melancholico ſegnioris naturæ, aut frigidioris, craſſioriſq. ſubſtantiæ, ſicut tardè mouentur, ità ſerò quoque finiuntur: Exemplo ſint Quotidiana, & Quartana legitimæ. Quemadmodum verò febres omnes, vbi inregrè educti, ac expurgati ſunt humores, & nullus in foco cinis, vt vulgò aiunt, vel nullum penitùs empyreuma, aut inquinamentum in mineræ loco remanſerit (cuius relicti indicia Hippocrati ſunt, ſitis, oris amaror, inappetentia) ſalubriter finiuntur abſque vllo reciduæ metu, ſic in terræ tremore, atque incendio cùm Veſuuij, tum alterius cuiuſcumque loci ſimilis, aſſeri cum ratione poteſt, vbi eorum pabula, aut mineræ, in quibus fomites, & fuliginoſi igniculi conſeruantur, quæcumq. illæ ſint, ſed maximè ſulphureæ, bituminoſæ, atque nitroſæ, vberes perſeuerant, è quibus ignei globi impetuosè iam emicant, non ità ſubitò, nec adeò facilè extingui poſſe incendium, ac terræ tremorem ceſſare. Donec etenim materia, ex qua, & iam incenſa proprio igne combuſta, inq. cineres omninò conuerſa non eſt, perſeuerante cauſa, & effectus perſiſtat oportet. Poſtquàm autem per

Empyreumatis in parte relicti, & recidiuæ cauſæ quænam ſigna ab Hippocrate ponantur.

Vndenam Veſuuij morbus ab initio adeò furens miteſactus poſteà fuerit.

per varios hiatus, variaſq́. telluris ſciſſuras, exhalationes ſpirauerint, & minor reddita materia fuerit, è qua eleuantur, partim conſumpta igne, partim foràs vndique cineſacta quoquouerſum proiecta, nulli dubium, quòd vehementia præſertim continuata miteſcere incipit, & lætiora cuncta apparent, vt nuperrimè eſt ab omnibus animaduerſum in hodierno hoc tremore, & incendio terræ Veſuuij. Ab initio enim quinam ſcribere valeat, quanta vtriuſque fuerit ſæuities, ac terribilitas, qua Cælo, & Mundo extremam ambo ruinam minabantur? Poſt aliquot tamen dies, hoc eſt, ſeptimam, & multò magis, poſt vndecimam, decimã quartam, & vigeſimam, mitiora viſa ſunt omnia tam in mõte, quàm in finitimis, tum campis, tum Oppidis, & Vrbibus, ſed remiſſa, non abolita ſymptomata, quippè etiã poſt quadrageſimam mugijt, tonauit, fumauit, flammaſq́. egeſſit, (velut nunc etiã poſt menſes octo) ſimilitudine eorũ morborũ, qui acuti per decidentiam nuncupantur, qui circà tertiam, vel quartam diem excandeſcere incipiunt, viſceribus præcipuis, corde, cerebro, & ſtomacho, à furente, maliq́. moris materia oppugnatis; quo tempore horribilia multa obſeruantur in ægris, quæ vel generoſis medicis terrorem incutiunt, vt de funeſto magis tunc exitu paueſcant, quàm de fęlici ſperent, cuiuſmodi eſſe ſolent pulſuum caſus ad carpos, & penè ſyncope cardiaca, ingens delirium, aut etiam phreneſis, cum iectigationibus; oris ventriculi morſus, vel cardialgia, ſyncopeue dicta ſtomachica, quibus corporis totius irrequietus motus aſſociatur, & denique alui fluor non rarò ſintecticus, quorum malitia interdùm vſque ad vigeſimam, & vigeſimam ſeptimam, imò & vlteriùs quandoque perſeuerat, &, niſi interim ægrum abripiant, tunc cuncta miteſcere quoquopacto incipiunt, ſed morbus tamen, mutata in longitudinem ſæuitie, vſque in centeſimam, & centeſimam vigeſimam protrahitur, ſi vires ferẽdo morbo idoneæ fuerint, vt in Heropyto, & alijs Epidemiarũ Hippocr. ęgrotantibus, quos dignos memoria eſſe

Aſſimilatus febribus acutis per decidentiam vocatis.

Symptomata verè acutas, & mali moris febres ab initio concomitantia.

Mutatio ſæuitiei earundem in longitudinem.

dicit

dicit in Comment. Galenus, quòd propter virtutis robur graues, ac lethales morbos ſuſtinuerint. Quippè tunc morbus reuerſiuo quodam modo inuadit, ac ceſſat, iterùmq́. pullulat, quòd eius cauſa nondum penitùs debellata vigorem reſumat, & luctam denuò cum natura aggrediatur, ſed incaſſum, quia in illa, ſeu apirexia, ſeu endoſi, reuegetantur vires, quæ nouos poſtmodùm inſultus contemnunt, tandemq́. morbi magnitudini ſuperiores euadunt. Nunc quatuor aguntur menſes (dies enim decimaſexta currit menſis Aprilis 1632.) quibus Veſuuiana flagrantia foràs erumpere cępit, quæ interea temporis rediuiuas habuit intermiſſiones, ſeu parùm fidas quietes, vtpotè ad intenſiones quaſdam iterùm redeuntes. Quare Neapoli, & Nola nunc ſcribitur, vel menſis huius iſtis diebus poſtremis Veſuuij apicem è ſolito, & antiquo cratere adhùc fumum, eructare, atque intùs mugire, ac ſubtremere, & circumſitum aerem ſubinde tetrum exhalare odorem, & qualem prorsùs ignitum Sulphur emittere ſolet. Prout ergò incendium hoc, circùm exordia, ob copioſam adeò congeſtam in tàm longo interuallo materiam, arſioni, & igni idoneam, furens admodùm, & immane apparuit, ſic, pòſt eiuſdem materiei incinerationem, & pòſt aquas ardentes, lapideſq́. ignitos, vbi igneæ intendebantur flammæ, ex intimis cauernis excreatos, quaſi exuſtos, bilioſoſq́. ſuccos, ſudores, vrinas, & calculos per Diarrhæam lapidoſam, quam Franciſcus Pedemontanus obſeruauit, & curauit, vel per Dyſenteriam, è venis, ventreq́. deturbatos, à quorum deiectione, interna corporis mala non obſcurè vim acutiei deponere, longitudinem verò inchoare conſueuerunt, ſeuitieſq́. eius mitior in dies fieri obſeruatur, & continuitas remitti, proximèq́. accedere, ſi non ad apirexiam, ſaltem ad non contemnendam endoſim, donec ſubſtratæ mineræ ſecundùm alias ipſarum partes, quæ in iam cępta accenſione, ad igneam flammam concipiendam non ſic paratæ, diſpoſitæuè erant, calorem recipientes ſucceſſiuè ex-

Morbus reuerſiuus.

Veſuuiū hoc etiam menſe Aprili liberum prorsùs non eſſe à tremoribus, & fumis.

Quinimò paucos ante dies Menſ. Aug. præteriti valdopere contremuit, fumos, cineres, & aquas egeſſit.

Diarrhęa lapidoſa.

candeſcunt, & flammas iaculantur, cauſis fortaſsè etiam ignitionis, nempè impetuoſis exhalationibus, & ventis, ac mare ipſo inæqualiter ſæuientibus; Sic etenim ferè in maſſa humorum contingit, dum febres continuæ, quarum minera in cauitate vaſorum ſtabulatur, & quarum præterea verum characteriſmum Galenus 2. de Criſ. 6. eſſe vult, quando putredo fit in venis, modò remittuntur, modò exiguò pòſt inualeſcunt. Parti ſiquidem ſanæ humorum ſemper contigua eſt pars putrefacta, cumq. omne, quod tangitur à putrido, putrefiat, facilè fit, vt putredo longè, latèq. propagetur, & ex conſequenti febris perduret; vt nulli mirum eſſe debeat, ſi huiuſmodi febres interdùm exacerbantur, interdùm non; quia, tametſi pars ſana, & ægra humoris ſint veluti coniunctæ, nihilominùs aliquando euenit, vt vna pars humoris putrefacti ex toto finiatur, altera verò nouam induat putredinem, ex quo deinceps ſequitur, vt appareat quoddam quaſi ſpecimen remiſſionis febris, & renouationis eiuſdem, id quod in continuis aliqua ratione proportionatis contingit, quamuis non me lateat apud Hippocratem, & Galenũ in Epid. libris, pro malignitatis febriũ ſigno notari, quando febris ipſa continua modò remittitur, modò ſubitò exacerbatur. At vbi nihil putrefacti humoris diſſoluitur, neque noua putreſcit materia, ſed quidã veluti continuatus fluxus conſeruatur, tunc febres fiunt cõtinuæ improportionatæ, quæ eædem ſunt ſemper à principio vſque ad finem ſolutionis. Doctrinam hãc reperio mirè explanatam à Gal. 1. Epid. ſect. 3. Com. 2. Qui de veterum Medicorũ ſententia ſcribit, febres nonnullas verè eſſe continuas, quales Synochæ ſunt, in quibus nullæ cernuntur acceſſiones, quaſdam minùs verè cõtinuas appellari, quæ, etſi nunquàm intermittunt, aliquas tamen habent acceſſiones, cuiuſmodi febres inter verè continuas, & intermittentes quodammodò mediæ ſunt; Quoniam ſi comparentur cum Synochis, intermittentes, ſi autem cõparentur cũ intermittentibus, continuæ vtcumque poſſunt nominari. Quantum ad

Febrium cõtinuarũ characteriſmus.

Eędem cur intendantur, & interdùm remittantur.

Signum malignitatis febriũ ab Hippocr. & Gal. poſitum in Epid.

Febres quę verè continuę, & quænam potiùs intermittentes, tametſi continuę dicantur à Galeno.

ad alteram difficultatis partem, quæ erat de periodicatione morbi Veſuuiani, cui videlicèt mons ipſe, vel ab antiquis ſæculis, per neſcio quæ interualla modò longiora, modò breuiora, obnoxius eſſe videtur, & hæc comparatione cum febrilium proxyſmorum recurſu, clara, & manifeſta aliquo pacto euadet, præſertim ſi cauſa circuitus eorum, iuxtà Galeni, & melioris notæ Medicorum mentem accipiatur. Quoniam autem locus hic minimè opportunus eſt data opera pertractandi hanc controuerſiam de paroxyſmorum circuitu in febribus intercalaribus, quanàm ſcilicèt ratione febris tempore intermiſſionis multas horas, & dies integros lateat, deinde, certo prorumpat tempore, & hominem inuadat; quædam ſingulis diebus, quædam tertio, aliaq. quarto quoque die habens acceſſionem, quinimò, apud Hippocratem, 5.6.7.& 9. periodicè inſoleſcens, & quia ſimiliter talis quæſtio de illarum numero cenſetur, quas Galenus 3. de Locis affectis 1. Logicas appellat, eo quòd nihil ad curationem conferant: vnde, vel à Medicis doctiſſimis, qui praxim docent, & merę ſolùm intenti ſunt curationi, prætermittitur; Ea propter, tot, ac tantorum virorum poſthabitis opinionibus, ei ſolummodò, quæ probabilior mihi videtur, quæq. cum Veſuuiani incendij periodicatione magis congruit, inhærebo, & eandem afferam in ſtudioſorum, & curioſorum lectorum gratiam. Sed in hac etiã ſecunda difficultatis parte dubitatio triplex continetur. Prima, cur febris redeat. Secunda, cur pituitoſa febris (loquor autem de ſimplicibus, non complicatis, aut coniunctis) citiùs redeat, tardiùs bilioſa, & melancholica. Tertia, cur ſtatis diebus febres reuertantur, pituitoſa quotidiè, bilioſa die tertia, melancholica quarto. Primæ reſpondet quæſitum fieri ſolitum, quamobrem Veſuuianus tremor, & ardor ſoleant redire, poſtquàm ceſſauerunt. Secundæ alterum, quam ob cauſam ijdem aliquibus temporibus per longiſſima interualla nonnullis verò alijs per valdè breuiora reuerſi fuerint, prout

Vndenam periodicatio incendij Veſuuiani iuxtà Medicorum placita de periodicatione febrium.

Quæſtiones Logicæ quæ Galeno dicantur.

Dubitationes tres. Prima, & Secunda.

Tertia.

Quęſitum ad tremorẽ Veſuuij pertinens. I.

II.

 ſuprà

ſuprà ex fide dignis hiſtoricis retuli. Cum qua Tertia, quoad Veſuuianum malum, coincidere videtur; neque enim adeò ſtata, & ordinata in eo monte flagrantia hactenùs à tot ſæculis obſeruata fuit, cui propterea ſtatim aliud

III. ſubnectam quæſitum: Cur Veſuuiani morbi acceſſio interdùm longior, interdùm breuior fuerit animaduerſa; nam tempore Titi (vt ex Plinij nepotis Epiſt.20. colligitur) acceſſionis impetus, & vigor valdè breuior fuit hodierno.

Solutio primæ dubitationis. Ratio ergò, cur febrilis redeat, affertur à Galeno ſect.4. Aphor.63. nimirùm, ſi, finita acceſſione, nullum relinquatur vitium in membro, non remeat acceſſio, ſi relinquitur, contrà: Veruntamen hoc ineſt primam inter & ſubſequentes acceſſiones diſcrimen, à putreſcente materia emanans, id quod idem Gal. docet de Differ.febr.lib.2.cap. vlt. quia in prima acceſſione materia, quæ putreſcit, vnica eſt, ſicut in Tertiana, bilis flaua, ſed in ſuccedentibus paroxyſmis putredinalis materia triplex exiſtit, vna quidem præcipua, veluti materia biliosa in Tertiana, pituitoſa in Quotidiana, melancholica in Quartana. Secunda eſt putrida ſuperfluitas, quæ propriè inquinamentum dicitur Galeno 3. de Pulſ.cap.7. & 10. in antegreſſa acceſſione, relicta in parte, videlicèt extrà venas. Tertia eſt ſanguis confluens à reliquis partibus in partes debiliores, qui ſimiliter computreſcit, vt ſuperiùs dixi.

Solutio quæſiti primi Veſuuij. Veſuuianus ideò morbus, poſtquàm ceſſauit etiam totaliter, quoad aſpectum, & ſenſum noſtrũ, reuerſiuo quodam modo rursùm inſurgit, quia relicto inquinamento ab incenſis, & exuſtis mineris, ſeu ſint fuligines cum Baccio ſuprà dictæ, in illa cinerum vaſtitate, & pumicum, ſaxorumq́. aliorum poris immerſæ, ſeu igniti quidam carbones ibidem latitantes, &, poſt antecedens incendium, reliqui, vbi idoneæ, ac fertiles igni materiæ ſulphureæ, bituminoſæ, nitroſæq́. & aliæ, tempore longo, in tam magno, & vaſto corpore denuò genitæ, & congregatæ à ſuis cauſis, & impulſoriæ quoque cauſæ, vti venti, aut intrinſecæ exhalationes vehementer commotæ, ac ſepultum

intrà

intrà illos fomites ignem flabellantes acceſſerint, iterùm ardores, tremoresq́. progignuntur. Ad ſecundam, (omiſſa nunc Platonis opinione in Timæo, vbi ad motũ reſpiciens vult febres continuas fieri ex igne, pituitoſas ex aere, qui celeriùs mouetur, quàm aqua, billioſas ex aqua, melancholicas è terra) dico acceſſiones redire, quoniam noua putreſcit materia, vnde citiùs redit acceſſio, quando adeſt materia, quæ citiùs putreſcit, ſed in febre pituitoſa cauſæ putredinis ſunt validiores, minùs in bilioſa, adhùc minùs in melancholica: Ergò pituitoſa febris velociùs redit. Quæ quidem facilioris putredinis cauſæ in copia, & qualitate materiæ conſiſtunt, materia verò quædam regeneratur, quædam in priori acceſſione relinquitur, & quantum ad eam, quæ regeneratur, hæc ſanè citiùs quàm bilis, & melancholia colligitur in ea copia, qua nouam poſſit acceſſionem inferre, quia ſcilicèt pituita oritur è portione ciborum frigida, humida, & viſcida, produciturq́. à ventriculi calore, qui longè minor eſt calore hepatis. Quamobrem fit, vt talis materiæ portio exigua diſſipetur, quia & mobile viſcidum eſt, & mouens eſt calor remiſſus, vnde copioſa relinquitur. Bilis gignitur potiſſimùm in hepate, & dixi potiſſimùm propter bilem porraceam, cuius generatio in ventriculo fit è cibis calidioribus, vt conſtat ex Galeno 2. de temper. cap. 6. cuius agens eſt ventriculi calor plus æquo intenſior, ex quo fit, vt non tam celeriter, vt in pituita, iuſta bilis copia queat colligi, quæ febrem excitet, nam maior fit diſſolutio, quia & mobile eſt calidum, & mouens eſt vehemens; Bilis verò, quæ in hepate generatur, pro materia è qua, partem habet tenuiorem ipſius chymi, pro agente verò eiuſdem hepatis calorem, qui intenſior eſt calore ventriculi, à quo pituita producitur; Vnde fit materiæ diſſolutio, vt tam citò, quàm pituita cumulari minimè valeat. Melancholia tandem naſcitur è chyli portione craſſiori, quæ pauca admodùm exiſtit in chylo. Etenim quæ craſſa ſunt in fęces abeunt; agens verò eſt hepatis calor,

Secundę dubitationis ſolutio.

Platonis opinio.

Pituitę generatio vnde.

Bilis porraceę, & flauæ generatio vnde.

Melancholiæ humoris generatio vnde.

lor, qui intenſior eſt calore ventriculi. Quapropter fit, vt melancholia, quæ ſufficiat ad febris excitationem, niſi longiſſimo tempore, non regeneretur; materia enim, è qua debet fieri, exigua eſt, & ratione caloris aliqua fit diſſolutio. Et hæc quoad quantitatem materiæ. Quo verò ad qualitatem, pituita frigida eſt, humida, viſcida, & non rarò craſſa; bilis contrà calida, ſicca, tenuis; melancholia frigida, ſicca, craſſa; Quocircà tametſi bilis ob ſui calorem, ac tenuitatem magis fluxilis ſit pituita; attamen, quia ſeriùs regeneratur, propterea etiam ſeriùs acceſſionem facit, ſicut melancholia omnibus modis tardiùs mouetur, quoniam cùm exigua eſt, tùm frigida, & craſſa. Quantum ad portionem relictam in antecedenti paroxyſmo, quam ex Galeno propriè inquinamentum vocari dicebamus, hæc ſanè in febre pituitoſa copioſior eſt, quàm in bilioſa, & melancholica, auctore Galeno lib. 2. de Differ. febr. c. 4. Quapropter cum in febris pituitoſæ acceſſione non parum inquinamenti remaneat, feſtinat magis ſecunda acceſſio, quàm in alijs febribus. Demonſtratum autem ſuperiùs abundè fuit, materias, quæ accenduntur, in terræ flagrantijs, & præſertim in Veſuuio, multiformes eſſe, ac inter ſeſe per omnia non vndecunque ſimiles, quæ pariter non vno, & eodem tempore cumulantur, ſed varijs, vt priuſquàm in vnum coeant, ſimulq. diſpoſitæ ſint ad ignem tum concipiendum, tum foràs impetuosè iaculandum, multum plerumque temporis intercedere oporteat, ideoq. malum eius, niſi per longiſſima ſpatia, non reuerti aſſerere poſſumus. Quod ſi aliquandò breuiore interuallo recurrerit, vti ſuprà, poſt magnum illud ſub Tito Veſpaſiano editum, aliquandiù accidiſſe oſtendi teſtimonio Dionis, atque Vitruuij, id profectò remiſſius valdè erat, & forſitan citrà incolarum moleſtiam, quoniam materiæ illæ combuſtibiles in minori erant copia, & crebrioribus conſumebantur incendijs, vt quaſi reliquiæ à magna antecedenti flagrantia ſuperſtites eſſent, eæq. ſulphureæ potiùs, ac bituminoſæ, quàm nitroſæ, à qui-

Eorundem morborum qualitates.

Mineræ Veſuuij multiformes quid pariant.

Veſuuiana perturbatio cur longiſſima habeat interualla; ſeu ſecundi quæſiti ſolutio.

Cur aliquando perbreuia.

quibus impetus in incendijs principium magis dependet, quàm ab alijs. In febribus verò cauſa fixarum periodorum nulla alia multis eſſe creditur, quàm propria humorum natura, ſeu, quæ aliter dicitur, occulta proprietas. Atqui ſi humor aliam induit naturam, acceſſio quoque variatur, teſtimonio Galeni 2. de Differ. febr. cap. vltimo. veluti cùm bilis flaua mutatur in atram, acceſſiones, quæ priùs fiebant tertio quoque die, mox quarto reuertuntur, quod ſæpiſſimè animaduertimus in bilioſis febribus æſtiuis; & maximè inſtante Autumno, qua tempeſtate Tertianæ cùm ſimplices, tum duplices, & continuæ, ex aſſata bile, cùm aerei, tum febrilis ardoris cauſa, quartanæ ſæpè ſpuriæ, prauæq. naturæ exoriuntur. Attamen ſunt qui hanc proprietatem ab huiuſcemodi cauſis longè ablegant, quoniam in re hac adſunt cauſæ quàm manifeſtę, vt fruſtrà quærãtur occultæ. Præterea quia, ſi tales circuitus fierent ab occulta humorum proprietate, numerus circuituum numero humorum reſponderet, quod videtur eſſe falſum, eo quòd tres ſolùm ſint humores efficientes circuitum, pituita, bilis, melancholia; at circuitus ſunt multò plures; cum non modò ſint quotidiani, tertiani, & quartani, ſed etiam quintani, ſextani, & reliqui iam dicti, apud Hippocr. notati. Denique quoniam, quod ex proprietate naſcitur, tale etiam ex forma eſt, quod autem ex forma eſt, perpetuò eſt; ſed circuitus non ſunt perpetui, ſicut inde facilè probant, quia ſæpè circuitus in febribus antecedunt, poſtponunt, & nullum penitùs ordinem ſeruant, prout ſcilicet ægri benè, aut malè vtuntur ſex rebus non naturalibus, præſertim cibo, ac potu, & vi vtriuſque maiorem, vel minorem humorum copiam cumulant, quibus acceſſiones in ijs per multas antè horas anticipant, diuq. perdurant, vt propterea quantitas, & qualitas nouæ, & cumulatæ materiæ, non occulta humorum proprietas, circuituum paroxyſmorum cauſæ ſtatuendæ ſint. Quæ ſimiliter cauſæ in Veſuuiani morbi periodicatione, & per neſcio quæ interualla recurſu, locum magis

Tertiæ Dubitationis de ſtatis febrium periodis ſolutio.

Antedictæ cauſę ſecundùm aliquos reprobatio.

Quantitas, & qualitas minerarum ad Veſuuij incendium promouendum magis faciũt, quã aliç cau-

ſæ, vti in febrium circuitibus quantitas, & qualitas humoris. magis habere videntur, quàm alia quæuis cauſa, vt paulò antè ſcribebam, quemadmodum & in vltimo quæſito, videlicet, cur incendia Veſuuij aliquandò viſa ſint breuiora, aliquandò longiora. Galenus enim in febribus cauſam collocat in materia, virtute, & habitu corporis lib. 2. de Differ. febr. cap. 3. 5. & vlt. Materia ſiquidem eſt longitudinis cauſa, ſi ſit copioſa, frigida, craſſa, viſcida, breuitatis, ſi pauca, calida, tenuis, quia citiùs diſſipatur. Virtus, ſi ſit robuſta, breui tempore materiam expurgare poteſt; vnde breuis acceſſio; at ſi debilis, longam acceſſionem efficit. Habitus corporis denſior in cauſa eſt longitudinis paroxyſmorum, rarior, breuitatis, quia in corpore perſpirabili vix colliguntur morbificæ materiæ. Prior & vltima cauſa hoc in loco adeſſe facilè poteſt, & de illa quidem iam dictum abundè fuit. Quoad alteram, meatus ſanè terræ montis tam præ ventorum illorum, quos ſuprà dixi, intenſa frigiditate, anniq. etiam tempore iam hyemali (vnde notatum alibi à me eſt, in Veſuuij cacumine niuem per initia incendij ab Incolis viſam fuiſſe) conſtipati fuerunt, ſicut enim per Aeſtatem dehiſcunt, & per eos interanei ſpiritus, aut exhalationes exſiliunt, rariſſimèq. per id tempus mineras accendunt, & tremorem terræ faciunt, quia perſpirant; ità per Hyemem, Borealibus præſertim ventis aliquandiù flantibus, conſtringuntur, ſicq. vt intrà ſpecus vnà vapores omnes, ac exhalationes retrocedant, in cauſa ſunt, quæ dum foràs liberè permeare nequeunt, intercepto itinere, &, præ antiperiſtaſi, repercuſſæ, violentiùs in intimis mouentur, terram quaſſant, & ſubſtratas combuſtibiles mineras agitando, ad flammas vſque, & incendia parienda promouent. Qui finis erit Actiologiæ flagrantiæ Veſuuianæ. Vbi materiales & efficientes cauſæ potiſſimùm conſideratæ fuerunt, quæ apud Medicos non ſemel confunduntur, promiſcuèq. vſurpantur, poſthabitis alijs, & præſertim finali, quæ ſanè in morbis nullum habere locum videtur, vt nec in præſenti Veſuuiano, licèt non deſint, qui hic eundem eſſe finem autu-

Meatuum montis denſitas, vel raritas, in cauſa etiam eſſe poteſt longitudinis, aut breuitatis incendij.

Finalis cauſa an in morbis conſideranda & cõſequenter in Veſuuiano.

autument, qui eſt cæterarum ſimilium impreſſionum in aere, vel terra factarum. Id quod mihi parùm probatur, ſi modò bonum, & finis reciprocentur, vt Plato aſſerit in Philebo. Quo argumento reprehenditur Euripides ab Ariſtot. 2. Phyſ. quòd ſcripſerit, mortem eſſe finem rerum omnium. Et ratio eſt, quia, non quidquid agit, habet certum finem ſuæ actionis, ſed quidquid agit naturaliter. Scio equidem dari morbos nonnullos, quorum exortu alij occultantur, ac finiuntur, de quibus Gal. in Com. illius poſtremæ ſentẽtiæ Epidem. *Pro quibus quinam morbi.* & alibi cùm ibidẽ, tũ in Aphoriſmis: vbi, ſi frigidis, & flatuoſis in cerebro, neruis, ac vẽtre malis febris ſuperueniat, eos omninò tolli, ac diſſipari traditur. Ex quo factũ, vt Medici nõ vereãtur in frigidorum ſymptomatũ curatione ad validè calefacientia, vel cũ febris excitatione, deſcendere. Verumtamen in re hac nihilò minus Natura, quàm Medicus infęlix, quòd illa nequeat, hic neſciat, morbũ niſi morbo depellere. Vndique enim anguſtiæ. Qua de re alibi diffusè egi. Sed ne à præſenti caſu remotiùs abſcedam, &, vt curioſis ſatisfaciam, dici poteſt, cauſam materialem in terræ motu, eſſe ipſam met terram, quæ concutitur, quæq́. etiam apud Medicos pro ſubiecto ſumi ſolet, formalem verò attendi penès varias tremoris ſpecies, quas duas tantùm ponit Ariſt. plures verò alij, vt ſuperiùs annotaui, efficientem verò propriè dictam, duplicem aſſignari, alteram vniuerſalem, magiſq́. remotam, alteram ſpecialem, ac magis propinquam. Ad priorem rediguntur Sol, Sydera, & Cæli, quæ tria ſuo irrequieto motu, quinimò & aliquid elementaris ignis in inferiora dimittendo, calfaciunt, vim ſcilicet caloris terræ ſpecubus communicando, cuius poſtmodùm virtute eleuatur ęxhalatio terræ motionis cauſa, quæ cum ea ſit, quæ illam immediatè gignit, idcircò iuremerito efficientis terræ motuum nomine donatur. In flagrantia pro materiali cauſa ſtatuantur mineræ ſignificatæ, pro formali ignis, & flammarum coruſcatio, atque combuſtio, efficiens

Euripides in quo reprehẽſus ab Ariſt.

Qui morbi aliorum morborum exortu ſanentur.

Quando Natura, & Medicus infęlices.

Materialis cauſa quę ſit in terręmotu.

Formalis.

Efficiens duplex.

Vniuerſalis.

Particularis.

Materialis cauſa flagrantiæ.

Formalis.

Efficiens.

verò eſt exhalatio ignita, antequàm erumpat, & dum actu mineras incendit; quippe vbi iam prorumpere cępit, tunc formalis etiam euadit. Quid ſi hac in Aetiologia piè quoque dicamus, finalem cauſam eorum, quæ in aliqua Mundi plaga, ſi non vniuersè, præter conſuetudinem, aut rarò, vel prodigiosè nimis eueniunt, in alto Dei conſilio latitare, qui huiuſmodi portentoſos, mortaleſq́. euentus, ſicut peſtem, famem, bellum, quæ nuper omnia, intrà adeò breue tempus, floridiſſima aliòquin Italia penè tota miſerè paſſa fuit, identidem ſuſcitari facit, tametſi medijs principijs naturalibus, quæ illi ſoli ſeruiunt, & obediunt, vt his terrificis ſignis, funeſtiſq́. cladibus vigiles redditi, iniquitatibus renuntiando, ac pœnitentiam delictorum iuuentutis faciendo, mentium noſtrarum aciem ad cæleſtem patriam, verum ſalutis ſcopum, intendamus. Abſolutæ autem Aetiologiæ omni in ſubſequentibus Cap. ſermonem de Signis tam ad terræ motus, quàm ad incendia pertinentibus iuxtà inchoatum ordinem, ac deſtinatam methodum ſubnectemus.

Finalis cauſa, piè re conſiderata, quænam eſſe poſſit.

Σημειωτικῆς duæ partes διαγνωστικὴ, & προγνωστικὴ an, & quomodo conſiderandæ ſint in præſenti caſu. Prognoſticorum ſignorum partitio, & quare Medici ſignorum ſindrome indigeant. Quinam morbi exactiori Diagnoſi non egeant, ſed ſtatim ex ſe pateant. Quomodò aeris intempeſtiua tranquillitas futuros terrę motus indicet, vbi contradictio in verbis Ariſtotelis conciliatur, aliaq́. examinantur ſigna varia terræ tremores, & generatim, & ſpeciatim in Veſuuio antecedentia, cùm aliorum Auctorum, tum Plinij Nepotis, & Caſſiodori teſtimonio. Veſuuianum hoc malum

Aucto-

Auctori cur idiopathicum, non ſimpathicum videatur, aduerſus contra ſentientes.

CAP. XIII.

POST cauſas, ad ſigna calamum verto, nimirùm quia, ab illis, tanquàm effectus, qui continuò ſuas cauſas inſequuntur, ſigna ipſa procedunt. Vnde quicquid ab aliquo velut à cauſa deriuat, id etiam illius eſſe ſignum alibi hoc in opere dixi, teſtimonio Gal. 5. de Loc. aff. 7. & 6. Aph. 16. quo pariter auctore de Opt. ſec. 8. plerumque ſymptomata cauſarum ſigna dicuntur. Verùm quia, vt in priore libro annotaui, non vna ſunt ſigna, ſed varia, & multiplicia, potiſſimùm verò, (ne trahar ad Scholas, in quibus talia pleniùs examinantur) quæ non tantùm euentum morbi prædicunt, videlicèt, ſit ne conualiturus æger, an moriturus, ſed etiam quæ ventura ſunt, vt deliraturum ægrum, præcognoſcunt, prodroma vocabam. Ambo ſiquidem ſub prognoſtica parte comprehenduntur, Gal. auctore Art. med. cap. 7. licet primo loco poſita propriè, & quadam nominis prærogatiua prognoſtica nuncupentur, velut quæ nos prædocent, ſit ne futurus morbus longus, an breuis, quando ſit futura criſis, & illa quidem bona, vel mala, perfecta, an imperfecta, ſalutaris, an exitialis expectanda ſit. Quæ ſigna criſima appellantur, ſicuti quæ breuitatem, aut longitudinem morbi oſtendunt, peptica, eo quòd coctione potiſſimùm, aut cruditate humoris morbifici, longitudo, aut breuitas morbi indicatur. Quædam verò alia ſigna ſunt ſub diagnoſi conſiderari ſolita, prȩſentem morbũ atteſtantia, eiuſq. naturam aperientia, παθογνωμονικὰ appellata, perpetuò morbum concomitantia, hoc eſt, cum eo incipientia, & cum eo deſinentia, ſimilitudine vmbræ corpus inſequentis, quorum quidem inſimul collectorum Sindrome

Prodroma ſigna, & Prognoſtica dicta, ambo ſub Prognoſi cõprehendũtur. Gal. teſtimonio.

Signa criſima, & peptica quænam ſint.

Pathognomonica.

Medici Sindrome ſignorum, Philoſophi ſummis rerum proprietatibus vtuntur.

morbi ſpeciem neceſſariò conuincit, qua Medici vtuntur, vt Philoſophi ſummis ſingularum rerum proprietatibus, cuiuſmodi ſunt, riſibile hominis, hinnibile equi, ex quibus ſolis ſpeciem neceſſariò concludunt. Quicquid enim ridet homo eſt, &, quicquid hinnit, equus. Medici verò multiplicatis & vnà coniunctis ſignis morborum ſpeciem, naturamq. venantur. Siquidem non protinùs Phreneticus eſt quicunque delirat, quia etiam Melancholici delirant, ſed quicunque delirat, ſimulq. febricitat; Sic Pleuriticus habetur, non qui in latere punctorium ſentit dolorem, ſed ſi vnà inſuper febri acuta laboret, tuſſiat, difficulter anhelet, & ſerrinum pulſum habeat. Quæ poſtremo loco recenſita ſigna non ſunt, me iudice, nunc recolenda, duplici ratione. I. Quia ſuperiùs in primo libro ſub nomine Paralleli effectuum, accidentiumq. montis Veſuuij cum alijs igniuomis, ac tremeſcentibus locis abundè relata fuerunt, & ad penſum ducta. II. Quia Medici contemplari ea ſolent, quando morbi, & eorum natura non vſque adeò patent, indigentq. ob id exarctiori Diagnoſi, vt inrernoſcantur. Quæ neceſſitas longè abeſt à præſenti Veſuuiano malo, quoniam per ſe nimis notum, nimiſq. manifeſtum exiſtit, ſimile prorsùs nonnullis noſtri corporis, quæ certis non egent notis, quibus agnoſcantur, vti pro exemplo ſunt in capite Epilepſia, ac Sternutamentum, in neruis, & muſculis Conuulſio, & Conuulſiuus motus, Tremor, atque Paralyſis, in ſtomacho Singultus, Vomituſq. & Cholera, in pectore Tuſſis, quæ ſymptomata mirè congruunt cum terræ motibus, quemadmodùm & in corde quæ fit Palpitatio, quiq. tam ſæpè in eodem, & ab eo in reliquo corpore viget Febrilis calor, & extrinſecum Eryſipelas, quæ ambo ad flagrantiam ſpectanr, & deniq. in ventre Aſcites, vel Tympanitis, ſicut in carne Hypoſarca, Anaſarca, Leucophlegmatiauè, quæ vnam & eandem Hydropis ſpeciem cũ Galeno ſonanr, tametſi aliter Aretæus, & in cuti Aurigo, Arquatuſuè morbus tam niger, quàm citri-

Phreneticus qui dicatur, & qui Melãcholicus.

Pleuriticus qui vocãdus.

Pathognomonica ſigna in Veſuuiano malo cur nõ ſunt exactiùs nunc inquirenda.

Veſuuij morbus per ſe notiſſimus exemplo quorundam noſtri corporis. Epilepſia, Sternutamentum, Cõuulſio, Tremor, Paralyſis, Singultus, Vomitus, Cholera, Tuſſis, Palpitatio, Febris, Eryſipelas externũ, Aſcitis, Tympanites, Hypoſarca, Aurigo.

citrinus. Quæ ſingula mala, abſq. vlla ſymptomatum collectione, ſtatim ſenſu deprehenduntur, veluti Veſuuianum. Quippe illicò ac mugire, tremere, flammas euomere, totq. cineres, ac lapides eructare cępit mons Veſuuius, taliſq. in eo morbus, qualis Cholera propriè dicta, apparuit, inquilini & propinqui populi, quantumlibet idiotæ, ac illitterati, & penitùs ruſtici, vt ſileam Viros nobiles, Principes, & ſtudijs operam nauantes, quemadmodum & Medicos Oppidorũ eiuſdem mõtis, qui non ancipites, aut dubij fuere de eſſentia mali, quoniã ſenſu viſus, & sẽſu tactus, qui ambo in rebus cunctis certiſſimam fidem præſtant, longè lateq. ſuperant vim ſignorum illorum, quæ techmeria vocantur, Galeno 12. Meth. Pleuritidem, & Dyſenteriam indicantia, quàm citiſſimè intimam tanti caſus naturam antè oculos poſitam penetrarunt, cum alij de mutilatis membris quererentur, alij ibi vitam cum morte aceruatim cõmutarent, & alij, qui citam arripuere fugam, damna quàm magna perpeſſi ſint, in Oppidis dirutis, in ædificijs quaſſatis, & auulſis, ac pecoribus interemptis, agris, vinetis, oliuetis, caſtanetiſq. à feruidis arenarum, & cinerum globis, aquarumq. ignitarum torrentibus, obrutis, combuſtis, & auerruncatis, vt, quæ tam diù fęlix ab eo tractu Campania floruit, ac fuit opus gaudentis naturæ, hodie contrà infęlix iaceat, eius tumulata hilaritate. Ad quæ ſigna pertinent Epiphœnomena appellata, quæ morbis ſuperueniunt, poſtquàm geniti iam ſunt, cuiuſmodi in Veſuuiano præſertim tremore paſſim animaduerſa fuere, de quibus non eſt cur agam diſtincto ſermone, tum quia magna ex parte cum cæteris confunduntur, tum quia ſuprà etiam ſermo de ijſdem habitus fuit. Proponamus itaque, ac breuiter expendamus accidentia, ſeu ſigna illa potiſſimùm, quæ inter Prognoſtica quoque connumerari dicebam, Prodroma à me ſolita vocari, mala ſcilicet præindicantia, vel, priuſquàm exoriantur, vel orta, acriùs adhùc ſæuitura, niſi interim (de morbis corporis accipiatur) inde moniti eorum impetum

Signa thecmeria, quæ indicant Pleuritidem, ac Dyſenteriam apud Gal. Et malum hodiernum Veſuuij.

Epiphœnomena cur etiam nunc omittantur.

Dictum Gal. de ſeipſo iam floccos in morbo colligente.

tum compeſcamus. Iuxtà quod Galenus ægrotans clamabat coram Medicis: *Cauete ne me Phrenitis arripiat, quia, poſtquam facta eſt, curationem non admittit*. Iam enim colligebat feſtucas, carpebatq. floccos, quod Prodromon ſignum eſt impendentis Phrenitidis. Quæ in Veſuuio orta ſymptomata crudeliùs fortè etiam in Neapolitanos, alioſq. vicinos populos debacchata fuiſſent, niſi Deus ſuam depoſuiſſet iram, interceſſione in primis S. Ianuarij Neapolitanæ Vrbis Patroni, cuius ſanguine miraculoſo intrà vitream pyxidem ſeruato ab Eminentiſsimo, & Pijſsimo Paſtore frementi, igneſq. euomenti monſtro à Porta dicta Capuana oppoſito, illicò furor eius & impetus miteſcere viſus eſt.

Impetus Veſuuiani furoris quando cœpit miteſcere.

Inter ſigna igitur notata à Scriptoribus, quorum conſideratione tremores terrę præſagiri, ac præſentiri quodammodo poſſunt, primum locum ſortiri hoc videtur: Si magna, & intempeſtiua ſit aeris tranquillitas. Ità enim refert Seneca 5. Nat. quæſt. cap. 12. antè eum terræ motum, qui Neronis tempore in Campania accidit, & cuius ſuprà etiã ex Plinio, & Tacito meminimus, multis diebus ſerenitatem fuiſſe. Rationem aſſignant hanc, quoniam tunc copioſa exhalatio, in terræ ſinu contenta, nec in aerem euocata terram propediem quaſſabit. Sed his reclamare videntur, quæ alibi de mente Ariſtot. attulimus, nimirùm generari terræ motus in Vere, & Autumno, ac temporibus, quibus vberes de Cælo pluuiæ cadunt, quippe tunc exhalationes, & venti dominari cernuntur, terræ motuum cauſæ, vnde tales motus per illa tempora crebriùs, & vehementiùs ſentiuntur; Quod ſi verum eſt, quomodo contrarium è diametro non erit, abſolutè aſſerere, tempore ſerenitatis in aere tranquilliori terræ gigni tremores, & longam aeris quietem eos præſagire? Quinimò Ariſtot. id poſſe fieri apertè negat; nam vbi rationem reddit, quamobrem Aeſtate, & Hyeme terræ motus minimè fieri ſolent, eam eſſe dicit, quòd per huiuſmodi tempora tranquillitas adeſt in aere, ventiq. ſilent, perinde ac ſi diceret, ſerenis, pacatiſq. tem-

Signa præindicantia terræmotum. Aeris intempeſtiua tranquillitas tremoris terrę præнũcia cur ſit. Signum I.

Contra dictũ ſignum dubitatio, & contradictio Ariſtot.

temporibus terræ tremores non perſentiri. Dixerim ergò ad tollendam hanc contradictionem, quæ primo aſpectu in verbis Philoſophi ſubeſſe videtur, tranquillitatem aeris ſumi hoc in loco debere tanquam ſignum indicans tantum modò exhalationes in terræ ſpecubus coercitas, è quibus probabiliter expectari terræ motus poteſt, ſi non proſiliant, ſed, non extrà eas ſpirare, tanta in aere tranquillitas apertè nimis oſtendit, vt Ariſtotelis ſenſus ſit, quòd in iam dictis temporibus, quibus facilè generantur exhalationes, facilè quoq. terræ tremores ſentiantur, in ijſdem met verò ſi qui venti in aere validè flare deberent, nihilominùs quieſcant, ſpirareq. deſinant, aere admodùm quieto perſeuerante, argumento nobis aliquandò eſſe poſſe, quòd illa exhalatio, quæ foràs non exit, ſed in ſinu terræ continetur inuita, non valdè pòſt terram ipſam concuſſura eſt. Secundum, quòd tempore, quo terræ motus imminent, Sol, tametſi Cælum nubiloſum non appareat, velut ſubobſcurus intuentium oculis offertur, cuius euentus hæc videtur eſſe cauſa, quia cùm tota exhalatio, quæ parere tremorem debet, intrà ſpecus & anfractus terræ includatur, nec portio eius tanta in aeris regione adſit, quanta neceſſaria iudicatur ad rarefaciendos, ac diſſoluendos vapores iugiter è terra eleuari ſolitos, Sol talium vaporum interiectu nitidiſſimum ſuum lumen liberè impertiri nequit. Tertium ſignum ab Ariſtotele ponitur 2. Met. cap. 7. & Plin. lib. 2. cap. 81. nempe, ſi interdiù, vel paulò poſt occaſum Solis, ſereno Cælo appareat tenuis linea nubeculæ, in longum ſpatium extenſæ. Cuius ratio eſt, quia iſtiuſmodi nubes, aliquandiù præſertim perſeuerans, planè indicat ne minimam ſpirare auram, proindeq. cuncta ſilere, & tranquilla eſſe, omni intrà terram halitu, ſpirituq. cohibito. Quartum attribuitur Solis, ac Lunæ Eclipſi, quòd, per huiuſmodi deliquium, calore abeunte, aerem frigus ſubeat, & ingrediatur, vi cuius terræ meatus conſtringuntur, & vnà exhalationes in eius viſceribus cohibentur, quæ pro exitu

Solutio dubij, & conciliatio Ariſtotelis.

Solis tempore non nubilo, ſubobſcuritas cur fiat. Signum II.

Tenuis linea nubeculæ ſereno Cælo apparens cur terræ motum prænuntiet. Signum III.

Eclipſis Solis, ac Lunæ quo modo terræ tremores præſagiat. Signum IV.

cum

cum ſoliditate terræ luctantes eandem quaſſant, ac tremere faciunt. Hanc ſanè cauſam, vnde ſignum tale promanat, puto habuiſſe locum in hodierno Veſuuij motu, & incendio, quia menſe Octobri Eclipſis eiuſmodi facta fuit, quo prætereà venti Boreales frigidiſſimi per totum hunc Romanum, & Neapolitanum tractum multis diebus ſpirauere. Quintum ſignum aliquandò nobis exhibent alites hùc illùc volitantes, nec vllibi pedes ſiſtentes, quaſi mox collapſura loca ſubodorantes, quo aſtu, & ſigno ferunt Anaximenem Philoſophum terræ tremorem præuidiſſe. Quomodo autem brutæ animantes hæc, & conſimilia certiùs, quàm homines præſentire, ac præſagire valeant, ſuperiùs notatum à me fuit. Sextum eſſe volunt, quòd æquor nauigantes ſi quid leuiſſimi ponderis digitorum nexu comprehendant, aut patente manu contineant, tremiſcere illud intuentur, non aliam ob cauſam, vt aliqui opinantur, niſi quia neſcio quæ paruæ exhalationes ſubleuantur, quæ leuiſſimæ rei motum quendam ſuppeditant; Cui tamen ſigno non multùm fidendum eſt; quoniam, ſi omnia impendentis terræ motionis indicia ſpectare eò debent, vt ſpiritus, ſeu exhalationes intrà terræ viſcera coercitas eſſe demonſtrent, profectò ſignum hoc parùm fidum eſſe videtur, quippè quod argumentum eſt, ſpiritus è terra proſilire incipientis, & ex conſequenti terræ motus neutiquam affuturi. Septimum, quando mare abſque flatu repentè intumeſcit. Tunc enim ille tumor ex magna exhalationis copia, confertim egredi tentante, & particulatim per venas exeũte, efficitur. Quod ſignum ſimiliter non adeò efficax eſſe creditur apud eos præſertim, qui terræ motum in mari nonniſi difficillimè excitari poſſe exiſtimant, præterquamquòd, dato, ibi eum poſſe fieri, vix dignoſci nihilominùs poſſet, vndenam illa maris tumeſcentia oriretur. Octauum ſit, ſi in puteis turbetur aqua, & hæc tetrũ inhalet odorem, ac peregrinum aliquem admiſerit ſaporem, abſente alia quauis cauſa manifeſta. Hoc ſignum conturbatę aquæ licet

Alitum inconſtans volatus, aut mora terræ motionem quare prędſtendat. Signum V.

Mare nauigantium manu ſi quę leuiſſima res detineatur, et tremiſcat, quomodo indicet impendentem terrę motum. Signum VI. Obiectio aduerſus huiuſmodi ſignũ.

Maris intumeſcentia abſq. manifeſto flatu qua de cauſa terræ motum pręcedere dicatur. Signum VII.

Turbatio aquarum intra puteos, pręſertim ſi vnà adſit malus odor, quamobrem immi-

antè

ante motum, & flagrorem Veſuuij neglectum, præceſſiſſe in puteis quibuſdam montis, ex relatu accolarum ſunt, qui ſcriptis impreſſis annotarunt, velut nonnullos exſuccos, aut exhauſtos penitùs viſos fuiſſe. Quo ſigno legitur Pherecidem, magiſtrum Pythagoræ, futurum terræ motum prædixiſſe, pòſt nimirùm hauſtam è puteo aquam. Oritur enim talis turbatio, odorq. ex multo ſpiritu è cauernis conanti exire, & terram Sulphuri admixtam eructanti. Nonum ſignum, ſi in puteis ipſis ſubulliant latices, atque aſcendant, quod ab eadem cauſa proximè allata emanat. Flatus enim ex imo ſubiens terram, atque adeò aquam ſuperpoſitam in ſublime effert. Id ipſum accidiſſe legi antè inſignem terræ motum, qui anno 1570. Ferrariam concuſſit. Quo ſimiliter tempore Padus cùm turbidus, tum ampullis in aerem exſiliens fluxit, cum piſcium mortalitate. Decimum, ſi media Aeſtate inſolitum frigus ingruat; & hoc rationem habet cum his quæ ſuprà dicebam in Eclipſi Solis, & Lunæ, ac ventorum Borealium ſpiratione. Siquidem tunc exhalationes præterito calore in cauernis progenitæ, per antiperiſtaſin introrſus ſe ſe colligunt, terramq. collidunt, modo ſæpè ſuperiùs explicato. Vndecimum, ſi ſoni aliquot ex recenſitis à me in ſuperioribus audiri incipiant, quales bombi ſunt, mugitus, clangores, quorum diuerſitas tum copiæ ſpirituum, aut exilitati, tum variæ anfractuum, per quos emittuntur, formæ, atque figuræ, nec non eorundem humiditati, vel ariditati, ſimilitudine variarum vocum in homine, accepta referri debet, prout alibi demonſtratum eſt. Qui tamen ſoni fieri etiam quandoque ſolent, tametſi tanta non adſit ſpirituum copia, quanta ad motum terræ faciendum neceſſariò requiritur, quippè ad ſonum formandum minor valdè ſpiritalis ſubſtantiæ quantitas ſufficere poteſt. Duodecimum, Meteoron quoddam inſtar columnæ igneæ in aere apparens, quoniam magna cum ſit exhalationum ſurſum aſcendentium vbertas, incendi hæ facilè poſſunt, formamq. inducere

nente oſtendat terræ tremorem. Signũ VIII.

Subullitio, & aſcẽſio aquarum intrà puteos cur ſimiliter indicent terræ motum affuturum. Signum IX.

Aeſtate media frigore ingruente quare de terræ motione timendum. Signum X.

Quare ſoni, & mugitus audiri prædedant terræ motum. Signum XI.

Meteoron ignitum figuræ columnæ in aere apparens terræmotũ portendit. Signum XII.

impreſſionis oblongæ, quæ ſpecimen columnæ præbeat; quo ſigno Caliſthenes terræ motum præſagijſſe traditur; ſuper quo tamen eadem viget dubitatio, quæ non adeò antè ſuſcitata fuit in exſpiratione exhalationum è terra, qua oppoſitum potiùs ſuadetur. Decimumtertium, aliud Meteωron, nempe Crinitum ſydus, quod terræ motum antecedere interdùm eſt animaduerſum, quemadmodum in Achaia accidit, Ariſtotelis teſtimonio; vbi, priuſquam tremore quateretur, & diluuio inundaretur, Cometa apparuit. Quod ſignum, velut duodecimum, quid aliud nobis ſignat, quàm tempus ad producendas exhalationes idoneum? imò non ordinarias exhalationes, ſed igni concipiendo aptiſſimas, vt propterea Crinita ſtella effatu dignæ magnitudinis, quæ ſupra Veſuuianam voraginem per plures dies emicabat, cùm effectus eſſet ignitarum exhalationum è montis barathro in ſublime eleuatarum, tum ſignũ euidentiſſimum vtriuſque mali non modò affuturi, ſed inchoati iam, & facti; Quæ ſigna cuncta, & indicia caue putes certò præmonſtrare terræ motus, & incendia, cum eorum nonnulla abſque illis naſcituris fieri poſſint, & aliqua etiam non tam futuri, quàm iam cępti mali vtriuſque, ſed nondum tamen ſæuientis, argumentum præbeant. Ne taceam, quòd ſi prædicta accidentia, vel omnia ſimul, vel ſaltem plura coniunctim non apparent, per quæ in vnum collecta quædam velut techmeriodes conficiatur demonſtratio, vacillans nimis coniectura, & iudicium difficillimum hac in re erit. Sed quænam reuera ſigna erunt Veſuuianum incendium præindicantia? Vbi aliquo in loco per interualla tremores vnà cum flagrantia ſuſcitari ſolent, puto equidem ambo mala communia habere indicia; Conceſſerim tamen libenter leues tremores, boatuſq. aliquos nonnunquam in monte hoc, ſicut etiam fit in Aetna, perſentiri, audiriq. poſſe, abſque eo quòd vlla inde emicet coruſcatio, aut flammarum erumpat euomitio, ſed non ingentes crediderim fieri tam motus, quàm ſtrepitus, præ-

Ad Criniti Syderis apparitionem quare ſubſequatur terræ tremor. Signum XIII.

De Crinita Stella ſupra Veſuuium.

Cautio habenda in horum Signorũ contemplatione.

Signa quæ proximè antecedere ſolent Veſuuianum incendium.

ſertim ſi pòſt longum temporis curſum excitentur, quin prae foribus iam ſit horrificum incendium; cuius ideò impendentis ſigna innuens Caſſiodorus lib.4. Var. epiſt. 50. ſic ait: ***Præmittit ſigna grauia, vt tolerabiliùs ſuſtineantur aduerſa: tantis enim molibus rixante natura montis illius hiatus immurmurat, vt excitatus quidam ſpiritus grandiſono fremitu vicina terrificet.*** Antè quem Plinius nepos Epiſt.20.lib.6. ſimiliter ſcripſerat: ***Præceſſerat per multos dies tremor terræ formidoloſus.*** Vt ambo hi celeberrimi Scriptores pro indicijs iam affuturi incendij notent, quando terra mõtis tremere, ac fremere incipit, & licet Plinius, de ſonis, bombis, & mugitibus nõ loquatur, fortaſſe tamen eos innuit ſub formidoloſis terræ motibus. Atqui eos non tacet Dio, qui intrà Veſuuij cauernas tonitrua, ſupra terram verò mugitus tam ingentes, & ſonoros editos fuiſſe narrat antè eius flagrantiam, vt vel à Capuanis audirentur. Sic & Fazelus notat aliquandò Aetnæ incendia præindicata eſſe ab huiuſmodi clangoribus, atque fremitibus, quales per totam Siciliam auditi fuerunt anno 1537. per 12. dies, quibus ex abrupta voragine reiectæ flammæ ſuperuenere. Quæ ergò in Veſuuio ſuoptè genio flammiuomo terræmotum præindicant, eadem breui eum arſurum eſſe ſignificant. Hodiè tamen ſigna hæc ab aliquibus, vt dixi, obſeruata, temerèq. neglecta, & nimis obſcura pleriſq. fuere, & nimiùm vicina flagrori, cuius propterea repentè ingruentis impetum, funeſtaſq. plagas effugere, aut præcauere multi non potuerunt. Symptomata, quæ profignis ſunt apud Medicos, tam Veſuuij, quàm alterius cuiuslibet loci tremorem, & ardorem concomitari, & ſubſequi ſolita, quæ ob id ad Pathognomonica, & Epiphœnomena referri quodammodo poſſunt, perquammulta litteris, relationibus, & tractatibus editis hodie (ſicut & olim apud Hiſtoricos, qui de antiquioribus egere incendijs) annotata inueniuntur, præſertim fumoſarum nubium, ignium, & flammarum eruptio, cinerum, arenarum, & lapidum

Ex Caſsiodoro, & Plinio nepote.

Signa partim Pathognomonica, partim Epiphœnomena.

pidum multiformium, nec non aquarum feruentium euomitio; ad quæ tot ædificiorum, imò integrorum Oppidorum demolitio, tot hominum interitus, & brutarum quoque animantium, ſicut deniq. fertiliſſimorum locorum calamitoſa ſtrages; Quæ omnia & ſingula cũ à me fuerint ſuperiùs non ſemel commemorata, iterum hoc in loco decantanda minimè ſunt, proindèq. ad Prognoſtica propriè dicta breuiter percurrenda deſcendo: Si priùs coronidis loco addidero, in ſerie horum ſignorum, illa quoque prætermittenda non eſſe, quæ malum indicent, vel protopathicè, vel ſympathicè factum, præſertim quia non deſunt, qui ſcriptis mandarunt, Veſuuianum hoc ſympathicum prorsùs eſſe, & aliunde monti communicatum; ſed horum opinio redarguitur conſideratione medica. Quotieſcunq. enim pars aliqua conſenſus nomine laborat, ſemper anteire ſolent ſigna particulæ primariò laborantis, quæ vbi ſanata eſt, illicò pars in conſenſum tracta incolumis apparet; Verùm in hoc caſu contrarium cernimus, quia ſtatim in Veſuuio obortus eſt, nocte ſolùm antecedente magna in eo facta perturbatione, iuxtà illud fortaſſe; *Nox, quæ acceſſionem antecedit, grauior:* nec antè, vel pòſt vlla tanti mali ſigna obſeruata fuerunt in circumſitis, & vicinis locis flagrare alioquin ſolitis, quales ſunt Aenaria Inſula, Cumæ, & Puteoli.

Redarguitur opinio exiſtimantium malum hoc in Veſuuio ſympathicum eſſe, cum idiopathicum ſit. Quę ſigna Medicis indicent morbum, vel idiopathicũ, vel ſympathicum eſſe.

De Prognoſtico, in quo antè cętera oſtenditur, quot & quænam in eo Medici contemplentur; & deindè quomodo Veſuuiano morbo, laxa quadam ſimilitudine, adaptari poſſint. Quomodò ſit intelligendus Hippocrates, vbi ſigna peptica ait ſecuritatem, & criſis celeritatem indicare, & ex altera parte damnare ea videtur, ſi ſtatim à morbi initio appareant. Vtrùm

in acutis morbis temporis conſideratio deſumenda ſit ab Hiſtoria dierum, aut morbi Proſtheſi,ex Hippocratis, & Galeni doctrina. Quæſita duo ſoluuntur, alterum quandiù ſoleant perdurare terræ motus,alterum,an,iuxtà Ariſtotelis mentem,quadrageſima dies pro termino eis præfigi debeat. Morbi tam acuti,quàm chronici, quot, & quibusnam modis ſoluantur: Et qualium acutorum more Veſuuianus iudicatus ſit. An recidiua timeri poſsit, & hæc Veſuuiana perturbatio, maiora, ac ſæuiora adhùc mala impendentia portendat. Quænam Aſtrologia ſit vtilis in Medicina, & quænam paſſim tam ab Ethnicis, quàm Sacris Scriptoribus damnetur.

CAP. XIV.

IN Prognoſi morborum tria in primis ſoliti ſunt Medici rimari. I. Euentum, ſiue bonum, ſiue malum. II. Tempus, quo id euenturum eſt, breue ne, an lõgum futurum ſit. III. Modum, per quem morbus, vtrumuis finem ſortiatur, ad exitum veniet. Quæ triplex cognitio, & ad Medici eudoxiam quàmmaxime facit, & ægrotorum commodo, ac ſaluti acquirendæ non parùm conducit, pro auxilijs ritè, atque ex methodo inſtituendis, præſertim verò, pro victus ratione, ne fiat in ea error, qui ſæpè ægris exitio eſt magis, quàm morbi qualitas. Primum autem aſſequuntur potiſſimùm, comparando vires cum morbo, quia vbi illæ, nempè animalis, naturalis, & vitalis, robuſtæ apparent ex proprijs functionibus, vt cerebri motricibus, ſenſitricibus, atque principibus appellatis rectè ſe habentibus, iecinoris, ac venoſi generis, ex coctionibus benè actis,

Quænam Medici in præſagiendo conſiderent.

Comparatio virium animalium, naturaliũ, & vitaliũ cum morbo, vt fieri debeat tam ad bonũ, quàm malũ euentũ indagandum.

actis, exeuntibus non adeò à naturæ conſueto immutatis, cum appetentia, nam & hæc ad naturale munus pertinet; ac denique cordis, ex pulſibus ad carpos magnis, & firmis, parùm crebris, & frequentibus, nec ità inæqualibus, ſicut ex calore ab eo in pectus, ac totum corpus diſſeminato non multùm acri, & moleſto; Et ex altera parte offertur morbus non adeò magnus, ex obſeruatione mitigationis accidentium eius, ſeu de cenſu ſint eorum, quæ morbum ipſum perpetuò ad finem vſque concomitantur, ſiue quæ poſteà ſuperuenire ſolent, mali magnitudinem, ac prauitatem atteſtantia, ex horum ſimul comparatione, & intimo examine inita coniectura artificioſa, fęlicem euentũ habiturum eſſe morbum pronunciant; contrà, ſi tres illæ noſtri corporis gubernatrices virtutes in dies magis pati, ac imbecilliores in inditis muneribus, & aſſignatis organis, effici videantur, intereà temporis morbo, cum ſuis ſatellitibus, inualeſcente, ac virium robur, & arces fortiter oppugnante, calamitoſum, ac funeſtum exitum inſtare præſagiunt. An hæc autem prognoſticandi ratio in Veſuuiano morbo locum habet? Cum de corpore agatur inanimi, quodq. ab infallibili tantùm vocata intelligentia, ſicut cæteri montes, regitur, equidem non video quomodo talis præſagitio illi poſſit adaptari; Vniuersè tamen, & laxa quadam ſimilitudine dici poterat vel per initia tremoris, & incendij, tum monti ipſi impendere diminutionem, tot ſuæ molis partibus exedendis, & per ardentiſſimum calorem cunctis eius humoribus abſumendis, ac diſſipandis, vt hectica febri, poſt cauſonidem, laborantibus accidere cernitur, ideòq. eum in interioribus, & exterioribus partibus tam in magnitudine, quàm vigore indicibilem cladem ſubiturum, tum verò etiam infinita damna accolis, & propinquis, vt aliàs fecit, illaturum, tractis in conſenſum ob nimiam viciniam; quam Maro deplorat pro ſua Patria nimis proxima Cremonæ, tametſi noſtra hac ætate totum contigerit oppoſitum, quando Mantua præ nimia vici-

Prognoſis ad Veſuuij malum.

vicinitate Cremonenſibus tres acutiſſimos morbos communicauit, peſtem, famem, bellum. Quoad ſecundum, nempè tempus, quæritant in eo Medici, & adhùc magis ægroti, niſi mens laboret, aut eorum affines, ac aſſiſtentes non conſanguinei, velut Aulici, quo tempore morbus, ſeu fęliciter, ſeu infęliciter id euenturum ſit, terminandus erit. Qua in re, præter ſupradictum examen ad virium tenorem, & morbi magnitudinem, aut paruitatem pertinens, ad peptica ſigna confugiunt, ducta è notis coctionis, vel cruditatis, quoniam quæ oſtendunt pepaſmum, & morbi ſecuritatem, & criſis celeritatem præmonſtrant diuino Seni 1. Epid. & Gal. paſſim. Quæ quidem ſigna quouis tempore apparentia, bona ſunt, veluti, ſi nubecula in vrina quarto die appareat, ſeptimo expectanda criſis eſt, lib. 4. Aph. 71. &, ſi ineunte Pleuritide expectoratum illicò cernatur, & appareat, prout apparere debet, morbum breuem futurum arguit; quippè ſi intrà quatriduum ptyelon apparet coctum, æger ſeptimo die liberabitur. De quibus ſignis intelligi non debet Hippocr. quando ſect. 2. lib. 1. Epidem. ſcripſit: ***Quæ in melius decernunt, & iudicant, non ſtatim apparere debent***. nam falſum doceret, ſibiq. contradiceret, ſed de illis criticis ſignis, quę apparere ſubindè ſolẽt ad ſpeciem veræ criſis affuturæ, quæ bona cenſenda non ſunt, niſi primùm ſigna, quæ ad tempus apparent, præceſſerint. Pro exemplo, ſi, inuadente, vel ineunte morbo, facies rubore ſuffuſa cernatur, & marmarygæ adſint, malum; at ſi, poſt peptica ſigna, talia ſuperuenerint, Hæmorrhagia iam iam criſin adferet. Quæ ſigna ad tempus apparentia, & è notis coctionis, vel cruditatis deprompta, illa ſunt, quæ aut celerem, aut tardum in morbis præſertim febrilibus motum adaperiunt, vt inde Medici non in mera, ac ſimplici, ſed Dogmatica praxi verſati facilè colligant, vtrum morbus in 4. 7. 11. 14. 20. & vlteriùs finem inuenturus ſit, nec ne; facta hac conſideratione non cuilibet medicinam factitanti manifeſta; nempè, dierum numerum non tam ad hiſto-

Tempus quo terminandus morbus eſt quomodo dignoſcatur.

Signa peptica.

Hipp. locus Epidem. declaratur.

hiſtoriam morbi, quàm ad proſtheſin, ſeu excandeſcentiam eſſe referendum; ad quam qui primùm languere morbus videbatur, exiguos pòſt dies in acumen, & vehementiam explendeſcit. Quæ vehementia interdùm prima die exilit, nonnunquam quarto, aliquandò ſeptimo. Vnde fit, vt quidam morbi decimo ſeptimo die ad criſin veniant, alij vigeſimo, immaculato perſiſtente Hipp. Aphoriſmo 23. ſect. 2. *Acuti morbi intrà quatordecim dies iudicantur.* Quare, ſi morbus admodùm peracutus fuerit, tertio, vel quarto die iudicabitur, ſi peracutus ſolùm, aut quinto, aut ſeptimo criſin ſubibit. Verùm ſi acutus ſimpliciter ſit, &, ſi ab initio morbi, vehementia quædam adſit, is decimoquarto iudicabitur; Quòd ſi is vſque ad quartum diem modeſtè afflixerit, ac dein acerbiùs, finem decimoſeptimo inueniet; ſin repſerit abſque acutie ad ſeptimum vſque diem, ac tunc cęperit vis eius emicare, is ad vigeſimam prouehetur. Si verò acerbior aliquantulùm præceſſerit acutus per initia morbus, vndecimo die iudicari poterit, vel etiam nono. Ideò collineanda ſemper mens eſt ad magnitudinem morbi, & motum eius; *Nullus* etenim *morbus eſt, qui*, vt Gal. ait in Comm. citati Aphoriſmi, *cùm primùm inuaſit, celeriter mouetur, decimum quartum diem ſuperauit.* Quippè vltrà hunc terminum natura illam acerbam vexationem pati nequit; ſed ſi ſe remiſerit, excurrit longiùs, quoniam, de eiuſdem Gal. mente, ſunt quidam morbi, qui inęquali filo mouentur, qui ſcilicet diebus quibuſdam nimis vrgent, ſed mox eam preſſuram exuunt. Quorum quidem morborum exempla, & hiſtoriæ plures leguntur in Epidemijs, quarum nonnullas ſuperiùs notaui, dum febres memorabam reuerſiuas, quæ poſt primum continuatum impetum, vel vſque ad decimum quartum diem, dein ſæuitiem ad tempus deponunt, quam nihilominus per interualla breuia rursùs induunt, ideòq́. tali filo intercisſo excurrunt ad centeſimum, & centeſimum vigeſimum. Medici autem, qui ſolis intenti ſunt morbi hiſtoriæ,

Quinam acuti morbi reuera decimã quartam non tranſcendũt.

ac

ac dierum numero ſeipſos, & alios confundunt, longeq́. à recta prognoſeos meta abſcedunt, generalia tantùm quædam vel mulierculis notiſſima effutientes. Hanc me docuit doctrinam Galenus cùm alibi, tum in Comm. 3. ſect. 1. Epid. ad hiſtoriam Eraſini iuxtà Bocotæ torrentem habitantis, cui quintam diem ſupremam, & fatalem fuiſſe tradit Hipp. qui nihilominùs in Prognoſticis prædixerat: *Febrium iudicationes eiſdem numero diebus fiunt, & ex quibus homines euadunt, & ex quibus moriuntur: deinde, ſimpliciſſimas ac ſignis firmatas ſecuriſſimis quarto die vel ante deſinere; & mox dixit: Maligniſſimæ verò & quæ cum grauiſſimis ſignis fiunt, quarto die, vel ante perimunt.* Rationem verò reddens Galenus cur Eraſinus, quanquam grauia omnia haberet, ad diem tamen quintum productus fuit, reſpondet, *quòd primo die mediocriter haberet. Scripſit ſiquidem in eo ad verbum ità: Primus dies quietus. Quintus itaque dies*, ſubdit Gal. *quo defunctus eſt, quartus eſt, ſi primum non connumeraueris*. Iuxtà hanc ergò conſiderationem, cum Veſuuianus morbus, dum primùm incepit, vehemens admodum eſſet, magnoq́. cum impetu, ac celerrimo motu ingrueret, ob ignitarum exhalationum, & minerarum variarum vnde illæ emergebant, multitudinem, atque turgentiam, argumento eſſe poterat magnitudinis, ac terroris eius, ſed tantam vehementiam æquali acumine diù manſuram non eſſe, niſi intercalari, ac reuerſiuo quodam modo; ſimilitudine febrium illarum, quæ, cùm ſtatim naſcuntur, vehementiſſima inuehunt ſymptomata, ſed, non multos poſt dies, tanta earum acuties miteſcit, præſertim ab excretione aliqua facta, etiamſi ſymptomaticâs; rursùs tamen erumpentes, ac ſæuientes; qua viciſſitudine, & in quadrageſimum vſque diem, imò aliquandò & in centeſimum, ac vlteriùs proueuntur. Vnde terræ motus, incendiumq́. Veſuuij valdè acutorum morborum in morem primis diebus debacchari omnes obſeruarunt, ſed poſt ſeptimam, & vndecimam

Eraſini Ægroti hiſtoriæ conſideratio.

Veſuuiani mali impetus intercalaris.

Similitudine quarundam febrium.

Ratio adducitur.

diem manifeſtæ remiſſionis ſigna dedere, multòq́. magis poſt decimamquartam, & vigeſimam, ob factam excretionem tot, ac tam diuerſi generis excrementorum, quæ in adeò longa periodo intrà ſuas venas, cauitates, & viſcera collegerat; Interim tamen denuò per vices excandeſcendo, quoties mineræ aliquot ibi ab antegreſſo incendio ſuperſtites, aut à fuliginibus igneis, aut ab alio empyreumate ibidem relicto inflammantur, & cum illis exhalationes, quæ poſt conceptum ardorem velociſſimè cientur. Nam & hodie, nempè die 10. menſis Maij, adhùc fumos expirat, qui matutino, ac ſereno tempore candidas æmulantur nubes, aliquantiſper mugit, & tremulos edit motus, ſed rariſſimos. Quamobrem hac occaſione ſoluendum eſt Quæſitum, de quo etiam nonnulla ſuperiùs, quantum videlicet durare, aut protrahi terræ tremor ſoleat; & alterum huic annexum, an quadrageſimus dies vltimus ei terminus præfigendus ſit, vt viſus eſt ſentire Ariſtoteles. Ante omnia itaque dicerem, certam rei huic limitationem aſſignari non poſſe, probabiliter tamen, diù, aut breui terræ motum durare, prout magna, vel parua eſt exhalationum, ac internorum ſpirituum copia, & iuxtà faciliorem, aut difficiliorem ad exitum datam facultatem, nec non pro varia terræ diſpoſitione nunc magis, nunc minùs ad eos progignendos apta, & idonea. Quare, cùm terræ motus, dum primùm ſentitur, magnus, & vehemens eſt, copioſam exhalationem intrà viſcera terræ adeſſe demonſtrat, & proindè veriſimiliter præſagiri poteſt, nō adeò breui tempore ceſſaturum eſſe, imò ſæpè, ac ſæpiùs exhalationes intrà ſpecus abditas, & iam commotas terram eſſe quaſſaturas. Quod quàm verum ſit, patet clariſſimè in Veſuuio, cuius terra poſt menſes quinque, & vlteriùs imò etiam nūc tremere per vices non deſinit, & è cuius crateribus fumorū quoque nubes aſſiduè eleuari videntur. Vnde cenſeo per plures adhùc menſes, annoſq́. fortaſſe etiā, tanti mali hodiè in Veſuuio editi indicia eiuſmodi duratura eſſe, ſed citrà inco-

Quæſitum; Quandiù ſoleat perdurare terræmotus.

Aliud, An quadrageſimus dies illi ſit pro termino præfigendus cum Ariſtot.

Auctoris ſenſus, & ſolutio.

Iudicia præſentis incendij Veſuuiani non

incolarum eius detrimenta, & clades, cuiuſmodi ab initio paſſi ſunt, dico modeſtiſſimè, nec tam noxia foràs erūpente materia. Ità enim etiam Galenus 5. Meth. ſuo ſæculo fumos euidentes, & ſcintillantes ignes intrà Veſuuij profundum viſos fuiſſe, ac emicaſſe narrat, in quos pariter aeris illius teporem, ſiccitatem, ac ſalubritatem magna ex parte refert; id quod euenit poſt decantatiſſimum incendium T.Veſp. Imperio editum, aliaq́. deinceps identidem, ſed valde minora, obſeruata, vti ſuprà ex Dione, Vitruuio, Plutarcho, & alijs oſtendimus. Vixit enim Gal. Romæ Traiani, Antonini, & Commodi ætatibus, quibus reliquiæ adhùc tam immanis, & horrifici incendij penitùs extinctæ non erant. Sed & in re hac decidenda difficillimum eſt iudicium, ideoq́. dicamus cum Simone Portio; *Nec ſciri aliter poſſe, niſi librata materia, qua ignis ille alitur*. Loquitur enim de Puteolano incendio, quod à Veſuuiano præſenti vix differens erat. Ad ſecundarium Quæſitum de quadrageſima die terræ motui ab Ariſtotele præfixa reſponderim, hanc Philoſophi aſſertionem non eſſe æternæ veritatis, ſed, vt plurimùm, veluti ſunt Medicorum placita, & Aphoriſticæ Hippocratis ſententiæ. Vnde varij tremores terræ obſeruati ſunt intrà quadraginta dierum limitem, quod tempus Gal. poſtremum acutorum, ſed per decidentiam dictorum, principium verò chronicorum ſtatuit, finem inueniſſe, qualis inter cæteros fuit, qui anno DLVI. in Conſtantinopolitana Vrbe viguit; Verùmtamen ſi intrà huiuſmodi tempus non finiatur, perſeuerare quoque poterit in vnum, duos, vel tres etiam annos, prout ſcribit Auerroes ætate ſua accidiſſe Cordubæ, circà annum M D L I I. Siquidem cum diſpoſita iam terra ſit ad nouam continuè producendam exhalationem, dum in intimis eius loculis portio quãtumuis exigua adeſt, hæc tanquam principium quoddam anteà iam commotum reliquas vicinas exhalationes facilè ad ſe ſe allicit, perindè ac æſtiuis diebus non ſemel videmus ad puſillam nubeculam in aere mo-

Ità breui terminanda vnde Auctor colligat.

De quadrageſima die ab Ariſt. præfixa terræ motui, quid ſentiendum.

Cordubæ terræ tremor ætate Auerr. quandiù perdurarit.

Oo 2 mento

mento temporis propinquos aduolare vapores, è quorum concurſu, & coalitu mox paruulæ nubis corpus in immenſam augetur molem, & peramplum Cæli ſpatium dicto citiùs occupat,omnesq. Solis radios obnubilat.Quod ſiquiſpiam à me quærat cauſam, quam ſubticet Ariſtoteles, cur tremor terræ vſque in quadrageſimũ diem durare queat, imò in vnum, duos, ac plures annos, fortaſſe dici poſſet, id propterea euenire, quia,cum gignatur plerumque terræmotus, vt ſuprà oſtendimus, in Autumno, & Vere,tanquam temporibus maximè idoneis ad pariendas exhalationes, ceſſetq. ille, vt plurimùm in Hyeme, ac Aeſtate, niſi ceſſet, vel deſinat citò, imò ſæpiùs ingruat, veriſimile ſit,exhalationem ipſam multo indigere tempore ad exitum, vt interim aliqua ſuperueniat ex illis anni tempeſtatibus, quæ aut imbecilliores reddunt exhalationes, aut eas penitùs diſijciunt, qui terminus quadraginta circiter dierum curriculo circumſcribitur. Quandoquidem, ſi terræ motus ſuſcitetur in Autumno, tranſactis quadraginta diebus, iam Hyems rigere incipit, qua tum frigora, tum humiditates præualent, à quibus infirmantur exhalationes; &, ſi verno tempore fiat, Aeſtatem ingredimur, à cuius calore gelu ſoluitur, & terræ meatus rareſcunt, ſicq. liberum foràs exeundi aditum exhalationibus præbet; Verùm ſi hoc poſt tempus perſeueret,credendum eſt,tantam exhalationis copiam terræ ſubeſſe, quantam ventura Hyems, & Aeſtas diſſipare, ac reſoluere non valeant; vnde,pro exemplo, dum tranſitus ſit ab Autumno, nec per totam Hyemem terræ motus ceſſat, Ver ſuperuenit, quo facillimè noua generari poteſt materia, quæ impetum, ac violentum motum alterius, quæ inibi remanſit, ſubſequens, in cauſa erit, vt continuus fiat, ac inualeſcat hac ratione tremor ad aliquot etiam annos. Conſiderent id obſecro nũc in Veſuuiano caſu viri ſpeculationi dediti magis,quàm ſim ego. Quippè vel menſe nuperrimè egreſſo, cui nomen Auguſtus, Veſuuius, & fumos denſiſſimos,ac cineres egeſſit,

Reſponſum Auctoris ad numerum dierum 40.

An timendũ à præſentibus continuis,lõgiſq. ſqualoribus.

ſit, imò & aquas copioſiſſimas, & frequentes etiamnum tremores non contemnendos patitur, faxitq́. Deus, ne per finem Autumni, & initium Hyemis, rursùs deſæuiat, redintegratis viribus, adauctiſq́. per id anni tempus exhalationibus, quæ in præſentibus tam continuis, longis, magniſq́. ſiccitatibus, & aninemijs, intrà terræ fortaſſe ſpecus cohibitę sũt, nec foràs efflantur, tẽpore magis congruo debacchaturæ, niſi, poſt Deum, ea, quæ mox afferam, ſubſidio affutura ſint. Poſtremò, quantum ad tertium, quod Medicos dicebam conſueuiſſe ad penſum adducere in Prognoſi, erat modus, quo morbi, vtrolibet euentu terminandi, iudicari ac ſolui ſolent. Sed ſciendum hoc in loco eſt, morbos duobus modis fęliciter terminari λύσει, aut κρίσει; chronici finiuntur λύσει, acuti κρίσει. Siquidem morbi longi ſoluuntur, aut cocta paulatim, aut vacuata, aut inſenſibiliter reſoluta materia, acuti verò iudicantur inſigni, & repentina aliqua euacuatione ſuperueniente, vt Hæmorrhagia, Diarrhœa, Sudore, Vomitu critico, lotijs vberibus, menſibus, hæmorrhoidibus; Aut aliò translata materia, nempè à parte nobili ad ignobilem, quæ criſis per abſceſſum, vel κατὰ μετάστασιν per translationem dicitur, ſicut illa κατὰ ἔκκρισιν per excretionem. Quæ per abſceſſum fit, criſis eſt imperfecta, nec morbum vndique ſoluit, imò nouus morbus tametſi leuior priori ſuccedit: optima & perfecta criſis eſt illa, quæ morbum planè tollit, & ſymptomata eius. Veſuuij tremor, & ardor verè acutorum morborum more à primo exortu progredi viſi ſunt, ideoq́. Veſuuianus morbus vt acutus iudicatus eſt, & licet ſymptomatica potiùs criſis fuerit, ſtatim videlicet per initia apparens, attamen de illis ſymptomaticis fuiſſe cenſeri debet, quæ non omninò damnantur ab Hipp. quatenùs per eas morbificæ excluduntur, ac minorãtur materiæ. Quamobrem à tanta cinerum, arenarum, ſaxorum, & ignitorum laticum colluuie, intrà ſui immanis corporis vaſa, & viſcera in tam longa quiete, ac intermiſſione coaceruata, abun-

Tertiũ quod in morborũ Prȩſagio expendunt Medici.

Acuti, & chronici morbi quomodo fęliciter ſoluantur.

Criſis per abſceſſum.

Per excretionem.

Quæ perfecta, aut imperfecta dicatur.

Veſuuianus morbus quomodo iudicatus fuerit.

dè

dè nimis expiatus, ac exoneratus, nunc meliùs habet, nec, quoad intima, ità torquetur, vel vritur, cum prætereà ex vaſtiſſimo tum ſtomacho, tum ventre tot ructus, & crepitus teterrimi odoris ſulphurei, nimirùm exhalationes, ac ventos excreuerit; Vnde, ſicut ſuprà non temerè à me fuit id Veſuuiani mali genus Cholericæ dictæ Diatheſi comparatum, ità nunc minimè dubitabo idem aſſimilare lapidoſæ Diarrhœæ celebri apud Pedemontanum. In eo quidem ſymptomaticæ, imperfectæ, ac per decubitum factæ criſis damna, & incommoda enituerunt, quod ab ignobiliori montis parte, qualis barathrum eius eſt, ad multò nobiliores, ac præſtantiores, per metaſtaſin, conuerſa materia, omni praua qualitate infecta, loca tot exteriora amœniſſima, ac floridiſſima depaſta fuit, tot homines, tot bruta peremit, tot Vrbes, & Oppida diruit, ac deuaſtauit. O quàm verum hìc illud Auicennæ: *Rarò fit ab acutis, & peſtiferis morbis euaſio, citrà membri alicuius decurtationem*. An de recidiuatione verendum eſt? Si de proximè facienda ſermo intelligitur, & de ea, qua morbus hic Veſuuianus ad priſtinam ſæuitiem, priſtinumq. furorem, & acumen denuò his temporibus rediturus ſit, ego quidem cenſeo inquilinos in vtramque aurem dormire poſſe, quia morbus ferè integrè iudicatus; per tot hiatus, & fauces, tot recrementorum generibus excreatis, & vi quoque ardoris interranei ad incinerationem mineris redactis; non negans aliquas ſubeſſe reliquias, à quibus præſentes fumi in ſublime tolluntur, & neſcio qui interdũ ſoni, ac bombi, imò etiam parui, & aliquãdo magni tremores ab exhalationibus nonnullis introcluſis edũtur, ſed meus ſermo accipiẽdus de morbo, qui iterùm poſſit accolis negotiũ magnũ, & ærumnosũ faceſſere. Non enim id poſſe effici puto, tã larga facta vacuatione, ad quã ſymptomata fermè cuncta ceſſaſſe videmus, ſecus ac contigit Hermocrati apud Hipp. in Epid. qui vndecimo die apprimè leuatus fuit, ſed fruſtrà, quippe nulla excluſio critica præceſſerat; &, ſi quæ paruæ etiamnũ reli-

Veſuuianus morbus Diarrhœæ lapidoſæ apud Pedemontanũ aſſimilatus.

Auicennæ locus.

An timenda ſit recidiuatio mali Veſuuiani.

Hermocrati apud Hipp. vndecima die ſubleuato quare morbus lethalis redijt.

reliquiæ ſuperſunt,ad conſummationem properant; quinimò non ſine ratione ſperatur, tantæ morbi huius ſæuitiei, & cladis periodicationem (ſi iterùm cum tempore reuertetur, quod auertat Deus; quando natura montis vel à prima ſui conformatione ad hoc malum propenſa eſt, & corporis paſſuri habilitas magnam in morborum generatione vim habet,) per valdè remotiora ſæcula, quàm poſt Titi ætatem acciderit, longiſſimo interuallo apparituram, tum quia maxima minerarum internarum expurgatio, & conſumptio facta hodie eſt, quarū regeneratio, atque collectio,ad noui morbi magni, & pernicioſi excitationem, niſi in tempore longiſſimo fieri non poſſe videtur, cum & in noſtris corporibus verum plerumque ſit Liuianum illud.

Vndenam Auctor coniectet periodicationem mali Veſuuiani in futurum niſi longiſſimo interuallo redire non poſſe.

Morbis defuncta corpora ſalubriora eſſe cœperunt.

Tum multò etiam magis, quòd hiàtus ille in Veſuuij faſtigio à tot ſæculis,incendiorum, ac terræ motuum occaſione factus, in ampliſſimam hodie voraginem (circuitus ſex circiter milliaria) ampliùs adhùc fatiſcens degenerauit,per cuius patentiſſimas fauces aſſiduè perſpirant halitus illi, & ſpiritus interni, qui terræ motuum,& accenſionis igniū in terræ ſpecubus,mineris ſulphureis, bituminoſis, & alijs infarctis, potiſſimæ ſunt, ac principales cauſæ. Quoniam autem curioſitas hominum eò etiam proceſſit, vt ab hominibus extorquere contendat quæ ſuprà humanas vires, & ſuprà humanam ſunt capacitatem, atque naturam, ideò hoc in loco diſcutiendum, quod ab omnibus quæritur; vtrum hæc Veſuuiana perturbatio tremoribus terræ ipſius montis, & incendio tam funeſtè propagata, deterius aliquid in communem, ac generalem perniciem portendat, præter tot illata damna incolis, & vicinis. Quod vbi abſoluero, triplici quoque mandato paruero, quod apud Hipp. perſtat in Epidemijs. *Dicito præterita, cognoſcito præſentia, & prædicito futura.* Qua tamen in re quò me vertam neſcio; Quippe ſi dixero, me diſtantiſſimè natum à Chaldæorum, & Aegyptiorum regione, quæ cum à Virgine

Vtrum tanta hodie in Veſuuio facta perturbatio deteriora adhuc portendat.

gine

Obiectiones aliquot diluuntur, quarũ prima eſt, quòd Aſtrologia Medico neceſſaria ſit ad prę ſagiũ.

gine regatur, atque Mercurio, idcircò progignit homines qui antecellunt cognitione mathematum, & obſeruatione motuum cæleſtium, ac ſyderum apud Ptolemæum 2. Quadrip. ſtatim obijcietur, Hippocratem in lib. de Aere, Aq. & Loc. & Gal. in lib. præſertim de Criſ. & Decret. diebus magni admodum facere Aſtronomiam, Aſtrologiamue, dum ambo concludere videntur, magnam omninò partem ad benè medendũ eam conferre; & ad criticorum dierum intelligentiam, nec non multos inueniri Medicos ſub Italo Cælo Aſtrologos fortaſſe magis, quàm Medicos. Quid ſi

Secunda, quòd in hominibus quædam ſit prę ſagiendi vis. Tertia, quòd Medicina ars ſit coniecturalis.

confugiam ad μαντείαν, ideſt, præſenſionem, & ſcientiam rerum futurarum, quam Cicero lib. 1. de Diuinitat. inter homines verſari affirmat, cuius regiam Plato in Timæo collocat in hepate, ſed quàm rectè alibi diſcuſſum? Si ad Medicorum placita ſola me recepero, obtrudet alter, medicam diſciplinam nulli certæ demonſtrationi, ſed probabili tantùm inniti coniecturæ, proindeq. meritò in earum

Reſponſum ad primam

numero cenſeri, quas Plato in Philebo στοχαστικάς nominat, quæ artificiali coniectura veritatem indagant. Verùm, ſi primam conſidero obiectionem, hanc dixerim, vel accipi de Aſtronomia vocata iudiciaria, vel de Aſtrologia propriè dicta; ſi de priori, ne verbum quidem; Ad quam ſicut ad Necromantiam, à qua illa vix differt, cum ſpectare videantur vana iudicia, & præſagia futurarum rerum, & euentuum neſcio quorundam bonorum, vel malorum, ſunt flexa nimis, ambigua, & fallacia, iuxtà Delphica olim oracula illa notiſſima;

Ibis, redibis non morieris in bello: Et
Aio te Aeacida Romanos vincere poſſe.

Aſtronomia deteſtata tam apud Sacros quàm profanos Auctores.

Sub quibus etiam nonnulla continentur, quæ aliqui hodiè à Veſuuiano incendio, ac terræ motu elicere conantur, vt poſteris prædicent portentoſa, ideò talia libens, volenſq. omitto, præſertim quia à Sacris tum eloquuijs, tum edictis iampridem deteſtata, & prohibita ſunt: Vnde in

Apud Eſaiam

Eſaia cap. 47. *Qui contemplabantur ſydera, & ſupputabant menſes,*

menſes, vt ex eis annuntiarent futura tibi, ecce facti ſunt quaſi ſtipula, igni combuſſit eos. De numero iſtorum fuere illi, quos Senatus Romanus, alioquin ſuperſtitionibus deditiſſimus, ex Vrbe pellendos decreuit, vt videre eſt apud Tacitum 2. Annal. & quos anteà vocauerat *genus hominum petentibus infidum, & ſperantibus fallax*. Contra quos tot leges, & ſanctiones Summ. Pontif. & Imperat. perſtant, ac militant. Quorum libri inſuper illi fuiſſe dicuntur, quos S.Lucas refert in Act. Apoſtol. igni combuſtos in Epheſo à nonnullis, qui poſt D.Pauli prædicationem ad Chriſti fidem conuerſi ſunt, atteſtante D. Auguſtino in explicat. Pſalmi 61. Si de Aſtrologia ſcientifica agricultoribus, nauigantibus, & Medicis neceſſaria, per quam ſtatus Planetarum, & Zodiaci ſigna addiſcuntur, quatenùs malignos, ac peſtilentes morbos nobis impertiri valent, nec non ſyderum quorundam proprietates, velut Arcturi, Pleiadum, & Caniculæ, quæ magnam in humoribus noſtri corporis alterationem efficere ſolent, & per quam demùm Lunæ, ac Solis ſtatus agnoſcuntur, vnde Galenus pro faciliori agnitione occaſionis, quæ præceps nimis eſt, operationum Artis, cuiuſmodi inprimis ſunt pharmacorum exhibitio, & phlebotomiæ celebratio, dierum criticorum rationem mirabiliter venatur, contra opinionem Aſclepiadis, & Celſi, qui vno potius, quàm altero die, fęlicius morbos terminari audenter negarunt, quibus ſubſcribens Auerroes, *dies critici*, inquit, *Hippocratis tantùm auctoritate, & experientia nituntur, nulla firma, & ſolida ratione confirmati.* Si, inquam, de Aſtrologia propriè ſumpta præſens accipiatur ſermo, nihil ea ad prognoſticandum Medicinæ conducit, quoniam hæc aliundè prognoſtica ſigna petit, & indagat, nēpè ab his, quæ ad initia huius Capituli ſignificata fuerunt; Quapropter nec quæ talis ſcientia ſuppeditare ſigna poſſet ad id preſagij genus enuntiandum nunc proſequi in animo eſt. Si de virtute prædicendi aliquibus hominibus, vel Ethnicorum teſtimonio

Apud Tacitū.

Apud Summos Pontif. ac Imperat.

Libri in Act. Apoſt. combuſtio.

Non item ſcientifica Aſtrologia.

De dierum criticorum vi mirabili ex Galeno contra Aſclepiadem, Celſum, & Auerroem.

Reſponsū ad ſecundam.

conceſſa, quam nos Chriſtiani tantùm agnoſcimus in Sanctis viris diuino afflatis ſpiritu, hæc remotiſſimè à me diſtat, qui peccator ſum, nec ſplendidum, aut nitidum, ſpeculi inſtar, iecur habeo ad exprimendas imagines, iuxtà id quod autumabat Plato; quique inſuper hebetis ſum ingenij, obnubilatæq́. mentis, ſi potiùs tanta virtus in cerebro vnà cum alijs principibus potentijs, prout Medici ſenſati Philoſophi cenſent, collocanda ſit; Quare abſit à me tanto faſtu inflari. Contentus ergò ero ſolùm tum medica, & meteorologica ſpeculatione, tum Hiſtoricorum relatu, nullo tamen etiam pacto omittens quidquid Sacræ imperant, docentuè paginæ, idq́. in ſubſequenti Capite, quod poſtremum erit meæ huius Exercitationis.

De eodem Prognoſtico, & Curatione ſimul, ac Præſeruatione. Vbi anteà quæritur, an Veſuuianus caſus ſæuiora mala impendere præſignet, & quid Cometę præſagiant, ac Terrę motus, quomodoq́ hi non ſigna ſolùm, ſed & cauſę ſint Peſtilentię; & Aporia. Cuinam cauſę attribuenda ſit Peſtis illa, quę tempore Titi, poſt Veſuuianum incendium, Romanum Pop. tam acriter afflixit. Deinceps Scopi proponuntur in morbis pręſertim periodicis. Veſuuianum malum cur purgantia, & minorantia non admittat, vt nec alterantia, & epiceraſtica. Neapolitanis inuiſum nomen eſt Minoratiui. Prophylactice in nobis quot bona pręſtare ſoleat, & an in Veſuuiano morbo periodico eadem efficere valeat. Vorago ampliſſimè hodie dilatata quomodò emiſſarij, aut fonticuli inſtar ab alijs imminentibus incendijs Veſuuium præcauere

poſſit,

poſſit, & demùm quatuor proponuntur Antidota, humana tria, & vnum diuinum cæteris omnibus anteferendum.

CAP. XV.

& Vltimum.

VT itaque ſermo continuetur, breuiq́. abſoluatur de Prognoſtico ad Veſuuianum caſum ſpectante, quatenùs conſideratio in eo ſit, vtrum huiuſmodi horrificus, calamitoſus, & repentinus in eo, poſt ſæcula, euentus grauiora etiamnum mala hominibus vniuerſim, totius præſertim Italiæ, portendat, qualia ſunt tria decantatiſſima Peſtis, Fames, Bellum, quibus iuremerito Tertullianus in lib. de Anima, & Voragines addit, cuncta vocans inſoleſcentis generis humani tonſuram, quorum priora vniuerſa penè Italia exiguò ante experta eſt, ac Peſtis veſtigia alicubi vſque hodiè impreſſa relicta ſunt, vt contagij fomites nondum prorsùs diſiecti, extinctiuè ſint, poſtremum verò, paucis retrò annis Apulia, ad Vrbem S. Seueri appellatam, quæ, repentè facto terræ hiatu, cum magna hominum ſtrage, ac ædificiorum ruina intrà profundas fauces abſorpta fuit, calamitosè cognouit, nunc verò Campania in hoc parùm fœlix, in eius ſcilicet monte Veſuuio, ob talia infortunia, ac identidem repetita incendia, nihilòminus vbique locorum celebri, & apud Hiſtoricos, Geographos, & Poetas decantato, quàm ob ſui amœnitatem, & fertilitatem, Cæliq́. temperiem, ac vina ſuauiſſima, & generoſa, quæ Lacrymas, & Græca nuncupant; vt igitur, inquam, Prognoſtico dicto finem imponam, primum quod occurrit, non ità ſicco pede pertranſeundum, Meteωron ſit ignitum, ſeu Crinita ſtella eſlatu dignæ magnitudinis, quæ vnà cum inci-

Tonſura humani generis inſoleſcentis quęnam ſit apud Tertullianum.

Vorago in Apulia paucos ante annos facta.

Præſagiũ ex ſtella Crinita ſupra Veſuuij faſtigium.

incipiente morbo ſuprà Veſuuij montis apices in ſublimi per hebdomadam viſa eſt,quando antiquiſſima opinio fuit, impreſſionem hanc aeream quantumuis è naturalibus cauſis obortam, mali tamen ominis eſſe, nobiſq. prę-monſtrare magnam in Mundi mole commotionem, & aliqua è notatis infortunijs humano generi impendere. Vnde Plinius genericè loquens lib. 2. cap. 25. *Terrificum*, ait, *magna ex parte ſydus, ac non leuiter piatum; vt ciuili motu Octauio Conſule, iterumq. Pompeij, & Cæſaris bello*. Et vates:

Cometę quidnam genericè portendant apud Plinium.

Apud Poetā.

A Ioue fatales ad regna iniuſta Cometæ.

Ità cenſent multi in ſignum dari iam iam aſſuturæ mortis magnorum Principum. Quam rem expreſsè nos edocet D. Damaſcenus lib. 2. Fidei Orthod. cap. 7. dum inquit. *Exiſtunt plerumque Cometæ ſummorum Principum extremum vitæ diem portendentes, qui Dei imperio certis temporibus conſtantur, rurſuſq. dilabuntur*. In quem ſenſum ante eum ſic cecinerat Sibylla 3. Oracul.

D. Damaſcenum.

Et Sibyllam.

Sole ſub occiduo vero, vocitata Cometa
Stella relucebit, gladij mortalibus index:
Et famis, & mortis, præclarorumq. virorum
Atque Ducum interitus magnorum, Nobiliumq.

Sed cum pręſens Meteωron ſpeciatim ſuprà verticem tantùm Veſuuij iam ardeſcentis apparuerit, non ſparſim, non vagè oberrans, certè niſi inter effectus magnarum, multarumq. exhalationum è cauitatibus eius in aerem elatarum referri non poteſt, abſque eo quòd grauius quidpiam portendat, quàm tota ſimul Veſuuiana commotio, quæ exhalationes vbi diſſolui, ac minui cœperunt, & ipſa impreſſio ob ſubtractionem materiei, è qua oriunda erat, reſoluta diſparuit, tanquam vmbra quæ corpus inſequitur, & pathognomonicum ſymptoma potius, quàm vel prodromon ſignum infauſtum, vel aliarum impendentium calamitatum index. Id quòd congruit omninò cum Ariſtotelicis axiomatis, per quæ ſcimus Cometarum generationem attribuen-

Cometa Veſuuij cur non videatur ſęuiora portendere.

Ex Ariſtotelis doctrina quid Come-

buendam eſſe ſpiritibus, vel exhalationibus vi caloris tam ſolaris, quàm terreni productis, & dein attractis, ac emiſſis in ſublimiorem aeris regionem, vbi intenſiori calore incenduntur, proindèq. varia Cometarum genera formantur; Vnde ſi quid valent ad præſagiendi rationem, cum Peripateticis aſſerendum eſt, ventos ab ijs graues, æſtuſq. ſignificari. Sed quidni etiam ſignificare valent procellas, ſiccitatem, ſterilitatem, terræ motus, aeris intemperiem, quam ſiccus, & venenoſus halitus inducit, maximè verò iuxtà vliginoſa, & paluſtria loca, in quibus humor ad fæcem exhauſtus computreſcit? Quidni ſimiliter morbos potiſſimùm calidos, & ſiccos, & ex conſequenti acutos, ac perniciosos? Sed, vt dicebam, ad alios potiùs Cometas, quorum cauſæ ab ampliori terræ ſpatio eleuantur, quàm ad hunc, de quo agitur, paruo nimis loco, ſuprà Veſuuij faſtigium, circumſcriptum talia pertinere videntur, ſic tamen, vt nec iſtum referre aureum ſæculum exiſtimem. Verùm quid de terræ motibus tot horrificis, ac magniſonis, qui eodemmet tempore alibi quoque, vel vltrà terminum à Seneca præfixum, editi ſunt. Originem quidem primariam ſortiebantur ab immenſis exhalationibus intrà cauernas profundiſſimas, & cum alijs cæterorum quorundam montium continuatas incluſis, impetuoſèq. motis tam præantiperiſtaſi, quàm præ igne foràs exilire nitente, ſed conſenſus nomine ſuperiùs explicato aliquot pariter loca longè ſemota tremulo motu diuexarunt, vt non ità intrà anguſtos Veſuuij montis limites reſtringendi ſint hi terræ tremores, quemadmodum Cometæ apparitio. Modò peruulgatum eſt apud omnes, quòd terræ motus, præſertim qui parui non ſint, & breues, ſed magni, continui, vel crebrò ſæuientes, & in pluribus terræ partibus, grauiſſimas clades minitentur, eoſq. varia infortunia ſubſequantur. Quare Plinius lib. 2. cap. 84. ità loquitur: *Neque verò ſimplex malum, aut in ipſo tantùm mota periculum eſt, ſed par, aut maius oſtentum. Numquam Vrbs Roma tremuit, vt*

non

tę prę ſagiant quomodo ſiant.

An ſignificẽt malam aeris intẽperiem.

An morbos calidos, & acutos.

Prę ſagiũ ex terrę motibus.

Apud Sarmatas per idem ferè anni tẽpus abruptus mons globos ferreos, ſimiles ijs quibus intra bombardas vtimur, & cruentatas aquas egeſſit, cui portento nõ valdè poſt Regis eorũ mors ſucceſſit.

Quinam terręmotus mali ominis ſint.

Plinij locus de Roma tremeſcente.

non futuri alicuius id prænuncium eſſet. Quibus verbis, licet non æternæ veritatis, fidem nihilominùs addũt exempla varia, quæ colliguntur ab hiſtoricis, per quæ abundè nimis conſtat, terræ motibus ſuperuenire plerumque ſolere, ſi non omnes, ſaltem aliquas è prædictis calamitatibus, quæ ſub nomine tonſuræ inſoleſcentis generis humani cõprehendit Tertullianus. Tremoribus, & flagrantiæ Veſuuij anno 81. à Chriſti Natiu. ſub Tito Imperatore Peſtilentia grauiſſima ſucceſſit, vt Suetonius, ac Dio in eius vita recolunt. *Quanquam*, inquit Dio, *hic cinis non attulit ſtatim grauia incommoda Populo Romano; tamen poſteà morbum peſtilentem, & grauem immiſit*. Sicut poſt alterum incendium, quod fuit ann. 202. ſub Seuero magna facta fuit rerum mutatio, de qua Xiphil. in Seu. *Ex ÿs, quæ in Veſuuio acciderunt, quandam rerum commutationem fore, quæ in Plautiano paulò poſt eſt facta*. Inſuper à terræ motibus Nerone, Traiano, alijſq. regnantibus editis, nigro ſignandæ lapillo epidemiæ, & aliæ calamitates inſurrexere, quas nũc ſi velim ſigillatim commemorare non dubito, quin tædio Lectori forent, cui ſat erit non ignorare terræ motui, & incendio Ferrarienſi, de quo alibi dictum eſt, & piſcium Padi mortalitatem, & in locis Venetæ dictionis à Ferrariæ tractu parum diſtantibus, Venetijſq. ipſis tandem peſtiferum morbum acceſſiſſe, necnon anno CLXXXI. menſe Martio in Romana regione terræ tremorem magnis cum mugitibus deſæuiſſe, quaſi in ſignum ſubſecuturæ afflictionis, quæ non ità poſt propalata fuit, dum Henricus Imperator in Italiam venit, Gregorium Septimum, Hildebrandum anteà vocatum è ſede deturbaturus, quòd eius impios mores, & ſimoniam ferre nollet S. Pontifex; imò acta eius anathematicis cenſuris damnaſſet; Vnde varijs magniſq. cladibus, & iniurijs Pontificem afflixit, cogens etiam tam ſublimi dignitati renuntiare, erigens Antipapam Gibertum Parmenſem Archiepiſcopum Rauennatem, qui Clemens vocatus fuit, ſed, vt illegitimè creatus vndique explo-

Poſt alios Veſuuianos tremores, & ardores quę mala ſuperuenerint.

Poſt terręmotũ, & incendium Ferrarienſe, de quo ſuprá.

Poſt terręmotum Romę editũ anno CLXXXI. quid noui acciderit.

exploſus euanuit, perſeuerante Gregorio, cui defuncto ſucceſſit Victor. III. montis Caſſini Abbas, qui ſtatim contra Henricum Gregorij partes ſuſcepit. In his autem commotionibus tradit Platina, quaſdam Vrbes adeò concuſſas fuiſſe, vt Syracuſis maior Baſilica corruens, dum veſperæ celebrarentur, omnes qui tum in templo aderant, contriuerit, duobus tantùm diuinitùs ſuperſtitibus, Diacono ſcilicet, & Subdiacono. Sed omnipotens ille Deus, qui nos creauit, ſimulq́. redemit, & Sacerdotalem hanc, & regiam Vrbem, tanquam nouam Sion in ſedem ſacroſanctæ ſuæ Religionis elegit, vt à Peſte, Fame, Bello, Terræ motibus, Incendijs, Voráginibuſq́. in tot hodie Italiæ locis miſerè obſeruatis, immunem præſeruauit, ità confidenti animo ſperandum, interceſſione præſertim Beatorum Apoſtolorum ſuorum, ac Martyrum Petri, & Pauli Patronorum, ab omni impendente, & è lõginquo à ſacrilegis minitato infortunio illæſam penitùs, intactamq́. permanſuram eſſe, ne taceam, quòd Roma, vt ſuprà vberiùs demonſtraui, ne minimum quidem ſignum ſenſit hodie eorum, quæ in Campania facta ſunt; ſecus ac euenerit tempore Titi, ſub quo terræ motus, cinerum, & fumorum, ac fauillarum nubes cum euidentiori admodum, & maiori periculo experta eſt, quàm in præſenti Neapolis, vbi valdè maior metus fuit periculo, & damno, ſi priuati aliqui excipiantur, qui in montis ambitu omni ex latere, & ad mare potiſſimũ, Vrbes, Oppida, Hoſpitia, & amęniſſimos agros poſſidebant. Dio ſiquidem in Tito ſcribit, alios exiſtimaſſe Mundum in Chaos redigi, aut igni conſumi, Solem in terram cadere, & hanc in Cælum aſcendere, &c. Neceſſe eſt enim affirmare, tunc Romanum hoc territorium vndequaque fuiſſe concuſſum, ſubterraneis cauernis interiectis conſentientibus, quarum labyrinthęos gyros, atque mæandros noſtra hac præcipuè ætate Deus ipſe inuios eſſe iuſſit, ac obturauit, iter, motumq́. exhalationibus concitatis intercludens, atque retardans. Quàm verò apud antiquiſſimos popu-

Terręmotus Syracuſis.

Roma cur hodie immunis à tot flagellis.

Opinio quòd terrę motus portentoſa euenta oſtendāt antiquiſſima fuit. Apud Ioſephum Hebręum.

populus recepta, & obfirmata foret opinio, quòd tremores terræ portentoſa euenta præoſtenderent, cùm apud alios paſſim legi, tum maximè apud Ioſephum, & Antiq. Iudaic.lib.15.cap.7.& de Bello Iud.lib.1.cap.14. Vbi narrat, quòd cum veris initio terra mota, infinita quidem pecorum, triginta (Cap. verò Antiquit.citato decem habet) hominum millia peremiſſet, exercitus verò manſiſſet incolumis, quoniam ſub diuo, vbi ædificia non erant, quorum ruinis obrui poſſent, tendebat, & hic non tam magnitudine, & aſſiduitate calamitatum fractus, quàm huiuſmodi terræmotibus tanquam ſupremam minitantibus ruinam exterritus, bellum cum Arabibus hoſtibus iterum ſubire nollet, Herodes eum ad repugnandum incitare tentans, inter cætera, quæ ad perſuadendum nouum conflictum exercitui profert, eſt; *Ego enim tantum abeſt, vt hoſtes poſt terræ motum pertimeſcam, quod magis putauerim Deum hanc illis illecebram immiſiſſe, vt pœnas redderent. Non enim tantùm manu armiſq. freti, quantum noſtris calamitatibus, veniunt:* & non ità poſt ſubiungit; *Nihil autem vos terreat rerum anima carentium metus; neque arbitremini terræ concuſſionem, alicuius futuræ cladis eſſe portentum. Naturalia namque ſunt elementorum quoque vitia; nullumq. damnum inferunt, niſi quod ex ipſis euenerit; nam peſtilentiæ quidem, vel famis, vel terræ motus ſignum tardante malo fortaſſe præceſſerit: ipſa verò cum extiterint, ſui magnitudine finiuntur.* Hactenùs Herodes, cuius verba è diametro oppoſita ſunt Plinianis, & multis decurſu temporum factis obſeruationibus, inter quas recolenda quoque eſt altera, cuius idem Plinius meminit lib.3.cap.106. & ad incendium redigitur: *Nymphæi crater dira Apolloniatis ſuis portendit, vt Theopompus tradidit. Augetur imbribus, egeritq. bitumen, &c.* Addamus, quòd terræ motus iuremeritò dicuntur, olimq. non ſemèl obſeruati ſunt, præſignare, inter alias clades, peſtiferam labem; quoniam cum hæc ſubindè oriatur ex aereis

Apud eũdem Herodis verba diſſuadentia exercitũ à timore futurę cladis poſt terręmotum.

Contraria Plinianis, & experientię.

Terręmotus quomodo Peſtilentiam portendant, imò efficiāt.

aereis miaſmatis corruptis, intùſq. inſpiratis, quæ à terræ ſpecubus vliginoſis, vnàq. mineralibus varijs, & alijs venenatis materijs longo nimis tempore intrà eam cohibitis, in ſublime vi Solis eleuata aeri ipſi impertiuntur; occaſione verò terræ motuum dehiſcens terra huiuſmodi tetros halitus afflando aereum corpus vitiet, atque corrumpat, ideò, non vt ſignum ſimpliciter, ex mera obſeruatione, ſed tanquã etiam Peſtis cauſa, ſaltem ſine qua non, habendi à nobis ſunt terræ tremores. Tales autem perſpiratus, ſeu exhalationes repētè ex aliquo terræ loco calido, humidoq. & maximè cõcluſo emiſſas, peſtiferis, & quæ latè poſtmodũ contagia agant, Epidemijs originem præbere, ac ſubminiſtrare, tam notum eſt apud omnes quàm quod notiſſimum; vnde & exhalatio illa, quæ genita eſt in puteis, ac foueis, quæ diù clauſæ, ac obturatæ manſerunt, in cor attracta eorum, qui primò loca eiuſdem ſubintrant, ſtatim eos enectat, ac iugulat veneni in morem. De qua re abundè à me agitur in Prouidentia Methodica ad Luem peſtiferam pręcauendam, cuius pars vocata Practica iam tres circiter annos in lucem edita fuit. Cum itaque terræ motus concuſſione valida, & continua, aut crebrò iterata terram ipſam findat, ſicq. aditus recludatur tetris, peſſimiſq. halitibus, quorum inſpiratione tum ſpiritus, tum humores noſtri corporis inficiuntur, ac commaculantur, idcircò poſt eos morbi contagioſi non ſemel inſurrexerunt. An hinc ergò deducendum, Peſtem affuturam, ac miſeris accolis, viciniſq. populis nouam hanc aliam ſtragem impendere? Nequaquam, vt reor, quia iam aliquod futuræ tempeſtatis ſignum præberent febres mali moris, in regione illa, in qua non obſeruantur, cum tamen vernum tempus ſit, in quo morbi ſimiles, citrà etiam talem occaſionem, pullulare conſueuerunt, imò nunc iam Aeſtas labi incipiat, tametſi calores, & ſiccitates perſiſtant. Prætereà conſideratio facta à nonnullis eruditis viris de Igne, Sulphure, Nitro, & pyrio puluere ex his concinnari ſolito, quæ cuncta, & ſin-

An ex terrę motibus Veſuuij accolis, & vicinis Peſtis pręſagiēda.

Q q gula

gulæ ad fugandam Peſtem maximè aeream, & ad contagioſa miaſmata diſijcienda, ac extinguenda mirum in modum valent, mihi non niſi arridere poteſt, propter rationes multas, & auctoritates, quas in Practica parte mox citata, & in Conſil. Prophylactico anno præterito diuulgato attuli; Verùm eædem rationes militabant etiam tempore terræ motionis, & flagrantiæ ſub Tito, & nihilominùs tam atrox non ità poſt irrepſit contagioſa lues, cuius origo accepta refertur potiùs cadaueribus inſepultis, è quorum fœtidiſſimo halitu contaminatus aer peſtilentes morbos immiſit, iuxtà illud Ouidij:

Dubitatio.

Corpora fœda iacent, vitiantur odoribus auræ, &c.

Peſtilentię ex cadaueribus inſepultis cùm apud alios multos, tum apud Ioſephum Iudęum.

Cuiuſmodi Peſtilentiæ infinitæ ab alijs, & à me referuntur in prænotatis opuſculis, quibus ad id ſummoperè confirmandum liceat mihi nunc adijcere, quod narrat Ioſephus de Bello Iud. lib. 4. cap. vlt. occaſione naualis prælij in Geneſar lacu, quem Iordanes interſecat, per Veſpaſianum cum Iudæis peracti: *Mixtum*, ille inquit, *ſanguinem, plenumq. cadaueribus cerneres totum lacum; nullus enim ſaluus euaſit. Acerbus autem ſecutis diebus odor illam regionem oppreſſit, & facies. nam littora quidem naufragijs ſimul plena, & corporibus tumidis; caleſcentes autem, ac tabefacti mortui Cæli tractum corrumpebant, vt non Iudæis ſolùm ille caſus miſerabilis videretur, verùm etiam auctoribus ipſis eſſet inuiſus*. Quæ hiſtorica notatio corroboratur doctrina Galeni 1. de Differ. febr. cap. 4. & eorum omnium, qui de Peſte commentaria ediderunt. Vnde libenter & ego conceſſerim ab hac ipſa cauſa infici vſque adeò poſſe aerem, vt peſtilens, contagioſusq. factus epidemicos morbos longè, latèq. propagare valeat, ſed an quę Romanos afflixit Peſtilentia, poſt Veſuuianum motum, atque flagiorem tempore Titi, huic cauſæ aſſignanda ſit, non equidem auſim promptè aſſerere, tum quia Romæ, & in locis ad eam ſitis nulla ſubſequuta mortalitas effatu ſaltem digna fuit, vt inde inhumata cadauera Romanũ Cęlum

Apud Gal. & alios.

An Peſtilentia poſt Veſuuianũ malum tempore Titi Romanã Vrbem vſq. adeò vexans tali cauſę ſit aſſignanda.

conta-

contaminare potuerint. Si enim talis adfuiſſet euidens cõtagionis occaſio, certè Hiſtorici ſilentio eam non inuoluiſſent; quinimò Dionis verba à me quoque ſuperiùs allata contrarium penitùs ſonant, vbi infecti, peſtiferiq́. aeris apud Romanos cauſam omnem tribuit cineribus, qui à Veſuuio monte ad hoc Cælum tunc temporis auolarunt: *Quamquam hic cinis non attulit ſtatim grauia incommoda Pop. Romano; tamen poſteà peſtilentem, & grauem morbum immiſit*. Quemadmodum itaque variam illam, & multiplicem materiam ex cineribus, ac portionibus Sulphuris, Bituminis, Nitri, & aliorum conſimilium vnà cum terra, aere, & aqua pluuia permiſtis, concinnatam, idoneam iudicamus omnes ad impinguandam terram, tanquam mixtum quoddam calidum, & humidum, ac veluti fimum iumentorum, quo ſtercorantur campi, & horti; vnde Franciſcus Schott. Itin. Italiæ lib. 3. de Veſuuio loquens ait: *Itaque cineres eius flammis diſperſi per agros proximos; item ſaxa, glebæq. ignibus excoctæ, pluuijs diſſolutæ mirifica ſtercoratione lætificant, & fœcundant omnia*. Ità eadem etiam, quæ tetrũ valdè, ſpiritibuſq́. tam animalibus, quàm vitalibus infenſum, nedum ingratum, efflat odorem, niſi ardore Solis ad incinerationem, ac vltimum ſqualorem redigatur, non adeò certos, & cõfidentes faciet inquilinos, quin per Aeſtatem proximam, & Autumnũ febribus ſaltem mali moris, ac peſtilentibus ſine peſte vocatis à Galeno, corripi, diuexariq́. poſſint; Qui timor à me tantùm incutitur ad prudentiam, & cautos reddendos accolas, propinquos, & cæteros, in quorum agros, & locos huiuſmodi cineres mineralibus qualitatibus infectos, quaſi paleas leuiſſimas Veſuuius è patentiſſimo ore deſpuit, non ſpreto exemplo brutarum animantium, quarum ingens numerus in Apulia menſibus Decembri, ac Ianuario perijt, à paſtu herbarum ſuper quas Veſuuiani cineres ceciderant, à quibus pariter multum vereor, ne arborum, ac ſegetum, quas tetigere, prouentus aliquot ſaltem annorum omninò præ-

Dionis de illius Peſtilentię originę opinio.

Medica ratione corroborata.

Ab exemplo brutorũ animalium quę à paſtu herbarũ ſuper quas cineres cecidere mortua ſunt.

repti ſint, vnde hac ipſa die, quæ eſt 27. Maij, ex epiſtola mihi Nola miſſa, & die 23. ſcripta huius menſis, accepi herbarum paſcua pro boum nutricatu vbicumque illo in territorio deſiderari, ac fruſtrà quæri. Loca etenim vbi Nitrum, & Sal vigent, præcipuè verò Nitrum, ſterilia vbique ſunt. Vnde cum fluenta ignita Nitro, & Ammoniaco Sale referta, non modò Bitumine, & Sulphure, per varios canales vniuerſam Veſuuij molem extrinſecùs alluerint, in qua tot amæna, & fertilia loca iucundiſſimo aſpectu vireſcebant, neſcio quomodo hæc aliquandiù glabra, & ſterilia permanſura non ſint, quando Virgilius 2. Georg. ità hac de re canit:

Salſa autem tellus, & quæ perhibetur amara
Frugibus infœlix, ea nec manſueſcit arando.
Nec Baccho genus, aut pomis ſua nomina ſeruat.

Nitroſas aquas ad raphanos, & braſſicas multum conferre ex Plinio, & Dalecampio.

In quo tamen triſti nuntio liceat, pro leuamine, contrarium, ac lætum aliud notare ex Plinio, cuius teſtimonio fidem num addat hodierna obſeruatio, iudicent qui præſentes ſunt; Inquit ergò lib. 31. cap. 10. *Ad raphanos vtuntur* (Nitrum intelligit) *Aegyptio: teneriores eos facit.* Seu potiùs, vt Dalecampius in ſuis Annotat. legit, *Ad braſſicas. Illas enim viridiores facit, & teneriores, coctuq. faciliores; nec tantùm eas, ſed & carnes, ſi apponantur. Plutarch. Quæſt.* 10. *lib.* 6. *Sympoſ. Theophraſt. cap.* 14. *lib.* 6. *Cauſ.* Inſuper etiam obſeruatum perſæpe fuit, ad magnos

Verum terræ motus indicent Sterilitatem.

& extenſos terræ motus, ad quos dehiſcens terra peſſimas emittit foràs exhalationes, ſubſecutas ſterilitates, & aporias, indeq. ex conſequenti peſtilentias, prout eſt in Græcorum paroemia; λοιμὸς μετὰ λιμόν: *Peſtis poſt Famem*. Faxit tamen Deus Omnipotens, & Miſericors, qui ſolus, vel Meſuæi teſtimonio, omnes ſanat languores, quique ab vlteriori ſtrage, tempore quo incendium furebat, Neapolitanam Vrbem, Nolamq. adeò vicinam mirabiliter præſeruauit, & cuius etiam beneficio, ac ſpeciali gratia Roma, atque eius regio nulla hodie ſenſit incommoda ex ijs, quæ aliàs

tem-

tempore Titi Veſpaſiani tam horrificè,imò (poſt ſubortam Peſtem) tam calamitosè, & funeſtè experta fuit, vt hæc & alia portentoſa ſigna, quæ deteriora adhùc minitari videntur, ad conuerſionem, & ſalutem animarum ſuſcitata ſint tantummodò, non in flagellum populi ſui electi, quem creauit, atque redemit. Hæc de Prognoſtico; poſt cuius examen,ad indicationes, aut ſcopos nuncupatos curatiuos ab affectus, & malè affecti corporis natura, ſede affecta, & cauſis diligenter anteà perluſtratis elicitos Medici Dogmatici, quales Hippocratici ſunt,& Galenici, deſcendunt, & mox ad præſidiorum materias, quando tamen morbi, vel curam nō reſpuūt,& pro deſperatis relinquendi nō ſūt, vel eorundem ſæuities demulceri quoquopacto poteſt, vt ſi ab ægrotorum corporibus depelli nequeant, ſaltem mitefacti ægros ipſos longiorem vitam leui cum moleſtia traducere permittant. Ad hæc in morbis,quos vocant periodicos,cuiuſmodi ſuprà dixi Epilepſiā eſſe, Aſthma, Arthritidemq́. duplex tempus conſiderant, paroxyſmi vnum, & interualli alterum, quippe in illo morbi ſymptomata præſentia tollere, vel ſedare contendunt, in hoc verò cauſas auerruncare ſtudent, vt ſit mixta quædam operatio, ſed ſeorſum facta, nempè ex therapeutice, ac prophylactice conſtans, illa præſentem, hæc abſentem adhuc morbum collimante. Dum ergò ſæuit, vrgetq́. morbus in Veſuuio quid agendum? Ante omnia cenſeo quieſcendum prorsùs eſſe à purgatione, etiamſi corpus foret animatum, quod Cholera, aut febrili morbo acuto torqueretur; Siquidem ait Hippocr. ſect.1. Aphor.24. *In morbis acutis raro, ac ineunte morbo (ſi id faciendum) pharmaciæ eſt locus; Atque id, adhibito ante ſingulari iudicio faciendum*. Quippe quia acuti morbi pharmacorum calidorum, cuiuſmodi præſertim erant Hipp. ætate vſitata, vi ingraueſcunt, & quòd illi ferè excretione critica finiantur; vnde morbos acutos fermè omnes naturæ beneficio iudicari docet idem Hippocr.6. Epid. 2. 9. quos propterea raro purgatione cura-

Scopi qui,& quando à Medicis Dogmaticis ante curationem conſiderentur.

In morbis periodicis duplicis temporis examinatio.

Curatio morbi Veſuuiani præſentis fieri ne poſſit per cathartica dicta medicamenta.

Cur non poſſit,tametſi animatum foret corpus, ex doctrina Hippocr.

curamus; nec non etiam, ne vires frangantur, febrilis calor augeatur, efferaq́. materia in principem partem ruat. Si non euacuantibus proritanda eſt materia turgens, & eiuſdem fluor ad exteriora, quæ in corpore Veſuuij nobiliora ſunt, quàm intimiora, ſecus ac in noſtro eueniat, euocari non debet; An placidiora propinanda, hypelata, & benedicta vocata, quorum ſpecimen Hippocrates docere nos voluiſſe videtur, cùm lib.4. de Reg. acut. in curatione Cauſonidis ad bilem acrem in ventriculo ſtabulantem expurgandam, timens Catharticorum, quibus tunc Medici vtebãtur, nimiũ feruorem, lac propinat, (quod tamen aliàs lib.Aph.5. vniuersè damnat in febribus præſertim acutis) vel etiam, quod magis conueniens eſt, lactis ſerum. At huiuſcemodi, leuia fortè nimis in tam vaſto corpore, & profundo barathro, apta magis erunt cõmouere, agitareq́. quàm integrè educere, humores, aut mineras. Licet ſiquidem nonnunquam per talia, ſicut etiam per vomitoria, moliri vacuationem, quanquam per partem, aut ex ſe nobilem, aut, ex officio, vitæ neceſſariam, vel iam laborantem, ac malè affectam, vt in Cholera fit, ac Dyſenteria, ad tollendam, extirpandamq́. radicitus cauſam mali fautricem. Tranſitus enim prauorum humorum per huiuſmodi loca, pharmacorũ vi attractorũ, momentaneus eſt, & maior vtique vtilitas ab eorũ ſubitaria purgatione oritur, quàm ſit noxa ex defluxu per partes aut conſpicuas, aut iam vitiatas. Sed neque hæc medendi ratio admittetur à furente Monſtro, ſi inter locum, & locatum tanta ineſt cognatio, vt, quod vni diſplicet, alteri non placeat. Quippè Neapolitani omnes, parcant mihi obſecro, vnà cum ſuis alioquin eruditiſſimis Medicis, audita Minoratiui voce, horrent magis, & tremunt, quàm in hodiernis terræ motibus, & quando illis anteponuntur, ac propinantur Cathartica præualida. Et tamen rectiſſimè dictum à Marſilio Ficino in Argum. ad Phædonem, *Medici ſapientes duplici vtuntur purgatione. Prima quidem leniendo. Secunda vero*

Vtrum per Minoratiua nuncupata.

Cur Hipp in Cauſonide lac propinet, quod alibi in febricitantibus damnat.

Cur interdũ liceat vacuare per partẽ affectam, aut vitę neceſſariam.

Quare nec per talia medicamina.

Neapolitani omnes quàm timeant Minoratiua, ab exẽplo quorundam Principum, quibus Auctor Venetijs medicinã fecit.

verò ſoluendo. Scientes neque ſatis eſſe lenire, neque tutum ſoluere antequam lenias. Nam, dum eram Venetijs, ac tempore Interdicti PAVLI V. conueniſſent illùc vnà cum D. Franciſco Comite de Caſtro (qui, annis præteritis, cognita humanarum rerum, & Aularum Mundi volubilitate, atque fallacia, optimam partem eligens, Benedictinorum Religionem amplexus fuit, ſæculo renuntians) multi Neapolitani Proceres, & per initia menſis Nouembris inclytam illam Ciuitatem ingreſſi, mox ferè omnes in morbos incidiſſent, (inter quos recordor fuiſſe Marchionem Brienſem, Marchionem Ioioſæ, D.Ferdinandum Auolos, Com.Rochæ, qui tamen non ægrotauit, & alios, quos inter ætate, & prudentia ciuili eminebat Dux Vitri, cuius filius tenellæ tunc ætatis grauem, dubijq. euentus morbum vix ſuperſtes euaſit) his minorantia medicamenta vt ſtatim aſſumerent, difficillimè perſuaſi, quamuis eorundem in cunctis, ac ſingulis neceſſitas euidentiſſima foret, quòd in illo terreſtri itinere manè, veſperiq. apud varios Principes, & Gubernatores Vrbium Adriatici littoris, ſplendidè, lautèq. conuiualibus epulis accepti, ſtomachum, primaſq. Oeconomiæ nutritoriæ vias tum cibis crudis, & incoctis, tum humoribus eterogeneis corruptis (vnde & eorum aliqui vermes emouebant) refertas, ac plenas haberent. An relictis purgatorijs omnibus medicamentis, inſiſtendum ſolummodò alterantibus, ac epiceraſticis, tanquam contraria vi pugnantibus, quorum adminiculo alia retardare, imò extinguere ſolemus incendia? Neque hìc vlla euaſionis ſpes eſt. Nam ſi marinas aquas vicinas per ſupremos, infimoſq. hiatus, & caminos intrà montis barathrum immittere vel hominum exercitus tentaret, qui nec ardentium aquarum torrentes, nec cinerum, ac lapidum ignitorum turbines, ac proiectiones timeſceret, hæ tantùm abeſt, vt ignes deleant, extinguantuè, vt eos potiùs pingui ſua, & oleaginea ſubſtantia incendant, & ingeminent, vel certè, niſi difficillimè, ac diutur-

Aurea Martilij Ficini ſententia.

D. Franciſcus Com. de Caſtro.

Marchio Brienſis.
Marchio Ioioſe.
D. Ferdinandus Auolos.
Com Rochę
Dux Vitri.

Vtrum per alterantia ſolũ.

Cur neque hęc iuuatura ſint.

diuturna affuſione obruant, & ſuffocent. Quinimò nec fontium, lacuum, fluuijuè Sarni haud longè inde oberrantis latices omnimodo frigidi, & humidi, ad id mali æſtuoſi genus infringendum, caſtigandumq́. quidquam conferunt. Quoniam primùm, vbi ſulphurei, præcalidiq́. humores, & paris naturæ mineralia copiosè dominantur, ab aquis tam ebibitis, quàm iniectis ambo excandeſcunt, velut igniti carbones apud fabros ferrarios, dum modica illis aqua ſuperaffunditur. Vnde Hipp. alicubi ſcripſit, in biliosis corporibus, & febribus ardentioribus aquam in bilem mutari, ac degenerare, de quare ego diffusè in meis Cent. de Quæſit. per Epiſt. & quia deinceps, cum coruſcationes, igneſq́. Veſuuiani mineris hæreant bituminoſis, quæ ab aquis omnibus, tanquam ab igne ignis, inflammantur, malum augebunt, nedum imminuent. Quare, dum ea, quæ prodeſſe ſolent, potiùs lædunt, quàm in anguſto ſpes reliqua ſit, pro tanto malo debellando, aliorum iudicium eſto. Quòd ſi curatiua methodus morbum, eiuſq́. dira ſymptomata præſentia ſanare incaſſum doceat, obnitaturq́. propter allatas rationes, aut quòd iam morbus ipſe ſit ex ſe, ſi non penitùs, ſaltem maiori è parte abolitus, nullis indigens Medicorum auxilijs curatorijs, cuiuſmodi nunc Veſuuianus eſſe dici poteſt, licet paucos ante dies Auguſti menſis præteriti denſiſſimos fumos, cinereſq́. cum antegreſſis bombis, vomitibus aquarũ, ac horrificis terræ motibus, cum damno, & pauore accolarũ, vicinorumq́. euomuerit; vtrum boni aliquid prębebit Prophylactice ad idẽ mali genus nõ ſubeundum? Ne ſcilicet ampliùs paroxyſmus eius reuertatur, aut, niſi per diſtantiſſima interualla, ſeu, valde modeſtiùs, quàm hodie fecerit? Hùc etenim vergunt Medicorum ſcopi in Præſeruatione. Quam prouinciam nihilò minus difficilem, & arduam iudico ſuperiori, quoniam ægritudo hæc in Veſuuio ab vtero manat, à primis dico exordijs, quæ in animantibus ſemen ſunt, & ſanguis, in monte verò

eſt

Quãdo aqua in corporibus in bilem vertitur.

Vtrum, cum hodie in Veſuuio morbus ferè extinctus ſit, Prophylactice locum habere poſſit. Quinã ſcopi in ea ſoleant collineari.

Ab Auctore cur vel impoſſibilis vel difficillima prouincia iudicetur.

eſt primaria conſtitutio, quam Deus illi in creatione totius Mundi tertia die indidit, quæ tam in ſtructura partium eius, quàm propria temperatura, & qualitate minerarum conſiſtit. Morbi autem à ſemine, & ſanguine implantati, qui hæreditario quodam iure in poſteros deſcendunt, inſanabiles iudicantur, quòd in viſceribus præcipuis fixas egerint radices, ideſt, hecticas, non ſcheticas diſcraſias impreſſerint, quarum culpa noua rursùm colliguntur excrementa, in periodicorum morborum inſtaurationem. Quare deſperata videtur eſſe mali huius in Veſuuio tam ſanatio, dum pręſens affligit, quàm præſeruatio, tempore medio, & interualli appellato, quo emiſſaria vocata, ſeu fonticuli non leuiter iuuare creduntur, ad retardandam humorum, vaporumq́. collectionem, quòd per huiuſmodi aperturas euocentur ambo, & expirent; vnde è voragine, hodierni tremorįs, & incendij occaſione, ampliſſimè dilatata profundæ montis exhalationes (quæ hucuſque intrà anguſtos nimis mæandros inuitæ cohibebantur, proindeq́. auctæ, & concitatiori motu percitæ, nec promptum, & idoneum exitum reperientes, modis ſuprà enarratis, cùm tremorem, tum flagrorem inuehebant) in futurum iugiter ad libitum proditurę, in cauſa fortaſſe erunt, vt malum hoc Veſuuius non ſentiat, aut, niſi per longiora ſpatia, quàm ſit hactenùs obſeruatum, aut deniq́. mitiori paroxyſmo. Vt enim ab initio hodiernæ acceſſionis vehemens tantoperè fuit, non ſolùm ob copioſæ nimis materiæ, è qua ſubleuabantur exhalationes, incenſionem, ſed etiam quòd inchoans per valdè anguſta orificia tam ignitæ, quàm non, ſed tantummodò agitatæ exhalationes ipſæ exilire cogebantur, ſic vice verſa, reſeratis vijs, tamq́. lata, & oblonga, qualis hodie facta apparet, dehiſcentia perſeuerante, veriſimile ſit, inpoſterum minori admodùm cum impetu deſæuiturum. Nonnulla tamen denique menti occurrunt remedia, in accolarum, & proximorum populorum beneficium, obliuione non obruenda. I. Antidotum eſt ad-

Morbi ab vtero curpisrumque inſanabiles.

Fonticulorũ vtilitas, & Voraginis hodie in Montis cacumine dilatatiſſimę.

Antidota quatuor ad preſeruationem conducentia. Primum.

uerſus Peſtem decantatiſſimum, quod alij *Pilulas de tribus* nuncupant, *Citò, Longè, Tardè*, imò, ſi pro *Tardè* poneretur *Nunquam* vtilius prorſus foret; quippe etiam Seneca *6*. Quæſt.nat.1. narrat Veſuuianos olim plurimos, poſt ingentem ſuſceptam cladem, monti, & Campanię renũtiaſſe, inq́. alia migraſſe loca, quod tamen nõ ab omnibus factũ fuit, vt nec hodie fiet, amœnitate loci contrariũ ſuadente, & præterita damna è memoria obliterante. Quod remedij genus commune erit cùm tremori, tum flagrori Veſuuij, & aliorum locorum. Quæ verò ſequuntur, ad terræ motum magis pertinere videntur. II. Itaque remedium eſt, quòd tempore, quo ſentiuntur terræ tremores, eligenda eſt potiùs habitatio in humilioribus tabernis, aut pauperum tugurijs, quàm in ſublimioribus Regum turribus, altiſq́. ædificijs, quoniam hæc præcipiti caſui ſubiacent, non item illa, quæ, etiam ſi decidant, nullam tamen effatu dignam iacturam inferunt. Quare legitur, cùm, Romæ olim, ſub Traiano, magnus perſeueraret terræ motus, à quo ædificia multa diruebantur, iuſſu illius domos altiores ſexaginta pedibus fabricari non potuiſſe. III. Remedium ſit, vt in agris, & latis camporum ſpatijs, ſub dio, intrà domunculas ex ligneis axis leuiſſimis conſtructas traducatur vita, imitatione ſummorum Principum, ſecùs ac facere ſoleant, dum fulmina de Cælo vibrantur; quippè tunc in abditiſſimas ſpecus confugiunt, vt Tiberium Imper. faceré conſueuiſſe è Suetonio alibi annotauimus; Quem neſcio an Plinius tacitè carpere voluerit, dum lib.2. cap.55. de fulmine loquens ità ſcribit: *Nec vnquam quinis altiùs pedibus deſcendit in terram. Ideò pauidi altiores ſpecus tutiſſimas putant*. In qua diuerſitate nihil eſt quod miremur. Siquidem ambo hoſtes acerrimi, ſed alter intrinſecus, domeſticuſq́. & ſub pedibus, quoquouerſum nos vel intrà proprios parietes vertamus, idcircò remedium in fuga ad exteriora loca ſub dio poſita; alter extrinſecus ab aere in nos deſæuiens; vnde ſpes ſalutis in intimioribus domicilio-

Secundum.

Edictum Traiani.

Tertium. Cur tempore terrę motuũ ſub dio, tempore verò fulminum, intrà abditiſſimas ſpecus morandũ ſit.

Plin. in quo Tiberium carpere videatur.

miciliorum receſſibus. Quantum verò ad terræmotum, præter ſuperiùs allatum exemplum Bonifacij Octaui in agro Rheatino, narrat etiam Ioſephus Iud. Antiquit. lib. 15. cap. 7. quòd, cum Iudæa terra quali nunquam antè motu concuſſa fuiſſet, magnamq. per totam eam regionem iacturam incurriſſet, pecudum, quin & hominum oppreſſa eſſent ruinis ædium circiter decem millia, militaris tamen multitudo nihil detrimenti accepit, vt potè ſub diuo agitans. Ità quoque ad Vlyſipponem Luſitaniæ Metropolim maximo ſuſcitato terræ tremore Ann. M D X X X I. quo ſuprà mille, & quingenta corruere ædificia, magna cum hominum ſtrage, cuiq. non multos poſt dies ferina Lues ſucceſſit, Rex, & Regina in apertis & ſub dio poſitis locis aliquandiù intrà ligneas caſas cohabitantes, ab altiorum Vrbis domorum decidentium ruina ambo præſeruati fuere. Quinimò & Theodoſius Secundus Imper. circà annum CCCCXXXXIII. diuexante Byzantium terræ motu menſibus quatuor, vnà cum alijs coactus Vrbem relinquere, locum ſub aperto Cælo elegit, quem Campum vocant; vbi admirandus prorsùs caſus cunctis euidens apparuit. Nam, dum ſimul omnes ad Deum preces fundebant, alta voce dicentes *Kyrie eleiſon*, en coram omni populo in aerem ſubleuatur puer, voxq. auditur hortans ſingulos, vt Litanias cantarent, illis Hymnum addentes: ***Sanctus Deus, Sanctus Fortis, Sanctus Immortalis***. Quo peracto, demiſſus in terram puer ſtatim animam efflauit, ſepultuſq. fuit in Templo Pacis, & locum, è quo puer in ſublime fuit elatus, *Ipſomathion* dixere, hoc eſt, ***Diuinam exaltationem***. Vnde Proclus Epiſcopus ſanciuit, vt annuatim ſolennes preces fierent, ac ſupplicationes cum Litanijs publicè canerentur, & cum Hymno, quo ex aeris regione audito, mox terræ motus ceſſauit. Addo quòd Beata Pulcheria Imperatoris ſoror ſimul cum fratre mandauit, eundem Hymnum quotidie in cunctis Eccleſijs decantari, vt factum fuit. Quo exemplo abundè nimis

Exercitus Iudęorũ quomodo ſeruatus tempore terrę motus.

In terrę motu ad Vlyſipponem ſęuiſſimo, vt Rex, & Regina ſe pręſeruauerint.

Et Theodoſius Imp. II. in altero ſui temporis, vbi caſus miraculoſus refertur.

conſtare poteſt cuique verè Chriſtiano, quantæ energiæ futurum ſit quartum remedium, quod iam iam ſubnectetur, & quàm mirabiles ſint effectus ab omnipotenti Dei manu emanantes. Quartum denique ſit auxilium diuinum, quod eſt omnium tutiſſimum, ac maximè præſentaneum, ad quod ſemper in morbis cunctis, & afflictionibus confugere debemus, ſed in his potiſſimùm caſibus adeò portentoſis, in quibus aliquid diuini ineſſe creditur, vt pluribus ſuprà demonſtraui. Licèt enim medijs cauſis ſecundis ad hos promouẽdos Dominus perſæpè vtatur, ipſe tamen primaria cauſa eſt, à qua valdè maior in effectis, ac euentis inditur, imprimiturq́. vehementia, quàm à cauſis ſimpliciter fiat ſecundarijs, proindèq́. idem ſolus eſt, qui præ ſua immenſa pietate ab huiuſmodi accidentibus nos miſeros mortales ad libitum intactos conſeruare poteſt. Experti id hodie ſunt Neapolitani, qui, poſtquàm per Interceſſores, & Aduocatos apud Sanctiſs. Triadem, perq́. lacrymas, & omne genus humilitatum, ieiunia, orationes, flagellationes voluntarias, ac eleemoſinas, diuinam iram placauerunt, illicò tanti mali impetus, qui in horas, & momenta ſæuiùs ingruere videbatur, diuina miſeratione mitefactus apparuit. Qua in re nolo ſilentio inuoluere exemplum, quod in cõſimili caſu dedit Iuſtinianus Imp. cuius ætate cum terræ motus quàm magnus Antiochiam conquaſſaret, internecione multorum, de quibus fuit Euphragius Epiſcopus, qui ſub Templi ruinis obrutus inuentus eſt, quò ſe verteret, ignorans, indicibili humilitate, & attritione ad Deum confugit, ſacco veſtitus, &, Imperatoria depoſita corona, diù tantam deplorauit calamitatem. Qui terræ tremor tunc ceſſans, nihilòminus, duos poſt annos, denuò Vrbem illam inuaſit atrociter, vnde omnes, qui à priori concuſſione ſalui remanſerant, nudatis pedibus publicè incedebant, clamantes *Kyrie eleiſon*; quo tempore, viro integræ, ac ſanctæ vitæ reuelatum fuit, vt cunctos hortaretur ad perennes ſupplicationes, aſſiduaſq́. preces, Ianuis domo-

Quartum, & vltimum, ſed omniũ potentiſſimum.

Exemplum piiſſimũ in terræ motus periculo, Iuſtiniani Imp.

domorum ſuperſcribentes ; *Chriſtus nobiſcum*, *ſtate*. Ad quæ tremor ceſſauit, ſubitòq. Imperator pecuniam largiter erogauit, vt collapſa magna ex parte Ciuitas reædificaretur, &, nomine mutato, *Theopolis* vocaretur. Eadem pietate, & religione idem verè Chriſtianus Imperator circà Ann. DLVI. & DLX. cum terræ motus Conſtantinopolim vexaret multis diebus, per hos nunquam Diadema ſuo capiti imponi permiſit, & nocte Nat. Domini ad Templum iuit, interdicens ibi de more anteà celebrari ſolita neſcio quæ conuiuia, iubenſq. impenſam illam in pauperes diſtribui, inq. eos maximè, qui in vnum conuenientes quotidiè per Vrbem Litanias deuotè, ac piè cantitabant. Dictum denique Hippocratis eſt in Epidemijs: *Oſtendit autem ſanatio*, & aliud ibidem eiuſdem ſimul & Galeni: *Eadem ſunt præſeruationis remedia, quæ ſanationis*: Si ergò Deus hodie, ſicut & aliàs, tam euidenter, per Beatiſſimam Virginem Mariam, & S. Ianuarium Interceſſores, Neapolitanis, & cæteris vicinis populis præſens adfuit, ac frementem, inſoleſcentemq. belluam, [redacted] ſupremam minitantem ruinam, ac vltimum, per ignem, terræq. aperturam, excidium, tot precibus, tot lacrymis effuſis, totq. alijs pijſſimis editis operibus placatus, citò repreſſit, nec non tantæ eius vehementiæ, tantoq. furori mirabiliter obſtitit, ad Deum ipſum Parentem indulgentiſſimum perpetuò mentis oculi collineentur, & quotannis, dies, quo malum miteſcere, ac declinare viſum eſt, ſolenniter lætus ſit, ac feriatus, ad grates ſolùm, pro tanto beneficio, Trino Deo peragendas, deſtinatus. Qui ideò omnipotens, & miſericors Dominus, vt nunc curantis Medici munere fungens, Veſuuij Motum, & Incendium compeſcendo, ſanauit, ità in poſterum, ægritudinem tam grauem, funeſtam, & reuerſiuã, ſtata ferè periodicatione, ab accolis, vicinis, & monte ipſo, cauſarum congeriei præpeditione, longè arcendo, tutos omnes, & integros præcauebit. Cui laus omnis ſit & gloria.

Iuſtiniani Imper. pietas, humilitas, ac munificẽtia. Antiochia quando, & cur Theopolis dicta.

Binę Hipp. ſententię de curatione, & pręſeruatione.

Deus curantis, ac pręſeruantis Medici officio fungens.

FINIS.

Quæ Tibi, Lector candide, in legendo hoc meo Opuſculo occurrent errata, ſiue Operarum incuria, ſiue etiam mea oſcitantia, æqui, obſecro, boniq́. facito, inter quæ grauiora mihi viſa, in hunc modum corrigenda eſſe ſtatui.

Pag.2. eò, quòd, lege, eo quòd. p.18.vergeabat, l.vergebat. p.25.inſiluit, l.inſilijt. p.37.Aetnæ,quæ, l.Aetnæ, qui. p.39. ſaugine,l.ſanguine.p 40.in marg. Monſtroſum, l.Monſtroſus. p.41.ſequunrus, l.ſequuntur. p.46.montis,l.montium. p.51. Arli. Alij l. Aralij, a'ij Arelij. p.53. indagari, l.indagare. ibidem, difficilè, l.difficile. p.56. Hoc in loco ad extremum Capituli ſubnectenda erat hiſtorica notatio Incendiorum Veſuuij innominati P.Ieſuitæ,quàm poſt errata iam notari cępta ante oculos ponet Typographus. * p.74. quippe qui &, l.quippe qui Neapolitani &. ibidem,vaſculum primo loco poſitum deleatur. p.76. Paralello, l.Parallelo. p.81.cofertim, l.confertim.p.82.continuam,l.continuum. p.83.in marg.vi terræ motum,l.vi terræ motuum. ſicut ibidem ad initium primæ lineæ, terræ motum occaſione, l.terræ motuũ occaſione. ibidem in extrema linea, de e ipſo, l. de ſe ipſo. p.85.alias, l.alids. ibidem, circumnullantia, l.circumuallantia. p.87. mandaſſe, l.amandaſſe. p.89.ſauctam, l.ſanctam. p.93.vtriuſque, l.vtriſque.p.100. periſtatico,l.periſtaltico.p.113.eſſiciens,l.efficiens.p.123. Quòd, l.Quod. p.131.tantùm,l.tantum.p.132.lunari,l.terreno p.137.accederet, l.accideret.p.141.egredis,l.egredi. p.143.cancantet, l.cantet. p.144.& ex. deleatur &. p.146. Dialecticalia, l.Dialectica. p.147. Mullos, l.Mulos. p.149. miralblis, l.mirabilis.p.156.ad Præſagium,l.priùs ad Diagnoſim. p.164. oblediunt, l.obediunt. p.168.Deo, l.Deos. p.169.in marg.Aetna, l.Aetnam.p.171.inferrantur, l.inferantur. p.177.inhabimus,l.inhabitamus. p.192. commentita,l.commentitia. ibidem,in tex.Græco Ariſt. l.πνεύματα. p.198.euidenter emanat,ponito,aut legito poſt feruefcẽte.p.209.fomites,l.fontes.p.219.interclunio,l.interlunio. p.221.poſt vaſorum,adde,referatur. p.222.Talcis, l.Talci. p.223.in marg.vb Auia, l.vbi Auia.p.229.ab illi,l.ab illis. p.235.cõprobatur, l.cõprobantur.p.246. reciduare,l.recidiuare.p.259.in rem,l.in re.p.288.quatordecim,l.quatuordecim.p.297.in marg.cõbuſtio, l.combuſti.p.301.in marg. quomodo, l. quomodoq́. p.304.populus, l.populos. p.305. enectat, l.enecat. * conflagrauerint,l.conſumpſerint. p. 65.

Eruptiones flammarum è Monte Veſuuio, quoties hactenus euenerint, hiſtorica notatio per ordinem temporum digeſta ab vno è Patribus Societatis I E S V.

Prima ante Chriſtum natum ſaltem ſemel id accidit, vt teſtantur Beroſ.Chaldęus lib.5.Antiq.apud Leandrum Albertũ 11.deſcr. Italiæ reg.5.pag.191. Strabo lib.5. Geograf. vbi ſubiectorũ locorum fertilitatem cineri ſæpè delapſo attribuit, quemadmodum etiam Caſſiod. affirmat. Lucretius lib.6.vbi agens de ignibus ſubterraneis hæc habet.

Hi verſus non ſunt Lucretij.vt autumauit Capacius. à quo veriſimile eſt auctorem hũc eos decepiſſe. nec Borgij, vt alij notarũt. ſed alterius Auctoris de quo ego infrà.

———— credet qui nouerit Aetnam,
Et qui vitiferi benè nouerit acta Veſuui.

Florus lib.3. cap.20. agens de bello ſeruili ſub Spartaco ſeruos à Clodio Glabro in Veſuuio obſeſſos per fauces caui montis delapſos ait vitineis vinclis: Cauus ergò mons erat procul dubio ex antiqua conflagratione.

Secunda poſt Chriſtum anno 81. Kal. Nouembris hora 7. Suet. in Tito c.8.Dion Caſſius in Tito,Plinius Iunior in duabus Epiſt.ad Tacitũ.Oroſius lib.7.c.9.& alij;præcipuè Spondanus ad illũ annũ, qui refert ex Dione Primò magnũ numerũ hominũ inuſitata magnitudine in eodẽ monte,regioneq́. finitima interdiù,noctuq́.vagari in aere viſos eſſe.Poſt hæc conſecutã maximam ſiccitatẽ, & graues terræ motus: Auditos etiã ſonitus ſubterraneos,tanquàm tonitrua.Deinde Mare fremere cępiſſe,omneq́.Cælũ reſonare, ingentẽq́.& repentinũ fragorẽ,quaſi mõtes ſimul cõciderent,exauditũ.Tum verò exilijſſe primùm immenſos lapides,deindè magnã copiã ignis,fumiq́.itaut omnem aerem obſcuraret, occultaretq́. Solem:Vnde pleriſq́.perſuaſũ eſſet Mũdũ in chaos redigi,aut igne conſumi.Tantã enim fuiſſe copiã Cineris,vt Terram, Mareq́ atq́. ipſũ Aerem compleret;Maxima illato hominibus,prædijs, atque pecoribus damno,omnibuſq́.piſcibus,ac volucribus peremptis,& duabus Vrbibus Herculano,& Pompeis populo ſedẽte in theatro penitùs obrutis. Poſtremò tantum fuiſſe cinerem, vt inde peruenerit in Africam,Syriam,& Ægyptum,introierit etiam Romam, eiuſq́.aerem compleuerit,& Solem obſcurauerit, & demùm grauem peſtilentiam excitauerit.

Tertia Anno 305. Simon Maiolus colloqu.16. quo anno paſſus eſt S. Ianuarius, qui tunc ignem extinxit; Licèt credatur poſt à S.Ianuario Veſuuianos ignes extinctos.

Quarta Anno 321.Cõſtantin.16.Theatrũ vitæ hum.to.23.lib.1.

Quinta Anno 471.Marcellinus in Cronic.& alij ex Spõdano,qui ſic ait ex Marcellino.Hoc eodem anno Marcellinus tradit Veſuuiũ

Cam-

Campaniæ mõtem torridum inteſtinis ignibus æſtuantem exuſta euomiſſe viſcera, nocturniſq́ in diem tenebris omnem Europæ faciem minuto cõtexiſſe puluere, eiuſq́. metuendi memoriã cineris poſthac annuè octauo idus Nouembris Cõſtantinopoli(Simplicij Papæ anno 5.& Leonis 16.& Olybrij)celebrari ſolitã;eò enim vſq́. perlatũ eſſe Cinerẽ,eademq́.die annuis Deũ placari ſolitũ ſupplicationibus teſtatur etiã Procopius,qui & Tripuli Lybiæ altero,& ſubſequenti anno eiuſmodi cinerem elapſum affirmat.

Sexta Anno 472. Sigonius de Occidentali Imperio:Hoc autem eſt illud incendium, de quo meminit Caſſiodorus lib.4. Epiſt.50. & Capacius lib.2.Hiſt.Neap.cap.8.

Septima Anno 473.Procopius lib.2.de bello Gotico,vbi meminit etiam incendij ſuperioris anni apud Spondanũ anno 472.n.5.

Octaua Anno 512.Sigonius de Occident.Imper.lib.12.& Theatrum vitæ humanæ loco citato.

Nona Anno 537.Capacius loc.cit.ex Procopio; quo anno Beliſarius ex Baronio cępit Neapolim.

Decima Anno 685.Sigon.de Regno Italię lib.2.& Plat.inBen.II.

Vndecima Anno 897. Herempertus in Epitome.

Duodecima Anno 993,Baronius hoc anno, & de hoc incendio fusè loquitur B.Petrus Damianus tom.3.Opuſc.19.hoc enim tempore mortuus,& ignibus Veſuuianis damnatus creditur Auus illius Guarij Marij Principis Salernitani,qui ex Chronic. Caſſinen. lib.2.cap.84.occiſus fuit Anno 1051.

Decimatertia Anno 1024.Capac.loc.cit.

Decimaquarta Anno 1036.Anonymus Caſſinen. in ſuo Cron.& Capac. loc.cit.

Decimaquinta Anno 1049.B.Petrus Damian.loc cit.vbi ait eodẽ anno accidiſſe incendiũ Veſuuianũ, & mortem Pandulphi Principis Capuani viri peſsimi,qui ex margine Cron.Caſsin.lib.2.c.82. hoc anno mortuus eſt:Et de quo dicit idẽ B.Damian. quandocũq́. in illis partibus pręcipuus aliquis reprobus diues,vel alius inſignis peccator ſine pœnitentia moreretur ignis erumpere de prædicto monte videbitur tanquam ſulphureæ reſinæ congeries fluere, vt torrentem faceret,atq́.decurrenti impetu in mare deſcenderet.

Decimaſexta Anno 1138. Anonymus Caſsinenſis, qui hoc incendium per dies 40. duraſſe aſſerit.

Decimaſeptima Anno 1139.Falco Beneuentanus in ſuo Cron.

Decimaoctaua Anno 1500. circiter Ambroſius Nolanus lib.1. cap.1.Capac.lib.2.cap.8.

Decimanona Anno 1631. Menſis Decemb. die Martis 16. ante Auroram hora circiter duodecima.